

BIBLIOTECA

CLINICEI OFTALMOLOGICE

CLUJ

No.

582

UMF

A large, light blue watermark logo consisting of the letters 'UMF' in a bold, sans-serif font. The 'M' and 'F' are connected. To the right of the 'F', there is a small circular icon containing a stylized DNA double helix.

D

FABINI JÁNOS

ORVOS DOCTOR, SZEMÉSZMESTER 'S A' M. KIR. EGYETEMBEN
A' SZEMÉSZET' NYILV. REND. PROFESSORA'

TANÍTMÁNYA

A'

SZEMBETEGSÉGEKRŐL.

A' MÁSODIK, JAVÍTOTT KIADÁS UTÁN

FORDÍTÁ

VAJNÓCZ JÁNOS.

A' M. TUDÓS TÁRSASÁG' KÖLTSEGIN.

D

BUDÁN,

A' MAGYAR KIRÁLYI EGYETEM
1837.

Nº 582

A' munka' attekintete.

Bevetés.	§.	1.
A' szembetegség' határozata.	—	9.
A' szembetegségek' felosztásai.	—	14.

Első sereg.

Erőbeli szemnyavalyák (morbi ocul. dynamici)	—	20.
--	---	-----

Első rend.

I. A' szemgyuladásról közönségesen.	—	22.
A' szemgyuladás' első időszaki kórjelei	—	24.
— — — másodidőszaki kórjelei.	—	36.
— — — okvizsgálata.	—	41.
— — — kóresmérete.	—	51.
— — — kimenetelei.	—	52.
— — — felosztása.	—	63.
— — — jóslata.	—	65.
— — — gyógyítása.	—	72.
II. Gyulasztó szemgyuladás (ophthalmia phlegmonosa), 's annak alakai.	—	97.
Gyulasztó szemhéjlob (blepharitis phlegmonosa).	—	98.
— — — árpaszem (bordeolum phlegmonos.)	—	106.
— — — könnymirigylob (dacryoadenitis phlegm.)	—	110.
— — — zuglob (encanthis phlegmonosa).	—	118.
— — — szemlob (ophthalmitis phlegmon.)	—	123.
— — — kötlob (coniunctivitis phlegmonosa).	—	129.
— — — szivárványlob (iritis phlegmonosa).	—	137.
— — — szarulob (keratitis phlegmonosa).	—	147.
— — — toklob (capsulitis phlegmonosa).	—	153.
— — — érhártyalob (choroitis phlegmonosa).	—	155.
— — — üveghártyalob (hyalitis phlegmonosa).	—	158.
— — — idegreczelob (retinitis phlegmonosa).	—	159.
III. Különnemű szemgyuladások (ophthalmiae specifi- cae), 's azoknak alakai.	—	160.
Hurutos szemgyuladás (ophthalmia catarrhosa).	—	165.
— — — szemhéjmirigylob (blepharadenitis catarrh.)	—	166.
Egyiptomi szemgyuladás (ophthalmia aegyptiaca).	—	172.
Újszülöttek' szemgyuladása (ophthalmia neonat).	—	191.
Orbánczos szemgyuladás (ophthalmia erysipelacea).	—	194.
— — — szemhéjlob (blepharitis erysipelac.)	—	195.
— — — zugbőrlob (anchoylops erysipelac.)	—	199.
— — — kötlob (coniunctivitis erysipelac.)	—	204.

IV

Csúzos kötlob (coniunctivitis rheumat.)	§. 208.
Köszvényes szemgyulladás (ophthalmia arthrit.)	— 212.
— szem-tak-ár (ophthalmoblennorrhoea arthritica).	— 213.
— szivárványlob (iritis arthrit.)	— 215.
Küteges szemgyulladások (ophthalmiae exanthematicae).	— 221.
Himlós szemgyulladás (ophthalmia variolosa).	— 222.
— szemhéjlob (blepharitis variolosa).	— 223.
— kötlob (coniunctivitis variolosa).	— 227.
Kanyarós szemgyulladás (ophthalmia morbillosa).	— 230.
Vörhenyes szemgyulladás (ophthalmia scarlatinosa).	— 233.
Senyves szemgyulladások (ophthalmiae cachecticae).	— 234.
Görvélyes szemgyulladás (ophthalmia scrophulosa).	— 235. / 236.
— szemhéjmirigylob (blephared. scrophul.)	— 236.
— árpaszem (hordeolum scrophulosum).	— 242.
— könnyömlőlob (dacryocystitis scrophul.)	— 243.
— szarulob (keratitis scrophulosa).	— 248.
— kötlob (coniunctivitis scrophulosa).	— 254.
Bujasenyves szemgyulladás (ophthalmia syphilitica).	— 259.
— — szemtak-ár (ophthalmoblennorrhoea syphilitica).	— 260.
— — szivárványlob (iritis syphilitica).	— 263.
Rühes szemgyulladás (psorophthalmia).	— 268.
Súlyös szemgyulladás (ophthalmia scorbutica).	— 271.

Második rend.

Ideges szembajok (ophthalmonevroses).	— 273.
Szemhéjgörcs (blepharospasmus).	— 274.
Szemgörcs (nystagmus).	— 278.
Szemhéjbénulát (blepharoplegia).	— 281.
Szembénulát (ophthalmoplegia).	— 285.
Bandzsalság (lucitas).	— 286.
Kancsalság (strabismus).	— 290.
Szemfájás (ophthalmodynia).	— 294.
Mor (amaurosis).	— 296.
Rövid- és messzelátás (myopia et presbyopia).	— 330.

Második sereg.

Eletművezeti szemnyavalyák (morbi ocul. organici).	— 338.
--	--------

Első rend.

Hibás vegyületen alapuló szemnyavalyák.	— 340.
Szaruhomály (obscuratio corneae).	— 341.
Hályog (cataracta).	— 360.
Üveghályog (glaucoma).	— 460.

Második rend.

A' folytonosság' félbeszakadásából eredett szembetegségek. §.	463.
A' homlok' sebei (vulnera frontis).	464.
A' szemöldök' sebei (vulnera supercil.)	467.
A' szemhéjak' sebei (vulnera palpebrarum).	468.
A' szemgödör' sebei (vulnera orbitae).	470.
A' szaruhártya' sebei (vulnera corneae).	476.
A' köt- és túlkhártya' sebei (vulnera coniunctivae et scleroticae).	479.
A' szivárványhártya' sebei (vulnera iridis).	480.
A' sugártest' sebei (vulnera corporis ciliaris).	482.
A' jégencse' és lencsetök' sebei (vulnera lentis crystallinae, eiusque capsulae).	483.
Az üvegtest' sebei (vulnera corporis vitrei).	485.
Az idegrecze' sebei (vulnera retinae).	486.

Harmadik rend.

Hibás nagyságból származott szemnyavalyák.	487.
Szemvízkór (hydrophthalmus).	488.
Dűlszem (exophthalmia).	496.
Agyszem (cirsophthalmia).	508.
A' szem' velős taplója (fungus medullaris oculi).	511.
Szarucsap (staphyloma corneae).	513.
Szarutültengés (hyperkeratosis).	519.
Szaruposztó (pannus corneae).	521.
Sugárcsap (staphyloma corporis ciliaris).	525.
Kökemes könnyhús (encanthis scirrhosa).	527.
A' könnymirigy' kökeme (scirrhus glandulae lacrymalis).	529.
A' könnymirigy' higora (hydatis glandulae lacrym.)	531.
Szemhéjkéreg (tylosis).	536.
Szemhéjrög (trachoma).	540.
Szemhéjvizeny (blepharodema).	545.
Szemhéj-szélkór (blepharomphyesema).	547.
Könytömlő-vízkór (hydrops sacci lacrymalis).	548.
Könytömlő sérve (hernia sacci lacrymalis).	561.
A' szem' részeiben előforduló daganatok.	566.
A' szemgödör' tömlős daganatai (tumores cystici orbitae).	567.
A' szemhéjak' tömlős daganatai (tumores cystici palpebrarum).	571.
Árpa (chalazion).	575.
Kása és pörs (miliun et phlyctaenula).	580.
A' szem' részeit meglepő kinövésök.	582.
Szemhéjvaracs (verruca palpebrarum).	583.
Szemhéjhusany (sarcoma palpebrarum).	584.
Bibirscs (papula).	586.
Húscsa (caruncula).	587.
Szemröp (pterygium).	588.
Szórszem (trychosis bulbi).	593.
Szemsorv (tabes bulbi).	594.
Szemvész (phtisis bulbi).	596.

VI

Szaruvész (phtisis corneae).	§. 597.
Szemszórhiány (madarosis).	— 600

Negyedik rend.

Hibás helyzetből támadt szembetegségek.	— 603.
Szemszórfordulat és szemszórkalász (trichiasis et distichiasis).	— 604.
Beszegély (entropium).	— 609.
Szemhéjizsam (phalangosis).	— 616.
Kiszegély (ectropium).	— 618.
Szaruscérv (hernia corneae).	— 626.
Szivárványcsap (staphyloma iridis).	— 630.

Ötödik rend.

Hibás összefüggésen és összeálláson alapuló szembe- tegségek.	— 634.
Szemhéjhasadék (coloboma palpebrarum).	— 635.
Szivárványhasadék (coloboma iridis).	— 637.
Szemhéjhegedés (anchyloblepharon).	— 638.
Szemhegedés (symblepharon).	— 645.
Előheg (synechia anterior).	— 650.
Hátsóheg (synechia posterior).	— 652.
Látacsukulat (atresia pupillae).	— 656.
Szempuhaság (synchisis).	— 682.

Hatodik rend.

A' folyó és merő részek' hibás eróműves viszonyain alapuló szemnyavalyák.	— 686.
Szemhéjvérömleny (ecchymosis palpebrarum).	— 687.
Köttvérömleny (ecchymoma coniunctivae).	— 689.
Csarnokvér (hyposaema).	— 690.
Csarnoktáj (hypogala).	— 694.
Csarnokgeny (hypopyum).	— 697.

B é v e z e t é s .

1. §. **A** szem, az emberi test' legnemesebb része, sokszerű előkelőséggel bír ennek többi életművei felett. Először ugyanis életműves szerkezete az életművezet' legdíszesb virágát képezi; mert minden életműves rendszerek részesek annak képletében: nem különben, mint ha a' szem az egész életműség' mását ábrázolná. De mi több, ezen életműves részek, mellyekkel a' szem leggazdagabban van felruházva, az életművezet' legfensőbb polczára meltatva, nevezetes gyengédséggel és finomsággal jeleskednek, 's némi csodás csinnal és díszszel ékesített egészsze folynak össze.

2. §. De sokkal fontosabbak még a' szem' életművezeténél annak erőbeli munkálatai. Élettehetsége nem csak a' tengelet' folyamánál fogva a' legbővebb 's finomabb részek' fentartására szakadatlan ügyel; de kitünő izgékonyosság és érzékenység' tüneteivel is díszeskedik. A' szemnek innét leginkább függő magasabb élete saját működéssel külekezik, mellynek végrehajtására egy igen finom és mérhetlen állomány, t. i. fény, szükséges. Ennek sugarai, akár önfényű testektől áradván ki, akár idegen fény által világolt tárgyaktól veretvén vissza, a' szemben czélirányosan megtöretnek 's kellőleg góczba szedetnek. Az innét eredt benyomat az érzegóczra elszármazván, a' közel 's távol fekvő tárgyak' felfogása eszközlődik. Így tehát nem csak a' külvilág' főbb eseményeire, de életünk' számtalan gyönyöreire is szemünk által juthatunk.

3. §. Ha a' szemnek eddig érintett mind életművezeti, mind erőbeli viszonyait fontolóra vesszük, önkényt átlátjuk, hogy ezen életmű nevezetes egymis bélyeggel van ellátva, és az életműségben szinte saját életet visel. Vannak mindazáltal a' szemnek a' többi életműséggel sokszerű rokonviszonyai is. Mert nem csak életműves összefüggésben áll a' test' minden rendszereivel, de

ezek' munkálataival, és különféle életművek' működéseivel is legszorosabb együttérzést gyakorol. A' szem tehát szükségesleg az életműség' egyetemes törvényei alá van vetve, és életi munkálata a' többi életműség' munkálatai és működései által különféleképen módosítatik.

4. §. A' mondottakból önkényt kiviláglik, hogy valamint minden egyéb életműnek esméretét, úgy a' Szemtudományt is mint ivadékát egyszersmind egészlő részét kell tekinteni az életműség' egyetemes esméreteinek, vagy is az egyetemes Orvostudománynak. A' Szemtudomány tehát, vagy is inkább a' Szemorvostudomány, azon részét képi az üdvhozó tudománynak, melly a' szem' esméretét tanítja, egyszersmind ezen életmű' mind fentartásának, mind gyógyításának útját módját előadja. Nincs tehát mit csodálnunk, hogy mindazon igyekezetek, mellyek a' szemet magánozva, és a' többi életműségtől mintegy erőszakosan elszakasztva nyomozgatók, mindenkor siker nélkül maradtanak. 'S ugyancsak ez, a' régi időkben annyira divatlott gondolkodás 's cselekvés volt oka, hogy a' szemészség olly soká tudományi méltóságra nem kaphatott, 's hogy ezen legnemesebb életmű' betegségei több századokig nem valódi orvosokra, hanem a' betegek' legnagyobb kárával, kontrák' és kuruzsolók' javóskodásaikra bízattak.

5. §. A' szemészi esméreteket az egyetemes Orvostudomány' elveiből szükséges ugyan meríteni: de mint a' dolog' természete már magával hozza, ezen elveknek, midőn a' szemre alkalmaztatnak, tetemes és sokféle módosításokat kell szenvedniök. Mert jollehet a' szem' élettehetsége az egész életműség' közönséges törvényei szerint munkálódik, külekezete még is önnemű, 's bélyege sajátságos. A' szem' életművezete hasonlólag az emberi életművezet' közönséges nyomdáját utánozza, de mind a' mellett különemű vegy- és idomképet ábrázol, és különös módosításokat terjeszt előnkbe. Ha mindezeket gondolóra vesszük, nem fogjuk helytelennek találni a' Szemorvostudomány' következő határozatát: a' Szemorvostudomány az egyetemes Orvostudományból kölcsönözött, 's a' szem' sajátságos élettehetségehez és életműves alkatához szabott elveknek foglalatja. — Ezen egyetemes orvostudományi elvek, midőn a' szemre átvitetnek, mintegy próbaköre vonatnak, melly kitünteti csorbáikat, vagy igazolja alaposságukat. Innét a' Szemorvostudomány gyakran uzsorával fizeti vissza azon világot, mellyet az egyetemes Orvostudománytól kölcsönözött.

6. §. A' Szemorvostudomány több létrészekből áll össze. Minthogy pedig ez az egyetemes Orvostudományak ágát képezi, ugyanazon egyenlő részekre oszlik fel, mellyekre az egyetemes Orvostudományt osztani szokták. Innét a' Szemorvostudomány két fő részből áll, észképi t. i. (theoretica), és gyakorlati (practica) részből. Amaz a' szemet kétfélekép tárgyalja, t. i. egészséges és beteg állapotban: következőleg mindarról értekeznek, mit az orvosnak akár az ép, akár a' beteg szemről tudnia 's értenie szükséges. A' gyakorlati rész pedig útját módját tanítja a' szem' épfentartásának, vagy beteges állapotból helyreállításának; azon dolgokat adja tehát elő, mellyeket a' szem' üdvére ügyelő orvosnak művelnie kell.

7. §. A' Szemorvostudomány' észképi része ismét kétfelé ágazik; a' mint a' szemet egészséges vagy beteg állapotban nyomozza. Az előbbi rész Szemelettudományak nevezetik tágabb értelemben (Ophthalmophysiologya sensu latiori), az utóbbi pedig Szemkörtudományak (Ophthalmomonosologia) mondatik. A' Szemelettudomány tágabb értelemben az egészséges szem' alkátát és működését adja elő; a' Szemkörtudomány pedig annak beteg állapotját, körjeleit, és kórokait fejtegeti. A' Szemelettudományt szorosabb értelemben is szokták venni (Ophthalmophysiologya sensu strictiori), 's az akkor a' Szemorvostudomány' azon részét jelenti, melly az egészséges szem' működését és saját életét terjeszti elő. Azon tanítmány pedig, melly ugyan az egészséges szem' alkátát és életművezeti szerkezetét adja elő, Szemboncztudományak (Ophthalmomanatomia) nevezetik.

8. §. A' Szemorvostudomány' gyakorlati része hasonlólágra két ágra oszlik, ú. m. Szemép- és Szemgyógytudományra (Ophthalmodiaetetica et Ophthalmotherapia). Amaz eszközeit esmérzeti, 's módját tanítja a' szem' ép állapotban megóvásának, emez gyógyszereket szolgáltat, és gyógmódot alapít a' rendes állapottól eltért szem' előbbi épségébe visszaállítására. A' Szeméptudomány ismét két részre különböztetik, mellyek' egyike Szeméptárnak (Materia diaetetica ophthalmica) nevezetik, és azon mind belső, mind külső hatalmak' esmertetésével foglalatoskodik, mellyeknek befolyása a' szem' egészséges állapotjára szükséges. A' másik Szeméptárnak (Ophthalmobiotica) mondatik, és elveket alapít, mellyeknél fogva az említett hatalmak' befolyása akkint kormányoztathatik, hogy a' szemek' épvolta mennel tovább fentartassék. — A' Szemgyógytudomány is két részre válik, ú. m. Szemgyógytárra (Materia medica oph-

thalmica), és Szemgyógytanra (Ophthalmotherapia sensu strictiori). Amaz a' beteg szem' orvoslására szükséges gyógyszereket terjeszti elő; emez pedig, melly közönségesen szemészi művészetnek is nevezetik, azon törvényeket foglalja magában, mellyek szerint az említett gyógyszereket használni 's a' beteg szemre alkalmazni kell. — Mi ezentúl csak a' beteg szemet veendjük vizsgálatunk' tárgyává; azért csak az emberi szem' betegségeiről 's ezek' gyógyításáról értekezendünk; vagy-is a' Szemkór- és Szemgyógytudományt egybe csatolva adandjuk elő.

A' szembetegség' határozata.

9. §. Szembetegségnek az életműség' azon rendellenes bántalma mondatik, melly a' szemet vagy az ehhez tartozó részeket létalaposan támadja meg. A' szembetegségek tehát nem mindenkor a' szemtekében tanyáznak, hanem azon részeken is előfordulnak, mellyek a' szemteke' szomszédságában fekvén, annak a' természet-től segélyül és oltalmúl adattak. Ezen segédrészekhez számítatnak: a' szemgödörccsontok, ezek' csonthártyája, vagy-is a' szemgödörhártya, a' szemgödör' sejtszöve, a' könyéletművek, a' szempillák, szemöld, és az imitt előforduló izmok. Valahányszor ezek, a' szemet közép-pont gyanánt környező 's vele legszorosabb összefüggésben lévő részek betegesen bántódnak, mindannyiszor a' szem is rendellenes állapotba ejtődik; mint fordítva: ha a' szem betegeskedik, ezen részek is többé kevesebbé szenvedő állapotba vettetnek. Ennél fogva tehát az említett részek' beteges változásai is teljes joggal a' szembetegségekhez számítatnak.

10. §. A' szembetegség' imént alapított határozatából még az is következik, hogy csak akkor lehet valamely nyavalyát szembetegségnek mondani, ha az a' szemet létalaposan bántja. Mert tudjuk azt, hogy szinte minden nyavalyában, melly az emberi testet megtámadja, a' szemek is többi életműséggeli szoros egybeköttetésök miatt, beteges változásokat szenvednek; de ezen szenvedelmek nem képeznek tulajdon szembetegségeket, hanem csak mint kórjelei tűnnek fel más nyavalyáknak. Így számos lázak, különbefe kütegek, több belrészek' gyuladásai, különböző senyvek (sárga-, fehér-, víz- és aszkór), továbbá nem kevés idegbajok (nehézkór, dühösség, méhkór), úgy az áradások és folyórészek' fülakadásai, a' szemeken sajátságos kórjele-

ket hoznak elő, 's azok' nézetét, mozgékonyosságát, helyzetét, fényességét, fény iránti fogékonyságát, színét, nedvességét, a' láta' mozgását, nyilását, különféle módon elváltoztatják. Mindefféle kórtünetek, mellyek a' szemeken más nyavalyák' folyamata alatt jelenkeznek, mellyek a' többi életműségben fészkülnek, mind jóslati, mind kóresmérési nézőpontból legnagyobb tekintetet érdemelnek. Esméretök 's jelentésök a' Szemjeltudományban (Semiologia) adatik elő, mellyet az ős régiségtől egész mai napig mindenkor legnagyobb becsben tartottak az orvosok.

11. §. Jöllehet pedig a' szemeknek kórjeles bántalmi a' Szemkörtudományba tulajdonkép nem tartoznak, meg is az életműség' azon nyavalyái, mellyek a' szemeken kívül léteznek, gyakran szembetegségeknek szolgálnak alkalmul. Ennek okát a' szemnek többi életműséggeli legszorosb együttérzésében kell keresni. Azon különző jelek pedig, mellyeknél fogva a' létalapos szembántalmak a' kórjelesektől megkülönböztetnek, többfélék. Ugyan-is először létalaposak azon szembántalmak, mellyek fontosságukkal az eredeti nyavalya' veszélyeit fölülmúlják, 's mellyek ki nem fejlülhettek volna, ha csak reájok a' szemben különös kórkétség nem létez vala. Ennél fogva a' gilisztakór által előhozott fekete hályog méltán a' létalapos szembántalmak közé számítatik. Létalaposak azután azon szembajok, mellyek' előhozására a' többi életműség' betegsége egyedül nem elegendő, hanem még más indító ok is kívántatik. E' rendbeli szembetegségekhez tartoznak jobbára minden különnemű szemgyuladások. Létalaposak végre azon szembetegségek is, mellyek állandóbb tartásúak szoktak lenni, és sokszor az eredeti nyavalya' nyilvános kifejtődése előtt mutatkoznak, vagy annak enyészte után fenmaradnak. Illyenek p. o. a' gutaütést megelőző vagy követő szemhéjbénulat.

12. §. Valamint sok betegségek, mellyek a' szemeken kívül tanyáznak, ezekre nézve hatós kórtámasztó erővel bírnak: úgy szinte a' szembetegségek sem szoktak minden behatás nélkül lefolyni az életműségre nézve. Igaz ugyan, hogy azon jeles egymis bélyeg' következésiben, melly a' szem' sajátja (3. §.), ennek csekélyebb bántalmi az életműség' tetemes változása nélkül ellehetnek; sőt néha a' szem' működése tökéletesen is elvész, vagy ezen életmű egészen elpusztul a' nélkül, hogy a' többi életműség feltünőleg együtt szenvedne. De ellenben ama' sokszerű rokonság, melly a' szem és többi életműség közt divatlik, meg nem engedi, hogy

a' szemnyavalyák' folyamata alatt a' többi életművek és rendszerek is rokonszenybe ne ragadtassanak. Legnyilvánabb ezen rokonbántalma a' többi életműségnek azon szembetegségekben, mellyek a' szemeket hevesebben ostromolják, 's ezek' élettehetségét sebesen beteg állapotha ragadják.

13. §. Ha a' szembetegségek' mivoltát vesszük vizsgálat alá, világosan kitetszik, hogy a' szemnek sincsenek más betegségei, mint a' többi életműségnek. Mert a' szem az életműség' minden rendszereiből vesz magába ágakat; ha tehát betegségbe hanyatlik, szükségesleg ugyanazon módon bántódik, mint az egyetemes életműség. Csak életműves alaklatának önnemű módosítása, és élettehetségének sajátsága okozzák, hogy nyavalyái önnemüleg külekeznek és tulajdon pályát követnek. A' szemek' alkotó részeinek bősége, azoknak a' többi életműséggel sokszerű egybeköttetése, és környéki fekvése, mellynél fogva minden ellenes behatásnak egyenesen ki vannak téve, okai annak: hogy, mint Celsus állítja, szemünk szerfelett nagy és sokféle viszontagságoknak állnak tárva. A' részek' gyengédsége, mellyek a' szem' betegségeiben ostromoltatnak, ezekhez legnagyobb veszedelmet csatol, elannyira, hogy minden szembetegség' folyamata alatt méltán félhetni, nehogy vagy az egész életmű elpusztítassék, vagy legalább a' külérzések' legnemesebbike odaveszzen. Kitetszik ezekből, mi hasznos és szükséges a' szembetegségekkel pontosan megismerkednünk.

A' szembetegségek' felosztásai.

14. §. A' szembetegségeket az írónál különbözékép találjuk osztályozva. Minekutána a' szemészség a' múlt század' kezdetével tudományos alakot kezdé ölni, eleinte a' szembetegségek boncztudományos rendben, azaz a' részek' fekvése 's helyzete szerint adattak elő. Így Boerhave Ermán a), kinek a' Szemorvostudomány sok hálával tartozik, imilly szabályt alapíta: ezen nyavalyákat azon renddel kell előadni, mint a' boncztudósok a' részeket előadni szokták. Követték Boerhave' törvényét azután legtöbb szerzők, a' betegségeket a' megtámadt részek' fekvése szerint osztályozván. De T. Schmidt J. A. nem épen ok nélkül veti ezen felosztásnak gáncsul, hogy a' Szemkörtudomány' tökéletesülésének legnagyobb gátot ejt. Mert minthogy a' boncztudósok a' holt részeket szokták vizsgálatuk alá venni,

's késsel egymástól eloldani 's választani: az orvosok is, kik ezen felosztást követték, inkább kóralakok' alapítására, mint a' betegségek' való és belső mivoltuk' ki-nyomozására fordíták igyekezetöket. Azonban TT. Wel-ler *b)* és Rosas *c)* a' legújabb időkben e' gáncsot nem kevéssé megezáfolák, midőn a' Szemészséget ezen felosztás szerint tudományos alakba öltöztetnék.

a) Hermannii Boerhave praelectiones publicae de morbis oculorum. Gottingae 1747.

b) Die Krankheiten des menschlichen Auges. 4 Aufl. Berlin, 1830.

c) Handbuch der theoretischen und practischen Augenheilkunde. III. Bände. Wien, 1830.

15. §. Sok orvosok, kiknek a' boncztudományos osztályozás kevesbbé látszék tetszeni, a' szemnyavalyák' rendirányos felosztásáról keveset aggodván, azoknak rajzait vegyesleg és minden bizonyos rend nélkül adák elő. Jelesek ezen irók közül TT. Richter *a)*, Scarpa *b)* és Baratta *c)*. Már pedig valahányszor ezen betegségek minden bizonyos sorszabály nélkül következ-tenek egymásra, mindannyiszor inkább halomra gyűj-tenek, mint valamelly meghatározott elvre alapított tudományos alakba szerkeztetnek. Szinte ezen bírálat il-lik T. Helling' *d)* munkájára is, ki a' szembetegséget betűrendben adván elő, inkább szótárt, mint kézi-könyvet bocsáta közre.

a) Anfangsgründe der Wundarzneeykunst. 3-ter Band. Göttingen, 1804.

b) Trattato delle principali malattie degli occhi. Ediz. quinta. II. vol. Pavia, 1806.

c) Osservazioni pratiche Sulle principali malattie degli occhi. II. tom. Milano, 1818.

d) Practische Handbuch der Augenkrankheiten. II. Bände. Berlin, 1821—1822.

16. §. T. Beer, ama' jeles 's tapasztalással dús munkájában *a)*, a' szembetegségeket olly reddel adja elő, hogy előbb a' szemgyuladásokról, majd ezek' utó-bajairól, továbbá a' hályogról, aztán a' morról és ehhez legrokonabb láthibákról értekeznek. Ezekhez csatol vég-re némelly idült bajokat, mellyek az előbbi osztályokba nem szerkeztethetének. — Jóllehet ezen felosztásnak nem lehet tagadni némi gyakorlati hasznát, még-is ket-tős okból helytelen. Mert először lett dolog az, hogy vannak olly szembetegségek, mellyek majd gyuladásból veszik eredetöket, majd minden előrejárt gyuladás nél-kül is előfordulnak. Illy betegségeket Beernek két sza-kaszban kellett előhordani, mit valóban meg is teve.

Helytelen másodszer e' felosztás azért, mert egy különös osztályt volt kénytelen Beer felállítani azon betegségek' számára, mellyeket az előbbi seregek' egyikebe sem lehetne beiktatnia. Honnét kiviláglik, hogy ezen felosztásnak erős alapja nincsen.

a) *Lehre von den Augenkrankheiten.* 2 Bde. Wien, 1813—1817.

17. §. Nem különben tudományos elv nélkül szűkölködik azon felosztás is, mellyet T. Demour a) követ. Minekutána t. i. ezen szerző az első osztályban némelly szemrészek' alkatát megérintette volna, a' másodikban a' szemhéjak' betegségeit, a' harmadikban a' könyútak' hibáit, a' negyedikben a' szemgyuladást, az ötödikben a' szem' életművezeti bajait, mint ugyanannyi maradékait a' szemgyuladásoknak, a' hatodikban a' külerőszakok által előhozott sérelmeket, a' hetedikben a' szem' ideges bántalmait, a' nyolczadikban a' dülszemet, a' kilenczedikben végre a' hályogot adja elő. T. Benedict b) a' szembetegségeket gyuladásokra (forrókra!) és idültekre csapatolja. Már pedig ki nem látja, hogy ezen felosztásban a' betegségek' létalapos különbségei nincsenek eléggé kijelelve.

a) *Traité des maladies des yeux, avec des planches coloriées.* IV. vol. Paris, 1818.

b) *Handbuch der praktischen Augenheilkunde.* 5 Bde. Leipzig, 1822—1825.

18. §. T. Walther a) más felosztást alkatott, a' szembetegségeket három felekezetekre rendezvén. Az első felekezet mindazon sérelmeket keblezi, mellyek szemgyuladásokat támasztanak, akár erőműves, akár másféle eredetűek legyenek; a' második magát a' szemgyuladást, 's ennek különféle nemeit és fajait adja elő; a' harmadik azon bajokat foglalja magában, mellyek a' szem' gyuladásai' következesiben fejlenek ki. Ezen utóbbi betegségeket ismét két rendre osztályozza, a' mint a' szemgyuladásokat nyomban és közvetlen, vagy pedig csak utóbb és közvetve követik. — Ezen felosztás' alapjául azon állítmány szolgál mint sarkigazság: hogy a' szemgyuladás minden egyéb szembetegségek' középpontját teszi; azaz minden többi szemnyavalyákat vagy mint okait, vagy mint következelmeit kell tekinteni a' szemgyuladásoknak. Már pedig jöllehet a' szemgyuladás egy igen súlyos nyavalya, és sok más betegségeknek gazdag termőföldje: vannak mindazáltal olyan szombántalnak is, mellyek sem magok nem gyuladások, sem gyuladást nem támasztanak, sem végre gyuladásból nem vették eredetüket. Aztán meg az is lett dolog,

hogy sok bajok némellykor gyuladásból keletkeznek, sokszor pedig gyuladás nélkül nemződnek; mert, mint már Baco helyesen megjegyze, sok történik ugyanaz, de máskép. Ide járul továbbá az is, hogy a' harmadik kórsereg helytelenül a' betegségek' eredetére alapítatik. Innét olyan betegségek gyűjtetnek egy halomba, melyek különböző neműek, 's egymással legkevesebb atyafisággal sem rokonkodnak. Mert valamint a' lázak képesek senyveket, áradásokat, rekedéseket és idegbajokat előhozni: úgy a' szemgyuladások is igen különféle bántalmakat nemzenek, mellyek helytelenül kevertetnek össze. Kitészik ezekből, hogy ezen felosztás is, ám-bár jobb az előbbieknél, de erős tudományos alappal nem bír.

a) Allgemeine Encyclopaedie der Wissenschaften und Künste, von Ersch und Gruber. 6 Th. art. „Augenkrankheiten.“

19. §. T. Beck' a) felosztása inkább megegyez a' szemnyavalyák' természetével. Ő három sereget alapítta: az elsőbe az erőbeli, a' másodikba az életművezeti, a' harmadikba pedig az erőműves betegségeket rendezé. De ha ezen felosztást is gondos vizsgálat alá vetjük, nem tagadhatjuk, hogy a' harmadik sereg már a' másodikban foglaltatik; mert az életműség' minden erőműves hajai az életművezet' hibás alakán alapulnak. Midőn tehát a' szemnyavalyák' különbségeit azok' mivoltától 's küleményétől kölcsönözzük, a' szembetegségeknek csak két seregét kell alapítanunk. Mert valamint a' többi életműségben, úgy a' szemben is, két fő indítmányt szükség megkülönböztetnünk: az élettehetséget t. i. és az életművezetet. A' szemnek minden bántalmi tehát vagy annak élettehetségét, vagy pedig életművezetét bántják. A' szembetegségek' fő osztályozata tehát csak két sereget esmér el, mellyek' egyike az erőbeli, másika az életművezeti betegségeket foglalja magában. Erőbeli szembetegség alatt azon létalapos bántalmát értjük a' szemnek, melly a' szem' élettehetsége rndellenességével külekezik; életművezeti szembetegségnek azt nevezzük, melly a' szem' életműves alkata' bántódásával nyilatkozik.

a) Handbuch der Augenheilkunde. Heidelb. 1833.

ELSŐ SEREG.

Erőbeli szembetegségek.

20. §. Ezen sereghöz, mint főntebb említők, a' szemnek mindazon létalapos bántalmái tartoznak, mellyek annak élettehetségét háborgatják. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a' szemnek egy betegsége sincsen, mellyben egyedül az élettehetség szenvedne; mert valamint az egész életműségben, úgy a' szemben is az élettehetség legszorosabb összefüggésben vagyon az életművezettel, 's mindkettő közt szakadatlan kölcsönviszony divatlik. Miből önkényt következik, hogy bántódván a' szem' élettehetsége, életművezete is együtt szenved, 's fordítva: ha az életművezet sértődik, az élettehetség sem marad illettelen. Ez mindazáltal nem ellenzi, hogy a' szemnyavalyák erőbeli- és életművezetiekre osztaanak; mert minden szembetegség sajátságos körjelekkel külekezik, mellyekkel mindenkor vagy az élettehetség', vagy az életművezet' kitünő és előkelő szenvedésére mutat. Már pedig csak alig vonandhatja valaki kétségbe, hogy efféle kitünő és előkelő bántalom a' szembetegségek' felosztásában alapkövül szolgálhat.

21. §. Ha a' szem' élettehetségét szoros vizsgálat alá vetjük, úgy találjuk, hogy az edény- és idegrendszeri tehetségéből áll össze. Ha tehát valamely szembetegség előfordul, melly a' szem' élettehetségét bántja előkelőleg, az vagy az edény- vagy az idegrendszerben fog gyökerezni. Innét az erőbeli szembetegségek' seregét két rendre osztjuk: az elsőbe azon erőbeli szembetegségeket rendezzük, mellyek az edényrendszer' bántalmával külekeznek, 's mellyeket köznevezettel szemgyuladásoknak mondunk; a' másikba mindazon erőbeli szembajok tartoznak, mellyek az idegrendszer' rendelkezésén alapulnak, és a' szem' ideges nyavalyáinak neveztetnek. Azonban itt is jól meg kell jegyezni, hogy

a' szem' mind két rendszerei között legszorosabb egybeköttetés divatlik. Mert valamint az idegrendszer a' szünetlen életfolyam által elhasznált életműves anyagot az edényrendszerből meríti, és ez által pótolja vissza: úgy az edényrendszer az idegrendszertől kölcsönözi erejét. Honnét kitetszik, hogy ezen rendszerek' egyike sem bántódhatik a' másik nélkül, és midőn az erőbeli szemnyavalyákat gyuladásokra (Ophthalmia), és ideges bajokra (Ophthalmoneurosis) osztjuk, a' felosztást ismét csak egyik vagy másik rendszer' élőkelő bántalmára alapítjuk.

ELSŐ REND.

Szemgyuladás (Ophthalmia).

I. A' szemgyuladásról közönségesen.

22. §. Hogy e' rendbeli betegségeket helyesebben előadhassuk, alkalmasnak találtuk előbb a' közönsége-sebbekről szólni, 's csak ezekről a' különösbekre ereszkedni: először tehát a' szemgyuladást közönségesen adandjuk elő. Értjük pedig a' szemgyuladás alatt a' szemedényeknek azon ösztön által felingerlett rendellenes állapotját, melly életművezeti változások' előhozására különös hajlammal törekszik. A' gyuladás' széke tehát az edényekben, és pedig kiváltképen a' hajszálneműekben vagyon, létalapja pedig az edények' tehet-sége' beteges felösztonletében áll. A' gyuladás' ezen természete még az őskor' orvosainál sem volt esméretlen; mert már alexandriai Erasistrat a' gyuladást helybeli láznak határozá. De nem is lehet más a' gyuladás' mivolta; mert előhozására mindig inger kívántatik; e' pedig természete szerint izgatolag munkálódván, az edényrendszer' tehettségét betegesen magasítja 's felösztonli. Innét lehet megmagyarázni ama' különös hajlamo-t is életművezeti változások' előhozására, mellynek jelenléte minden gyuladás' létalapjához tartozik. Mert a' termő és visszapótló folyamnak az edényrendszer lé-vén műhelye, az életművezet' épvoltát az edényrend-szer' rendes állapotja tételezi föl: honnét önkényt következik, hogy magasítatván az edényrendszer' te-

hetsége, a' termő és visszapótló folyamnak is változást kell szenvedni, honnét az életművezet' változása szüksegesleg következik.

23. §. Jóllehet pedig a' gyuladás' fészket mindenkor az edényrendszer teszi, azért annak folyamata alatt még sem marad az idegrendszer is ment minden beteges változástól; sőt inkább a' két rendszer közötti legszorosabb egybeköttetés miatt (21. §.) az idegrendszer is másodrendi bántódást szenved, 's mint alább látandjuk, a' legérdekesebb kórjelek' seregét tünteti előnkbe. De még természete sem marad a' gyuladásnak az egész kórpálya alatt egy és ugyanaz. Mert valamint minden erőbeli folyam csak meghatározott fokig növekedik, és bizonyos ideig tartja meg saját természetét, aztán pedig ellenkező állapotba hanyatlik: épen úgy van a' dolog a' szem' gyuladásával is. Mert eleinte a' gyuladás alatt a' szem' edények' tehetsége rendtulosan fel van hatalmítva 's ösztönölve; de mihelyt ezen magasulás erőpolczát elérte, vagy bizonyos időközt meghaladott, azonnal az edények' tehetsége más és ellenkező állapotba esik, 's valóságos gyengeség' bélyegébe öltözködik. Ez az oka, hogy a' szemgyuladások' folyamatát két időszakra szoktuk osztani, mellyeknek elseje lobos, vagy erőtulos, másika erőhiányos időszaknak neveztetik. Innét a' szemgyuladás' kórjeleit akkint adandjuk elő, hogy mind a' két időszakban mind az edény-, mind az idegrendszert kellő szemügy alatt tartjuk.

A' szemgyuladás' első időszaki kórjelei.

24. §. Az edényrendszer' bántalmából (hová a' nagyobbbrést edényekből összefont elválasztó életművek is értetnek) a' szemgyuladás' első időszakában következő kórjelek keletkeznek: vörösség, daganat, melegség, 's a' rendes el- és kiválasztások' elváltozása. — A' vörösséget a' gyuladt részbe toduló vér okozza; mert mihelyt az ártékony inger a' szem' valamellyik részére behatást gyakorol, ugyanott azonnal az életiség' törvényeszerint felindul a' természet' iparja, 's az ártalmas hatalmat eltávolztatni törekszik. Ennélfogva a' bántódott rész' életfolyama felhatalmítatik, 's ezen magasult állapot mellett a' bántódott részbe szüksegesleg a' vér is nagyobb mennyiséggel tódul. Azon erőszakos hajintat (impetus) által pedig, mellyel a' vér a' gyuladt részbe lövel, még az egyébiránt vért nem hordozó fölüleges hajszáledények is vérrel töltöznek, melly ezek' igen vékony fa-

lain átvilágolván, a' vörösséget szűli. A' gyuladás' folyamata alatt gyakran a' lobvörösséget új edények' termődése is növeli. Mert a' helybeli gyuladások mintegy saját nedvkerengéssel bírnak, mellynek fentartására gyakran a' gyuladás' folyamata alatt új edények képlődnek.

25. §. A' vörösség nem mindig egyenlő a' szemgyuladásokban. Különösen tömötségére különbözik a' lobvörösség; mert a' halavány rózsas' a' setét ibolaszín közt különféle árnyolatokban mutatkozik. Változó azonkívül annak területe is; mert néha nagyobb kiterjedésben fordul elő, néha pedig kisebb és körülhatározott térben mutatkozik. Végre még a' lobvörösség' alaka is különféle; mert némelly szemgyuladásokban (rezzés, másokban nyálábos 's t. e. alakokat képez. Mind ezen változatai a' vörösségnek részint az életműség' alkotmánya, és az egyenesen bántódott szemrész' állapota, részint a' gyuladás' bélyege, foka és tartása által feltételeztetnek. A' szem' belső részeiben tanyázó gyuladásokban a' vörösség elvonul a' láttehetség elől; azért azt az orvos szemügy alá nem veheti.

26. §. A' lobdaganat hasonlólag vérgyülemtől hozatik elő, melly az edények' rendtulos tehetsége által okoztatván, a' gyuladás' pontja és széke körül vértorulatokat szűl. Különbőzik a' lobdaganat nagyságára nézve; mert néha nagy és messzeterjedő, másszor kicsiny 's csak alig észrevehető szokott lenni. Természetére nézve kemény vagy puha, alakját tekintvén hólyogos, gyűrűs, vagy másféle képű lehet. Ezen változatok' okait az életműség' különböző alkotmányában, a' szenvedő rész' alkatában és a' gyuladás' minőségében és fokában kell keresni. Mennél gindárabb az életműség' gyárat, mennél engedékenyebb a' bántódott és mellékes részek' szerkezete, annál nagyobb daganat szokott támadni; ha kivált a' gyuladás' minősége és foka is egyszersemind kedvezékeny a' daganatra nézve; jóllehet az utóbbi körülmények inkább természetét és alakát, mint nagyságát szokták feltételezni a' lobdaganatnak. Sokszor a' szemgyuladásokban nem annyira daganat, mint a' bántódott rész' pöffedelme tapasztaltatik; néha pedig a' daganat elrejtetik a' szemek elől, mint p. o. a' szem' belső részei' gyuladásában történik.

27. §. A' gyuladás melegség a' bántódott rész' gyorsabb életének, az összegyűlt vér' bőségének 's a' nedvek' nagyobb hegedékenységének köszöni eredetét. Mint-hogy pedig egészséges állapotban a' hévkifejlődést nem csak az edényrendszer' tehetsége, 's a' vér' mennyisége

és minősége, hanem az idegek' állapotja is feltételezi: a' gyulladásokban is a' hev' beteges magasulását egy részről az idegek' bántalmának kell tulajdonítani. A' melegség' foka a' gyulladás' hevességével párhuzamban növekedik, és a' különböző hévfok egyenlő természetű szemgyulladásokban a' hevesség' különböző mértékét jelenti. A' lobmelegséget részint a' beteg' érzelme vádolja, részint a' vizsgáló orvos' tapintása kémli. Azonban a' szem' belső gyulásaiiban is, hol nincs helye tapintatnak, meg lehet győződni a' beteges hevességről hideg vízbe avatott szemkötények által; mert ha ezek a' szenvedő szemre alkalmaztatván, hamar átmelegülnek 's megszáradnak, a' belső lobbévnék nagy fokára mutatnak.

28. §. A' szem' el- és kiválasztékaihoz a' könyek tartoznak és a' nyák, melly a' Meibom' mirigyekben, a' könyhúscsában és a' könytömlőben készül. Ezen választékok a' szemgyulladás' folyamata alatt mennyiségök és minőségökre nézve szenvednek változásokat. A' változások' állapotját pedig a' gyulladás' foka és természete határozza meg. Mennyiségök a' gyulladás' kezdetén jobbra növekedik, de a' lob' hevessége' nagyobbulásával mind inkább fogy, míg az elválasztások egészen el nem nyomatnak. Étféle elnyomatása a' szem' elválasztásainak vagy folytonos, vagy közbehagyó szokott lenni. Valahányszor pedig a' fentebb említett el- és kiválasztékok' mennyiségök megváltozik, mindannyiszor fel lehet tenni, hogy azok' minősége is szenved változást. Azonban úgy tanítja a' tapasztalás, hogy az elválasztások' minőséges változásai nem annyira a' gyulladás' fokától, mint annak természetétől függ; mert tapasztalásból tudjuk, hogy némely különemű, p. o. görvélyes szemgyulladásokban, a' könyek nem csak nagyobb meretekben választatnak el, de különös csipős és az arcokat fölevő tulajdonságot is öltenek.

29. §. A' kórjelek, mellyek a' szemgyulladás' első időszakában az idegrendszer' bántódásából erednek, így következnek: fájdalom, magasult érzékenysége a' szemnek, megváltozott láttehetseg, és a' közérzek' bántalma. A' gyúladós szemfájdalom a' szem és a' mellekes részek' nehéz és kellemetlen érzelmében áll. Ezen érzelem részint a' bántódott résznek rendtulos munkálatok' külölésére czélzó iparja és készüllete által okoztatik, részint pedig az által hozatik elő, hogy a' szenvedő rész' és környék' idegei a' bővebben gyülemelő vér és az ebből támadt daganat által nyomatnak és feszítetnek. Mennel nagyobb tehát a' gyulladás' hevessége, mennel több vér

gyülemlik a' szenvedő részbe, és mennél kisebb tér engedtetik a' gyuladt rész' és melléke' alaklatához képest a' toruló vérnek: annál nagyobb a' fájdalom'hevessége, és fordítva. De a' szemgyuladás' természetétől is függ a' lobjájdalom' hevessége; mert némelly szemgyuladások állandólag nagyobb fájásoktól késértetnek, mások pedig enyhébb fájdalommal járnak. A' fájdalom' fokán kívül annak érzelmét és nyomdáját is tekintetbe kell venni, mellyek hasonlólag különbélek lehetnek a' szemgyuladásokban, és többnyire ezek' különböző természete által feltételeztetnek.

30. §. A' gyuladt szem' magasabb érzékenysége következésében, akárminő hatalom, melly izgató munkálattal bír, a' szemben nagyobb ellenhatást lázít, 's a' gyuladás' hevességét növeli. Innét a' föléléstű kedvelmozdulatok, ösztönlő gyógyszerek, izgató külhatalmak a' gyuladt szemre ellenes behatást gyakorolnak. De mindenek fölött legkevesebbé tūrheti a' gyuladt szem saját ösztönét, a' fényt. Innét van, hogy a' fényellenzést vagy-is fényiszonyt, minden szemgyuladásokban, mint állandó körjelet tapasztaljuk. A' fényiszonynak hű követője a' szemizmok' erősebb munkálata, mellyet a' szemteke' szapora forgatásai, a' szempillák' gyakori hunyorgatásai vagy görcei nyilvánítanak. A' fényiszony a' szem' magasított érzékenységgel egyáltalában a' szemidegek' rokonszenves izgatásából veszi eredetét, melly izgatást a' gyuladást okozó ösztönnek kell tulajdonítani. Különbözik a' fényiszony, fokára és nyomdájára nézve; mire részint az egymí' alkotmánya, és a' betegség' tartása, foka és természete, részint más környülmények szolgálnak okot. Így a' tapasztalás bizonyítja, hogy reggel és az alvás után szemünk nagyobb érzékenységgel bírnak, következőleg a' fényiszony is nagyobb, mint egyebkor szokott lenni.

31. §. A' láttehetség a' szemgyuladások' folyama alatt többnyire azon változást szenved, hogy a' tárgyak nem eléggé világosan különböztethetnek meg. Élesb látás talán soha sem teszi körjelét a' szemgyuladásoknak. Úgy látszik, hogy a' láttehetség' ezen csüggedését a' szemgyuladások' folyamata alatt különbéle okoknak kell tulajdonítani. Néha azon közök, mellyeken a' fénysugarak az idegrecehez jutnak, vesztik el többé kevesebbé átlátszékonyságukat, vagy a' látideg, nedvgyülem által nyomtatván, működésében kisebb nagyobb kárt szenved; sokszor a' felöszönlött edénytehetség által az idegek' működése ellenmivelőleg lehatalmítatik. Foka is különbözni szokott ezen, a' szemgyuladások' fo-

lyamata alatt előforduló látás' csüggedésének. Némely esetekben a' látás csak keveset tompább, mint az egészséges állapotban; gyakran pedig a' látcsüggedés nagyobb, annyira, hogy a' beteg csak a' nagyobb tárgyakat képes megkülönböztetni, vagy még ezeket is csak homályosan foghatja fel. A' látcsüggedés' legnagyobb fokában végre a' beteg csak a' világosságot foghatja fel. Ezen különbségek' okait a' gyuladás' különböző székeiben, fokában, természetében és tartásában kell keresni.

32. §. A' közérzet (coenaesthesia), melly az egész emberi életműséget előzönlí, minden szemgyuladásban szenved változást. Ezen bántalom onnét veszi eredetét, hogy a' lobinger által az egyetemes idegrendszer' működése is rendellenes állapotba vettetik. Minthogy pedig a' látás' életműve mind az agygyal, mellyel folytonos fekvésű, mind az egyetemes idegrendszerrel többszerű egybeköttetésben vagyon: világos dolog, hogy a' közérzetnek minden szemgyuladás' folyamata alatt változnia kell. Ezen változás azonban különbefe mértékben szokott előfordulni; néha nagyobb, néha kisebb fokban jelenkezik; mi leginkább a' gyuladás' hevességétől, székétől, és kiterjedésétől függ.

33. §. A' közérzet' változása nem mindenkor egyedős módja az egyetemes életműség' szemgyuladás alatti bántódásának. Mert ha a' szemedények' magasult tehetsége az egész véredények' rendszerére elárad, az egyetemes életműséget súlyos szenvedelem lepi meg. Minthogy pedig ezen legnemesebb életmű véredényekkel leggazdagabban van ellátva, mellyek az egyetemes edényrendszer' mindannyi ágait képezik: igen gyakran megcsik, hogy az egész edényrendszer a' szemgyuladások' folyamata alatt rokonszenybe ragadtatván, erősebb munkálatokra gerjedjen, a' vér nagyobb hegedekenységre kapjon, 's egyátaljában az egész edényrendszer' tehetsége fellázuljon. Effele beteges állapotját az életműségnek, melly az egész edényrendszer' felháborodásával külekezik, lobláznak nevezük. De ezen lobláz, melly a' szemgyuladásokhoz szegődik, csak kórjeles bántalmat képez; az első rendi es fejedelem betegség maga a' szemgyuladás, melly valamint enyhul vagy enyészik, úgy csillapazik a' lázállapot is, vagy eltűnik egészen. A' kórjelek, mellyekkel a' lobláz nyilatkozik, következők: gyakran visszaterő, tüzességgel váltakozó és hévbe végződő borzalnak, közönséges elbágyadás, a' testhév' magasulása, de nem égető, hanem kellemes, folytonos és egyenletes meleggel, az élettelj' növekedése, az ábrázat' megpirulása 's teljesedése, kemény főfá-

jás, nagyobbult szomj, száraz ajkak, fehéres vagy fölötté vörös, de nedves nyelv, többnyire szapora, némellykor köhécses lehelés, rekedt vagy rest székelés, kevés és vörös vagy lángszínű vizellet, száraz köztakarok, teljes, erős és nagy, vagy pedig apró, elnyomatott érverés.

34. §. Effele egyetemes bántalom, mint föntebb (33 §.) említők, csak bizonyos környülmények közt csatlódik a' szemgyuladásokhoz. Fő tekintetet ezen környülmények közül következők érdemelnek: az egymí' testalkotmánya, a' gyuladás' kiterjedése, hevességi foka, és a' szenvedő rész' életművezeti méltósága. Annál bizonyosabban és hamarabb kulcsulódik a' szemgyuladás-hoz lobláz, mennél érzékenyebb a' beteg egymí, mennél terültebb a' gyuladás' szeke 's eredete, mennél hevesebb ennek folyamata, 's végre mennél nemesebb rész van gyuladástól megtámadva. Hol ellenben a' felhordott pontok ellenkezőleg tűnnek fel, ott a' szemgyuladás, egész folyamata alatt, csupa helybeli bajt képez, és legalább tetszőleg a' többi életműség minden lázbeli zavaroktól ment marad.

35. §. A' szemgyuladás' erőtulos időszakának tartását nem lehet bizonyosan meghatározni; mert oly rövid némelly esetekben, hogy csak alig lehet észrevenni és szemmel tartani; másszor hosszabb időre terülvén, 5, 7, 9, sőt néha 11, vagy 14 napig is eltart. Ezen különböző tartás leginkább a' gyuladás' természetétől függ; mert átaljában a' gyulasztó szemgyuladásokban hosszabb, a' különneműekben pedig rövidebb szokott lenni ezen időszak. De a' beteg' testalkotmánya is, továbbá a' használt gyógyszerek, a' betegség' foka és több más környülmények nem kis befolyással bírnak a' szemgyuladás' első időszaka' tartására. Mennél gyorsabb folyamatú a' beteg egymiben az életfolyam, annál kurtább szokott lenni ezen kóridőszak. Rövidebb a' lobos időszak ott is, hol a' baj mindjárt kezdetében célirányosan orvosoltatik, hol a' gyuladás' foka vagy igen magas, vagy igen csekély; mert az igen heves szemgyuladás hamar valami szerencsétlen kimenetelnek indul, az igen enyhe pedig hamar meggyógyul. Ellenben ha a' beteg a' támasztó okok' behatásának tovább is ki van téve, vagy tán más mostoha környülmények adják magokat elő, az erőtulos időszak tovább szokott tartani.

A' szemgyuladás' másodidőszaki kórjelei.

36. §. Sokszor a' szemgyuladás' folyamata igen sebes, úgy hogy már az első időszakban végét eléri. Ilyen hamar gyógyulásnak jó testalkotmány, nem igen nagy körhevesseg, és idején alkalmazott czélirányos orvoslás kedveznek. De gyakran olyan a' környülmenyek' álladalma, hogy a' szemgyuladás' huzamosb folyamatot követven, erőhiányos időszakba hanyatlik, és ekkor a' betegség' kórjelei is megváltozva tűnnek elő, 's gyengeség' időszakára mutatnak. Ezen változás' okát, mint már föntebb (23 §.) megjegyzők, abban kell keresni, hogy a' szem' élettehetsége egy ideig magasulva legyen, vagy bizonyos lépcsőjet elérven, lassankint maga magát kimeríti 's ellenkező bélyegbe hanyatlik, melly valóságos gyengeségen alapul. Ezen gyengeséget, mint-hogy előrejárt rendtulos állapot' szüleménye, méltán közvetetlennek lehet nevezni.

37. §. A' szemgyuladás' másodidőszaki kórjelei ugyanazon rendszerekben tűnnek elő, mint az első időszakiak; sőt magok a' kórjelek is azok, mellyek az első koridőszakban tapasztaltatnak, csak-hogy itt a' betegség' megváltozott természete miatt, némüleg módosítva tűnnek elő. A' vörösség a' szemgyuladás' második időszakában sötétebb színt ölt; mert a' vér, a' megcsökent edénytehetség miatt szenvedőleg, és sokkal nagyobb mennyiségben gyűlik a' bántodott részbe, mint az első koridőszak alatt. Ugyanezen okból a' lobdaganat is nagyobb a' másodidőszakban. De a' melegség csillapszik, mert az élettehetség' magasulása megszünven, a' vérkör ellankad, és a' nedvek' hegedékenysége alább száll. A' szokott el- és kiválasztekok, mellyek a' körpolcz alatt elnyomatva valának, most ismét megjelennek; mert a' gyuladás' második időszakában az edények' szájazatai, mellyek a' lobpolcz alatt összehúzódva valának, rendkívül kitágulnak. Ezen választtekok nem csak mennyiségökre nézve sokkal fölülmülják az egészséges állapotit, de minőségökre nézve is a' rendes állapottól többé kevesebbé eltávoznak.

38. §. A' fájdalom a' szemgyuladás' erőhiányos időszakában tetemesen megenyhül, állhatatlan nyomdát követ, 's végre egészen is elenyészik. A' szem' kicsapongó érzékenysége is, a' vele párosult nagyobb izomtehetséggel, lassankint lecsendesül, 's a' szem minden ösztönt könnyebben szenved, különösön a' fényiszony csillapszik. Azonban nem kell azt velni, hogy a' szem' érzékenysége általánosán kisebbül, azaz a' rendes álla-

potinál is csekélyebb mértékben mutatkozik; mert az érzékenység' lecsendesülése többnyire csak feltételes szokott lenni, azaz: az érzékenység' kicsapongásai csekélyebbek itt, mint az első kőridőszakban. A' láttehetség' csüggedése még tart ugyan ezen időszakban is, de nem olly nagy mértékben; sőt sokszor az is megtörténik, hogy ezen időszak' vége felé jártával egészen visszatér a' látás' tisztasága, de az erőtetést a' szemek azért meg nem szenvedik. A' közérzet' bántalma nem enyészik ugyan el tökéletesen a' szemgyuladás' másodidőszakában, de tetemesen megkisebbül.

39. §. Ha a' szemgyuladásokat az első időszakban lobláz is kísérte, ez az erőhiányos időszakban is, ámbar kisebb mértékben, fen szokott maradni. Illyenkor új borzalmak jelenkeznek, a' test' heve öregbül, a' szomjúság, főfájás és változott érverés 'stb. folyton tartanak. Azonban a' szemgyuladás' második időszakában gyakran a' lázas állapot megszűnik, de a' bágyadtság és az életműség' gyengesége többnyire tartanak; kivált ha az első időszak hatósb lobellenes készülletet kívánt, vagy talán szükség fölött is intéztettek kiürítések.

40. §. Ezen időszak' tartása épen olly bizonytalan, mint az elsőé. Mert némelly szemgyuladások ezen időszakból hamar egészségbe lépnek által; mások ellenben soká tartanak, 's hónapokat is töltenek a' második időszakban. Ezen különbség leginkább a' gyuladás' természetétől függ; mert a' különnemű szemgyuladások különösen szeretnek ezen időszakban késengni. De a' használt gyógymód, a' betegség' foka és okai, valamint több más a' beteget környező hatalmak is befolyással bírnak ezen időszak' különbséle tartására. Sőt mi több, helytelen orvoslás, fonakúl alkalmazott ösztönök' behatása, a' szemgyuladást gyakran első időszakába vissza léptetik, úgy, hogy ezen két időszak, egymással váltakozván, hol egyik, hol másik tűnik elő.

A' szemgyuladás' okvizsgálata.

41. §. Valamint minden betegség' előhozására, úgy a' szemgyuladás' nemzésére is kétféle okok kívántatnak, előkészítők t. i. és támasztók. A' mi az előkészítő okokat illeti, meg kell jegyeznünk, hogy van ezen betegségre valami közönséges és minden emberben létező kórkészség, mellyet valamint a' szem' erőbeli viszonyaiból, úgy annak életművezeti alkatából lehet megmagyarázni. Mert a' szem egyike a' legélenkebb és leg-

jelesebb izgekonyságú 's érzékenységű életműveknek, melly leggyaporább edényekkel, és pedig leginkább a' gyulladás' székét és aljzatát képző hajszáledényekkel bővelkededik. Épen nem lehet tehát csodálni, hogy ha a' szemet hatósb támasztó okok érik, minden életidőben, minden testküleményben támad szemgyulladás.

42. §. Ezen általános és minden embernek közös kórkésztséget különféle okok edzik 's magasítják. Ezen magasított kórkésztség pedig a' szemgyulladásokra majd csak mulékony, majd pedig állandó és hosszabb ideig tartó szokott lenni. Az okok, mellyek az említett kórkésztséget mulékonyan magasítják, következők: rendkívül nagy testmozgás, leles italokkal mértékletlen élés, tetemes elme-erőtetés, kicsapongó szemgyakorlás, felélesztő indulatok; egyszóval a' mi csak akár az egész életműséget szerfelett felindítván, akár a' szem' élettehetségét felingerelvén, az ösztöniránti fogékonytságot növeli. Mennél gyakorabb és tartósabb pedig ezen okok' behatása, annál tovább és állandóbban szokott tartani az említett kórkésztség' magasítása.

43. §. Tartósabb magasítását a' szemgyuladási kórkésztségnek következő környülmények hozzák elő: a' hőszám' időköre, annak felakadása, a' terhesség, rest székletétel, vak aranyér, szokványos vértorlódások a' fej és szemek felé, mokány téli hideg, és a' csüggesztő szenvedelyek, mellyek egy részről a' kedvélyt epesztvén, más részről az élettehetséget emésztvén, gyengeséggel párosult nagyobb ösztöniránti fogékonytságot okoznak. De leghatalmasabb előkészítő okait a' szemgyuladásoknak az egész test' közönséges, vagy különösen a' szemek' izgekonytségében, az erőteljes és zömök test-alkotmányban, a' vörös, sükeres és hegedékeny nedvek' bőségében, 's végre a' veres vagy epés mérsekményben kell keresni. Innét van, hogy a' bajnok alkatású, a' nedvteljes és fiatal embereknél olly gyakran tapasztaltatnak szemgyuladások.

44. §. Növelik a' lobbkészséget az előhordott okokon kívül még különféle betegségek is, mellyek az életműséget nyilván vagy alattomosan sanyarják. Ide tartoznak mindenek fölött azon nyavalyák, mellyek az egytetemes edényrendszerben fészkülnek, és ennek felhatalmított élettehetségével külekeznek. Illyenek a' lobos és küteges lázak, mellyek' folyamata alatt a' szem' edényeiben is izgár állapot, és a' gyuladásokra nagy hajlandóság hozatik elő. Növelik azután a' szemgyuladási késztséget azon betegségek is, mellyek a' nyirk- és mirigy-rendszerben, a' hajszáledényekben, vagy a'

hártyás életművekben tanyáznak. Mert akár szerfelett felingerlett, akár rendkívül lehatálmított legyen ezen életművek' tehetsége, mindenkor nagyobb ösztöniránti fogékonysággal bírnak; melly rendellenes állapot szükségesleg a' szem' hajszáledényeire és hártyás 's mirigyves részeire is elszármazik. Innét lehet megmagyarázni azon jeles kórkésztséget a' szemgyulladásokra, melly a' bujasenyves, görvélykóros, csúzos és köszvényes 's más effele betegségu egymikben olly nagy mértékben tapasztaltatik.

45. §. A' támasztó okok, mellyek a' jelen készség mellett a' gyuladást voltaképen előhozzák, különbféle hatás-móddal bírnak. Némelylek t. i. erőbelileg munkálódnak 's egyenest a' szem' élettehetségét támadják meg; mások vegyváltoztató hatalommal bírnak, és elsőrendileg az életműves részek' vegyületét ostromolják; mások végre erőműves behatást küölnek, és egyenest a' részek' alakát sértik. De bárminő hatás-móddal bírjanak is a' támasztó okok, abhan még is mind megegyeznek, hogy izgatólag és az élettehetségre nézve ösztönlőleg munkálódnak; akár közvetve, akár közvetlen hozzák elő ezen fogánatot. Ha a' támasztó okok' különbféle erejét vesszük tekintetbe, mellyet a' szemre gyakorolnak, azokat általánosokra és feltételesekre különböztethetjük. Ezen felosztásnál fogva azon támasztó okokat nevezzük általánosoknak, mellyek arra, hogy gyuladást gerjeszsenek, csak általános kórkésztséget kívánnak — mellyek tehát a' szem' vagy életműség' akárminő állapotjában képesek szemgyuladást támasztani. Feltételes indító okoknak pedig azokat mondjuk, mellyek kisebb mértékben izgatnak, és csak akkor idéznek elő szemgyuladást, midőn a' szem, mellyre behatásukat küölük, különös kórkésztséggel bír a' gyuladásra.

46. §. Az általános támasztó okok közé mindenek előtt a' külerőszakokat számítjuk, mellyeknek a' szem kitétetik. Ezek a' szemem vagy félbeszakasztják a' folytonosságot, vagy e' nélküli sérelmeket hoznak elő. Különbözik ezen sérelmek' alaka is, valamint különbféle a' sértő eszköz' idoma, alkalmazása, és az erő, mellyel a' szem megsértetik. — E' rendbéli támasztó okokhoz számíthatnak azután a' szemnek etető és égető szerek által előhozott bántalmái; millyenek a' tömény ásványsavany, a' dárdanyvaj, a' kőrösbogár-festvény, rágó higany, oltott mesz, az etető- és pokolkő, a' villó, a' forró víz, a' forróan olvasztott viasz, spanyolviasz, zsír 's t. effélék.

47. §. A' feltételes támasztó okokhoz nem kevés előkészítő okok tartoznak, ha a' szemre tartósabb behatást küölnek; mert folytatott hatásukkal támasztó okok gyanánt munkálódnak. Támasztokká válnak az előkészítő okok akkor is, midőn már más előkészítő okok által a' szem' kórkészsége magasztva vagyon. Innét a' léles italok, hevesebb indulatok, erőtetett szemgyakorlás 's más efféle környülmények, jelen kórkészség mellett, indító okok gyanánt munkálódnak. Ide tartoznak továbbá sokféle gerjek (miasmata) és ragályok, valamint a' szemhe esett idegen testek is, ha sem súlyokkal, sem vegyelemeikkel a' szemet szerfelett nem izgatják, sem a' szemben soká nem hagyatnak. Ide járulnak végre, bizonyos környülmények között, a' szemnek egyébiránt kedvező hatalmak is, ú. m. a' levegő, a' fény, és a' szemgyógyszerek.

48. §. A' gőzkörnyékes lég, melly a' szemet szakadatlan környezi, sokfélekép válhatik a' szem' ellenes hatalmává; mert nem csak lételemeire, de hőmérsékére és berzécességére nézve is szenvedhet ártékony változásokat. Ugyan-is ha a' gőzkör' lételemei úgy megváltoznak, hogy egy vagy más létrész a' rendes mennyiség' és minőség' korlátjait meghaladja, az könnyen támaszthat szemgyuladásokat. Különösen akkor leginkább termődnek szemgyuladások, midőn a' levegő savítóval (oxigenium) van telve; mit a' napkeleti és éjszaki szelek' uralkodásakor eléggé lehet tapasztalni. De mind ezen változásoknál sokkal ártalmasabb a' pos- és hügyanyas (ammoniacalis) párázatokkal fertezett és különbéle porokkal teljes levegő. Kedvez továbbá a' szemgyuladásoknak a' levegő' rendkívül hideg, vagy fölötte meleg állapotja. De a' legellenesebb e' tekintetből a' gőzkör' hirtelen viszontagságai, és a' hőmérsék' rögtön változásai. Végre a' levegő' berzécességét (electricitas) sem lehet elhallgatni; mert ha a' levegő olyan alkotmányt ölt, mellyet a' tévőleges berzécesség' bősége bélyegez, a' szemek könnyen kártékony izgatást szenvedvén, gyuladásba esnek.

49. §. A' világosság valóságos eleme és szokványos ingere az egészséges szemnek; de ha erre nagyobb erővel rohan, mint a' szemnek érzékenysége kívánja és enged, a' szem' ellenes hatalmává válik, és szemgyuladást támasztani képes. Azért a' fényes napba nézés, a' domború üvegek által góczbaszedett fénysugarak' behatása a' szemekre legsajnosabb befolyást gyakorolnak. A' hathatós műleges fény is, kivált ha színes, mint a' nyilvános nézőhelyeken szokott lenni, a' napvilágnál

sokkal kártékonyabb behatást külöl a' szemekre; azért a' szemgyuladásra hajlo egymikben könnyen támasztó okául szolgál a' szemgyuladásoknak. A' színes világosság' nemei közül legártalmasabb a' szemnek a' világos fehér, vagy a' kiáltó vörös tárgyaktól visszaütött fény; midön a' kek vagy zöld testektől visszafordított világosság kedvezőleg hat a' szemekre, és ezek' újító szereül szolgál.

50. §. A' szemgyógyszerek közül azok kedveznek leginkább a' szemgyuladások' termődésének, mellyek izgató munkálatokkal bírnak. Ezen ártékony behatást akkor hozzák elő a' szemgyógyszerek, midön vagy ott alkalmaztatnak, hol javallva nincsenek, vagy hol javallva vagynak ugyan, de fonákul és az előhozott visszahatások' méltánylása nélkül használtatnak. Így hoznak létre számos szemgyuladásokat a' kontárok és kuruzsolók, kik szinte minden szembajokban bizonyos szemvizeket, keneteket, leleket 's tb. effeleket, minden különböztetés nélkül alkalmaznak. A' fonákul használt gyógyszer' ártékony fogamatát az érzékenység' azon foka, melly a' használat' idejében mind az életműségben, mind a' szemben jelen vagyon, a' gyógyszerre következő visszahatás, és magának a' gyógyszernek beleroje határozzák meg közelebből. De maga az alkalmazott gyógyszer' alaka sem lehet egészen érdeketlen; mert ha a' gyógyszer olyan alakban rendeltetik, melly a' szemet erőművesen is izgatja, kitetszik, hogy a' gyógyszer' káros hatalma ezen tekintetből is tetemesen növekedik.

A' szemgyuladás' esmérte.

51. §. Valamint minden betegségeknek, úgy a' szemgyuladásnak esmérte is két kútfőből merítetik a' kórokokból t. i. és körjelekből. Az okok' vizsgálatában mindenek előtt a' kórkészségre szükséges ügyelnünk; ha t. i. csak közönséges vagy önnemű és különösen magasított keszeg van-e jelen a' szemgyuladásra. Aztán a' támasztó okok' mibenlétét szükséges kinyomoznunk. Megesmérkedvén ekkint a' szemgyuladás' okaivat, már magát a' szemet vesszük vizsgálatunk alá, mellyen minden kórtüneteket legnagyobb gondossággal összeszedünk. A' bántódott szem' körjeleit azután az okokkal és ezeknek munkálati modjokkal összehasonlítjuk, és így mind a' két kútfőből a' köresméretet fölállítjuk. De a' körjelekre nézve meg kell jegyezni, hogy azok közül egykettő sokszor kinyomozhatatlan; ilyen a' szem' belső részei' gyuladásaiban a' daganat és vörösség, mellye-

ket kikémleni nem lehet. Sőt némellykor a' szemgyuladás' egyik vagy másik körjele tökéletesen hibázik. De azért csak legtöbb körjelek legyenek jelen, hamindjárt egykettő hiányozik is, a' szemgyuladást elég biztosan meg lehet esmérni. — A' köresméret' pontosabb meghatározására a' betegség' fokát és időszakát is ki kell nyomoznunk. Amahhoz a' körjelek' hevességének illő meltánylása, ehhez pedig a' kórtünetek' arányának és módosításainak fontolgtatása vezet bennünket. — Az eddig mondottak a' szemgyuladás' esméretét közönségesen illetik; mint kelljen azt minden egyes esetben megesmérni, akkor fog kitetszeni, midőn a' szemgyuladás' egyes alakairól egyenkint szolandunk.

A' szemgyuladás' kimenetelei.

52. §. A' szemgyuladás' kimenetelei különbfélék. Átaljában ezen betegség vagy egészségbe, vagy más bajokba végződik. Vannak ez' utobbiak közt olyanok is, mellyek' következesiben a' szemgyuladás halált is okozhat. Mi az egészségbe végződést illeti, az elég gyakor kimenetele a' szemgyuladásoknak. A' természet' azon folyama, mellynél fogva a' szemgyuladás közvetlen egészségbe megy által, eloszlásnak neveztetik, és akkint külekezik, hogy a' szemgyuladás' minden körjelei lassanként ritkulván, végre egészen elenyésznek, és a' lábadás' időszaka áll be. Ezen szerencses kimenetel néha minden művészeti segítség nélkül megy végbe, egyedül a' természet' törekvése és gyógyereje által hozatván elő. De többnyire még is a' gyuladás' eloszlására több feltételek kívántatnak. Illyenek az életműség' egészséges alkotmánya, a' nedvek' dicséretes vagyállapotja, a' szem' rendes életművezeti szerkezete, és a' gyuladás' előtt tökéletes épvolta; tehát annak mind gyuladásoktól, mind egyéb nyavalyáktól mentléte a' mostani betegség' előtt; továbbá enyhébb és főleg erőbeli támasztó okok, hevenytámaszt és kórpoleczra még nem emelkedett betegség, sem el nem múlászott, sem fonákul nem intéztetett gyógymód; végre alkalmas gyógyeszközök, és még több más a' gyógyulásnak kedvező környülmények.

53. §. A' szemgyuladás' más nyavalyákba végződéseivel közöl mindenek előtt azt szükség említenünk, midőn egyik szemgyuladás' másikba megy által. Valahányszor ezen végződés adja elő magát, a' szemgyuladás' vagy természetét változtatja el, vagy csak más a-

lakba öltözködik. Az utóbbi eset akkor történik meg leginkább, midőn a' lobjolyam messzebb terjedvén, a' szem' nemesebb részeit támadja meg. Mert jöllehet ilyenkor az előbbeni szemgyuladás meg el nem enyészett, az előkelő és nemesb rész' gyuladása nagyobb tekintet érdemelvén, a' kórnevezet ezen előkelő bántalomtól vétetik. — Mivoltát vagy-is természetét pedig akkor változtatja el a' szemgyuladás, midőn az életműségben valami egyetemes előkészítő ok, p. o. görvelykór, szunynyadozik. Mert midőn effele környülmények között valamely ártekony hatalom, p. o. erőműves erőszak a' szemre behatást gyakorol, eleinte a' következő szemgyuladás gyulasztó bélyeggel tűnik fel; azaz, a' beteges bántalmat egyedül a' szemedények' rendellenesen felösztronlott állapotja bélyegezi; de későbben ezen gyulasztó korbélyeg lassankint elenyészik, és új bélyegnek ad helyet. Mert az egyetemes ok, melly az életműségben rejtezik, a' szemgyuladás' első rendi minőségét legyőzvé, arra tulajdon bélyegét nyomja. A' szemgyuladás' természetével többnyire annak alaka is elváltozik. Azon szemgyuladások, mellyek a' mondott úton más előre járt gyuladásokból veszik eredetöket, ismét vagy eloszlással végződnek, vagy más szemhibákba mennek átal.

54. §. Ezen másféle szemhibák, mellyekbe a' szemgyuladás végződni szokott, imitt következnek: genyedés, megkeményedés, átizzadás, összenövés, túltengés, vizeny es üszök. — A' genyedés azon gyuladás okozta beteges folyamat jelenti, mellynél fogva a' belnedvekből új és idegen anyag t. i. geny képződik. A' genyedés kétfele anyagban nyilatkozik, t. i. a' geny vagy mint beteges elválaszték mutatkozik, vagy pedig tályogban készül. Beteges elválasztáskint gyakran olly gyuladásokban tűnik elő a' genyedés, mellyek a' szem' köthártyájában fészkülnek, és különmemű okból veszik eredetöket. A' tályogos genyedést is sok különmemű szemgyuladások kedvelik; de leginkább azok hajlok ezen kimenetelre, mellyek erőszakos okok által hoztak elő, hosszabb lefolyásúak, és nedvpangásokkal vagy ömlegekkel vannak párosulva. A' tályog akkint képződik, hogy az ennekelötte folytonos részek egymástól eltávozván, üreget képeznek, es az üreg genynyel telik meg. A' tályogok' küleménye különbözik a' részek' különbsége szerint, mellyeken azok előfordultak. Így mellyek a' szempillákon, könymirigyben, vagy a' tülkhártyán mutatkoznak, a' többi részek' tályogaitól nem sokat különböznek; de mellyek a' köt- vagy szaruhár-

tyán és a' szemhéjak' szélein képlődnek, apró pattanásokokat vagy hólyagocskákat kepeznek, mellyek majd hígabb, majd sűrűbb genyt foglalnak magokban. A' kinyílt tályogot, mellyből geny ömledezik, fekelynek nevezzük. A' genyedés jó vagy rossz indulatú lehet, mit a' geny' minőségéből lehet megismerni. De bármiféle legyen a' genyedés, annak folyamata alatt a' bántódott részben mindenkor gyuladást, bármilyen kis mértékben is, lehet feltenni. A' genyedes' foganatai is különbfelek. Ha jó indulatú a' genyedés, annak foganata a' megemésztett részek' visszapotlásában 's helyreállításában áll; de a' rossz indulatú genyedés gyakran ellenkező foganatot hoz elő, az életműves részeket feloldozza, 's az átlátszó részeket homályba borítja.

55. §. Megkeményedés a' gyuladt részben összetorult nedvek' jegedése és meghegedése által hozatik elő. Feltételei ezen beteges folyamatra: igen hegedékeny nedvek' bősége, pangása 's rest kerengése, gyakori korisméletek, a' hideg' kelletlenül későbbi alkalmazata, a' fanyar gyógyszerek' mértékfeletti használata, és az életműségben lappangó görvélykór. Hajlok kiváltképen ezen lobregződésre azon részek, mellyek egészséges állapotban is restebb nedvkerengéssel bírnak. Innét a' Meibom' mirigyek és a' könnymirigy' gyuladásai ezen kimenetelre igen hajlok. A' bántódott rész' megkeményedése mellett mindenkor annak térimeje is növekedni szokott, honnét mind idomtalanúság, mind az életművek' működéseit gátló akadályok következnek.

56. §. Atizzadás alatt a' hegedékeny nyirknak a' bántódott rész' fölületére történő elválasztását értjük. Ezen kimenetel jobbadán a' súlyosabb, elhagyatott vagy fonákul orvosoltatott szemgyulladásokban fordul elő. Jól lehet pedig a' most említett környülmények különbfele részek' gyuladásait hajlokká teszik atizzadásra: mégis a' szivárványhártyában fészkelő gyuladások mindenképp között leginkább szeretik ezen végezetet. A' rendes folyamatu orbánczos szemhéjlob pedig már természeténél fogva mindenkor nyirk-küizzadásba végződik, melly nyirk aztán kiszárad, 's a' felbőrrel egyszerre lehámlik. Vannak a' köztakaroknak is nemely gyuladásai, mellyek közönségesen atizzadásba végződnek. Foganatai ezen kimenetelnek különbfelek, valamint különböznek a' részek, mellyeken előfordul. Néha ugyan semmi kárt sem okoz; de többször veszélylyel jár, 's a' bántódott részek' működéseinek különbfele gátokat ojt. Így ha a' szivárványhártyán, kivált ennek hátsó felén történik kiizzadás, az elválasztott nyirk szálakat képezvén, a'

szivárványhártyát a' lencse' melső tokjával összeragasztja, vagy pedig a' láta' széleihez ragadván, különbféle nyirkiszöveteket képel, mellyek a' láttehetségnek akadályokat ejtenek.

57. §. Összenövés akkor támad a' gyuladásból, midőn a' bántódott részek felevődnek, és kifekélyedett felületekkel a' gyuladás' folyamata alatt soká közvetlen érületben vagynak. Így fölületes genyedéssel járó, vagy égetés okozta gyuladásokban gyakran megtörténik, hogy a' szemhéjak vagy egymással, vagy a' szemtekével összehegednek. De az átizzadás és megkeményedés is szűl összenövést. Mert a' megkeményedésben a' képlődekeny nedvek meghegednek, 's a' hegedmény a' mellékes edényeket összeenyveli. Az átizzadásban pedig nyirk-szövetek, nyalábok, vagy épen álhártyák képlődnek, mellyek a' szomszéd részeket gyakran rendellenes összefüggésbe hozzák. Így nő össze sokszor a' szivárványhártya a' melső lencsetokkal. Akármifele eredetű legyen az összenövés, mindenkor közvetlenre és közvetettre különböztetik. Közvetlennel mondatik az összenövés, midőn egyik rész a' másikkal minden közben lévő test nélkül ragad össze; — ha ellenben a' részeket áltengmények kötik össze, az összenövés közvetettnek nevezetik. — Önkényt kitetszik, hogy az összenőtt részek mind alakokra, mind működésükre nézve a' szabályos állapottól különbféle eltéréseket szenvednek.

58. §. Túltengésnek az életműves anyag' rendellenes bujálkodását és feldudorodását nevezzük. Ekint termődnek sok húsos, hártyás 's több effele átermények. Túltengésnek akkor van leginkább helye, midőn a' gyuladás felületes részekben fészkül, és a' nedvek nagy hegedékenységgel bírnak; mert az egész tengés' csiráját hegedékeny nyirk és ebből képlődött sejt-szövet teszi. A' bujás kiszegély, taplós dülszem, 's a' köthártya' különbféle bujás terményei azon szemhibák közé tartoznak, mellyek túltengésnek köszönik eredetüket.

59. §. Vizeny alatt a' savós nedveknek szerfölötti megszaporodását értjük a' sejt-szövetben. Minthogy pedig a' szem' részei közül csak a' szemhéjak vannak ellátva bővebb sejt-szövettel, kitetszik, hogy csak ezeknek gyuladásai mehetnek vizenybe által. Fő okát ezen végződésnek mindenkor a' savós nedvek' elválasztása és felszívása közötti hibás arányban kell keresni. Innet valahányszor az elválasztó életművek beteges gyorsasággal viszik véghez működéseket, vagy a' felszívó

edények' tehetsége, ezeknek gindársága, összenövése, vagy a' szomszéd részek általi nyomtatása miatt ellankad, a' sejtszövetben szükségesleg összegyűl a' savós nedv. Vizenybe azon szemgyuladások iparkodnak leginkább, mellyekben a' savós nedvek nagy mennyiségben találtnak, a' rostos és fehérynys anyag pedig kis mértékben fejlődik ki. A' lágyító és gindarító gyógyszerék is, ha kelletinél tovább folytattatnak, kedveznek a' vizeny' termődésének.

60. §. Az üszök a' részintes halálhoz legközelebb állapotot jelent, 's a' gyuladt rész' fölakadt vérkerengésében áll. Ezen kimenetel akkor áll be, midőn az üterek igen nagy hevességgel munkálódván, a' vér olly nagy mennyiségben torul össze, hogy a' viszszerék' tehetsége mintegy elfojtatván, a' nedvkerengés megszűnik. De sokszor a' bántódott rész' edényeinek rendkívül nagy gyengesége' következésiben is akadoz a' vérkerengés. Ezen legveszedelmesebb végződésbe tehát a' leghevesebb szemgyuladások rohannak, ha kivált magokra hagyatnak, vagy izgató szerekekkel helytelenül orvosoltatnak. Nem különben hajlok ezen kimenetelre azon gyuladások is, mellyek kimerített, betvegyes (cacoehymicus), vagy tisztátalan levegőben tartózkodó betegekben fordulnak elő. Az üszök' kezdeten az idegek' élettehetsége még ki nem aludt; azért a' bántódott rész még meleg, még fájdalom' vagy némi feszülés' érzelme jelenkezik rajta, és csak keves jelek, mint némelly helyek' petyhüdsége és szederjes színe mutatnak a' valóságos halálra hajlamot. Ha a' bántódott rész valósággal elhalt, a' baj fenének neveztetik. Ezen állapotból lehetetlen az életbe visszajövet; midőn ellenben az üszök' gyógyítása nem zárja ki a' lehetőséget. Mihelyt a' fene beáll, a' szenvedő rész azonnal felpöffed, érzékenységet elveszti, feketéskék, szürke, vagy épen fekete színt ölt, a' felbőr több helyeken elválk, néhol pedig hólyagokba emelkedik, mellyek fenés evet foglalnak magokban. 'S így a' fenés rész lassankint megromlik, elfajul 's megposhad.

61. §. A' fene' tovább terjedésének a' természet új gyuladás által törekszik határt ejteni. Ha pedig akár az életműség' felette nagy gyengesége, akár a' nedvek' romlottsága miatt az életerő annyira el van csüggedve, hogy a' fenés résznek új gyuladás' előhozásával határt vetni nem képes: az életműségben önnemű fenés kórszűny fejlk ki. Ezen kórszűny következő főbb jelekkel nyilatkozik: az állati erő módnelkül elcsügged, félrebeszéd 's gyakor újulások változnak egymással, az

ábrázat elsápad, összelohad, a' szék- és húgykiürítések a' beteg' eszmélete nélkül mennek végbe, a' testet enyves izzadság özönlí el, az érverések aprók, igen gyengék és ingadozók. Ezen kétségbeesett álladalomban nem soká elhal az életműség. 'S így a' szemgyuladás, üszök járulván hozzá, melly határt nem esmérő fenébe végződik, halált idézhet elő.

62. §. Ezen gyászos tüneményt némellykor a' gnyedés is előhözza. Illy móddal azon rosz indulatú tak-áros szemgyuladások végzik ki a' beteget a' világból leginkább, mellyek' folyamata alatt temérdek genykepű anyag választatván ki, az egész szemteke megemésztetik, és sorvasztó láz 's olvadodzó kiürítések halmozzák a' beteg' keserveit. De ezen veszedelmes kimenetelnek mindenkor az életműség' rosz alkotmánya mellett lehet csak helye. Innét van, hogy az említett szomorú módon csak az érzékenyebb és gyengébb cse-csemők 's a' meglették közül azok szoktak elhalni, kik előrejárt súlyos nyavalyák, vagy más akármifele okok által tönkre hozattak.

A' szemgyuladás' felosztása.

63. §. A' szemgyuladások' sokféle különbségei azok' különbféle felosztásaira adtak alkalmat. A' gyuladás' szekére nézve vagy csak egyik szem bántódik, a' másik érintetlen maradván; vagy mind a' kettő meg van támadva a' gyuladástól. Ugyanezen nézőpontból a' szemgyuladást külsőre és belsőre is szokták osztani. A' külső szemgyuladás a' szempillákon, vagy a' szemteke' fölületés részeiben tanyázik, a' belső pedig a' mélyebben fekvő szemrészeket lepi meg. Hevességére nézve a' gyuladásnak három fokát szokták alapítani, a' gyuladás t. i. ezen tekintetből enyhének, súlyosnak, vagy igen súlyosnak mondatik. A' gyuladás' tartását tekintvén, foróra és idültre osztatik, nyomdájára nézve pedig folytonosra és közbehagyóra különböztetik. Eredetökre nézve a' szemgyuladások első- és másodrendiek lehetnek. Amazok a' támasztó okok' behatása után közvetlen támadnak; emezek más bajoktól veszik eredetöket. Más nyavalyákra nézve a' szemgyuladás egyszerűre és szövvényesre különböztetik. Azonfölül a' nedvek' elválasztásától a' régiék a' szemgyuladásokat szárazakra és nedvesekre oszták fel, a' mint a' szem' nedvei' elválasztása a' gyuladás' folyamata alatt elnyomatva vagy inkább sokítva tapasztaltatott.

64. §. Ámbár az említett felosztások közül a' gyakorlásban egyiknek sem lehet megtagadni a' maga hasznát: még-is a' jóslatban és gyógyításban nem szolgálnak biztos kalauzúl. Mi tehát más felosztást követünk, melly a' betegség' természetén és küleményén alapítván, a' gyógyításban bátorságosabb útát mutat, mint akármely más felosztás. E' szerint a' szemgyuladásokat gyulasztókra és különmeműekre osztályozzuk. Gyulasztó, törvényszeres vagy valóságos szemgyuladásnak azt nevezzük, melly a' gyuladás' minden tulajdonaival kitünőbb mértékben bír: hol tehát a' beteges bántalom egyedül az edénytehetség' felingerlettsége által bélyegződik, és semmi minőséges változást nem mutat. Efféle szemgyuladás időszakait törvényszeresen végzi, és semmi kórszűny által, hacsak talán valóságos gyulár hajlam által nem, nem támogattatik, 's orvoslása a' lobellenes készületnél egyéb bánásmódot nem kíván. Különnemű, törvényellenes, vagy ál-gyuladásnak az nevezetik, melly kevesbbé elötűnő lobbélyeget mutat, 's az edényrendszer' beteges minőségén alapuló sajátosságos betegséget képez, egyetemes kórszűny által támogattatik, időszakait nem jeleli ki olly világosan, és gyógyítására a' lobellenes bánásmód' tetemes módosításait 's az egyetemes kórszűny ellen intézett gyógymódot kíván.

A' szemgyuladás' jóslata.

65. §. A' szemgyuladás' jóslata, annak kimenetelei és ezeket feltételező környűlmenyek' esmereten a-lapszik. De meg kell ám jegyezni, hogy nem mindig csak egy kimenetel fordul elő, hanem sokszor a' szemgyuladás ugyanazon időben több végzűdésekre megy által. Mi továbbá a' szemgyuladás' jóslatát általános illeti, az nem lehet egyéb, mint kétséges. Igaz ugyan, hogy a' természet' ereje minden szemgyuladásban az ártékony őszűnnek ellenszegezi magát, es az egészséget helyreállítani igyekszik; de nem kevesbbé igaz az is, hogy épen ezen okból az edények' élettehetsége is magasítatik, a' felingerlett edénytehetség pedig rendellenes anyagterműdésekre ragadtatik, 's így a' bántodott életmű' vesztére munkálódik. Innét jollehet a' természet' iparja a' betegség' elmellűzésére sehol sem hiányozik, még-is a' nyavalya' ereje amannál sokszor anynyira nagyobb, hogy a' betegség a' látás' leggyengé-

debb életművét vagy egészen elpusztítja, vagy legalább annak működését 's alakát bitangolja.

66. §. Ezen általános jóslat' pontosabb meghatározására a' gyuladás' természetét, annak támasztó okait, fokát, időszakát, szöveményeit, és még némelly más körülményeket is szükség tekintetbe venni. — Mi a' gyuladás' természetét ilteti, kedvezőbb a' jóslat a' gyulasztó, mint a' különmemű szemgyuladásokban. Mert amazokban a' gyuladás' természete valóságos, a' betegség' folyamata rendszerintes, 's a' gyógyítás csupa gyengítő szerekkel eszközölhető. A' különmemű szemgyuladásokban pedig a' lobbelyeg valamelly lappangó kórszűny által módosítatik, a' betegség a' gyuladás' szokott ösvényétől eltávozik, rosz kimenetelekbe iparkodik, és minthogy egyszersmind a' lappangó kórszűnyt is szükséges orvosolni, gyógyításában nem kevés akadályok ötlenek közbe. Ide járul még az is, hogy hasonló egyetemes kórállapotok makacsok szoktak lenni; innét ritkán irtathatnak ki gyökerestől, 's így a' beteg a' kórisméletek' veszedelmetől többnyire meg nem menekedik.

67. §. A' támasztó okokra nézve annál kedvezőbb jóslatot kell állítani, mennél enyhébbleg hatnak azok a' szemre. De azon belerőn kívül, mellyel a' támasztó okok ártekony befolyásokat kutölik, még munkálati módjok is tekintetet érdemel. Mert mellyek erőbeli munkálattal bírván, csak az erők' állapotját változtatják meg, nem támasztanak olly veszedelmes szemgyuladásokat, mint mellyek vegybontólag vagy erőművesen művelnek, 's a' szemnek életművezeti vegyületét vagy alakát támadván meg, árongó genyedésre vagy üszökre hajló gyuladásokat hoznak elő.

68. §. A' szemgyuladás' fokát tekintvén, már a' dolog maga mutatja, hogy midőn a' gyuladás enyhébb folyamatú, nem kell annyira szerencsétlen kimenetelektől félni, 's ennel fogva elég kedvezőleg lehet a' jóslatot alapítani. De hol a' szemgyuladást súlyos és kegyetlen körjelek követik, 's annak foka hirtelen nő: méltán lehet tartani, nehogy valami kevesbbé ohajtott kimenetel következze. Kiváltképen pedig azon esetben, hol a' gyuladás a' szemeken is túl haladván, az életműségben tetemes lázat indít, csak alig lehet tökéletes eloszlásra számot tartani.

69. §. A' gyuladás' időszakára nézve jobb kimenetelt lehet reményleni, hol a' baj még első időszakában vagyon, 's tökéletes kifejlődését még el nem érte; mert ekkor többnyire a' szemgyuladás' további folya-

matát nemcsak enyhébbé, de rövidebbé is tenni, az orvos' hatalmában vagyon. Ha pedig a' szemgyuladás már a' második időszakba jutott, a' gyógyítás több nehézségekkel szokott végre járni. Hol a' szemgyuladásból valami anyagos változás kezd kifejlődni, a' jóslat ezen ártalom' különbséfe természete szerint különbözik ugyan, de még-is mindenkor inkább szomorú, mint kedvező; mert csak keves szokott ezen szemhibák közül a' legcéli irányosabb orvoslás mellett is tökéletes egézségbe végződni.

70. §. A' szemgyuladás' szöveményeit tekintvén, önkényt kitetszik, hogy az egyszerű szemgyuladás vígabb jóslatot enged, mint a' szöveményes. Mert az egyszerű betegség szabályosabb folyamatot követ, és a' gyógyításnak könnyebben enged helyet, mint a' szöveményes. A' szemgyuladásokhoz szegődő nyavalyák vagy a' szemekben, vagy a' többi életműségben fészkülnek. Mind a' két rendbeli bajok pedig igen nagy számmal szoktak előfordulni.

71. §. Mi végre a' többi környülményeket illeti, mellyek a' jóslat' módosítására befolyást gyakorolnak, azokat a' szemész mindenkor illő figyelemre méltassa. Mert ezen környülmények valamint sokszor a' nyavalya' enyhítésére 's folyamata' kurtítására nagy befolyással bírnak, úgy nem ritkán a' baj' súlyosságát növelik, és a' mostoha kimeneteleket siettetik. Azért tehát méltán lehet bal végződésektől tartani, ha a' helybenálló vagy járványos kóralkotmány a' gyuladások' nehezbülésének kedvez, ha a' baj soká magára hagyatott vagy fonákul orvოსoltatott; továbbá ha a' szemgyuladás nem követ törvényszerintes folyamatot, gyakran visszater, és az okirányos orvoslásra nem enyhül; végre ha a' beteg az orvos' rendelményeit nem teljesíti, vagy talán a' vékony sors és vagyon' szüke miatt a' gyógyításra szükséges eszközöket meg nem szerezhethi.

A' szemgyuladás' gyógyítása.

72. §. A' szemgyuladások' gyógyításában hármias javallatnak szükséges eleget tenni. Az első javallat a' támasztó okok' elmellőzést sürgeti; a' második azt kívánja, hogy az életműség' tehetségei úgy kormányoztasanak, hogy a' nyavalya' legyőzésére alkalmasak legyenek; a' harmadik, végre, a' lábadas' időszakának helyes ápolását tűzi ki célul. Mi az elsőt illeti, világos

dolog, hogy azt nem minden esetben lehet végrehajtani; mert sokszor a' támasztó okokat kifürkészni lehetetlen, másszor kevés időperczig művelvén, még a' szemgyuladás' kifejlése előtt rég megszűntek munkálódni. De hol a' támasztó okok' munkálata még a' szemgyuladás' kiütése után is tart, és azokat elmellőzni nem lehetetlen: ott azokat soha sem lehet elég hamar eltávolztatni; mert sokszor ezen egy javallat' teljesítésével a' gyuladás' előrehaladásának gát ejtetik, és az egészség azonnal helyreállítatik.

73. §. Azon támasztó okok közé pedig, mellyeknek eltávolztatása sürgetőleg kívántatik, a' szembe hullott idegen testek tartoznak. Valamint pedig az idegen testek, természetökre és a' szemben létők' módjára nézve különböznek: úgy elmellőzésök is különféle bánásmódot kíván. Melly idegen testek a' szemre csak erőműves izgatást gyakorolnak, 's annak hártáiba be nem hatottak, többnyire a' felső szemhéj alatt szoktak rejtetni. Ezek sokszor könnyen kiküszöböltetnek a' szemből, ha a' szemhéj' gyengéd simogatásával a' belső szemszeglet felé mozdítatnak. Ezen bánásmóddal vétetnek ki a' gyöngyök és rákszemek is, mellyeket sokszor más idegen testek' kisodrására a' szemekbe igtatni szoktak. Ha pedig illy móddal a' szemből ki nem hullanak, a' Daviel' kanalával vétessenek ki. A' szemhéjak alá löpözött szőrszálak csipeszszel vagy nedves ecsettel mellőztessenek el. A' szembe hullott főveny és por, vízzel, tejjel, vagy valami nyákos főzettel mosatik ki; melly nedvek vagy a' szemekbe cseppentetnek, vagy fecskendővel a' külső szemszegletbe löveltetnek. A' tört bors-, dohány-, vagy paprika- 's más efféle porokat is hasonló bánásmóddal kell eltávolztatni. Azon apróbb testecsek pedig, mellyek akármellyik szemhéj' köthártyájára magánosan ragaszkodtak, a' szemhéjat előbb kifordítván, lapátka vagy ecset' segedelmével hárítatnak el.

74. §. A' köthártyába beható idegen testek, p. o. faszálkák, méh- vagy darázs-fulánkok, a' fogócskával legalkalmasabban húzatnak ki. Ha pedig valamely idegen test a' tülk-köthártya alá vette magát, ezen hártáyat előbb gerelylyel bemetszeni, azután az idegen testet csipeszszel kihúzni szükséges. Ércz-darabocskák, mellyek a' szembe erőszakkal sújtatván, a' köthártyába behatottak, vagy lapátkával vagy a' gerely' segedelmével vetetnek ki. Az üvegtöredékek, mellyek a' szaru- vagy tülkhártyába vették magokat, a' hályoggerelylyel szinte kiásatnak. Más nagyobb idegen testek' elhárításában két fő szabályt szükséges szem előtt tar-

tani: először, hogy az idegen test tökéletesen eltávolítván, annak legkisebb paránya se maradjon a' szemben; másodsor, hogy ezen bánásmód kellő finomsággal és figyelemmel vitessék véghez, nehogy a' szem' izgatása és sérelme szükség nélkül növeltesék.

75. §. A' vegybántó idegen testek, millyenek a' hamu, pokolkő, oltott mész, vakolat 's más effélek, legbiztosabban olajba vagy fris vajba avatott 's a' szemhéj alá bocsátott ecset' segedelmével mellőztetnek el. Semmi sem lehetne ártalmasabb, mint effele idegen testeket vízzel vagy más illyes nedvvel a' szemből kimosni; mert ezen nedvek által az ártékony állományok felolvasztatván, még nagyobb izgatást szülnének. Más könnyebb olvadó tárgyak, mint a' só, czúkor, etetőkő 's a' tb. semmi segélyt sem kívánnak elmellőzésökre; mert az azonnal beálló köny-ár által felolvasztatván, a' könyekkel együtt kiküszöböltetnek.

76. §. A' második javallat a' szemgyulladás' gyógyításában, az életműség' tehetségének illő mérséklését, és annak olly állapotba helyezését kívánja, millyen a' betegség' legyőzésére kívántatik. E' czelnak megfelelő állapot a' szemedények' mérsékesen magasított tehetségében áll. Ezen mérsékes magasulás némelly szemgyulladásokhoz önkényt szegődik, úgy, hogy ezen gyuladások már öniparjoknál fogva eloszlásba törekedvén, többnyire minden művészi segély nélkül meggyógyulnak. Efféle szemgyuladások' folyamata alatt az orvos csupa szemlélő szerepet viselhet. De legtöbb esetekben a' kártékony kimenetelek' elfordítására a' szemedények' tehetségét művészet által szükséges kormányozni. A' szemész tehát a' szemgyuladások' orvoslásában mindenkor arra függeszse figyelmét, minő az erők' álladalma mind a' szemben, mind a' többi életműségben. Már pedig ezen betegség' folyamata alatt különféle szokott lenni az erők' állapotja nem csak a' betegség' időszakára, hanem annak különféle kiterjedésére nevezve is. Az kór-időszakban, mint már többször említők, az edények' tehetsége rendfelett kicsapong, és szabályon túl magasulva vagyon: a' másodikban ellenben csüggednek az erők, és rendellenesen lenyomatva vannak. Midőn a' lóbfolyam nem korlátoltatik egyedül a' szemekre, hanem a' többi életműségre is kiárasztja befolyását, az egyetemes erők' állapotja is hasonlólag különbözik a' szemgyulladás' időszaka szerint.

77. §. A' mondottakból következik, hogy a' szemgyulladás' első időszakában, a' bántodott életmű' kárára felingerlett edénytehetséget kellőleg mérsékelni 's a-

lább szállítani szükséges. A' gyógymód, melly e' célhoz juttat bennünket, lobellenesnek vagy gyengítőnek neveztetik. A' gyógyszerek pedig, mellyek az edények' tehetségét' lehatalmitni képesek, különbfelek. Némelylyek gyengítő hatalmukat egyenest a' szemem külölik, 's azon túl ki nem terjesztik; mások ellenben az egész edényrendszer' tehetségét alább szállítják, 's így a' szemedényekre is hatván, ezek' rendfeletti tehetséget mérseklik. Innét a' lobellenes gyógyszerek helybeliekre és közönségesekre oszolnak.

78. §. A' közönséges lobellenes gyógyszerek között a' vereresztés valamely nagyobb véredényből első helyet foglal; mert illy móddal az egytetemes edényrendszernek sajátos és leghatalmasabb ösztöne vonatik le, és annak kicsapongó tehetsége leghatósabban gyengítetik. De hogy a' közönséges vereresztés' üdvöző foganata a' szemedényekre hasson, mindenkor nagyobb mennyiséggel szükséges vért bocsátani; mert a' szemedények a' vérkerengés' országútján kívül, és a' szívtől messze fekszenek. A' közönséges vereresztés valamely nagyobb visz-ér' megnyitása által eszközöztetik majd a' karon, majd a' lábon. Javalltatik pedig az érmetzés vérteljes egymikben, kik súlyos és hamar növekedő, vagy tetemes lázzal járó szemgyuladásban szenvednek. A' vereresztés' szükséges ismétlését a' helybeli bántalom' állapotja 's az erők' álladalma határozzák meg. Biztos szabályul szolgálhat e' részben: hogy annyiszor intéztessek közönséges vérbocsátás, a' hányszor azt a' gyuladás' hevessége kívánja 's a' beteg' ereje engedi.

79. §. Az érvágáson kívül az egész edényrendszer' tehetségére nézve főbb gyengítő hatalommal bír a' salétrom; mert ez a' ver' sűrűségét ritkítja, a' nedveket hegedékenységből kivetkezteti, 's az innét szülemendő edények' felingerlődését lecsillapítja; sőt ha az olvasztás' időperczében vétetik, a' test' hevét is derekasan mersékli. Több más égvényes középsők is (sales medii alcalini), 's az ércsőköl az édes higany, méltán a' közönséges lobellenes gyógyszerekhez számíthatnak; részint azért, hogy a' nedvek' hegedékenységet, bár kisebb, de a' salétroméhoz hasonló hatalommal megtörik; részint pedig azért, hogy a' nedvpangásokat szétoszlatván, a' vernek minden életművekben egyenletes eloszlását eszközlik, az elválasztásokat előmozdítják, és minden kiválasztásokat, kivált a' székletetelt sürgetik. Így történik, hogy a' nedvek az életműség' felsőbb részeiről elvezettetvén, a' gyuladt rész felé nem tolong-

nak olly hevesen. — A' lobellenes gyógyszerek' seregébe tartoznak továbbá a' hűvesítő szerek, mellyek a' melegséget 's a' nedvek' buzgását mérséklék, és az edények' kicsapongó mozdulásait lecsendesítik. — Ide járulnak végre az olaj- és nyáknemű gyógyszerek is, mellyek egy részről az ingereket tompítják, más részről a' feszes rostot gindárítják, 's így mind az izgatást, mind a' visszahatást mérséklék. Az olaj- és nyáknemű szerek majd belsőkép használtatnak, majd, hol kivált a' székindítás javallva van, alvizekben rendeltetnek. — Mindezen gyógyszerek a' nem igen heves szemgyulladásokban, mellyek tetemes lázmozdulatokkal nem járnak, lelik javallt helyöket. De a' leghevesebb szemgyulladásokban is igen nagy haszonnal alkalmaztatnak, ha használatuk közönséges vérelesztésekkel egybekapcsoltatik; mert ezen gyógyszerek, főkép a' hashajtók, okirányosan használva, a' vérelesztések' többszöri ismétletét gyakran fölösleggé teszik.

80. §. A' helybéli lobellenes szerek között leghatósabb a' helybéli vérbocsátás; mert hasonló kiürítés által a' vér a' szemhez közel fekvő edényekből vonatik le; annak gyengítő foganatát tehát a' szem közvetlen megérzi. Ezen helybéli vérbocsátásnak többféle módjai vannak. Legnagyobb mennyiséggel, és pedig üteres vér, a' halánték-üter' megnyitása által ürítetik ki; melly vérelesztés' neme már a' feledékenység' árnyába dülvén, az újabb idők által ismét világra hozatott. Azon tetemes és azonnali enyhülés, mellyet az igen súlyos, főkép takáros szemgyulladásokban, ezen vérelesztés' neme nyújtani szokott, azt igen ajánlhatóvá tenné, ha maga a' munkatétel sokféle nehézségekkel nem szövetekeznek.

81. §. A' helybéli vérbocsátás továbbá véres köpölyök által eszközöltetik, mellyek a' csecsnyújtványok' vagy halántékok' tájára, de még gyakrabban a' tarkóra és hátra alkalmaztatnak. Igen hasznos gyógyszerül szolgálnak a' véres nadályok főkép azon szemgyulladásokban, mellyek huzadalmasb tartásúak, és a' fő 's szemek felé szokványos vérgyülemmel járnak. — Gyakran a' helybéli vérbocsátás nadályok által eszközöltetik, mellyek nagyságok és a' gyulladás' hevessége szerint, különböző számmal, majd a' szemív' fölibe és a' halántékokra, majd a' fülek mögé, és az alsó szemhéjra alkalmaztatnak. Sőt némelleyek azokat az alsó szemhéj' köthártyájára, vagy épen magára a' szemtekére is felrakják; de nem leghelyesebben; mert illy móddal sokszor a' sértés' következésében elég tetemes izgatás kö-

vetkeznek. A' nadályok a' vért mindenünnen az alkalmazás' helyére csalogatják; azért eleinte a' szemtől egy kevesse távolabb szükséges azokat alkalmazni. Csekélyebb szemgyuladásokban ezen vérbocsátás maga is elegendő, de a' súlyosabbakban csak előbocsátott érvágás után leli alkalmas helyét. — Vegre a' helybeli vérbocsátás' még egy nemét, t. i. a' köthártya' bemetelését (szemmetszés, ophthalmoxysis) szükséges említenünk. E' célból a' dagadt köthártyán vagy gerely' segedelmével ismételt metszések intézettek; vagy T. Scarpa után a' szaruhártyát környező daganat ollóval metszetik le. Dícsérik ezen munkatételt a' túlkköthártya' nagy daganatával járó szemgyuladásokban, előrebocsátott közönséges vérelesztések után: de nem okirányosan; mert ezen bánásmód mellett csak kevés vér ürül ki, az izgatás pedig, mellyet okoz, igen nagy.

82. §. A' helybeli lobellenes gyógyszerekhez a' mondottakon kívül még a' hideg is számítatik, melly a' szemre alkalmaztatván, annak hevét elvonja, a' helybeli buzgást azonnal lecsillapítja, 's az edényeket összehúzódnásra készítvén, a' szembe toluló nedveknek gátot vet. Azért szokták mondani, hogy a' hideg a' gyuladást visszaverő erővel méréskli. A' hideg legalkalmasabban eczetes vagy tiszta vízbe mártott, hóba vagy jégbe avatott ruhák által alkalmaztatik, mellyek ismételt ízben a' bántódott szemre rakogattatnak. A' szorgosan újított hideg' alkalmazata szinte minden gyuladások' kezdetén javalltatik; de mód nélkül soká folytattatván, könnyen árthat, szerencsétlen kimeneteleket idézván elő. Javalltatnak a' hideg borogatások a' szemből eltávoztatott idegen testek után is; mert az izgatást enyhíteni, és a' gyuladás' kifejlődését elfordítani képesek.

83. §. A' helybeli lobellenes gyógyszerekhez tartoznak vegre a' lágyító és nyákos szerek is, mellyek kivált langyan alkalmazva, a' fájást enyhítik, 's a' részek' feszes minőségét gindáritják. E' célra lágyító növényvirágok, fűvek és gyökerek használtatnak, mellyek forrázat- vagy főzetképen, a' szemekbe cseppenként cresztetnek, vagy azokra borogatásképen alkalmaztatnak. Az említett állományokból vízzel vagy téjjel készített kásaborogatmányok is használtatnak, annyival inkább, mert a' meleget tovább tartják, 's azért nem szükség olly gyakran újítatniok. Nagy hírben voltak egykor a' téjből, kenyérbéltől, almából és sáfrányból készített kásaborogatmányok, 's a' köznépnél még ma is nem kis becsben tartatnak. A' lágyító szerek a' bi-

deg' alkalmazata után javalltatnak kórpoleczhoz közelítő, vagy az első időszak' vége felé siető szemgyuladásokban.

84. §. Az eddig felhordott gyógyszereken kívül a' szemgyuladás' első időszakában czélirányos életkormány is kívántatik; mert ha csak a' lobellenes gyógmód ezen részről is kellőleg nem támogatatik, az orvos' minden igyekezete siker nélkül maradand. Foglalatja ezen lobellenes életkormánynak abban áll, hogy mindazon hatalmak kikerültessenek és elmellőztessenek, mellyek akár az egész életműsgre, akár a' szemekre izgatólag munkálódnak. Az életrend tehát vékony, csekély és növéynemű, az ital víznemű, hűvesítő és savanyús legyen; a' beteget tiszta, nedves és hűves levegő környezze. A'-kedvély' csendessége, 's a' test' kevés vagy épen semmi mozgása is, a' lobellenes életkormányhoz tartozik. Ezek mellett a' szemek' legnagyobb nyugalma szükséges, elannyira, hogy még a' másik, talán egészséges szem' gyakorlása is megtiltassék. A' világosság' behatását a' szemek' érzékenységehez úgy kell alkalmazni, hogy az a' szemeknek legkevesebb kellemetlenséget se okozzon.

85. §. Azonban a' dolog maga mutatja, hogy a' szemgyuladás' elsőidőszaki gyógyítását nem elég a' gyuladás' fokához alkalmazni, hanem annak természetét és szöveményeit is mindenkor illő szemügy alatt szükséges tartani. Ennél fogva a' különmemű szemgyuladásokban a' lobellenes készület sokkal kisebb mértékben kívántatik, mint a' gyulasztókban. Azonkívül az életműsgeben lappangó kórszűnynak már a' gyuladás' kezdetén alkalmas szereket szükséges ellene szegezni. De arra is gondja legyen az orvosnak, hogy e' végre olyan szereket ne rendeljen, mellyek a' gyuladást hevesebbé tehetnék. — Ha a' szemgyuladás akár az életműség', akár a' szemek' bajával szöveményben áll, meg kell vizsgálni, valljon kell-e, és mi módon, a' gyógytervet ezen tekintetből módosítani. Sokszor a' szöveményes szemgyuladásokban a' lobellenes készülettel kisebb mértékben kell élni. Így van a' dolog ideges nyavalyákban szenvedő, vagy az egész életműség' gyengeségében sínlődő egymiknél, kik hatósb lobellenes gyógmódot tetemes kár nélkül el nem szenvednek.

86. §. A' szemgyuladás' második időszakában az edények' tehetsége a' szabályszerintes mérték alatt lenyomulva lankad: azért hogy óhajtott eloszlás következék, olyan gyógyeszközök kívántatnak, mellyeknél fogva az edények kellemesen ösztönöztetven, a' nedv-

pangások széteszoljanak. Azonban az ösztönlő szerek' zajosb használata könnyen az első kóridőszakot idézhetné vissza; azért a' gyengítő készülettől az orvos nagy vigyázattal távozzék el. Ha tehát a' gyulasztó szemgyulladásban a' másodidőszak' kezdetével a' lázas háborgások még egészen le nem csendesültek, a' nyákos főzetek' használatát, mellyek egyszersmind táplálnak is, és az erőket fentartják, folytatni kell. Későbbben, midőn nyilvános gyengeség mutatkozik (mi leginkább akkor történik meg, midőn a' gyulladás' első időszaka alatt bő érvágások intéztettek), a' tengfolyamot elősegítő szerek szükségesek, millyen a' kálmos, a' kinahéj, Hoffman' cseppjei 'st. e. De ezen gyógyszerek' használatában az előhozott foganatot mindenkor szemmel kell tartani, nehogy kicsapongó és kelletnél erősb visszahatások indítassanak.

87. §. A' különmemű szemgyulladások' gyógyításában, mindjárt a' másodidőszak' kezdetén, az egyetemes kórszűny ellen szükséges alkalmas szereket rendelni; mert hacsak ez nem javítatik, a' szemgyulladás szerencsésen meg nem gyógyíthatik. Jegyzésre méltó pedig, hogy a' betegek ezen időszakban akárminő nagyobb ösztönrel mankálódó gyógyszereket is ártalom nélkül szoktak megbírni. Mindazáltal azt javallja a' józan ész, hogy ezen időszakban eleinte csak enyhébb munkálatú szerek, és kis adagokban rendeltessenek, kivált ha az életműségben még lázas mozdulatok tapasztaltnak. Az erősebb szereket csak a' szemgyulladás' későbbi folyamata alatt lehet bátorsággal és hevesebb visszahatás' felelme nélkül alkalmazni.

88. §. A' helybeli szerekhez, mellyek a' második időszakba lépett szemgyulladás' eloszlását eszközlik, a' száraz hév' alkalmazata tartozik, melly az edények' tehetőségét mérsekesen felosztónli, a' lankadó vérkerengést feleleszti, 's a' vörösséget a' többi körjelekkel együtt széteszlatja. A' száraz hév vagy felmelegített szemkötények', vagy illatos párnácskák' ismételt felrakása által alkalmaztathatik. A' szemkötények négyszerűen összehajtott kendervászonból állanak; a' párnácskák pedig hasonlókép vászonból készített tömlők, mellyek szállékony olajjal terhes fűvek' 's virágok' poraival megtöltettek. — Javallva van a' száraz hév leginkább a' különmemű szemgyulladásokban, minekutána a' szem' érzékenységének nagyobb foka mérsekelve vagyon. Mint-hogy pedig a' melegített szemkötények enyhébben izgatnak, mint az illatos párnácskák: azért közönségesen amazok' használatát bocsátjuk előre, és csak akkor

megyünk emezekre által, midőn az előbbiektől többé semmi sikert sem tapasztalunk. Az illatos párnácskákhoz jobbadán káfor is adatik; sőt néha a' szemkötények is, minekutána felmelegítettek volna, káforral megdörzsöltetnek. Ezen hozzádomány által a' mondott eszközök tetemesb izgató erőre kapnak, azért alkalmazatuk csak ott igérend hasznot, hol a' szem' edényeiben nagyobb tompaságot lehet feltenni.

89. §. A' második gyógyszer, mellyet könnyen mindenek közt legfőbbnek lehet tartani, a' szemgyuladás' második időszakában, a' mákony, melly az edények' tehetségét a' legkellemesb módon ébresztgeti, az azokban összetoruló nedveket szétveri, és az érzékenység' kicsapongásait mérsékli. De állományában ritkán szoktuk a' szemgyuladásokban használni a' mákonyt, hanem közönségesen annak egyszerű festvényét, vagy Sydenham' híg mákonyát rendeljük, melly utóbbi a' hozzáadott sáfrán és boros sahéjvíztől erősebb munkálattal bír, mint az egyszerű mákonyfestvény. Ezen mákony-készítmények többnyire szemvizekhez vegyítve használtnak, ritkább esetekben a' szemre ecset' segédelmével alkalmaztnak. Javalltatik a' mákony' használata szinte minden szemgyuladásokban, mellyeknek nagyobb hevessége már megtöretett; kivált ha a' bántódott szemekben egyszersmind nagyobb indulékonyosság tapasztaltatik. De a' tiszta mákonyfestvényt, vagy Sydenham' híg mákonyát, csak azon szemgyuladások szenvedik meg, mellyek idült folyamatot kezdenek felvenni.

90. §. Jeles gyógyszer továbbá a' szemgyuladások' másodidőszakában az ólom, melly a' kicsapongó érzékenységet csendesíti, az edényeket összehúzóásra serkenti, a' vér' bővebb gyüleményének gátot ejt, és az elválasztásokat korlátolja. Az ólom' készítményeiből az ólom-eczet (acetum lithargyri), ólom-vonat (extractum saturni), és ólom-czúkor (saccharum saturni) használtnak; melly készítmények majd szemvizekben, majd egyéb szerekkel elegyítve rendeltetnek. Ezen gyógyszerek legtöbb szemgyuladásokban javalltnak, minekutána azok' nagyobb hevessége lobellenes készület által elhárítatott; de legnagyobb sikert mutatnak azon szemgyuladásokban, mellyek nagyobb érzékenységgel vannak párosulva, 's árongó elválasztásokra mutatnak hajlamot. Nemkülönben hasznosok a' szemgyuladásokban más fanyar szerek is, millyenek: a' kénsavas horgag (sulfas zinci), kénsavas rézag (sulfas cupri),

a' szemkő (lapis divinus), a' rágó sósavas higag (muriatic hydrarg. corrosivus) 's több effélék.

91. §. A' szemgyuladás' másodidőszakában fogantatos gyógyszerekhez tartoznak végre az elvezetők, melyek ha a' szemtől távol alkalmaztatnak, ellenművelő izgatást és nedv-elvonást hoznak elő, 's így a' gyuladást enyhítik. Ha pedig a' szem' közelében használtatnak, az izgatásban, mellyel munkálódnak, a' szemet is részeltetik, 's így ennek edényeit ösztönölvén, a' második kőridőszakban létező szemgyuladás' eloszlását előmozdítják. Elvezető foganattal pedig következő szerek bírnak, úgymint: a' hólyaghúzó, mellyek a' fül mögé, a' tarkóra, vagy a' lábszárakra alkalmaztatnak; a' mustárkovász (sinapismus), melly ugyan a' tarkóra, lábszárakra, vagy a' karokra rendeltetik; továbbá a' kútszok (fonticuli), mellyek többnyire a' karokon készítenek; a' boroszlányhéj (cortex mezerei), melly hasonlólag a' karokra alkalmaztatik; Authenrieth' dárdanyos írja (ungventum antimoniale Authenriethii), melly a' csecsnyújtványok' tájára vagy a' tarkóra kenetik; és végre az izgató lábvizek. A' hólyaghúzó, mustárkovász és lábvizek szinte minden szemgyuladásokban, mellyekben a' fő felé nagyobb nedvgyülem mutatkozik, más gyógyszerek mellett segítőleg használtatnak. A' többi elvezető szerek pedig, mellyek hatásabban munkálódnak, csak ott alkalmaztatnak sikerrel, hol a' szemgyuladás igen megátalkodott, és idült pályát követ.

92. §. Valamint az első, úgy a' második időszakban is a' czelirányos életkormány hathatós istápa a' szemgyuladás' gyógyulásának. Ezen kőridőszakban az izgató hatalmak' befolyását mind a' szemekre, mind a' többi életműségrő ismét fel kell szabadítani, de mérsékelve és az érzékenység' jelen fokához alkalmazva. Ennél fogva táplálóbb, de nem nagyon izgató étrend rendeltessék, a' test mérsékesen gyakoroltassék. A' fény' behatását sem szükséges már annyira korlátozni, mint az első időszakban; azonban a' szem' tartósb gyakorlását még meg nem kell engedni. — Egyébiránt az életkormányban nem csak a' betegség' fokát és természetét kell sinormértékül venni, hanem a' szokásnak is meg kell engedni a' maga jogát. Innét van, hogy az életkormány ezen időszakban különféle módosításoknak van alávetve.

93. §. Ha az eddig előadott gyógymódnál fogva a' szemgyuladás el nem oszolván, valami más kimenettelnek indul, ez ellen szükséges czelirányos szereket fordítani. Ha tehát a' szemgyuladás genyedésnek veszi

útját, és a' tályog' képlődése a' tülkhártyán, szemhéjkon, könnyömlőben vagy könnymirigyben mutatja magát, a' tályogot előbb lágyító szerekekkel megérelteni, azután adandó alkalommal megnyitni szükséges. Később, ha a' genyedés akár minőségére nézve, akár egyéb tekintetből nem úgy mutatkozik, mint kívántatnék, a' lágyító szereket ugyan egész a' fekély' behegedéséig kell folytatni, hanem a' fekélyre egyszersmind oszlató irt (ungventum digestivum), mákonyfestvényt (tinctura opii), vagy Sydenham' híg mákonyát is (laudanum liquid. Sydenhami) szükséges alkalmazni. Ha pedig a' genyedés a' köt- vagy szarvhártyán pattanásokat képez, akkor eleinte fanyar, lágyító szerekek szükségesek, millyen a' rágó higany, birsalma-mag, nyákkal vegyítve; hogy a' pattanások' további kifejlődésének gát ejtessék. Ha pedig a' pattanások felfakadván már fekélyekké váltak, szárító és hegesztő szerekek kívántatnak, millyen a' szemkő, a' fehér gálicz (vitriolum zinci) 's a' tb. Ha a' fekélyek tisztátalanok, azokra mákonyfestvény ecsettel alkalmaztassék. — A' genyedés' azon nemében, melly bő genyepű takony' elválasztásával külekezik, lágyító és tisztító szerekek, enyhe fanyarokkal párosítva javalltatnak; azért az ólom-nemű szerekek, a' fehér és kék gálicz, a' szemkő, lágyító forrázatokban vagy főzetekben felolvasztva, sikerrel alkalmaztatnak. — Belső gyógyszerekre a' genyedés' folyamata alatt sokszor épen nincsen szükség; mindazáltal hol a' tengélet' lankadása vagy az erők' csüggedése tapasztaltatik, ezen rendellenes állapot' javítására és gyógyítására célzó belső gyógyszerek is kívántatnak.

94. §. Midőn keményedés kezd képlődni, és ennek oka talán a' fanyar szerekek' helytelen alkalmazatában rejtezik, mindenek előtt ezen szereket kell felretenni, és aztán mint a' dolog kívánja, lágyító vagy oszlató gyógyszereket jobbadán kásaalakban alkalmazni. — A' kiizzadás ellen, midőn a' gyuladás már vége felé ballag, eloszlató, kiváltképen pedig higanynemű szerekek mind külső- mind belsőképen kívántatnak. De az orbánczos szemhéjlobban a' kiizzadást nem kell bántani; mert ez által oszlik el az említett gyuladás, és abból semmi rossz sem következik. — Hol tartván még a' lobjolyam, összenövés jelenkezik, hogy annak további kiterjedése gátoltassék, leginkább az összenövő részek' kölcsönérületét akadályozni, és a' fölevődött fölület' behegedését előmozdítani szükséges. — A' túltengésnek a' szemgyuladás' vége felé sokszor mákonyfestvény és etetőszerek' alkalmazása szerencsésen útját veszi, sőt azt

egészen is elpusztítja. — A' kezdődő vizeny' kifejlését legbátorságosabban el lehet fordítani, ha a' felszívó edények' felosztónlására a' szemekre száraz hév alkalmaztatik, a' gindárító és lágyító szerek' alkalmazata félretéteik.

95. §. Az üszök ellen a' szenvedő rész' bemetélése és az ösztönlő szerek' használata nyújt segedelmet. Mert az üszökben a' véredények szerfelett tele lévén nedvekkal, azok' rezgéseit' felébresztésére, mindenek előtt czélirányos vérelesztés kivántatik. Azért a' bántódott részt késcsével vagy gerelylyel bemetélni, és az ösztetorult vérnek egy részét levonni szükséges. Azután az edényeket mindjárt ösztönlni kell, hogy azok' szendergő tehetsége felébredjen. Innét az izgató és a' részek' megromlásának ellentálló szerek' mind külső, mind belső használata szükséges. Ilyenek a' káfor, különféle lélek, kinahéj és az ásványsavak. Ugyanezen szereket, de nagyobb adagban kell folytatni akkor is, midőn az üszök már fenébe mene által; mert egyedül ezek képesek az egytetemes edényrendszer' és az életműség' élettehetséget felébreszteni, hogy a' tovább harapódzó fenének újolag gerjesztett gyuladás által óhajtott határ ejtessék.

96. §. A' harmadik javallat a' szemgyuladás' gyógyításában a' lábadás' időszaká' kellő ápolását tárgyazza. Elenyészvén t. i. a' szemgyuladás' körjelci, a' szem' egészsége még nem áll be tökéletesen, és a' szem' nagyobb érzékenysége még különféle ideig fenmarad. Meddid tehát a' szem' érzékenysége' magasult állapotja, könnyű könyezés, és néha a' láttehetség' gyengesége tart, addig arra szükséges legfőbb gondot fordítani, hogy a' szem' tökéletes helyreállítását semmi se gátolhassa. Innét a' lábadás' helyes ápolása mindazon dolgok' szorgos elmellőzését kívánja, mellyek a' még érzékenyebb szemnek terhére lehetnének, és ezt szerfelett izgatván, kórismétletre adnának alkalmat. Mindazon okokat tehát, mellyek az alig legyőzött szemgyuladást előhozzák, minden módon kerülni kell. A' nagyobb világosság' behatásától is, és a' szemek' erőtetésétől, kivált sötétes helyeken vagy gyertyavilág mellett, szorgalmasan tartózkodni kell. A' test' rendkívül nagy mozgásai, és az erők' hevesebb gyakorlásai is ártalmasok a' lábadás' időszakában; de a' sétálás, kivált árnyas kertekben, csendes és tiszta időben, a' szemeket kellemesen újítja. Ártalmasok továbbá az ész' és kedvely' zajos háborgásai, a' tisztátalan vagy szeles leve-

gő' befolyása, az izgató, illatos eledelekkel és léles részegítő italokkal kivált mértéket nem esmérő élés.

II. A' gyulasztó szemgyuladás, és annak alakai.

97. §. A' gyulasztó szemgyuladás mindenkor és mindenütt kitűnő lobos bélyeggel jelezkzik, és szerencsés eloszlására lobellenes gyógymódot kíván. Széke a' gyulasztó szemgyuladásnak különbféle szokott lenni; mert csak ritkán olly nagy ezen betegség' kiterjedése, hogy az egész szemtekét és minden ahhoz tartozó részeket egyszerre támadná meg. Valamint pedig különbfélék a' részek, mellyekben a' gyuladás fészkül, úgy a' kórjelekben is nagy különbség tapasztaltatik, elannyira, hogy a' gyulasztó szemgyuladás nem egy, hanem többféle alakokban mutatkozik. Azonban nemcsak a' kórjelek' különbsége miatt kell a' gyulasztó szemgyuladás' többféle alakait megkülönböztetnünk; hanem azért is, mert különbözö lobalakok a' szemet különbféle veszedelembe is szokták dönteni, 's némelly szemrészek nemesebbek és a' tiszta látásra a' többieknél szükségesebbek. Sőt minthogy a' részek' különbféle gyárata és helyzete nem egyenlőleg engedi a' lobellenes gyógyszerek' alkalmazás-módját, és némelly részek' gyuladásai bizonyos kimenetelekre inkább hajlanak: kitetszik, hogy a' gyulasztó szemgyuladás' különbféle alakaiiban a' gyógyítást különbfélekep szükséges módosítani. Innét önkényt következik, mi nagyon szükség a' gyulasztó szemgyuladás' alakairól egyenkint értekezünk. Azon gyulasztó szemgyuladás' alakai pedig, mellyek az orvosi gyakorlásban előfordulnak, imitt következnek: szemhéjlob, árpaszem, szemzuglob, könymirigylob, szemlob, kötlob, szivárványlob, szarulob, toklob, érhártyalob, üveghártyalob és idegreczelob.

Gyulasztó szemhéjlob.

(Blepharitis phlegmonosa.)

98. §. Ezen gyuladás a' szemhéjak' állományában fészkül, azok' egész területe szerint. Kezdeté vörös-

séggel és daganattal nyilatkozik, mellyek a' szenvedő szemhéj' szelétől hamar tovább terjedvén, az egész szempillát elfoglalják: de a' szemgödör' szélén túl soha sem terjengnek. A' vörösség igen nagy és világos, a' daganat pedig érzékeny, kemény és olly nagy, hogy a' szemhéj' minden mozgását akadályozza. A' bántódott rész' melegsége annyira magasul, hogy nem csak a' betegől, de az orvostól is éreztetik. A' szemhéjat azonföül kegyetlen szúró és égető fájdalom lepi meg, melly a' szemhéj' legkisebb mozdulatára, vagy kivált a' tapintásra, még inkább felháborodik. A' Meibom' nyáka 's a' könyek eleinte nagyobb mértékben választatnak el, de rövid idő mulva egészen elnyomatnak; innét van, hogy a' betegség' folyamata alatt az orr-üregben, a' bántódott félen, kedvetlen szárazság támad; mi gyakran a' fájdalmak' felháborodásával és szikralátással párosult tüszentésekre ad alkalmat. Ezen helybéli körjelekhez többnyire loblázra mutató tünetek is szövetkeznek.

99. §. Az ekkint kifejlett szemhéjlob néha eloszlik, lassankint annak minden körjelei elenyészvén; mi ha nem történik, többnyire genyedés áll be. A' genyedés' folyama állhatatlan lökő fájással, a' daganat' nagyobbulásával, a' vörösség' nagyobb tömötséggel és gyakrabban visszatérő borzalmakkal nyilatkozik. Az elvalasztások is majd ismét megjelennek, és pedig sokkal nagyobb mennyiséggel, mint az egészséges állapotban. A' daganat' egy része egy tompa kúpkepű csúcsá emelkedik, mellynek teteje megsárgul, és a' kémelő ujjak világos hullámozást tapintanak. Az ekkint képlődött tályog önkényt vagy müleges úton megnyílván, a' geny kifoly, 's a' genyedés még egynehány napig el tart. Végre a' fekély' talaja fölebb és fölebb emelkedik, világos vörös színt ölt, 's ha a' sarjadzás rendszeren divatlik, a' heghely megkészül. Némelly ritkább esetekben a' szemhéjlob még más kimenetelbe is, t. i. üszökbe végződik. Ennek beállásakor a' fájdalmak rögtön elmúlnak, a' bántódott szemhéj' némelly részein feketés kék szín mutatkozik, mellyek egyszersmind ellágyulva és peshedve tapasztaltatnak.

100. §. Ezen gyuladásra a' felső szempilla nagyobb készséggel bír az alsónál; mert amannak területe sokkal nagyobb és tágasabb; tehát a' támasztó okok' behatásának is nagyobb fölületet enged. A' szemhéjlob' támasztó okaihoz pedig tartoznak: a' szemhéjak' meghűtése, midőn p. o. ezen részek közvetlen hideg léghuzam' erőszakos behatásának kitétetnek; a' külsértések, mellyek leginkább a' szemhéjakat érik. De a' méh- és da-

rázs-csípések is előhozhatják ezen gyuladást, ha a' fulánk azonnal el nem mellőztetik. Vegre a' szemteke' minden súlyosabb gyuladásához a' szemhéjlob, mint rokonszenves baj szegődni szokott.

101. §. A' szemhéjlob' jóslata különféle szokott lenni. Nagy hihetőséggel reményljük az óhajtott eloszlást, ha valamely, folytonosságot sértő, vagy törődést, vérömleget okozó erőszakos ok előre nem járt; ha a' nyavalya kisebb fokban fordul elő, és ha idején okirányos orvoslás használtatott. A' rokonszenves szemhéjlob is, melly a' szemteke' gyuladásaihoz csatlódik, csak alig szokott más kimenetelbe, mint eloszlásba végződni. Ellenben ha a' betegre erőműves, kivált erőszakosb okok hatottak, ha súlyosabb a' gyuladás 's egy ideig magára hagyatott, a' szemhéjlob közönségesen genyedésnek veszi útját. Mi ha megtörtént, 's a' tályog maga idejében meg nem nyittatott, a' köztakarók' visszamaradó gindársága miatt könnyen szemhéjiszam (phalangosis) következik. Ha pedig a' genyedes' folyama kellőleg vezetetik, ha talán az előrejárt erőszak okozta idomtalanosságot kiveszszük, a' baj szerencsésen meggyógyul, mert egy kis heghelyen kívül csak alig szokott maga után valami rosztat hátrahagyni. De ha a' genyedés' folyama, a' beteg' gyenge testalkotmánya, fonák orvoslás, vagy gyengítő okok' behatása miatt akár mennyiségére nézve szabályon túl halad, akár minőségére nézve hibázik, ezen betegségből különféle utóbajok származhatnak. Ilyenek: a' gyógyíthatatlan könyhullás, a' könypontok' és csatornák' összenövése miatt; beszegély (entropium), a' pillaporczok' megemésztődéséből; továbbá kiszegély (ectropium) és nyúlszem (lagophthalmus), a' köztakarók' veszte miatt. — Mindazon szemhibák, mellyek a' köztakarók' vesztéből veszik eredetüket, üszök által is előhozathatnak. Ezen szerencsétlen végződés pedig akkor szokott beállani, midőn a' gyuladás igen heves, gyógyítására célelles ősztönlő szerek használtatnak, vagy a' robarok' csípése után a' fulánk azonnal el nem távoztatott.

102. §. A' szemhéjlob' gyógyításában mindenek előtt a' támasztó okokat kell tekintetbe venni, mellyeket, ha tart talán még behatásuk, azonnal el kell távoztatni. Ennélfogva tehát a' méh- vagy darázs-fulánk fogócskával mellőztessék el, a' sértő eszközök pedig vagy ezek' töredekei, a' már előadott módon távoztassanak el. Ha seb is van jelen, azt is a' maga módja szerint orvosolni szükséges. Ezek meglévén, a' gyuladás' fokához alkalmazott lobellenes készület kívántatik.

Ha tehát a' gyuladás csupa helybeli bajt képez, annak eloszlatására lobellenes életkormány, szorgosan ismételt hideg borogatások és nadályok által eszközlött vérelesztés elegendők. De ha a' gyuladáshoz, mint sokszor megtörténik, lobláz is társul, akkor minekelőtte helybeli vérelesztés intéztetnék, a' láz' hevességét érvágással, sönemű hashajtókkal és lágyító szerekkel szükséges enyhíteni.

103. §. Ha a' mondott szerek' egynehány napokig folytatott használata után a' gyuladás nem enyhül, a' genyedést, melyre ilyenkor a' természet törekszik, épen nem kell akadályozni. Sőt félretévén a' hideg borogatásokat, a' természet' iparját lágyító borogatások és kásaborogatmányok által, hacsak ez utóbbiak' súlya terhes nem leend, szükséges előmozdítani. Ha ezen bánásmód mellett a' genyedés valósággal beáll, 's a' tályog közvetlen a' köztakarók alatt létezven, kellőleg hullámzik, a' felső szemhéjon a' tályog' megnyitását bátorságosan a' természetre lehet hagyni. De ha a' tályog a' szem' zárizma alatt képlődött, ha mindjárt a' felső szemhéjon volna is, 's a' hullámozás csak homályosan éreztetik, annak megnyitását mindenkor gerelylyel szükséges eszközteni; különben szemhéjizom vagy öblös fekélyek keletkeznek. Ugyan az öblös fekélyek' elfordítása végett az alsó szemhéjon képlődött akár fölüleget, akár mélyebb tályogokat magokra hagyni soha sem tanácsos. A' szemhéjak' tályogait akkint szoktuk megnyitni, hogy a' daganat' legcsúcsosabb részébe a' gerelyt a' szemzárizom' rostjai' járása szerint beszúrván, azzal elég mély és elég tág nyílást készítünk.

104. §. Megnyílván a' tályog, 's kiürülvén a' geny, a' daganat lelohad, 's a' fájdalmak közönségesen egészen megszűnnek. Ha már a' geny' minősége a' genyedés folyam' jó indulatúságára mutat, 's az életműség elég erővel bír, semmi belső gyógyszerre nincsen szükség; csak az életkormányt kell kevesebbé korlátozni, mint azelőtt. Külsőkép a' lágyító szerek' alkalmazatát, egész a' fekély' begyógyulásáig 's a' heghely' képlődéséig folytatni kell. Ha pedig a' genyedés árongó vagy rossz indulatú volna, akkor a' tengfolyam' felosztónlására mindazon okokat eltávoztatni, melyek a' genyedés' romlását eszközlik, táplálóbb étrendet engedni, sőt ha a' dolog úgy kívánná, a' visszapótló folyamat elősegítő gyógyszereket is rendelni lenne szükséges. A' fekélybe, ezen környülmények közt, oszlató írba, egyszerű vagy összetett mákonyfestvénybe avatott tépetet kell alkalmazni. Ha öblös fekélyek mutatkoznak, azokat e-

lébb sajtolt szivacsral vagy késsel kitágítani, azután nyílt fekélyek gyanánt orvosolni szükséges.

105. §. Ha a szemhéjlob üszökbe végződött, a szemhéjat barántos és elég mély vágásokkal bemetélni szükséges. A mint aztán megszűnt a vérfolyás, felélesztő szerek kívántatnak. E' czélból helybelikép közönségesen kinaforrázat használtatik borogatásképen, 's a' bántódott rész többször napjában káforos nyákkal bekenetik. Belsőkép ösztönlő szerek nyújtatnak, úsványos savakkal elegyítve. Ha talán a' gyuladt rész fenébe menne által, a' fenés kórszűny' elhárítására belsőkép ugyan a' most említett szerek kívántatnának; de külsőkép tömény-'s kinahéj-főzetet vagy különféle illatos növények' boros forrázatait, hozzáadott káforral és úsványsavakkal kellene alkalmazni.

Gyulasztó árpaszem.

(*Hordeolum phlegmonosum.*)

106. §. Árpaszem alatt a' szemhéjszélektől nem messze előforduló, többnyire egyik vagy másik Meibom' mirigyét megtámadó, 's kis gyulados, jobbadán magányos kilist képező gyuladás értetik. Kezdeté ezen bajnak a' szemhéjszél' kellemetlen feszülés' és viszketés' erzelmével nyilatkozik; a' szemhéjszél' egyszersmind megdagad 's megvörösül; de a' vörösség egy helyen szinte középpontulni és tömöttebb alakot ölteni látszik, hol a' daganat is keményebb és nagyobb. A' többi mirigyek' rokonszenves izgatása miatt, a' nyák nagyobb mennyiséggel választatik el; innét a' szemhéjak éjszakánként összeragadnak. — Az ekkint képlődött árpaszem vagy eloszlik, vagy genyedésbe megy által. Megkeményedés is nem ritka kimenetele az árpaszemnek. A' genyedést növekedő vörösség, nagyobbuló daganat, a' szemhéjlon némi nehézség' erzelme, és végre a' daganat' csúcsán mutatkozó sárga pont esmérteni. A' kifejlett tályogocska a' szemhéj' külső vagy belső színén megnyílik, 's azon kevés genyt, mellyet magában foglal, kiönti. Nem sokára minden alkalmatlanság elenyészik 's a' kis fekély beheged. — A' megkeményedést abból lehet megismerni, hogy a' vörösség es a' gyuladás' többi körjelei lassankint elenyésznek, de a' daganat es ennek keménysége nem kisebbül.

107. §. Mi legyen az, mi tökéletesen egészséges emberekben ezen mind a' felső, mind az alsó szemhéjon egyiránt előforduló gyuladást előhozza, nincs eléggé ki-nyomozva. Úgy látszik, hogy egy vagy más Meibom' mirigyének akár dörgölés, akár rosz és romlott, vagy hévmérsékére nézve hibás levegő' behatása által okozott izgatása szolgál ezen betegség' támasztó okául. Többször előfordul az árpaszem görvélyes egymikben, mint különneű baj, kik átaljában minden mirigybántalmakra igen nagy hajlammal bírnak.

108. §. A' gyulasztó árpaszem, ha fonákul nem orvosoltatik, vagy annak folyamata alatt a' beteg tisztátalan levegőnek ki nincs tétetve, igen kedvező jóslatot enged; mert hasonló környülmények között az árpaszem, vagy eloszlásnál, vagy genyedésnél fogva tökéletes egészségbe végződik. De ha a' beteg szüntelen nedves és romlott levegőben tartózkodik, vagy talán a' baj fanyar, ólomnemű szerekkel fonákul gyógyítatik, az árpaszem megkeményedésbe megy által, melly a' szemhéjon idomtalanságot okoz. Efféle kemény göröngy, melly az árpaszemből vevén eredetét, sokszor borsónagyságnyira is megnő, árpának, vagy jégárpának (chalazion, grando) neveztetik.

109. §. Az árpaszem' eloszlását, kezdetekor hideg borogatások szokták előmozdítani. Ha a' hideg' alkalmazására nem múlnak az árpaszem' kórjelei, azonnal a' genyedés' előmozdítását kell a' gyógyítás' céljául venni. Felre téven tehát a' hideg borogatásokat, meleg lágyító borogatások vagy kásaborogatmányok kívántatnak, mellyek' alkalmazatát még azután is, ha már beállott a' genyedés, a' fekély' tökéletes begyógyulásáig folytatni szükséges. Ha pedig genyedés nem következén, megkeményedésre mutatkozik hajlam, a' lágyító borogatmányokhoz káfort és oszlató fűvek' porait, milylen a' szappanfű (saponaria) és bürök (cicuta) 's t. e. szükséges elegyíteni.

Gyulasztó könymirigylob.

(Dacryoadenitis phlegmonosa.)

110. §. Ezen nyavalya a' könymirigyben ver magának fészket. De nem annyira a' könymirigy' szemcséit (acinus) támadja meg ezen gyuladás, mint a' sejt-szövetet, melly a' könymirigyét környezi, és ennek ál-

lományába ereszkedik. Kezdeté a' halántéktáj' szűrő és nyomó fájásával nyilatkozik, melly fájdalom folyton növekedik 's a' szemtekére, homlokra, és a' nyakszirtre is elárad. Nem soká a' felső szemhéjon, leginkább a' külső szemszeglet felé, egy kemény és sötétveres daganat kezdődik. Maga a' szem csak alig veresül meg, de többnyire fényiszonyban szenved, és vagy kinyomatik valamennyire a' szemgödörből, vagy legalább a' belső szemszeglet felé tolatik. Azonfölül a' szem' mozgása, kivált a' külső szemszeglet felé, nehéz és fájdalmas. A' könyelválasztás egészen felakad; azért a' szem kellemetlen szárazság' érzelmével bántódik. Mindezen körjelhez még elég tetemes lobláz is társul, mellyet álomtalanság, félrebeszélés, és a' beteg' legnagyobb nyughatatlansága szokták kísérni.

111. §. Melly könymirigylob kórpoczát elérte, csak ritkán oszlik az el, hanem többnyire genyedésbe vagy megkeményedésbe végződik. Ennek kifejlését a' külső szemszegletben tapintható kemény daganatból lehet megismereni, melly a' szemhéj alatt létezven, a' gyuladás' többi körjelei' elenyészte után is fenmarad. — A' genyedés' beállása pedig következő körjelekkel külekezik: a' beteg' nyughatatlansága növekedik, a' szűrő fájás lökővé változik, a' szemteke' nyomatása nagyobbul, a' veresség sötétebb színt ölt, a' daganat nő, 's a' beteg gyakran visszatérő borzalmakat érez. A' daganaton végre a' tapogató ujjakkal nyilvános hullámozás vétetik észre, bizonyos jeleul annak, hogy a' tályog' képlődése bevégeződött. Megnyitvatván a' tályog, a' genyedés' folyama, ha jó indulatú, még eltart egynehány napokig; azután lassankint fogy, míg egy kis hegjegy' képződésével egészen el nem enyészik. Ha a' genyedés' rendellenes ösvényt követ, öblös fekélyek támadnak, melyek sokszor csontszúval (caries) szövetkezven, igen húzalmas gyógyítást kívánnak: vagy a' könymirigy' egy vagy más kivezetéke átlukadván, makacs fekély képlődik, melly sokszor a' behegesztésnek megátalkodva ellenszegezi magát.

112. §. Ezen gyuladás többnyire fiatal egymiket támad meg, kik gyenged korokban görvelykörben szenvedtek. Azért úgy látszik, hogy az életműségből egészen ki nem irtott görvelyes kórszűny magasítja a' könymirigylobra a' kórkészséget. Támasztó okai közé ezen gyuladásnak a' könymirigy' és mellékes részek' megsértése, a' halántéktájek' meghűtése, főkep a' hévmersek' hirtelen változásai 's a' hideg szelek számításnak.

113. §. Ha a' könymirigylob mindjárt eleinte célirányosan orvosoltatik, elég kedvező jóslatot lehet alapítani, mert ilyen esetekben a' gyuladás' eloszlása szerencsésen és elég hamar következik. De hol az életműségben görvelyes kórszűny rejtezik, vagy talán a' hideg borogatások kelletlenül tovább alkalmaztattak, méltán lehet felni, hogy a' gyuladás megkeményedésnek veszi útját. Ha a' könymirigylob genyedésbe megy által, és a' tályog a' maga idejében megnyittatik, kivált ha a' beteg egészséges testalkotmánynyal bír, a' gyuladás alig szokott valami útbajt visszahagyni. Ellenben ha főlöleg érvágások vagy más gyengítő befolyások által az életműség' ereje tönkre hozatott, a' genyedés rossz indulatot ölt, és majd bujalkodó 's többnyire csontszúval szövethözó öblös fekélyek keletkeznek, majd a' könymirigy' valamelyik kivezetéke lyukad által, és a' bőr külszínén igen kis nyílást képez, 's a' hiba könyisipoly-nak nevezetik.

114. §. A' könymirigylob' gyógyítása a' baj' kezdetén szoros lobellenes bánásmódot kíván. Mindenek előtt tehát hathatos érvágás intéztessék, mellyet, ha a-zonnal könnyebbülest nem szűl, ismételni szűkséges. Azonban hol az érverések' 's az erők' állodalma a' kö-zönséges vérelesztést ellenzi: ott a' halánték' tájára hat vagy nyolcz nádályok alkalmaztassanak. Azonkívvül a' gyuladás' kisebbitésére sönemű hashajtók, vékony étrend, savanyús italok, és egyáltalában lobellenes életkormány is kívántatik. Helybelikép a' dagadt és gnyuladt szemhéjra mindjárt eleinte hideg borogatások szűkségesek. Megkívántatik azonfelűl, hogy a' beteg félfekrő helyhezetben legyen, hogy a' bántódott részből a' vér annál könnyebben visszaterhessen.

115. §. Minekutána ezen bánásmód, a' körjelek' tetemes és állandó enyhülése nélkül használtatott, a' megkeményedés' elfordítására és jó indulatú genyedés' előhozására kell fordítani minden igyekezetet. Abba-hagyván tehát a' hideg borogatásokat, lágyító szereket szűkséges alkalmazni, 's az életkormányt valamennyire felszabadítani. A' további vérelesztésektől pedig, valamint a' sönemű hashajtóktól is, egészen el kell állani. Minekutána a' lágyító szerek' langy alkalmazata mellett tályog képlődik, 's a' hullámvás világosan érezte-tik, a' tályog' megfakadását, kivált félénk betegeknel, a' természetre lehet hagyni. De ha a' tályog mélyeb-ben fekszik, 's a' hullámvás csak homályosan tapinta-tik, annak müleges megnyitását halasztani nem kell. A' dagadt szemhéj' legdombosabb részén tehát a' hul-

lámzó daganatba, a' szemzárizom' rostjai' folyamata szerint, egy gerely szúratik be, melly a' daganat' mélyébe addig eresztetik, míg a' gerely mellett kifutó geny a' seb' elegendő mélységét nem mutatja. Ekkint megnyittatván a' tályog, a' fekélybe mondolaolajos, vagy oszlató írba avatott kéro (turunda) alkalmaztatik, 's ha mindenek jól folynak, a' lágyító kásák' vagy borogatások' langy alkalmazata egész a' fekély' behegedéséig folytatik.

116. §. Ha a' genyedés' folyama roszt indulatú volna, 's a' fekély eves genyt ömletne, vagy talán öblös alakot öltene, mindenek előtt a' genyedés' roszt minőségét feltételező okokat kellene eltávoztatni, azután pedig a' tengéletet alkalmas gyógyszerekkel, p. o. kálmosgyökérrel előmozdítani. E' mellett könnyű emésztetű és tápláló étrend is szükséges. A' fekélybe ezen esetben oszlató írba vagy mákonyfestvénybe mártott kérok alkalmaztatnak, az öblös menetek pedig késsel vagy sajtolt szivaecsal kitágítatnak. Ha az öblös fekélyben taplós kinövés mutatkozik, azt előbb pokolkövel el kell pusztítani. Ha az öblöbe bocsátott kutasz a' homlokcsont' szemgödri nyujtványán valami érdességre akad, 's a' fekélyből kivett tepeten feketés barna foltok találtnak, nyilvános jeléül a' rejtező csontszúrnak: a' kirétegzés' előmozdítására, az oszlató írral bekent kérokre még mirha- vagy búzaszat-port (pulv. assae foetidae) kell hinteni. De a' kirétegzés csak lassan halad előre, 's a' gyógyítás soká tart.

117. §. Ha a' fekély meggyógyulván, könyvsipoly marad vissza, mellynek parányi nyílásán közben-közben könyvsepek szivárognak a' szemhéj' fölületére, annak gyógyítását etető szerek' alkalmazata által szükséges eszközteni; hogy ekkint ragasztó gyuladás támadván, a' sipoly' szájazata összeforrjon. E' célból a' sipoly' szájazata egy kis darab meghegyezett pokolkövel megégetetik. Ugyanazon végből az említett nyílást dárdanyvajba avatott ecsettel is meg lehet érinteni. De effe sipolyok igen makacsok szoktak lenni, és nem is igen könnyen elég az etető szert egyszer alkalmazni. Azert ha a' pörk' leváltával a' nyílás még be nem forrott, az etető szert ismételt ízben kell alkalmazni, és ezen bánásmódot mindaddig gyakorolni, míg óhajtott behegedés nem következik.

Gyulasztó zuglob.

(Encranthis phlegmonosa.)

118. §. Ezen gyuladás a' könyhúscsát és az alatta fekvő felholdhártyát támadja meg. — Kezdeté ezen részek' vörösségével és daganatával külekezik. A' vörösség a' belső szemszegletben a' szemteke' köthártyájára és a' szemhéjakra is kiterjed, 's emezeken a' könypontokat is meghaladja. A' húscsa' daganata lassankint annyira nő, hogy a' könyvek' felszívódását is akadályozza. Azonkívül a' bántódott részt hasogató fájás fogja el, melly a' tapintásra és a' szemhéjak' lehunyásával felháborodik, 's a' szemtekere is elárad, mellyben gyakran szikralátást is gerjeszt.

119. §. A' zuglob, melly egynehány napokig tartott, vagy eloszlik, vagy genyedesbe megy által. Ezen utóbbi esetben a' könyhúscsán bővebb nyák készülven, a' belső szemszegletben éjszakánként megkeményedett nyákrétegek képlődnek. A' hasogató fájások enyhülnek, de a' daganat és vörösség növekednek, 's végre a' könyhúscsa és a' felholdhártya között egy sárgás pont mutatkozik, melly a' képlődő tályognak csúcsát képezi. A' tályog nem sokára magától megfakad, 's ha a' genyedes jó indulatú, rövid idő alatt minden kórjelek elenyésznek 's az egészség visszatér. De ha a' genyedés rendtulos, a' könyhúscsát egészen vagy nagyobb részt megemészti; ha pedig minőségére nézve hibás, a' húscsa' sejtszöveve bujálkodván, a' belső szemszegletben taplós kinövés támad, melly a' genyedés' lefolyta után is fenmarad.

120. §. A' zuglob a' ritkább szemgyuladások közé tartozik; mert csak alig veszi más okból eredetét, mint a' szembe-hullott idegen testektől. De még ezeknek is, hogy ezen gyuladást előhozzák, vagy a' húscsát, vagy a' felholdhártyát tovább vagy erősebben kell izgatniok. Mi csak akkor szokott leginkább megtörténni, midőn az idegen test a' könyhúscsa és felholdhártya közé vette magát, 's ott több ideig rejtve maradt.

121. §. Ha a' zuglobnál gondatlan bánásmód előre nem járt, kedvező jóslatot lehet állítani. Ha pedig a' támasztó ok el nem távoztatik, a' gyuladás genyedesnek veszi útját. Illyenkor ha a' genyedés rendfelett bő, a' könyhúscsát egészen, vagy annak egy részét elpusztítja, 's mind a' két esetben gyógyíthatlan szemhibát hoz elő. Ha részintes a' könyhúscsa' megemésződése, a' hiba könyhús-csonkulásnak (rhyas); ha pedig

tökéletes, könyhús-szakadásnak (rhacös, rhacosis) neveztetik. Mind a' két hiba szüntelen könyhullást okoz. Ha rosz indulatú genyedés mellett a' sejtszövet bujálkodik, 's taplós kinövés támad, a' betegséget taplós vagy rosz indulatú zugbajnak szokták nevezni, jóllehet a' kinövés jobbára könnyen gyógyítható.

122. §. A' zuglob' gyógyításában azt kívánja az első javallat, hogy annak támasztó oka, nevezetesen a' szembe-esett idegen test, eltávoztassék. Minthogy pedig efféle idegen testek igen kicsinyek szoktak lenni, mind a' húscsát, mind a' félholdhártyát és ezek közötti tért, szorgalmasan, és pedig fegyveres szemmel, meg kell vizsgálni, 's a' mi csak idegen, gondosan eltávoztatni. A' szemre azután hideg borogatások rendeltessenek. De ha a' gyuladás nem indul ezekre eloszlásnak, inkább langy lágyító borogatmányok szükségesek, melyeket még a' genyedés' folyamata alatt is, ha ez jó indulatú, egész a' baj' tökéletes gyógyulásáig folytatni kell. Hol pedig a' genyedés vagy szerfelett bő, vagy rosz minőségű, ott a' mákonyfestvény leghasznosabb. Ha taplós kinövés mutatkozik, ugyan a' mákonyfestvény' alkalmazata kívántatik, melly napjában egynehányszor ismételve, a' taplós húst elpusztítja, és óhajtott gyógyulást eszközöl.

Gyulasztó szemlob.

(Ophthalmitis phlegmonosa.)

123. §. A' szemlob a' szemteke' minden részében fészkül, következőleg azon gyuladást jelenti, melly a' szemet 's annak minden részeit ugyanazon időben támadja meg. Ezen igen súlyos nyavalya kegyetlen szúró és nyomó fájással kezdődik, melly eleinte ugyan a' szemtekét és ennek mellékes részeit egyedül ostromolja, de majd mind inkább növekedvén, az egész fejre kiterjed. A' fájással szinte egyszerre a' tülk- és köthártyát egyenletes és hamar növekedő vörösség borítja el. A' szivárványhártya természeti színéből azonnal kivetkezik, a' fekete és barna szivárványhártya t. i. vöröses, a' kék és szürke pedig zöldes színt ölt. Színével együtt mozgekonytságát is elveszti a' szivárványhártya; a' láta mindegyre szűkül, míg végre egészen be nem záródik. A' láttehetseg már a' nyavalya' kezdetén tetemesen elcsügged, annak folyamata alatt pedig igen

hamar elenyészik tökéletesen: de villámérzelmek gyakran jelenkeznek, 's szinte turhetetlen fényiszony gyötri a' beteget. A' gyuladás' további folyamata alatt a' szaruhártya homályba borul, a' tülk-kóthártya a' szaruhártya körül tetemesen felduzzad, és igen vörös, kemény 's felette érzékeny daganatot képez, mellynek közepében a' szaruhártya mintegy gödörben fekszik. Végre a' szem' térimeje annyira megnő, hogy a' szemszögökben többé meg nem férévén, abból mintegy húsos gyurma kidudorodik. A' betegség' ezen fokában az alsó szemhéj kifordul, a' felső pedig meggyulad. Ezen helybéli korjelket mindenkor tetemes lobláz is kíséri. Sőt néha a' gyuladás' folyama tovább is kiterjedvén, a' szomszéd agyhártyákat is megtámadja: melly esetben az agylob' minden korjelei tapasztaltatnak.

124. §. Ha ezen sebes folyamatú nyavalya' kifejlése mindjárt kezdetben alkalmas szerekkel nem gátoltatik, és a' gyuladás' imént említett fokát eléri, csak igen ritkán oszlik el, vagy talán soha sem; hanem ittamott üszökbe, legtöbb esetekben pedig genyedésbe végződik. Az üszköt a' fájások' rögtön lecsendesülése vagy egész eltünése, a' daganat' némelly részein mutatkozó petyhüdség és sötétkek szín hírnökli. A' genyedés' beállása pedig következő jelekkel nyilatkozik: a' beteg ismételt borzalmakat érez, nyughatatlansága növekedik, 's kegyetlen hasogató fájdalmakat vádol, a' daganat és vörösség nagyobbulnak; nem sokára a' szaruhártya megsárgul és geny-örvényynyé változik. A' dagadt kóthártyán is több sárgás pontok, mint nándannyi tályogok' csúcsai mutatkoznak. A' környülmények' ezen állodalmban, ha a' művészet gátot nem ejt, a' szemteke a' legkeserveesebb fájások' közt megpukkan (szempukkanás, rhexis oculi); mi meglévén a' szemből nem csak nagy mennyiségű geny özőnlik ki, de egyszersmind a' jeglencse és az üvegtest' legnagyobb része is kiiszamlik. Erre a' daganat lelohad, 's a' fájdalmak kitünőleg enyhülnek. A' genyedés, midőn jó indulatú 's az életműség jó erőben vagyon, még egyideig eltart, 's a' szemteke' nagyobb 's kisebb részét megemesztvén, megszűnik. De ha rossz indulatú a' genyedés, az sokszor huzadalmas folyamatot követ, az életműség' ereit kimeríti, és az egész szemtekét elpusztítja.

125. §. Ezen gyuladás' előhozására több támasztó okok' behatása szükséges. Kiváltképen pedig mind a' szemben, mind az életműségben nagy és magasított készség kívántatik a' gyuladásokra. Hasonló kórkésztséget sokszor téli időben tapasztalunk vérteljes egymikben,

kik tápláló eledelkkel és léles italokkal élnek, 's szemeket sokat gyakorolják. A' szemlob' támasztó okaihoz leginkább a' szerfeletti világosság' behatása számítatik. Innét a' nagy világosság, akár természetes, akár műleges legyen, kivált ha kialtó fehér vagy vörös tárgyakról verődik vissza, vagy maga a' feny játszik hasonló színeket, jelen kórkeszszeg mellett könnyen szemlobot indít. Továbbá úgy is támasztatik ezen szemgyuladás, ha a' feny sugarak domború üvegek által összeszedetve, a' szemekre igazítatnak, vagy ha valaki a' napot vagy annak fogyatkozásait pusztá szemekkel nézi. A' szemlob' támasztó okaihoz számítatnak végre a' kül-erőszakok, mellyek magára a' szemre nagy hevességgel rohannak; mint p. o. a' puskából kilőtt golyobisok.

126. §. Igen gyászos az előremondás, ha a' szemlob kül-erőszakok által támasztatott; mert illy esetekben a' szem' részeinek szaggatása, törődése és összezúzatása miatt, eloszlásra épen nem lehet számot tartani. De ha a' gyuladás erőbeli okok által támasztatott, és a' czélirányos orvoslás minden késedelem nélkül használtatott, néha eloszlik a' szemlob. De még ezen kedvező környülmények közt is fenmarad a' láttehetség' gyengesége, melly némelly esetekben ugyan elharítható, de sokszor gyógyíthatatlan bajt képez. Ha a' nyavalya' kifejlésének mindjárt eleinte czélirányos orvoslás által gát nem ejtetett, annak genyedesbe mentet semmikép sem lehet elfordítani. A' jó indulatú genyedés-folyam mellett többire a' szemteke' olly nagy részét fen lehet tartani, mennyi a' műszem' alkalmazatára szükséges. De ha árongó a' genyedés' folyama, vagy roszt indulatú, a' szemteke egészen megemésztetik, a' szemhéjak összeroskadnak 's soha többé önkényt fel nem nyílnak. A' genyedés-folyam' efféle romlását fonák vagy elmulasztott orvoslás, romlott levegő, czélelleses étrend 's több effélek idézik elő. A' gyuladás' leghevesebb foka mellett, szinte ezen okokból ered jobbára az úszók is, és ekkor a' közelgő fene és fenés kórszűny miatt a' beteg' élete a' legnagyobb veszedelemben forog. Nem kisebb a' veszély akkor, midőn a' szemlob agylobbal lép szöveménybe. A' dolgok' ezen álladalmában a' jóslatot nem annyira a' szem, mint az agy' állapotja és a' kísérő láz' minősége határozza meg.

127. §. Ezen baj' gyógyítását a' leghatósbb közönséges és helybéli lobellenes készület eszközli. Hogy pedig az orvoslás ohajtott czélhoz vezessen, az említett lobellenes készületet mentül hamarább szükséges al-

kalmazni; mert hacsak igen hamar gát nem ejtetik a nyavalya' kifejlésének, az eloszlásról szó nem lehet. Azért mindjárt a' gyuladás' kezdeten pazar érvágás intéztessek; mellynek ismétlete annyiszor leendő szükséges, mennyiszer azt egy részről a' fájdalnak' hevessége és a' korjelek' súlyossága kívánja, más részről a' beteg' ereje engedi. A' közönséges vérürítésen kívül még salétrom, lobuzó hashajtók, és vékony étrend is kívántatik. Lecsendesülvén a' láz' hevessége, ha a' helybeli bántalom még eléggé megtörve nincsen, a' halántékütr' megnyitása gyakran igen jó szolgálatot tesz. A' szemiv- és halánték-tájra alkalmazott nadályok, sőt néha a' dagadt köthártya' bemetelése is sikeres gyógyszerül szolgál. A' szemre, sőt a' fej' egész bántódott felére, mindjárt a' betegség' kezdetén, szorgalmasan újított hideg borogatmányok kívántatnak. Önkenyt kitetszik, hogy ha a' szemlobhoz agygyuladás csatlódott, a' lobellenes gyógmód sokkal nagyobb és hatósb mértékben kívántatik.

128. §. Mihelyt az említett bánásmód mellett a' haj eloszlásnak nem indul, azonnal a' genyedés' előmozdítását kell célba venni, és a' bántódott szemre langy lágyító szereket alkalmazni. Minekutána a' szaruhártya megsárgult, és genyenyé olvadózni látszik, a' szaruhártyán intézett metszés által kell a' szemben öszszegyült genynek útát nyitni; hogy ekkint a' szem' közelgő pukkanása elfordítassék. Ugyanezen okból a' köthártyán mutatkozó tályogokat is gerelylyel szükséges megnyitni. A' genyedés' folyamata alatt a' lágyító szereket folytatni, 's az életkormányt akkint kell igazgatni, hogy az életműség jó erőben tartassék, és a' genyedés' kicsapongása vagy minőséges romlása elfordítassék. Ha mindazáltal a' genyedés, mennyiségére vagy minőségére nézve a' rendes ösvénytől eltávozik, azonnal a' tengéletet felöszttönlő gyógszerek' belső használata, helybelikép pedig a' fekelyre alkalmazandó tépetnek osztató írba avatása kívántatik. Ha a' szemlob talán üszökbe megy által, ezt a' főntebb előadott szabályok szerint kell orvosolni. Illyenkor t. i. a' köthártya' bemetelése és erős öszttönlő szerek' hssználata ígér óhajtott fogamatot.

G y u l a s z t ó k ö t l o b .

(Conjunctivitis phlegmonosa.)

129. §. Ezen gyuladás' fő székét a' szemteke' köthártyája teszi; de többnyire az alatta fekvő túlk- és

szaruhártya is részt vesznek a' gyuladásban. Ezen gyuladásnak két fokát kell megkülönböztetni, t. i. az enyhébb és hevesebb kötlobot. Az enyhébb kötlobban (a' régiéknél taraxis) a' köt- és túlkhártya csak kevéssé vörös, a' fényiszony csekély, 's a' könnyválasztás mérsékesen van szaporítva; a' szemet enyhe szűrő fájás fogja el; láz pedig ezen fokánál a' kötlobnak soha sem tapasztaltatik. A' gyuladás kevés napok múlva eloszlik, ritkább esetekben ugyan genyedésbe végződik, de ez is sem messze kiterjedni, sem mélyen behatni nem szokott. — Neha ezen szemgyuladás olly kis fokban fordul elő, hogy a' vörösség a' szemteke' mellső fölületét sem borítja el egészen, hanem vagy a' külső, vagy a' belső szemszegletre korlátoltatik. A' kötlob' ezen legenyhébb fokát régenten szegletgyuladásnak (ophthalmia angularis) nevezték.

130. §. A' kötlob' hevesebb foka (a' régiéknél chemosis) súlyosabb körjelekkel jár. A' köt- és túlkhártya' vörössége tömöttebb, a' köthártya kemény, érzékeny és igen vörös daganattá emelkedik, melly a' szemhéjak alatt alig fér meg 's a' szaruhártyát sáncz gyanánt veszi körül. Maga a' szaruhártya is lassankint homályba borul, annyira, hogy a' látás végre a' fénysejtésre marad korlátolva. A' szem' kemény szűrő fájdalmi, tetemes fényiszony, 's a' könnyválasztás' elnyomatott állapota tetézik a' beteg' alkalmatlanságait. Sőt sokszor rokonszenvedőleg a' szemhéjak is, kivált a' felső, gyuladásba kaptanak, mellyek' mozgása ezen bajban különben is akadályos és fájdalmas szokott lenni. Ezen hevesebb kötlobot mindenkor elég súlyos lobláz is kíséri.

131. §. Melly kötlob imént említett polczára jutott, ritkán végződik eloszlással, hanem vagy genyedésbe, vagy kiizzadásba megy által. A' genyedést gyakran visszaterő borzalmak, lokó fájdalmak, és a' szaruhártya' nagyobb meghomályosulása hírnöklük. Nem sokára ezen körjelek után a' szaruhártya vagy egészen geny-örvénynyé válik, vagy annak csak némelly helyei genyednek. Ekkint szülemedett fekélyek, mellyek a' szaruhártyának csak némelly részeit lepik meg, sokszor a' hártyán is keresztül hatnak; minek következésiben a' víznedv kiömlik, a' szem' mellső csarnoka elenyészik, es sokszor a' szaruhártya is kiizzanlik. Jobbadán a' köthártyán is apró tályogok képlődnek, mellyek önkényt felfakadnak. Valamint azután a' genyedés' minősége különbözik, 's behatása csak fölüleges vagy mélyebb, úgy tartása is különbéle, és különböző

ntóbajokat szűl. Ha a' kötlob kiizzadásba végződik, a' láz és többi kórjelek enyhülnek, de a' tülk-köthártyát némi fehér, szívós és szinte bőrképű hártya vonja be, melly leválván, sokszor több hasonló hártyák képlődnek, míg csak a' gyuladás' minden kórjelei tökéletesen el nem enyésznek.

132. §. A' kötlobot gyakran a' szembe-hullott idegen testek gerjesztik, mellyek azt vegyváltoztatólag, vagy erőművesen izgatják. De sértései is a' szem' azon részeinek, mellyekben a' kötlob fészkül, gyakran szolgálnak ezen betegségnek alkalmul. Eiféle sértések a' hályog-műtétel' minden nemeiben ejtetnek az említett részeken, de sokszor csupa történetből hozatnak elő különbféle sértő eszközök által; neha pedig méh- vagy darázs-szúrások által okoztatnak. A' kötlob' támasztó okaihoz tartoznak végre a' gőzkör' viszontagságai is. Valamint pedig sokféle a' betegek' készsege, és az említett okok különbféle hevességgel és tartóssággal munkálódnak: úgy a' kötlob majd enyhébb, majd hevesebb fokban tűnik elő.

133. §. Az enyhébb kötlob kedvező jóslatot enged; mert könnyen eloszlásba végződik. Azonban hol külsértések által okoztatott a' gyuladás, néha genyedésnek veszi útját, és a' szaruhártyán némi csekélyebb homályokat hágy maga után. — A' kötlob' hevesebb neme ritkábban és csak akkor szokott eloszlani, midőn a' hevesség legfőbb polczát még el nem érte, midőn erőbeli okokból származott, és okirányosan orvosoltatik. A' környülmények' ellenkező álladalmában majd genyedés, majd kiizzadás következik. A' kiizzadás után ugyan helyreáll néha az óhajtott egészség, de sokszor szaruposztó marad hátra még azután is, minekutána a' kiizzadás megszűnván, a' gyuladás' minden kórjelei eltűntek. Ha a' gyuladás genyedésbe ment által, a' szaruhártya' különbféle hibái következnek. Mert ha az egész szaruhártya genyed, tökéletes és gyógyíthatatlan vakság hozatik elő, a' genyedés okozta szarnsorv, vagy teljes szarucsap' következésében. Midőn pedig csak részintes a' genyedés, és a' szaruhártya át nem lyukadt, akkor többnyire a' szaruhártyán hegjegy és foltos homály marad vissza. De ha a' részintes fekélyek a' szaruhártyán keresztül hatnak, az említett hibákon kívül meg előheg is (synechia anterior) következik, a' láta' szetterpedésével vagy összenövésével.

134. §. A' kötlob' gyógyítása, annak különbféle fokaiban különbözik. Az enyhébb kötlob' legyőzésére nadályok és hideg borogatások, czelirányos életkor-

mánynyal elegendők. A' hevesebb kötlob kezdetben közönséges vérbocsátást és egyéb lobellenes gyógyszereket kíván. Helybélikep itt is eleinte csak hideg borogatások kívántatnak, későbbben pedig, midőn az egytetemes lázállapot lecsendesülvén, a' helybéli bántalom még nem eléggé enyhült, nadályok' alkalmazata szükséges. De a' köthártya' bemetelését, mellyet sokan a' gyuladás' ezen időszakában is dicsérnek, míg csak a' gyuladás' eloszlására lehet reményünk, nem ajánljuk.

135. §. Ha az említett gyógymód mellett a' gyuladás' eloszlása nem következik, a' hideg borogatásokkal azonnal fel kell hagyni, es a' többi lobellenes eszközöktől is lassankint elállani. Illyenkor lágyító szerek, borogatás- vagy kása-alakban langyan alkalmazva, nyujtanak segélyt, mellyeket, ha kiizzadás jelenkezik, mindaddig folytani szükséges, míg csak posztó' képlésére hajlam nem mutatkozik. Mihelyt pedig a' szaruhártya' nyilvános jelei tapasztaltatnak, azonnal a' mákonyfestvény' használatára kell átmenni, mellyből a' szembe mindennap egy-egy csepp alkalmaztatik.

136. §. Midőn a' lágyító szerek' alkalmazata mellett a' szaruhártya genyedni kezd, 's rajta kis fekély mutatkozik, a' visszapótlás' és hegedés' előmozdítására szemkövel készült szemvíz kivántatik. Ha pedig hasonló fekélylyel a' szivárványhártya' iszama is párosulva tapasztaltatik, az említett szemvözhez nadragulya-, vagy beléndek-vonatot (extractum belladonnae aut hyoscyami) lehet czelirányosan elegyíteni. Midőn a' genyedes nagyobb kiterjedésű, 's a' köthártyán is mutatkoznak tályogok, ezeket megnyitni, 's a' lágyító szerek' langy alkalmazatát folytatni kell. Ha mindazáltal a' genyedes rossz indulatot mutat, a' lágyító szerek helyett hasznosabb illatos száraz hevet alkalmazni. Hasonló esetben a' mákonyfestvény is, napjában egyszer vagy kétszer alkalmazva, czelirányos. De legfoganatosabban használtatik ezen festvény akkor, midőn teljes szaruhártyára látszik hajlandóság, mellynek kifejlése az említett szer által legnagyobb sikerrel gátoltatik.

Gyulasztó szivárványlob.

(Iritis phlegmonosa.)

137. §. Ezen gyuladás' főszeke a' szivárványhártyában vagyon. De ezenkívül a' szivárványhártya' szom-

széd részei is részt vesznek mindenkor a' gyuladásban. Ide tartozik a' sugártest, a' mellső lencsetok, a' tülk-, és köthártya. Kezdődik pedig ezen gyuladás a' szem' belső részeit elfogó heves szűrő fájással, mellyhez azonnal a' szivárványhártya' mozgatlansága, igen nagy fényiszony, és a' látának szüntelen növekedő szűkülése társulnak, a' nélkül, hogy a' láta vagy rendes helyzetét, vagy gyűrüképű alakát elvesztené. Ezen tünetek mellett a' szivárványhártya' természetes színe is elváltozik, úgy, hogy a' szürke és kék szivárványhártya zöld, a' barna és feketés színü pedig vöröses színt ölt. A' köt- és tülkhártyát elég tetemes, egyenletes vörösség áradja el; a' láttehetség mindjárt eleinte elcsügged, későbbben akkint fogyatkozik, mint a' betegség kifejlésében előre halad; elannyira, hogy ha a' szivárványlob' kifejlődése legfensőbb fokát elérte, a' láttehetség tökéletesen elenyeszik. Ezen esetben a' fényiszonyhoz szikralátás is társul, a' láta szinte egészen bezáródik, maga a' szivárványhártya is megdagad, 's a' szaruhártya felé domborul: innét a' mellső szemcsarnok szűkebbnek tapasztaltatik. Sőt néha mind a' szivárványhártya' gyurmájában, mind a' mellső szemcsarnokban kiömlött vért is tapasztalhatni. — Ennyi tünetemények' seregét még mindig tetemes lobláz is kíséri.

138. §. A' szivárványlob a' környülmények' különbsége szerint vagy eloszlik, a' gyuladás' körjelei lassankint elenyészvén, vagy genyedésbe megy által, vagy nyirk-kiizzadásba végződik. Sőt ha eloszlás nem következik, többnyire mind genyedés, mind kiizzadás egyszerre állanak be. Ha genyedés közelget, a' szivárványhártya megsárgul, a' láta és víznedv megzavarodik, és a' mellső szemcsarnok' fenekén egy kevés sárga nedv mutatkozik. Kettős pedig az alak, mellyben a' genyedés mutatkozni szokott. Néha t. i. a' szivárványhártya' mellső vagy hátsó felén, sőt mind a' két fölületén is egyszerre, a' geny mint rendellenes elválaszték tűnik elő; másszor a' geny apróbb tályogokban termődik, mellyek a' láta' közelében mint apró vöröses gombocskák mutatkoznak. A' szemcsarnokokba kiömlött geny csarnokgenyt (hypopyum) képez. Ha a' geny csak kis mennyiségben készült, többnyire fel szokott szivatni, de annak nagyobb bősége jobbadán a' szaruhártyát is genyedésbe idezi. — Ha a' szivárványlob kiizzadásnak veszi útját, a' víznedv és láta zavarosak, az utóbbi pedig egyszersemind szegletes is lesz. A' kiizzadt nyirk' különbféle mennyisége szerint nem csak a' láta szenved változásokat, de gyakran a' szivárványhártya is a' jég-

lencse' mellső tokjával rendellenes összefüggésbe hozatik.

139. §. A' gyulasztó szivárványlobnak sokféle okai vannak. Jelen kórkésztség mellett ezen gyuladást gyakran a' szemek' tetemes erőtetése, hatósb világosság' behatása, az aranyér', hősám' vagy egyéb kiválasztások' fölakadása hozzák elő. De gyakrabban erőműves sérteseket esmér támasztó okául a' szivárványlob, ha azok egész a' szivárványhártyáig behatottak. Hasonló sérelmek a' hályog-műtétel' akármeltyik nemében megtörténhetnek, de a' műleges láta-képletben szükségesleg mindenkor előfordulnak. Azonban a' szemnek olyan sértsői is támaszthatnak szivárványlobot, akár műlegesek, akár történetesek legyenek, mellyek a' szivárványhártyán épen semmi sebet sem ejtenek, de nagyobb erőszakkal érik a' szem' egyéb részeit; kiváltképen pedig, ha azok a' szaruhártyán nagyobb kiterjedésben ejtődnek, 's a' gőzkör behatván a' seben a' szem' belsejébe, a' szivárványhártyát izgatja.

140. §. A' szivárványlob' jóslatában mindenek előtt a' támasztó okokat kell tekintetbe venni. Melly szivárványlob erőbeli okokból támadt, enyhébb és gyorsabb folyamatú szokott lenni: innét ha mindjárt eleinte czielírányosan orvosoltatik, sok esetekben szerencsésen eloszlik. Ha pedig a' szivárványlobot külerőszakok támasztották, közönségesen hevesebb fokra emelkedik, 's azért ritkábban végződik eloszlással; vagy ha ugyan csak eloszlik is, a' láttehetségben nemi csorbulást mindenkor hagy maga után. Hol a' szivárványlob eloszlással nem végződik, vagy genyedésbe vagy nyirk-kiizzadásba megy által. Sőt ha a' gyuladás igen heves folyamatot követ, mind a' két végződés egyszerre következik. Ha nyirk-kiizzadás áll be, neha alkalmas szerekkel ezen beteges folyamannak határt lehet ejteni: de többször a' látában nagy mennyiséggel gyűl össze a' kiizzadt nyirk, melly a' szivárványhártya' hátsó fölületet a' mellső lencsetokkal rendellenes összefüggésbe hozza (hátsó heg, synechia posterior). Illyenkor a' láta különbélekep szethuzódik, mozgatlanságát elveszti, és különbéle nyirkszálás szövetekkel telik meg, mellyek a' látás' tetemes csüggedését vagy épen vesztét okozzák. Nemeltykor a' nyirk magába a' szivárványhártya' alkotmányába öntődik ki; minek aztán az a' következelme, hogy ámbár semmi nyirkos szálak a' látában nem tapasztaltatnak, még-is a' láta szűkülve és mozgatlannak találtatik. A' gyuladás' hevesebb fokában nemeltykor az egész hátsó szemcsarnok nyirkkal es nyirkos szövet-

tel telik meg, a' szivárványhártya' egész alkata elfajul 's maga a' fenysejtés is tökéletesen eltörültetik.

141. §. A' genyedés a' nyirk-kiizzadásnál nem kevésbé veszedelmes kimenetel. Ezen esetben kevesebb geny gyűl össze a' szemcsatornáknban, ha a' genyedés kis tályogokban mutatkozik, mint ha a' szivárványhártya' fölültein mint beteges elválasztás tűnik elő. Midőn nagyobb a' kiömlött geny' mennyisége, az, kivált ha a' szükséges orvoslás elhagyatott, csak ritka esetekben szivatik fel tökéletesen. Illyenkor a' geny' hígabb részei ugyan fel szoktak szivatni, de a' sűrűbbek összetömödven, a' látást kitöltik, 's a' látást elenyésztetvén, úgy nevezett genyes álhályogot (cataracta spuria purulenta) kepeznek. Ezen hiba még könnyebben kifejlik, midőn a' látába nemcsak geny rakatik le, de egyszersmind, mint jobbadán történni szokott, nyirk is izzad ki, és a' geny' sűrűbb részesei annak szájai közé veszik magokat. Ha a' mellső szemcsarnokban olly sok geny találtatik, hogy azt szinte egészen kitölti, vagy legalább a' látá' felső széléig felér, méltán lehet félni, nehogy a' szaruhártya is geny-örvényynyé változván, szempukkanás következzen.

142. §. A' szivárványlob' gyógyítása a' lobellenes keszület' bőkezű használatát kívánja. Pazar érvágás, melly mindjárt a' betegség' kezdetekor intéztetik, megtöri sokszor a' gyuladás' hevességét 's a' kórpályát tetemesen megrövidíti. De hogy az érmetszés ezen óhajtott sikert nyújtsa, a' vért a' fájdalmak' enyhüléséig eresztetni, sőt némelly esetekben ismételt ízben is bocsátani szükséges. Azonkívül a' salétrom, lágyító főzetek, fejetek és a' sonemű hashajtók, czélirányos életkormány mellett, a' gyuladás' legyőzését hatalmasan elősegítik. Helybélikep a' világosság' és levegő' elzárásán kívül a' szemre hideg borogatások kívántatnak, és minekutána a' közönséges vérelesztés előrebocsátott, a' szivárványlob' enyhítésére nadályok legnagyobb sikerrel alkalmaztatnak.

143. §. Újabb időkben a' szivárványlob' gyógyításában a' víznedv' kiürítése a' legfőbb gyógyszerek közé számítatott. Ezen műtetel akkint vitetik végbe, hogy a' hályogkés' hegye a' szaruhártyába, nem messze a' túlkhártyától (nehogy a' talán hátramaradó hegje a' látást akadályozza) beszúratik, azután tengelye körül egykevéssé forgattatván, addig ki ne húzassék, míg a' víznedv' ki nem ürült. Ezen hártyát hasonló módon hályogtövel vagy gerelylyel is át lehet szúrni, és a' víznedv' kiürüleset eszközölni. Hogy pedig a' beteg,

szemét a' műtétel alatt el ne forgassa, a' szaruhártyát előbb az eszköz' nyelével vagy hátával, megérinteni tanácsos. A' műtétel' végrehajtásában a' szem' módnelkül nagy érzékenysége legnagyobb nehézséget okoz; mert alig érnek az ujjak vagy a' szemhéjtartó a' szemhez, a' szemhéjak' felemelése végett, azonnal kegyetlen fájdalmak támadnak.

144. §. Ajánljuk ezen munkatételt minden súlyosabb szivárványlobban, minekutána mind közönséges, mind helybeli vérelesztések elegendő mértékben előre bocsáttattak. Hihető, hogy ezen műtétel által a' beteg' minden alkalmatlanságai nagy enyhülést nyernek, kivált ha a' szivárványhártya igen meg léven dagadva, a' víznedv által összenyomatik, és a' fájdalom a' gyuladás' egyéb körjeleivel ezen nyomás által tartatik fenn. De ritka esetekben elég a' szem' csarnokaiban foglalt víznedvet egyszer kiüríteni; azért hogy az újlag összegyűlt víznedv kiürülhessen, vagy a' szaruhártyát kell többszöri bemetszések által megnyitni, vagy az első bemetszés után a' sebajkakát a' gerely' hegyével, többször napjában, enyhe móddal egymástól eltávolztatni. Jóllehet pedig a' víznedv' kiürítését sokan mint igen sikeres gyógyeszközt hirtelik: meg kell mindazáltal jegyeznünk, hogy ezen műtételtől, hol nem épen szükséges, tartózkodni tanácsosabb. Mert mint a' dolog már maga mutatja, a' gyuladt szem' új sebesítése, mellynek véghezvitele alatt azonfölül a' szemet nagyobb világosságának is ki kell tenni, tetemes kár nélkül meg nem történhetik.

145. §. Ha a' lobfolyam a' mondott szerek' használatára el nem oszlik, és kiizzadásnak indul: azonnal az édes higany javalltatik, melly a' nedveket hegedékenységökből kivetkezteti, a' felszívó edények' tehetségét magasítja, 's az érzékenység' kicsapongásainak háttárt ejt. Mindazáltal ha a' fájdalmak az édes higany' használata mellett is dulongnak, ezen gyógyszerhez nadragulya- vagy beléndek-por vagy -vonalat adatik; a' mákony, minthogy székrekedéseket okoz, e' célra nem ajánlható. — A' helybeli és külső szerekhez a' szürke higanyos ír tartozik, melly napjában kétszer, háromszor a' szemíveletti és halánték-tájekba kenetik. Ajánlható továbbá a' bódító borogatások is, csupán vagy lágyító szerek' forrázataival vegyítve, a' végből, hogy a' láta kitágulván, az ennek széleihez ragaszkodó nyirk-szálaclakak elszakadozzanak, 's így a' felszívásra alkalmasabbakká legyenek. Hasonló célból bódító vonatok' olvasztékai is cseppentethetnek a' szembe. De ezen be-

cseppentések, minthogy mindenkor izgatva munkálódnak, a' gyuladás' magasabb foka mellett ártanak, és a' felduzzadt és dagadt szivárványhártyát összehúzódsra bírni úgy sem képesek. Végre a' kiizzadás mellett a' nedv-elszolgáltató szcrekről soha sem kell megfelekezni; mert az izgató lábvizek, mustárkovászok és hólyaghuzók ezen állapotban feltűnő foganattal szoktak használtatni.

146. §. Midőn a' szivárványlob genyedésnek veszi útját, és csarnokgeny képlődik, kettős javallatot szükség czélba venni: t. i. a' genyedés' korlátolását, és az összegyült geny' felszívátása' előmozdítását. Minthogy a' genyedés mindenkor annál bővebb szokott lenni, mennél magasabb az azt követő gyuladás' foka: önkényt következik, hogy a' geny-képlődés enyhébb lobellenes szerekkel mérsékeltek. Azért a' szembe több ízben lágyító forrázatok és főzetek cseppentessenek, vagy a' szemre hasonló langy lágyító gőzök eresztessenek. Belsőkép sönemű hashajtók javallatnak, mellyek nemcsak a' gyuladást mérséklék, de a' szem' felszívó edényeit ellenművelőleg ösztönölvén, a' geny' felszívátását is elősegítik. Kedveznek azonkívül ezen utóbbi javallatnak a' száraz hév' alkalmazata, és a' világosság' 's levegő' mérsékes behatása is. Izgató lábvizek és vörösítő szerek is e' czélra haszonnal alkalmaztatnak. A' mákonyfestvény, mellyet sokan dicsérnek, csak akkor mozdítja elő a' geny' felszívátását, midőn a' szemek' edényrendszerében lankadtság, és az érzékenység' tompasága tapasztaltatik; de legtöbb esetekben nagyon izgat, és ártalmas. Midőn pedig olly nagy a' geny' mennyisége, hogy annak felszívátását épen nem lehet reményleni, akkor a' genyet a' szaruhártya' alsó részén intézett metszés által ki kell bocsátani; és csak azután a' lágyító nedvek' és a' többi említett szerek' használatára átal-menni. Hasonló bemetszés kívántatik akkor is, midőn a' szaruhártya geny-örvénynyé kezd változni.

Gyulasztó szarulob.

(Keratitis phlegmonosa.)

147. §. Ezen gyuladás leginkább a' szaruhártyában, és pedig többnyire ennek hátsó színén, az úgy nevezett víznedv-hüvelyben, vagy-is Descemet' hártyájában ver magának fészket. Azonban csak ritkán kor-

látoltatik ezen gyuladás a' víznedv-hüvely' azon részére, melly a' szaruhártya' hátsó színét vonja be; hanem többnyire innét a' szivárványhártya' mind a' két fölületére is elterjed. Ezen gyuladás' kezdete nyomó fájással nyilatkozik, melly a' szemet és szemíveletti tájékat ostromolja, 's éjszaka leginkább dulongván, a' beteg' álmát elüzi. A' szemben azonfölül kellemetlen feszülés és teljesség' érzelme jelenkezik; a' szaruhártya meghomályosúl, úgy, hogy a' homály nyilván a' hártya' hátsó színén mutatkozik; sőt jobbára a' víznedv is zavarossá lesz. A' köt- és tülkhártyát halavány, és csak a' szaruhártya körül tömöttebb vörösség borítja el, de a' szaruhártyáig még sem ér egészen ezen vörösség. Ezekhez járulnak bő könnyár, tetemes fényiszony, és a' láttehetség' csüggedése.

148. §. Midőn ezen gyuladás messzebb kiterjed 's nagyobb fokban fordul elő, a' szivárványhártya mozgatlanná lesz, de természeti színe megmarad; ha csak az állományba kiömlött vér miatt vörös foltokat vagy csíkokat nem mutat. Néha a' mellső szemcsarnokban is tapasztaltatik vérömlég. A' láta megszűkül és szegletessé válik. A' látás tetemesen elcsügged, 's többnyire csak fénysejtésre korlátoltatik. — Folyamata ezen gyuladásnak mindenkor húzadalmas, 's gyakran loblázzal párosult, vagy csorvás állapottal szöveményes. A' már elűzött fájdalmak a' betegség' folyamata alatt gyakran visszatérnek; a' szaruhártya' hátsó meghomályosult színén pedig néha a' kiizzadt nyirk által sárgás szín hozatik elő. Azalatt a' láta' szűkülese mind inkább növekedik, és minekutána végre a' gyuladás' többi körjelei eltűntek, a' láta' rendellenes állapotja visszamarad.

149. §. Ezen gyuladás leginkább a' szem' sértései által hozatik elő, mellyek azon a' hályog-műtétel' némmelly nemeiben ojtetnek. Kiváltképen pedig azon műtételek kedveznek ezen gyuladásnak, mellyek a' szaruhártyán által vitetnek végbe. De azonkívül a' történetes sértések is adhatnak szarulobra alkalmat, ha a' szaruhártyán keresztül hatnak. Végre a' meghűtés is ezen gyuladás' támasztó okaihoz tartozik.

150. §. Ezen betegség mindenkor igen kétséges jóslatot enged. Mert jöllehet az egészség' tökéletes helyreállítását, kivált a' betegség' kezdetén reménylhetni: még-is a' gyuladás' idült folyamata, a' korismetlekre törekvő nagy hajlam, és a' gyuladás' alattomos természete miatt, a' beteg mindenkor vakság' veszedelmében forog. A' gyuladás' csekély körjelek' alorczája

alatt lappangván, többnyire vagy szaruhomályt okoz, vagy a' látába kiizzadó nyirkot hoz elő, és mind a' két módon a' láttehetséget zavarja. Effele szerencsétlen végződésektől pedig akkor lehet leginkább tartani, midőn a' gyuladás egyideig észre nem vetetett, magára hagyatott, vagy fonákul orvosoltatott; vagy midőn a' víznedv és szaruhártya nagyon homályosak, a' fájdalmak és a' láz hevesebbek.

151. §. Ezen gyuladás' legyőzésére a' lobellenes gyógy mód nagy mértékben kívántatik. Jóllehet a' kórjelek enyhébbeknek látszanak, a' fájdalom és vörösség is csak mértékes fokban jelenkeznek: még-is idején közönséges és pedig bő vérelesztést kell intézni; mert ha csak a' gyuladás mindjárt eleinte meg nem töretik, későbbben többnyire minden igyekezet sikertelen. Az értetszésen kívül salétrom, fejetek, és leginkább sónemű hashajtók is javalltatnak, melly utóbbiak még azon okból is igen ajánlhatók, hogy ezen gyuladáshoz örömet csorvás állapot is csatlódni szokott. — Helybéli-kép mindjárt a' gyuladás' kezdetén hideg borogatások, és a' közönséges vérelesztés után a' szemíveletti tájakra nadályok kívántatnak. Ha a' gyuladás még ezen szereknél sem enged, és hihetőleg a' betegség' folyamata alatt nagyobb mennyiségben elválasztott víznedv szolgál annak fentartó okául, ezen nedvet ki lehet üríteni; és ha a' szükség kívánja, ezen munkatétel többször is ismételtethetik. Hogy pedig mindezen gyógyszerek' munkálódását célirányos életkormányval is szükség támogatni, kétséget nem szenved.

152. §. Ha ezen szerek siker nélkül, vagy talán későn alkalmaztattak, önkényt következik, hogy a' nyirkkiizzadásra való hajlam ellen kell a' gyógyítást fordítani. A' higanyfelek ezen kór-időszakban a' legcélszerűbb gyógyszerek: de ezek is csak ritkán képesek a' gyuladást tökéletesen eloszlatni. — Belsőképen édes higany, vagy csupán, vagy beléndek-vonattal rendeltek, külsőképen a' halánték- és szemíveletti tájakra szürke higanyos ír, mákonnyal elegyítve, alkalmaztatik. Illy móddal igyekszünk mind a' még hátralévő gyuladást és kiizzadt nyirkot eloszlatni, mind a' fájdalmakat, mellyek még ezen időszakban is elég hevesek szoktak lenni, lecsendesíteni. Ezek mellett elvezető szerek, bodár szerek' becséppentése, és száraz hév' alkalmazata javalltatnak. Az erősítő és ösztönző szerek, mint a' perui hej, kálmos, gyökönke (valeriana), és az égények (aetheres) 's a' tb., bár némelyektől dícsértetnek, közönségesen ártalmasok, és csak akkor lehetnek hasz-

nosak, midőn a' nyavalya már elrégült 's az életműség erőhiányos állapotba ejtetett.

Gyulasztó toklob.

(Capsulitis phlegmonosa.)

153. §. Ezen gyuladás' fő széke a' lencsetokban vagyon; de úgy látszik, hogy sokszor magára a' jégencsere is kiterjed. Kórjelei ezen betegségnek olly homályosak szoktak lenni, hogy annak folyamatát alig lehet észrevenni; annál inkább, mert a' gyuladás' területe is igen kicsiny. Kik ezen szemgyuladásban szenvednek, ködös és zavaros látásról panaszkodnak, melly fényiszonnyal, és mintegy a' szemteke' közepében külekező teljesség' és nyomás' érzelmével van párosulva. — A' szem megvizsgáltatván, a' szivárványhártya' restebb mozgásán és a' valamennyire szűkült látán kívűl semmi beteges változást nem mutat. De ha a' láta, kivált előbb mülegesen kitágítatván, domború üvegen vizsgáltatik meg, mögötte apró, vérrel tölt edényeket lehet szemlélni, mellyek a' jégencse' mind mellső, mind hátsó tokjában mintegy reczét képeznek, sőt néha magába a' lencsébe is benyúlamodnak. Ezen gyuladás hosszas folyamatot szeret, és ritkán szokott eloszlani; gyakrabban megkeményedésbe vagy genyedésbe végződik.

154. §. Ezen gyuladás többnyire a' szem' erőműves sértései után támad. Az agy- és szem-torulatokban gyakrabban szenvedő egymik leginkább hajlok ezen gyuladásra, kik ha hatós fény' behatásának szemciket hirtelen kiteszik, vagy láttehetségöket mód nélkül erőtetik, könnyen ezen betegségbe esnek. A' toklob sokkal többször előfordul, mint hinnök: de alattomos folyamata miatt többnyire az orvosoktól észre nem véteik. Ez az oka, hogy ezen betegség' jóslata szomorú; mert a' baj meg nem esmértetvén, orvoslása közönségesen vagy elhagyatik, vagy fonákul intéztetik. Hasonló környülmények közt pedig a' láttehetséget mindenkor a' legnagyobb veszedelembe ejti ezen betegség, és különbféle útakon hályogot hoz elő. Így ha a' gyuladás' folyamata alatt a' lencsében vagy ennek tokjában összegyűlt nedvek meghegednek, ezen részek' homálya elkerülhetetlen következés. Ha a' jégencse teljes vagy részintes genyedésbe megy által, ugyanaz a' kö-

vetkezelem. Sőt még akkor is hályog képlődik, 'midőn a' toklob' folyamata alatt a' Morgagagni' nedve nagyobb mennyiségben választatik el. A' tok-lencsehályog' legtöbb fajai ezen útakon veszik eredetüket. — Ezen szerencsétlen kimenetek' elfordítására minden esetben, hol a' betegség megesmértetik, lobellenes készület kívántatik; tehát sónemű hashajtók, enyhén izgató lábvizek, és célirányos életkormány rendeltessenek. Helybélileg a' korlátolt fény- és lég-behatáson kívül leginkább nadályok' alkalmazata szükséges.

Gyulasztó érhártyalob.

(Choroitis phlegmonosa.)

155. §. Ezen nevezet alatt az érhártya' gyuladását értjük. Kezdeté a' szem hasogató fájásával külekezik, melly egyszersmind a' halánték- és szemívfölötti tájékat is elfoglalja, lassankint növekedik 's leginkább éjjelenként dulong. A' fájdalomhoz fényiszony is társul, 's a' tülk- és köthártyát vörösség borítja el. De a' köthártya halaványabb vörösséget terjeszt elő, és puha daganatra mutat hajlandóságot; a' tülkhártya' vörössége ellenben sötétebb, és lassankint vöröskékre változik. Ezen körjeleket a' szivárványhártya' mozgatlansága, a' látá' rendellenes, és mindinkább növekedő tágulása, és mintegy szaruszíne, a' látás' legnagyobb tompasága állandólag párhuzamos lépésekkel követik. A' betegség' többnyire hosszas folyamatát gyakran lobláz is kíséri.

156. §. Úgy látszik, hogy ezen gyuladás egyedül a' szem', és pedig különösen az érhártya' tetemesb sértsései által hozatik elő. Innét van, hogy a' tülkhártyán által végzett hályog-műtételeknek az érhártyalob nem kevésbé gyakor, mint veszedelmes utóbaját képzí. Mert jóslata mindenkor szomorú ezen gyuladásnak, részint hosszú és makacs folyamata miatt, részint azért, hogy különös hajlammal jár mornemű bántalmak' előhozására. Mert valahányszor a' hályog' tülkhártyán általi lenyomását, hátrafordítását, vagy feldarabolását ezen gyuladás' nagyobb foka követi, ha mindjárt a' gyuladás' folyamata alatt egészen elenyészett látás' későbbben visszater is, még-is jobbára tompa marad az. Ennek okát kétségkívül az előrejárt idegrecze' tehetségének tartós elnyomatásában kell keresni.

157. §. Az érhártyalob' gyógyítása a' lobellenes készülék' bő használatát kívánja. Meddig tehát gyuladós kórbélyeg mutatkozik, addig érvágás, sönemű hashajtók, hideg borogatások és nadályok, czélirányos életkormánnyal párosítva javallatnak. Az érhártyalob' későbbi folyamata alatt belsőkép gyűszűfü (digitalis purpurea), narancsszínű kén-dárdacs (sulfur auratum antimonii), hánytató borkő (tartarus emeticus), és hánytató gyökér (radix ipecacuanhae) tört adagban, sőt kappanőr is (arnica), kálmos (calam. aromat.) 's több effélék sikerrel használhatatnak. Külső használatra enyhébb fanyar szemvizetek, és kivált erősebb elszármaztató szerek legalkalmasabbak. Kórjelesleg a' fájdalmak' csillapítására mákony javallatik, a' halánték- és szemívfölötti tájakra kenetve.

Gyulasztó üveghártyalob.

(Hyalitis phlegmonosa.)

158. §. Ezen gyuladás, melly az üveghártyában fészkül, majdnem inkább szerencsétlen kimenetelei, mint kórjelei által nyilatkozik. A' kórjelekhez tartoznak: a' szem' és a' mellékes tájék' enyhülekeny vagy közbehagyó hasogató fájdalmi, a' láta' kitágulása és füstöz hasonló homálya, a' szivárványhártya' mozgatlansága, fényiszony, a' látás' legnagyobb csüggedése, a' szem' nyilvános duzzadása, és a' köthártya' némelly edényeinek vérrel elteleése. — Ezen, hosszas folyamata miatt alkalmatlan nyavalyát meghűtés, és más szemgyuladások' társaságában eróműves sértések támasztják. — Jóslata szomorú; mert ritkán oszlik el, többnyire kiizadásba, melly által szemvízkór, vagy megkeményedésbe végződik, melly által üveghályog (glaucoma) hozatik elő. — Gyógyítását e' bajnak nadályokkal, sönemű hashajtókkal, azután édes higanynyal, állandóbb elvezetőkkal, és száraz hev' alkalmazatával igyekszünk eszközölni.

Gyulasztó idegreczelob.

(Retinitis phlegmonosa.)

159. §. Ezen súlyos betegségnek fészke az idegrecze' edényhártyájában vagyon. Főbb kórjelei követ-

kezők: a' szem' fenekén külekező kegyetlen fájdalom, melly nem soká a' bántódott félen a' főre is elárad, továbbá igen nagy fényiszony, bő könnyár, kellemetlen szikra- és villámlátás, fénysejtésre korlátolt láttehetség, a' láta' legnagyobb szűkülete, a' szivárványhártya' mozgatlansága, és végre heves lobláz' tünetei. — Ezen gyuladás kiváltképen fiatal és érzékeny egymikben, kik elnyomatott szokványos kiürítései miatt szemtorulatokban szenvednek, erőszakos fény-behatás által hozatik elő. — Ezen betegség a' láttehetséget mindenkor igen nagy veszedelembe dönti; mert ritkán szokott eloszlani a' gyuladás; és ha eloszlik is, jobbára mort vagy látbénulatot hagy maga után. Sokkal gyakrabban megkevényedésbe végződik, vagy kiizzadásnak 's túltengésnek veszi útját, és az idegreczén különféle életművezeti változásokat hoz elő, mellyek gyógyíthatatlan vak-ságot okoznak. — Gyógyítása a' lobellenes készület' bő használatában áll.

III. Különnemű szemgyuladások, 's azok' alakai.

160. §. Valahányszor a' szemgyuladás valamely egyetemes nyavalyában szenvedő életműséget támad meg, annak körjelei nem úgy mutatkoznak, mint mikor tökéletes egészsgű emberben fordul elő. Ezen nézőpontból a' szemgyuladások kétféle különbséget terjesztenek előnkbe, t. i. vagy minőségek, vagy fokuk változik meg. Melly szemgyuladások gyulasztó minőségeket megtartják, többnyire a' gyuladás' fokára nézve azon változást szenvedik, hogy enyhébb és kisebb mértékben külekeznek. Közönséges ezen szemgyuladás' módosítása azon egymikben, kik a' szemgyuladás mellett valamely ideges betegségben, vagy az életműség' egyetemes gyengeségében szenvednek. Jóllehet pedig efféle esetekben a' gyuladás közönségesen a' hevesség' legnagyobb fokára emelkedni nem képes: meg kell azért jegyezni, hogy néha az elettehetség' nagy gyengeségéhez súlyos helybeli szemgyuladások csatlódnak.

161. §. Fontosabb a' szemgyuladások' azon különbsége, melly azoknak minőségén alapszik. Illyenkor

a' betegség' egész küleménye megváltozik, és a' kórjelek szinte új arányban mutatkoznak. A' szemgyuladások' ezen változását csak azon egyetemes betegségek képesek előhozni, mellyek úgy nevezett kórszűnynyal (diathesis) járnak, es kitűnőleg a' tenglet' körét bántván, a' nyirk- és hajszáledényekkel dús hártvás rendszerben vernek magoknak fészket. Efféle egyetemes betegségek' különbsége szerint, az ezeknek megfelelő különmemű szemgyuladások, hurutos, orbánczos, csúzos, köszvényes, kúteges és senyves gyuladásokra oszlanak. A' kúteges és senyves szemgyuladások, a' kútegek' és senyvek' különbsége szerint, ismét többféle felosztásokat szenvednek, melly alább-rendeletű felosztásait a' különmemű szemgyuladásoknak, valamint ezek' alakait is, alább adandjuk elő, midőn azokról egyenkint lesz alkalmunk szólni.

162. §. Jöllehet pedig némelly egyetemes betegségek a' szemgyuladásokra tulajdon bélyeget nyomnak; még-is egyedül nem elegendők a' különmemű szemgyuladások' előhozására, hanem a' természetöknek megfelelő gyuladás' eredetének csak egyik pontját teszik, t. i. az előkészítő okát. Innét kitetszik, hogy hibás azoknak vélekedése, kik a' különmemű szemgyuladásokat csak a' lappangó egyetemes nyavalya' kórjeleinek tartják. Mert ha a' különmemű szemgyuladások csak kórjeles bántalmakat képeznének, efféle egyetemes betegség mellett, kivált midőn ez nagyobb fokban van kifejűlve, mindenkor, vagy legalább legtöbb esetekben, elő kellene fordulni a' különmemű szemgyuladásoknak, a' mit nem tapasztalunk kétségkívűl azért, hogy a' támasztó okoknak nincs mindenütt kitéve a' beteg. De azt is szükség megjegyezni, hogy ha a' kórkészség igen nagy mértékben van jelen, csekély támasztó okok is elegendők a' gyuladás' előhozására; és úgy látszik, hogy innét vette eredetét ama' hamis állítás az egyetemes és helybéli betegség közötti viszonyról.

163. §. Azon egyetemes betegségek, mellyekhez folyamatuk alatt különmemű szemgyuladás szegődik, ennek kezdetekor különbséle fokban szoktak kifejűlve lenni. Midőn a' lappangó betegség' kisebb foka van jelen, és valamelly támasztó ok szemgyuladást hoz elő: ez nem ölt mindjárt eleitől fogva különmemű bélyeget, hanem eleinte gyulasztó természettel bír, és csak későbbben hódol az egyetemes kórszűny' igája alá, ennek különmemű bélyegébe öltözködven. Ugyan ezt szoktuk tapasztalni akkor is, midőn az egyetemes betegség nagyobbrészt már meg van gyógyítva, de egészen kiirt-

va még nincsen. Azon különemű szemgyuladások, mellyek a' most említt utakon támadnak, másodrendieknek (secundariae) neveztetnek, és abban különböznek az elsőrendiektől (primariae), hogy ezek mindjárt eleitől fogva az egyetemes betegség által bélyegeztetnek. Elsőrendi különemű szemgyuladások csak akkor kaphatnak létre, midőn az egyetemes betegség nagyobb fokban uralkodik.

164. §. A' különemű szemgyuladásoknak folyamatauk más, és az időszakokra nézve nem olly rendszerintes, mint a' gyulasztó bélyegűeké. Kiváltképen pedig az erőtulos időszak ollyan kurta szokott lenni, hogy azt csak alig lehet észrevenni. — Végződéseik ezen gyuladásoknak ugyanazok ugyan, mellyek a' gyulasztó bélyegűeké, de amazok még-is bizonyos kimenetelekre hajlabbak, és ezeket is önneműleg szokták módosítani. Egyáltalában a' különemű szemgyuladások inkább anyagbeli változások' előhozására, mint eloszlásra törekeshnek. Innét jóslatuk is általjában véve szomorúbb, a' gyulasztó szemgyuladásokénál. — Mi pedig gyógyításukat illeti, ez is sokat különbözik egyéb szemgyuladások' orvoslásától. Már maga az első kór-időszak' gyors folyamata kívánja, hogy a' lobellenes gyógymód se soká, se nagy mértékben ne használtassék. De a' második kór-időszakban legnagyobb módosítása kívánatik a' gyógyításnak az egyetemes betegség miatt, mellynek legyőzésére a' legnagyobb szorgalmat kell fordítani; mert hacsak ez gyökerestől ki nem írtatik, a' szemgyuladás vagy határtalan ideig tart, vagy a' kórismételekre igen hajló marad.

Hurutos szemgyuladás.

(Ophthalmia catarrhosa.)

165. §. Minden hurutos gyuladás a' nyák-elválasztásra rendeltetett életművekhen fészkül. A' szemhez tartozó részek közül leginkább a' Meibom' mirigyei és köthártya választanak el nyákot: a' hurutos szemgyuladás tehát csak ezen részeket támadja meg. Innét ketős alakban fordul elő a' hurutos szemgyuladás, mint t. i. a' Meibom' mirigyeiben, vagy a' köthártyában tanyázik előkelőleg. A' hurutos szemgyuladás' azon alaka, melly a' szemhéjban helyezett mirigyeket támadja meg kitünőleg, hurutos szemhéj-mirigylobnak, vagy hu-

rutos szemhéjlobnak, vagy mirigyes szemhéjlobnak is neveztetik. Melly pedig leginkább a' köthártyát ostromolja, sokféle nevezetet visel ugyan, de közönségesen még-is a' megletteknél egyiptomi szemgyulladás, a' kisdedeknél pedig újszülöttek' szemgyulladása neve alatt esméretes.

Hurutos szemhéj-mirigylob.

(Blepharadenitis catarrhosa.)

166. §. Ezen gyulladás a' szemhéj-szél' kellemetlen viszketésével, dagadásával és vörösségével kezdődik; melly körjelek vagy az egész szemhéj-száron, vagy csak a' szemszegletekben tapasztaltatnak. A' daganat és vörösség a' szemhéj' külső színén annak szélein túl nem terjed; de a' belső fölületen a' szemhéjak' köthártyája nagy területben feldagad és megvörösül. Innét van, hogy a' beteg a' szemhéjak' mozgatai alatt kellemetlen feszülést és nehézséget érez. A' takony-elválasztás mind a' mirigyekben, mind a' köthártyán elnyomatik, a' könnyek pedig a' rokonszenvesen felingerlett könnymirigyben nagyobb mennyiségben választatnak el. Mint-hogy pedig a' nyák' elnyomatott elválasztása miatt a' bővebben kiválasztott könnyek a' szemén nyákkal nem elegyülhetnek, csipős minőségöknél fogva a' szemekben égetést, az arczakon pedig hasonló érzelmen kívül, sokszor kipörsögést is okoznak. A' régiek a' szemhéj-mirigylobot ezen időszakban nedves vagy savós szemgyulladásnak (ophthalmia humida aut serosa) nevezték. De nem soká a' nedves szemgyulladás szárazra változik (száraz szem, xerophthalmus, xerophthalmia, scheroma); mert midőn a' gyulladás a' köthártyán tovább terjed, a' könnyek' kiválasztása felakad, és a' szemben olyan érzelem hozatik elő, mintha abba fővény vagy más valami kis idegen test hullott volna.

167. §. Enyhülvén lassankint a' gyulladás' hevesége, a' szemhéjak' viszketése megszűnik, és a' nyák-elválasztás ismét előáll. De ezen takony nem valószínű, hanem genyképű, és sokkal több, mint az egészséges állapotban. Ezen nyák-elválasztástól különbféle tünetnyek veszik eredetöket. Ugyan-is, midőn a' szem nyitva vagy, a' nyák' egy része meghegedvén, a' szaruhártyát egy igen vékony hártya gyanánt behúzza. Innét a' látás nappal ködössé változik, estve pedig úgy

módosítatik, hogy a' gyertyavilág a' betegnek mint egy tarka szalaggal környelt korong tűnik szemeibe. Éjszaka a' nyák megkeményedvén és a' szemszőrökre ragadván a' szemhéjakat összeenyveli. A' régi szemészek a' szemhéj-mirigylobot ezen időszakában száraz csipakórnak nevezték (*lippitudo sicca, crystallifera*). — A' nyák' bővebb elválasztása mellett gyakran a' szemhéj-széleken apró pörsedések is támadnak, mellyek genyképű anyaggal megtelvé, azután pedig felfakadván, a' szemhéj-szélek' kifekélyedését okozzák. Ezen felevődött helyek igen fájdalmasok, kivált ha a' gőzkör' szabad behatásának ki vannak téve. Innét van, hogy az ilyen betegek szemhéjaikat összehúzni vagy éppen csukva tartani szokták. Midőn ezen kóridőszakban a' felevődés megszűn harapózik, és a' viszketés' és égés' érzelme egyszermind igen nagy mértékben van jelen, a' régiek a' bajt csipakórnak, vagy faggyas könnyárnak nevezték (*lippitudo, epiphora sebacea*). Ha pedig az említett felevődés a' szemszegleteknél tovább nem terjedt, szegletcsipakórnak hivatott (*lippitudo angularis*).

168. §. A' genyképű nyák' elválasztása és a' szemhéj-szélek' felevődése, a' környülmények' különbsége szerint különbefe ideig tart. Hosszabb folyamata alatt ezen gyuladásnak a' vörös és dagadt szemhéj-köthártya tultengésre mutat hajlamot. Midőn a' szemhéjszélek' kifekélyedése és a' genyedés tovább tart, ez mind inkább messzebb terjedni és mélyebben behatni szokott. Innét gyakran megesik, hogy a' szemhéj-ereszek elrontatnak (szemeresz-csorbulás, *perivrrasis, peribrosis*), vagy a' pillaporczok megemésztetnek. Végre ha a' genyedés akár kedvező környülmények miatt, akár a' művészet' segedelmével végére jutott, többnyire tiszta és valóságos nyák' elválasztása nagyobb mennyiségben marad vissza, melly rendellenes elválasztás könnyen szokványossá válik. — Egyébiránt a' hurutos szemhéj-mirigylob, kivált eleinte, gyakran náthával, főfájással és néha hurutos lázzal is szövetkezik.

169. §. A' gőzkörös lég' ellenes behatása ezen betegség' leggyakoribb támasztó okául szolgál. A' hévmérsek' rögtön változásai, és a' szelek, hol kórkézszegegre találhatnak, ezen gyuladást könnyen előhozzák. Innét jollehet ezen betegség az esztendő' minden szakáiban elég gyakran tapasztaltatik: még-is őszzsel és tavasszal, midőn a' gőzkör legtöbb viszontagságoknak van alávetette, szinte minden esztendőben leggyakrabban és járványosan fordul elő. A' bezárt, megromlott, valamint a' porral, dohos, poshadt húgyanyos párázatokkal fertő-

zett levegő is gyakran alkalmul szolgál ezen gyuladás' kifejlődésének. Ide járulnak még a' szemeknek pangó és poshadt vizekkel mosogatásai is, mellyek hasonlólag képesek szemhéj-mirigylobot támasztani.

170. §. Jóslata elég kedvező ezen gyuladásnak, kivált a' baj' kezdetén; mert ekkor kikerülvén a' támasztó okok' befolyását, sokszor önkényt is eloszlik. De ha a' genyképű nyák' elválasztása beállván, a' pil-laszőrök a' reájok ragadt nyáktól kellőleg meg nem tisztogattatnak, némellykor a' szemteke felé fordulnak, és ezen rendellenes irányzatban azontúl is megmaradnak, míg csak ki nem húzatnak. Ha a' gyuladás magára hagyatik, vagy fonákul orvosoltatik, és akármi okból idült folyamatot vesz fel, a' baj túltengésnek iramlik, 's a' köthártya' különbözőféle nagyságú bujálkodása hozatik elő. Ha a' szemhéj-szélek kifekélyednek, és a' genyedés, mélyebben behatván, a' pillaporczot elpusztítja, beszegély (entropium) támad. Ha pedig a' genyedés a' szemhéj-ereszeket emészti meg, az alsó szemhéj kifordul, és kiszegélyt (ectropium) képez, melly, midőn az öregeknél fordul elő, agg-kiszegélynek (ectropium senile) mondatik. Ha a' szemhéjak' szélei nagy kiterjedésben vannak kifekélyedve, és a' betegek, mint közönségesen szokták, szemeiket szinte mindenkor csakva tartják, a' szemhéj-szélek a' szegleteknél könnyen összeszenőnek, és részintes szemhéj-hegedés (anchoyloblepharon partiale) kap létre.

171. §. Ezen gyuladás' gyógyításában a' betegnek mindenek előtt tiszta és egyenletes hőmérsékű levegőt kell ajánlani, a' szemekre egyszersmind hideg borogatásokat vagy mosásokat rendelvén. Ha a' szemhéj-mirigylob mellett nátha, főfájás, vagy talán hurutos láz is jelenkezik, belsőképz izzasztók enyhe hashajtókkal javalltatnak. Midőn genyképű nyák' elválasztása mutatkozik, ennek korlátlására enyhe fanyar és tisztító szerek' külső használata kívántatik: ilyen a' rágó higany' vagy fehér gálicz' (vitriol. zinci) olvasztéka, mákonyfestvény és birsalma-mag-nyákkal vegyítve. Ugyanezen szerek, de birsalma-nyák nélkül, javalltatnak akkor is, midőn a' köthártya túltengésre mutat hajlamot. Ha genyedés és a' szemhéj-szélek' kifekélyedése tapasztaltatik, a' bőr' visszapótlása 's a' fekélyek' behegedése' előmozdítására szemkővel és ólomfele szerekkel készített szemvizek szükségesek. Azon esetekben pedig, hol a' genyedés és genyképű nyák' elválasztása' megszüntével valóságos takony nagyobb mennyiségben választódik ki, másító szerek kívántatnak, a' szemhéj-szélekre

íralakban alkalmazva. Ilyenek a' készített horgag (*tutia praeparata*), a' vörös és fehér levált higany (*mercurius praecipit. ruber et albus*), a' rög (*bolus*) 's több effélék. A' szemszörök, mellyek talán ezen nyavalya' lefolyása alatt rendellenesen a' szemteke felé befordulnak, csipeszkével húzassanak ki.

Egyiptomi szemgyuladás.

(*Ophthalmia aegyptiaca.*)

172. §. Ezen gyuladás Egyiptomban honosan (*endemic*) uralkodik; Európában, mióta a' folyó század' kezdetével a' francia és angol hadiseregek Egyiptomból visszatértek, majd mint szörvány-, majd mint járványbetegség gyakran mutatkozik. Innét van, hogy ezen betegség többnyire egyiptomi szemgyuladásnak nevezetik. Mások azt hadi szemgyuladásnak is (*ophthalmia bellica*) nevezik, azon okból, hogy midőn nemzetek nemzetek ellen harczolnak, ezen gyuladás a' katonaság közt, és mindenütt, merre ez útját veszi, hatalmasan uralkodni és messzeterjengni szokott. Némellyek szem-, és szemhéj-takárnak (*ophthalmo- et blepharo- blennorrhoea*) mondják, mások genyes vagy genyeképű szemgyuladásnak (*ophthalmia purulenta aut puriformis*), genyszemnek (*oculus purulentus*) nevezik, azért; mivel ha ezen betegség a' kifejlődés' magasabb fokára jutott, a' genyeképű takony igen nagy mennyiségben választatik el, melly elválasztás egyike a' gyuladás' fő körjeleinek.

173. §. Az egyiptomi szemgyuladás nem mindenütt ugyanazon hevességgel, de nem-is ugyan egy alakban fordul elő; mert ha ezen gyuladás', kivált mint járványos nyavalya' rajzaira függesztjük figyelmünket, könnyen meggyőződünk, hogy szinte minden járvány alatt más és más alakban mutatkozott. Ezen különbségeket a' betegség' folyamata alatt uralkodó időjárásnak, az égaljnak, a' betegek' életmódjának, az alkalmazott gyógymódnak és más különbséle környülményeknek kell tulajdonítani. Mindezen módosítások mellett azonban nem hiányoznak az egyiptomi szemgyuladásnak bizonyos jegyei, mellyek ezen gyuladást, mint sajátos és létalapos körjelek bélyegezik. Területét tekintvén ezen gyuladásnak, három fokot szükség megkülönböztetnünk. Az elsőben csak a' szemhéjak' köthártyája bán-

tódik, a' másodikban a' tülk-kőthártya is szenved, a' harmadikban a' betegség a' szaruhártyára is elterjed. — Kezdeté ezen gyuladásnak némi kellemetlen érzellemmel nyilatkozik, mintha a' szembe fővény esett volna; a' szemhéjak' kőthártyája megvörösül és megdagad, a' tülk-kőthártya' edényei is vérrel töltöznek, és ez is puha daganatot terjeszt elő; a' szaruhártya mintegy üveghez hasonló fényességet mutat, 's az egész szem különös tüneményt ölt. Ezekhez nagy fényiszony és bő könnyár csatlódik, 's a' kőthártyán némi savós nedv' elválasztása mutatkozik (víz-ár, hydrorrhoea).

174. §. Az egyiptomi szemgyulladás, a' kifejlődés imént leírt fokra jutván, hacsak nem igen sebes folyamatú, az említett kórjelek mellett több napokig csendesen megmarad, sőt néha kedvező környülmények közt el is oszlik. De ha a' kifejlődés előbbre halad, a' szemhéj-kőthártya tetemesb daganattá emelkedik, és a' vörös bársonyhoz hasonló küleményt ölt. A' szemhéjak' mozgása akadályos lesz, külső fölületök pedig feldagad és kékes színt vesz fel. A' tülk-kőthártya is tömöttebb vörösséget öltvén, a' szaruhártya körül dagadozni kezd. Ezekhez a' szem' kegyetlen, és főkép éjenként dulongó fájdalmi járulnak. A' fény-ellenzés nőttön nő, a' savos kiválaszték között majd nem sokára fehéres és téjhegedményhez hasonló pelyhek mutatkoznak. 'S így a' kiválasztott nedv' mennyisége lassankint mindinkább növekedik, 's az egész kiválaszték sűrűbb, fehérebb és takonyhoz hasonlóbb alakot ölt (tuk-ár, phlegmatorrhoea).

175. §. A' nyavalya' további folyamata alatt enyhülékény nyomdájú láz' kórjelei is szoktak jelentkezni. Azonkívül a' szemhéjak' kőthártyája nagyobb, keményebb, és bibircses küleményű daganatot terjeszt elő. A' tülk-kőthártya is tetemesebben megdagad, és a' szaruhártyát, mint a' hevesebb kötlobban, sáncz gyanánt veszi körül. A' fájdalom módnelkül kegyetlenkedik, 's a' főre is kiterjedvén, a' beteg' álmát elűzi. A' nagy mennyiséggel kifolyó takony sárga színt ölt, és valóságos genyhez hasonló alakot vesz fel (geny-ár, pyorrhoea). A' szaruhártya eleinte meghomályosodik, azután megfehéredik, és vagy egészen geny-örvényynyé változik, vagy csak részintes, de többnyire beható genyedésbe megy által. Innet aztán többnyire vagy szempukkanás, vagy akár egyszerű, akár fürtös szivarványiszam következik. Különböző idő után az életműtes reszeket többé kevesebbé megemészítő genyedés megszűnik, a' savós nedv' elválasztása ekkor közönségesen visszatér, és so-

káig tartó fényiszony marad vissza. Minekutána pedig a' szomgyuladás' minden körjelei eltűntek, mind a' szemhéjak' köthártyáján, mind magán a' szemteken különb fele hibák maradnak hátra, melyekről a' jóslatban teendünk említést.

176. §. Ezen gyuladás' folyamata ritkán forró; mert többnyire hat sőt több hetekig is eltart. Izgékonyabb és vérteljes egymikben a' gyuladás és lázas bántalom nagyobb hevességgel jár. Ha a' beteg' környülményei a' nyavalyának kedveznek, a' gyuladás nemcsak a' szem' belső részeire is elterjed, de magát az agyat is megtámadja, és félrebeszédet, legkeményebb főfájásokat hoz elő. Az egyiptomi szomgyuladás majd mint szórvány-, majd mint járvány-betegség szokott előfordulni. Sokszor mint járvány-nyavalya, kivált a' katonaságnál, szerteszét harapózik; így p. o. a' francia hadiseregnek, melly az egyiptomi háborúban jelen volt, Assalini' bizonyítása szerint, egyharmada ezen betegségben szenvedett. Nyomdája ezen gyuladásnak állandólag enyhülékeny, úgy, hogy a' nehezbülések közönségesen estve állván be, viradtig tartanak. A' felélesztő indulatok 's az idő' hirtelen változásai is néha igen súlyos nehezbülésekre szolgálnak alkalmat.

177. §- Az egyiptomi szomgyuladás' okvizsgálatában az orvosok különbféle véleményekre szakadoztak, és még mai nap sem hozatott a' dolog egészen tisztába. Sokan azt állítják, hogy ezen gyuladás egyedül ragály által támasztathatik, melly Egyiptomban honos lévén, nálunk eredetileg soha sem terem, hanem folyó századunk' kezdetével az onnét visszatérő francia és angol hadiseregek által hozatott be hozzánk. Azon számos hadak által pedig, mellyek újabb időkben viseltettek, ezen betegség szinte egész Európára eláradott. Mások ellenben épen ellenkezőleg vélekednek, 's azt állítják, hogy az egyiptomi szomgyuladás, jelen kórkészség mellett, a' gőzkör' viszontagságai és az idő' ellenes befolyásai által támasztatik leggyakrabban. Ragályos minőségét vagy egyenest tagadják, vagy igen szűk korlátok közé szorítják.

178. §. A' vélemények' ezen meghasonlásában, melly mind a' két részről tapasztalatok által támogatatik, a' józan ész közép útát javall. Először ugyan, hogy ezen nyavalya ragály által tovább terjed, azt egyenes tapasztalmányok bebizonyították. De e' mellett azt sem lehet tagadni, hogy ezen gyuladás, minden ragályos fertőzés nélkül is, más indító okok által mindenütt előhozathatik. Mert nem ritkák a' szórványosan előforduló

egyiptomi szemgyuladás' olyan példái, melyekben a' fertezésnek legkisebb nyomára sem akadhatni. Ide járul, hogy az újszülötteknek szemgyuladását, mely az egyiptomi szemgyuladással mindenekben megegyez, mindennap tapasztaljuk minden ragály nélkül kifejlenni. Kiviláglik ezekből, hogy ezen szemgyuladás mind ragály, mind más támasztó okok által előhozathatik, és nagyon hihető, hogy a' messze terjengő járványok alatt mind a' két úton támasztatik.

179. §. De hogy ezen betegség akármellyik úton létre kapjon, reá mindenkor készségnek kell jelen lenni. Hanem mibenlétét ezen kórkésztségnek nem esmérjük. Annyi bizonyos, hogy megváltoztatott életnem, vékonyabb ruházat, a' hőmérsék' viszontagságai, megromlott nedves levegő, a' szabadon éjelezés, a' test' kimerítő fárasztásai és módnélkülös gyakorlásai, kicsapongó szerelem, hatós világosság, és több hasonló környülmények magasítják ezen kórkésztséget. Ugyanezen ártekonny hatalmak, minekutána a' késztséget bizonyos fokra emelték volna, folytatott behatásuknál fogva gyakran támasztó okokká válnak. Minthogy pedig Egyiptomban a' gőzkör' mérséklete igen hirtelen változékony, 's a' nappali száraz hévség éjenkint nedves hideggel váltakozik, továbbá a' levegő szinte mindig poros, a' napsugarak a' fehér fővenytől erőszakosan veretnek vissza, a' Nilus sokszor kiönt, 's a' lakosok fajtalan, mértékletlen életet viselnek: nem lehet csodálni, hogy ezen nyavalya a' tartomány' örökös ostora.

180. §. De sokszor az egyiptomi szemgyuladás nem a' levegő' és égálj' befolyása által hozatik elő, hanem egy különös ragályból, mely ugyan ezen betegség' terménye, veszi eredetét. Ezen ragály a' ruhák- 's házi-eszközökre is ragad, és a' helytálló ragályokhoz tartozik. Fő hordozója a' szemből kifolyó genykepű nedvesség. De ha a' nyavalya rossz indulatot ölt, lázzal jár, vagy több illyes betegek szűk helyre összeszorítatnak, az említett ragály szállóvá válik, 's a' levegőbe is felemelkedik. Az egyszer kiállott nyavalya a' többszöri fertezés ellen nem nyújt oltalmat.

181. §. Jöslata ezen gyuladásnak átaljában szomorú; mert a' szemek' genyedés általi megemésztésére és a' láttehetség' elpusztítására az egyiptomi szemgyuladás, minden egyéb szemgyuladások között legnagyobb hajlammal bír. Jobbára a' jobb szemem kezdődik, 's rövid idő alatt a' balra is hasonló hevességgel elárad. De még akkor sem szokott ezen szemgyuladás tökéletes

egészségbe végződni, midőn enyhébb folyamatot követ; mert ezen esetben is jobbára a' szemhéj-kőhártya' daganata, vörössége, sőt néha szemcsés küleménye is, vagy tetemes bujálkodása szokott visszamaradni. A' köthártya' hasonló rendellenes állapotja igen sokáig szokott tartani, és nem csak az orvoslásnak makacsan ellentáll, de a' szemet szüntelen izgatván, új és új kórisméletekre is alkalmat szolgál. Midőn az egyiptomi szemgyuladás járványosan uralkodik, a' járvány' kezdetén és végén enyhébb szokott lenni, annak előrehaladtán pedig legnagyobb hevességgel dühösködik. Efféle járványok alatt a' katonák közt az ujonczok hamarabb és veszedelmesebben támadtatnak meg, mint a' szolgált katonák. A' pusztítás, mellyet sokszor efféle járványok okoznak, iszonyú. Adams szerint magában az angol hadiseregben az ezen szemgyuladásban megvakultak' száma szinte ötezerre ment. Hasonló pusztításait tapasztalták az egyiptomi szemgyuladásnak különböző útagok is.

182. §. Mi az egyiptomi szemgyuladás' jóslatát egyes betegeknel illeti, azt különböző indítmányok kormányozzák. Ha a' baj' kifejlődése előtt az egyemi tökéletes egészséggel bírt, 's a' járvány' nemtője jó indulatú, ha az orvoslás jókor és célirányosan intéztett, méltán szerencsés kimenetelt lehet reményleni. A' környülmények' illy állodalmában ezen szemgyuladás többnyire a' víz- vagy tak-ár' időszakából elég hamar egészségbe tér vissza, a' nélkül, hogy a' geny-ár' időszaka beállana, vagy a' szemhéjak' köthártyája bujálkodnék. De ha a' nyavalya tovább tartván, a' kifejlődés' magasabb fokára emelkedik, a' jóslat' fő indítmánya a' beteges bántalom' területétől függ. Mert ha csupán a' szemhéjak' köthártyája szenved, a' szem' működését ugyan semmi veszedelem sem feyegeti, de a' köthártyának visszamaradó szemcsés vagy bibircses küleménye miatt, az egészség' tökéletes helyre állítása nehéz, és csak sok idő múlva következik.

183. §. A' gyuladás' kifejlődése magasabb lépcsőre jutván, és a' szemteke' köthártyáját is megtámadván, ha jó a' beteg' testalkotmánya, és a' környülmények a' gyógyításra nézve kedvezékenyek, a' szaruhártya a' genyedéstől ugyan ment marad, de a' bajt még-is ezen hártya' foltos homálya, vagy posztó képlődése fejezi be. De sokkal gyakrabban megesik, hogy a' szaruhártya genyedesnek indul, és ekkor mindig tetemesb utóbajok következnek. Mert ha a' genyedes az egész szaruhártyát megtámadja, de azt egészen meg nem emészti, tel-

jes szarucsap fejlík ki. Ha pedig a' genyedés a' szaruhártyát egészen megemészti, szaruvész (phthisis corneae) következik, sőt ha a' genyedés' következésiben szem-pukkanás is járt előre, szemvész (phthisis bulbi) fejlődik ki. Midőn a' genyedés a' szaruhártya' egy részét támadja meg, hegjegyet hagy maga után; hol pedig a' részintes fekélyek a' szaruhártyát átlukasztják, és szivárvány-iszapot hoznak elő: ha ez csakugyan elenyészik is, még-is mindenkor nemcsak hegjegy, hanem előheg is (synechia anterior), a' láta' különféle viszonytásgaival marad vissza. Ha mindezen hibákat fontolóra vesszük, könnyen átlátjuk, mi tetemes károkat okoznak azok a' láttehetségnek.

184. §. Ezen veszedelmes és gyakran járványos nyavalyában neucsak a' betegek' gyógyítására, hanem az egészségesek' oltalmazására is szükséges ügyelni. A' legjobb körellenző tanács minden egészségesekre nézve abban áll, hogy minden befolyásoktól óvakodjanak, melyek az egyiptomi szemgyulladás' kifejlődésének kedveznek: kerüljék tehát a' hőmérsék' rögtön változásait, igen vékonyan ne öltözködjenek, léles italokkal vissza ne éljonek, testöket kimerítőleg ne gyakorolják, 's több efféléktől gondosan tartózkodjanak. Hogy pedig a' nyavalya ragály által tovább ne terjedhessen, a' betegek körül a' legnagyobb tisztaságra szükséges ügyelni. A' zónkívu' a' betegeket az egészségesektől mindenütt, de kiváltképen azoknál, kik kaszárnyákban laknak, sőt még azokat is, kik a' ragályról gyanúsak, mintegy huszonnégy napig szorosán el kell választani. A' lábakat csak negyven napi elválasztás és gondos tisztogatás után kell az egészségesek közé eresztetni. Megszűnven a' járvány, a' kisebb értékű házi eszközöket el kell égetni, a' többit pedig lúggal megtisztítani. A' betegek' volt lakait újolag bemeszteni, mindenfelekép tisztítani, és még azután is jó ideig üresen hagyni és szelölteteni szükséges.

185. §. Magát a' gyógyítást ezen nyavalyában a' betegség' természetéhez, fokához és időszakához szükséges alkalmazni. Mi az egyiptomi szemgyulladás' természetét illeti, T. Frank Lajos, ki ezen nyavalyára nézve Egyiptomban tapasztalatokat gyűjtögetett, azt állítja, hogy az az élettehetség' legnagyobb gyengeségén alapszik; innét a' baj' orvoslására ösztönlő gyogymódot ajánl. De ezen bánásmód, mint ezen gyuladást eddig Európában lehetett szemmel tartani, a' betegség' természetének épen meg nem felelt; sőt semmi sem tapasztaltatott kártékonyabbnak, mint akármifele izgató sze-

rek. Ellenben az idején és bőkezűleg intézett lobelle-
nes orvoslás egyedülös eszköz vala, mellyből a' beteg'
üdvére némi remény sugárzott. Tehát mindjárt a' be-
tegség' kezdetén a' betegen bő érvágás, vagy némelyek'
ajánlása szerint a' halánték-üter' megnyitása intéztessék.
Ha erre azonnal könnyebbülés nem következik, a' kö-
zönséges vérbocsátást ismételni szükséges. Ezen bő
vereresztések olly szükségesek, hogy némely orvosok
azokat egész a' véredények' összeroskadásáig és a' be-
teg' ájulásba merüléséig ajánlják. Es pedig legtöbb be-
tegek ezen nyavalyában a' legnagyobb vérelesztéseket
megbírnák a' nélkül, hogy erejükre nézve tetemes kárt
vallanának.

186. §. A' közönséges vérbocsátások után, mellyek
a' nyavalya' fokának megfelelőleg intéztettek, hashajtó
szerek legczélirányosabban rendeltetnek. Tompább ros-
tú egymiknek édes higany jalapgyökérrel elegyítve ada-
tik, az izgekonyabbaknak pedig égvényes középsavak
hasznosabbak. T. Adams az első érvágás után, mellyet
nagy mertekben intéz, hánytató borkövet rendel nagy
adagokban, úgy, hogy a' hányás több ízben következ-
zek, és több órákig tartson. Ezen bánásmódból, véle-
kedese szerint, kettős haszon háramlik a' betegre: elő-
ször a' gyomorra, úgymond, hatalmas elleninger al-
kalmaztatik, egyszersmind az életműség' erei annyira
kimerítetnek, hogy az a' gyuladás' további fentartására
tehetetlenné válik; másodszer pedig a' szemedények'
élettehetsége megváltozik, és a' köthártya' rendellenes-
ségeire törekvő hajlam eltörültetik.

187. §. Helybelileg, míg a' gyulasztó kórbélyeg
tart, nádályok kívántatnak nagy számmal, 's ha a' do-
log úgy kívánja, ismételve is; a' szemekre pedig hideg
borogatások szükségesek. Ezen borogatmányokat, szor-
galmasan újítva, mindaddig folytatni szükséges, míg
a' szaruhártya homályosodni nem kezd. Ha a' nyák-
elválasztás igen bő, a' hideg vízhez ólomeczet vagy ó-
lomczukor vegyítethetik. Azonban ha a' szemek a' hi-
deg' alkalmazatát nem szenvednek, azt langy lágyító-,
fanyar szemvizekkel kellene felváltani. Illyenkor tehát
langy mályva-forrázat ólomeczettel, vagy bodzaforrázat
mákonnyfestvénnyel és ólomeczettel, akár becseppentés-,
akár borogatásképen haszonnal rendeltetik.

188. §. Ugyan effele langy szemvizek' alkalmaza-
ta csúzos vagy köszvényes egymikben is legczélirányo-
sabb. Ezeknek tehát langy fürdők, az úgy' melege, 's
enyhébb izzasztó szerek, mint a' bodzafelek, Minderer'
lelje 's t. c., foganattal rendeltetnek. A' görvélyes, vagy

más valamely kórszűnyt keblező egymiknél, a gyuladás' hevessége lecsendesítetvén, más czélirányos szerek' használata is szükséges. Ha pedig akármifele betegekben a' geny-ár' időszaka alatt nagy közönséges gyengeség, és a' tengélet' tetemes csüggedése tapasztaltatik, perui héjt, kálmos gyökeret, 's más a' visszapótlást elősegítő szereket szükséges rendelni.

189. §. A' geny-ár' folyamata alatt azonfölül, kivált midőn a' szaruhártya veszedelemben forog, az előbb leborotvált főtetőre, csecsnyújtványok' tájékára, vagy a' tarkóra, dárdanyvaj legnagyobb haszonnal kenetik be; valamint az izgató lábvizek is ezen időszakban czélirányosan rendeltetnek. Félbehagyván már most a' hideg borogatásokat, a' szemekre tisztítás végett a' fentebb (187. §.) említett szemvizek, továbbá száraz hév, és többnyire a' mákonyfestvény is, napjában egyszer becseppentve, kívántatnak. Midőn a' szaruhártya gyenyedésnek iadul, akkor a' szemkő' használata javalltatik. Ha a' szaruhártyán keresztülható fekély támadván, szivárványiszam keletkezett, a' szembe feleresztett beléndek- vagy nadragulya-vonatot kell csepegtetni. Ha teljes szarucsap' képlésére mutatkozik hajlam, annak elfordítására sokszor a' mákonyfestvény, vagy Sydenham' híg mákonyának bőkezű használata sikerrel intéztetett.

190. §. Midőn ezen betegség' folyamata alatt a' gyuladás' hevessége czélirányos lobellenes készüllettel lecsendesítetvén, a' fájdalom mindegyre kegyetlenkedik, annak csillapítására körjelesleg mákony' használata szükséges. A' szemívfölötti- és halánték-tájékba tehát, vagy csupa mákony, nyállal elegyítve, vagy édes higanyal párosítva kenetik be a' fájdalmak' rohama alatt. Minekutána pedig a' fájdalom a' gyuladás' legtöbb körjelével elenyészett, nehogy a' gyuladás' idült folyamatot vegyen fel, vagy a' szemhéjak' köthártyája rendellenes állapotba ejtessék, valamint a' korismetletek' elfordítása végett is, fanyar szerek ajánltatnak. E' czélből a' rágó higany, szemkő, és timsó, a' fehér és kék gálicz szemvizekben rendeltetnek. A' mákony pedig és horgany-virág (flores zinci), a' levált vörös és fehér higany (merc. praecipit. ruber et albus), az ólomcúkor jobbadán íralakban alkalmaztatnak. Ha mindazáltal mindezen gyógyszerek' használata nem mutatna sikeres fogamatot, es a' köthártya' vörös, gindár és dagadt állapotja, vagy épen bibirses küleménye maradna hátra, más gyógyszerekhez kellene folyamodni, mellyekről alább teendőnk említést.

Újszülöttek' szemgyuladása.

(Ophthalmia neonatorum.)

191. §. Ezen betegség az egyiptomi szemgyuladással ugyan egy nyavalya, csak a' csecsemő test' nagyobb gindársága és gyengedsége által módosítatnak kórjelei. A' szemhéjak modnélkül, sőt sokszor annyira megdagadnak, hogy midőn egymástól, kivált ha sír a' csecsemő, elhuzatnak, kifelé fordulnak, és kiszegély támad. A' tülk-köthártya a' szaruhártya körül nagy és puha daganattá emelkedik. Ezekhez járulnak a' genyképű nyák' bő kiválasztása, fájdalom, álmotalanság, és az egyiptomi szemgyuladás' többi kórjelei, mellynek kimenetelcibe végződni is szokott. A' genyképű nyák' folyását néha tetemes vérzés előzi meg, melly által a' betegség' hevessége többnyire enyhülni szokott.

192. §. Jóllehet ezen szemgyuladás' ragályos természetéről csak alig lehet kétség; még-is fertezés és a' ragály' egyenes átszarmazása által csak igen ritkán hozatik elő. Sokkal gyakoribb támasztó okai ezen betegségnek: a' tisztátalanság, többek' együttlakása által megromlott levegő, mint a' szül- és lelelencz-házakban közönségesen szokott lenni, a' nagy világosság' behatása (mellyet sokan helytelenül ártatlannak tartanak), a' csecsemő' meghűtése akár mifele módon, és a' szemek' nyomtatása a' nehéz szülések alatt. T. Scarpa ezen szemgyuladást némi csipős állománytól származtatja, melly, midőn a' gyermekfő a' szülés' alkalmával a' hüvelyen általsurran, akkor leginkább a' szemhéjakra ragad, midőn az anya bujasenyves, vagy fekélyekkel szöveményes fehér folyásban szenved.

193. §. Ezen betegség' jóslata az egyiptomi szemgyuladáséval egészen megegyez. Azonkívül emlékezetre méltónak találom, hogy én az újszülöttek' szemgyuladása után sokszor középponti hályogot (cataracta centralis) találtam, melly azonban talán még az anya' méhében vette eredetét. — Gyógyítása is ezen szemgyuladásnak ugyanazon szerekkel eszközöltetik, mint az egyiptomi szemgyuladásé, csak a' csecsemők' gyengédebb életműségét szükség szem előtt tartani. A' betegség' enyhébb fokában sokszor a' hideg borogatások egyedül is elegendők a' gyuladás' eloszlatására. De a' gyuladás' nagyobb hevessége mellett az alsó szemhéjra, vagy a' halántektájakra egy vagy két nadály' alkalmazata kívántatik. Ha bő genyképű nyák' választatik ki, 's a' gyuladás' hosszab folyamatú kezd lenni, bodza- vagy

mályva-forrászat, ólomecczettel és mákonyfestvénynyel, mint szemvíz helyesen rendeltetik. Ha a' szaruhártyát gennyedés lapi meg, a' szembe felelesztett mákonyfestvényt lehet ecsettel alkalmazni. A' szemkő' használatát ritkán szenvedik meg a' kisdedek. A' fanyar szerekkkel is a' gyulladás' vége felé, takarékos bánás kívántatik. Mi pedig a' kiszegélyt illeti, melly a' gyulladás' folyamata alatt gyakran előfordul, az következő bánásmódot kíván: mind a' két kéz' hüvelyke és mutató ujjá olajba mártatik, ezekkel aztán a' kifordult szemhéj gyengédeden megfogatik, és enyhe bánásmóddal szabályos helyére visszafordítatik.

Orbánczos szemgyulladás.'

(Ophthalmia erysipelacea.)

194. §. Minden orbánczos bántalom az életműség' és életművek' csak fölületes részeit támadja meg, t. i. a' köztakarókat és az életművek' hüvely-hártyáit. Innét a' szemet környező részek közül a' köztakarók lepetnek meg orbánczos gyuladástól, magán a' szemén pedig a' külső hártyában, t. i. a' köthártyában, ver magának fészket ezen különneű szemgyulladás. És pedig háromféle alakban fordul elő az orbánczos szemgyulladás, t. i. mint szemhéjlob, melly a' szemhéjakon, mint zugbőrlob, melly a' könnyömlőt fedező köztakarókon, és mint kötlob, melly a' szemteke' köthártyájában fészkül.

Orbánczos szemhéjlob.

(Blepharitis erysipelacea.)

195. §. Ezen gyulladás nagy, de világos vörös és mintegy átlátszó daganattal veszi kezdetét, melly a' szemhéj-széleken kezdődik, onnét tovább terjed, és a' szengödör-széleket is meghaladván, sokszor az egész félábrázatot eláradja. A' vörösséget azonnal feszülő fűjús követi, melly minden tapintásra felháborog; a' szemhéjakat mozgatni a' beteg nem képes. A' hev ugyan csak alig magasul a' bántódott részen, de a' Meibom' nyáka, és a' könnyek' elválasztása, a' mirigyek' rokonszenves izgatása miatt, nagyobb mértékben történik.

Lázás mozdulatok ezen gyuladáshoz, hacsak igen érzékeny és gyenge betegekben nem, soha sem szegődnek. — Az orbánczos szemhéjlob mindenkor kiizzadásba végződik. A' szemhéjak' külső színére t. i. enyvképi nyirk izzad ki, melly a' levegő' behatása által kiszárad, azután a' felbőrrel együtt korpa-alakban lehámlik. Ha a' nyirk-kiizzadás a' felbőr alatt történik, ez átlátszó hólyagokba emelkedik, mellyek rövid idő múlva megfakadnak. Ezen hólyagok' talaján azután pörkök támadnak, mellyek ha kellőleg kiszáradnak, leválnak. Az orbáncz, melly a' most leírt alakban fordul elő, hólyagos orbáncznak (erysipelas bullosum) neveztetik. Midőn ezen gyuladás nem követ rendszerintes folyamatot, genyedésbe vagy üszökbe végződik.

196. §. Az orbánczos szemhéjlob' előkészítő oka a' szemhéjak' igen gyenge életművezeti gyaratában rejtezik. Mert hogy valamely életműves részen orbáncz támadjon, arra a' bőr' különös puhasága, gyengédsége és érzékenysége kivántatik, melly tulajdonságok a' szemhéjak' köttakaróiban kitünőleg találtak. Azért-is jobbadán mind a' két szemhéjat lepi meg ezen gyuladás; de néha még-is egyedül a' felső szemhéjon fordul elő. A' támasztó okokhoz kiváltképen a' meghűtés tartozik, mellynek a' test' felhevülése után a' szemhéjak' kitétetnek. De a' méhek' csípése is, ha a' fulánk azonnal eltávolított, valamint a' szemhéjak' más gyenge sértései is némelykor orbánczos szemhéjlobot támasztanak.

197. §. Jöslata ezen gyuladásnak elég kedvező; mert ha csak új ártékony hatalmak a' betegre nem hatnak, a' baj többnyire magától meggyógyul. Hasonló szerencsés kimenetelt még inkább lehet reményleni akkor, midőn a' gyuladás czelirányosan orvosoltatik. Azonban a' lehámlás' időszakában szemhéj-vizenyre mindenkor nagy hajlam van jelen az új felbőr' finomsága' következésében, melly hideg és nedves levegő' befolyása által elő is hozatik. — Genyedésbe vagy üszökbe csak akkor megy által az orbáncz, midőn a' beteget rossz levegő' vagy más ártalmas hatalmak környezik, vagy fonák orvoslás alkalmaztatik. Valahányszor pedig ezen szerencsétlen végzések mutatkoznak, mindenkor azon hibáktól lehet tartani, mellyeket másutt (101. §.) említettünk.

198. §. Az orbánczos szemhéjlob' gyógyításában a' támasztó okok' különbsége némi módosítást kíván. Ha meghűtésből eredt és talán lázas mozdulatokkal is jár a' gyuladás, a' bőr' működése' felösztönlésére enyhébb izzasztó szerek szükségesek. A' bántódott részre

egyszersmind száraz hév' alkalmazata kívántatik, melly elein melegített, néha káforral is dörzsölt szemkötények, későbben illatos párnácskák által eszközöltetik. Hideg borogatások, mellyeket sokan javallnak, kivált ha tartósabban használtatnak, szemhejvizeny' képlődésére szolgálnak alkalmmal; azért az orbánczos szemhéjlob' ezen fajában nem ajánlhatók. — Ha ezen betegség külsértések által hozatott elő, az izzasztó szerek főlöleg használtatnának; a' hideg borogatások itt javallt helyöket lelik. Mindazáltal ha a' szemek akár nagy érzékenységek, akár más valami ok miatt a' hideget meg nem szenvednék, langy borogatások, Goulard' vizével, hasznosabban intéztetnének.

Orbánczos zugbőrlob.

(Anchylops erysipelacea.)

199. §. Ezen gyuladás a' könytömlő felett és a' nagyobbik szemszeglet körül helyezett köztakarokban fészkülvén, ezen tájek' halavány vörös daganatával nyilatkozik, melly lassankint a' szemhéjakra és szinte az egész felábrázatra is elárad. A' gyuladt rész azonfölül feszítő fájdalommal bántódik. A' könypontok összezsugorodnak és működni megszűnnek; honnét könyhullás következik, és az orr-üregben, a' bántódott felel, kellemetlen szárazság' értelme támad. Enyhülvén a' gyuladás' hevessege, a' Meibom' mirigyei 's a' könyhúscsa bővebb nyákot választanak el; innét a' szemhejak, kivált éjjelenként összetapadnak. A' betegség' körjelei ezentül napról napra kisebbulvén, végre a' felbőr' lehámlásával az egészség visszatér.

200. §. Neha a' gyuladás magasabb fokra emelkedik, és gyulasztó belyeggel szövetkezik. — Illyenkor a' gyuladás mélyebben hat 's magát a' könytömlőt is megtámadja, honnét új és súlyosabb körjelek keletkeznek. A' fájdalom keményebb, szúró és égető; az orbánczos daganaton pedig még egy másik kisebb, babképű daganat is mutatkozik, melly tömöttebb vörösseget terjeszt elő, és a' tapintást nem szenved. — Enyhülvén a' betegség' hevessege, nemcsak a' Meibom' mirigyekben és a' könyhúscsában, de magában a' könytömlőben is nagyobb mennyiségű nyák választatik el, melly utobbiból nyomással mind a' könypontokon, mind az orrmeneten által kiüríthetetik. Ezen bővebb nyák-elválasztás több-

nyire a' gyuladás kórjelek' enyészte után is sok ideig fen szokott maradni; de legtovább tart akkor, midőn a' gyuladás el nem oszlik, hanem genyedésbe megy által. Ilyenkor a' belső szemszegletben egy kis tályog képlődik, melly megfakadván, vagy egyszerű kecskeszemnek (aegylops simplex), vagy könytömlő' sípolyának (fistula sacci lacrymalis) mondatik. Ama' nevezettel akkor jeletetik, midőn a' tályog a' köztakarókban és a' sejt-szövetben fészült, az utóbbi nevet pedig akkor viseli, ha a' genyedés a' könytömlő' mellső falán is keresztül hatott. Hasonló sípolyát a' könytömlőnek T. Beer alsípolyának nevezi azért, mivel a' könytömlő csak másodrendileg bántódván, nem teszi a' gyuladásnak 's az ezt követő genyedésnek közvetlen góczát és székét.

201. §. Az orbánczos zugbőrlob' támasztó okai nem mások, mint mellyek az életműség' egyéb részein képesek orbánczot támasztani. Ezek közé tehát azon részek' meghűtése, mellyekben ezen gyuladás fészkül, vagy a' belső szeglet' takaróinak csekély sértései tartoznak kiváltképen. A' gyulasztó bélyeggeli szövemény, a' beteg' alkotmányától, az évszaktól, a' járvány' nemtőjétől, az alkalmazott gyógyítástól, és más körülményektől függ.

202. §. Kedvező a' jóslat ezen betegségben, midőn gyulasztó bélyeggel nincs szöveményben; mert ilyen körülmények közt, czélirányos orvoslás mellett, a' fölbőr' lehámlásával lassankint a' gyuladás' minden kórjelei elenyésznek. De ha a' betegség fonákul orvolsztatik, vagy gyulasztó bélyeggel szövetkezett, ha a' gyuladás eloszlik is, a' könytömlő' tak-árja (blennorrhoea) marad vissza, melly könnyen idült folyamatot vesz fel. — De legmegátalkodottabb ezen tak-ár akkor, midőn genyedés marad vissza. De a' genyedés ezenkívül még egy más gyógyíthatatlan hibát is hozhat elő, t. i. szüntelen könyhullást. Ez akkor történik meg, midőn a' könycsatornák a' genyedés által elrontatnak, átjárhatatlannokká tetetnek, vagy midőn a' könytömlő ösz-szenő.

203. §. Ha az orbánczos zugbőrlob meghűtésből eredt, gyógyítására belsőkép izzasztó szerek, helybelileg száraz hev' alkalmazata kívántatnak. Ha pedig a' gyuladás más okokból vette eredetét, vagy talán gyulasztó bélyeggel és a' könytömlő' bántalmával szöveményes, hideg borogatások, vagy Goulard vize' langy alkalmazata, sőt ha a' gyuladás' foka kívánja, nadályok és sonemü hashajtók is szükségesek. Hol a' gyuladás genyedésnek indul, lágyító szerekkel kell a' ge-

nyedést elősegíteni. Mihelyt a' tályog világos hullámzás' jeleit mutatja, azt azonnal gerelylyel megnyitni szükséges, hogy a' könytömlő-sípoly' kifejlése ezen móddal elfordítassék. Az egyszerű kecskeszem' gyógyítására a' lágyító szerek' használatát folytatni kell. Ha pedig a' könytömlő' mellső fala is át van lyukadva, a' könytömlőbe minden nap langy vizet, mákonyfestvény-nyel vegyítve kell befecskenedezni, a' lágyító szereket pedig a' mellett egész a' fekély' behegedéséig folytatni. Ha pedig a' genyedés után a' könytömlő' takárja marad vissza, az ellen saját bánásmód szükséges, melyet alább adandunk elő, midőn a' könytömlő' sérvéről értekezendünk.

Or b á n c z o s k ö t l o b .

(Coniunctivitis erysipelacea.)

204. §. Ezen gyuladás a' tülk-köthártyában ver magának fészket, és ezen hártya világos vörös és hólyagos daganatával külekezik. Ezen hólyagok a' szemhéjak' mozgásai alatt alakukat mindegyre változtatják, és néha akkorára nőnek, hogy a' szemhéjak' résen is kiállanak. A' szemet szűrő vagy feszítő de enyhébb fájás fogja el; a' fényiszony és könny-ár is csak kisebb mértékben jelenkezik. A' köthártya alá némellykor ez és a' tülk-hártya közé vér ömlik ki, honnét a' köthártyán világos vörös és sokszor elég nagy foltok támadnak. A' szemhéjak' éjjelenként közönségesen összetapadnak. A' vörösség azután lassankint oszlani kezd, a' kiömlött vér felszívatik, 's a' hólyagos daganat elenyészik; de a' köthártya' azon helyein, hol a' hólyagok valának, többnyire még sokáig gindárság marad vissza. Lázas mozdulatok ezen gyuladást ritkán követik.

205. §. Az orbánczos kötlob gyakran a' szemhéjak' orbánczával szövetkezik; mert a' meghűtés, melly az orbánczos kötlobnak szolgál alkalmul, ugyanazon időben a' szemhéjakat is érvén, ezeken hasonló bántalmat támaszt. A' másik szöveménye az orbánczos kötlobnak zömök, köbczős, és vérteljes egymikben fordul elő. Ezeknél t. i. az orbánczhoz gyulasztó bélyeg szövetkezik, melly súlyosabb körjeleket, és jobbara lázas mozdulatokat is gerjeszt. Innét a' vörösség tömöttebb, a' tülkhártyára is kiterjed, a' fájdalom hevesebb, a' köthártya' daganata keményebb, 's egyáltalában minden

kórjelek szinte úgy mutatkoznak, mint a' gyulasztó kötlob' hevesebb fokánál előadók.

206. §. Jóslata ezen betegségnek elég kedvező; mert nem szokott rossz kimenetekbe végződni, 's célirányos orvoslás mellett szerencsésen eloszlik. De ha gyulasztó bélyeg járul hozzá, és pedig nagyobb fokban, 's annak helyes orvoslása elmúlasztatott: akkor az orbánczos kötlob nem szokott olyan jó kimenetekbe végződni. Illyenkor a' szaruhártya' genyedésétől és minden ebből eredhető hibáktól méltán lehet tartani.

207. §. Az orbánczos kötlob' gyógyításában a' bőr' működését enyhe izzasztó szerekkel szükség előmozdítani, 's ha rest a' szekletétel, ezt gyenge hashajtók által egyszersmind megindítani. A' beteg azonfölül egyenletes hőmérsékű levegőben tartózkodjék, és vékony étrenddel éljen. Helybelikép száraz hev' alkalmazata kívántatik, melly eleinte fölmelegített szemkötényekkel, azután pedig, midőn az érzékenység alább száll, illatos párnácskák által eszközöltetik, mellyekhez néha káfor is adathatik. Ha a' vörösség valamivel tovább tart, hólyaghúzókat javalltatnak. — Midőn a' betegség gyulasztó bélyeggel áll szöveményben, és a' hevesebb gyulasztó kötlob' kórjelei mutatkoznak, hatósb gyogyszerek és szinte azon bánásmód kívántatik, melylyet ezen gyuladás' gyógyításában ajánlánk.

Csúzos kötlob.

(Coniunctivitis rheumatica.)

208. §. Ezen csúzos szemgyuladás, melly a' szemteke' köthártyájában fészkül, nagy fényiszonynyal és bő könnyárral kezdődik. A' túlkhártya rózsaszínt öltvén, a' vörösellő köthártyán átviláglik. Azonkívül a' szemet és a' szemíveletti tájékat hasogató fájdalom ostromolja, melly nappal enyhülni, éjjelenként pedig új hevességgel visszatérni szokott. Midőn a' gyuladás el nem oszlik, a' szaruhártyán apró, savóval tölt hólyagok keplődnek, mellyek megfakadván, fekélyekké válnak. Ezen fekélyek inkább szétterülni, mint mélyen hatni szoktak, és savós anyagot választanak el. A' betegség enyhülvén, a' fájdalmak lecsendesülnek, és végre egészen eltűnnek, mind a' köt-, mind a' túlkhártya' vörössége ritkul, 's lassankint a' gyuladás' minden kórjelei enyhülnek, és a' fekélyek behegednek; de a' sza-

ruhártya még-is némelly helyeken mintegy kievődve marad. Ezen gyuladásnak sokszor csúzos láz, az ízek' és izmok' hasogató fájásával, szokott kísérője lenni.

209. §. A' csúzos szemgyuladás majd első-, majd másodrendi. Az elsőrendi csúzos kötlob akkor támad, midőn a' csúzos kórszűny az életműségben tetemes fokban rejtezik. Ezen csúzos kötlob mindenkor hevesebb a' másodrendinél, melly gyulasztó kötlobbol veszi eredetét, és sokszor a' szivárványhártyára is kiterjed. Ilyenkor a' szivárványhártya' színe elváltozik, a' láta megszűkül, a' fájdalom sokkal hevesebb. — A' csúzos kötlobot, akár első-, akár másodrendi legyen, meghűtés szokta támasztani, kivált midőn a' hőmérték hirtelen változik. Jelen készség mellett pedig nem szükséges épen ezen gyuladás' előhozására, hogy magok a' szemek hűtessenek meg, sokszor elegendő, ha a' test' más részei tetetnek ki a' hőmérsék' hasonló változásának.

210. §. A' másodrendi csúzos kötlob elég kedvező jóslatot enged; mert ilyenkor az egytetemes kórszűny' kisebb foka van jelen, a' szem' betegsege tehát sem megátalkodott, sem heves nem szokott lenni. De hol a' csúzos kórszűny az életműségben nagyobb mértékben rejtezik, és az ártekony hatalmak folytatják behatásukat, vagy az orvoslás fonákul intéztetik: ott a' szaruhártya' kifekélyedése, vagy szivárványlob következik. Midőn a' szaruhártyán effele savós fekélyek mutatkoznak, a' megemesztett szarulemezek, mint már fentebb említők, néha nem pótoltnak tökéletesen vissza, és a' szaruhártya mintegy kievődve marad hátra. Ilyenkor a' fénysugarak' rendellenes megtörése miatt, a' beteg mindaddig kettős vagy hármas látásról szokott panaszkodni, míg idővel a' szaruhártya' megemesztett lemezei vissza nem pótoltnak, ezen hártya' rendes domborúsága helyre nem áll. Hol a' gyuladás a' szivárványhártyára is elárad, nyirknak a' látába izzadásától, és minden innét függő hibáktól méltán lehet tartani.

211. §. Ezen gyuladás' czelirányos orvoslására nem csak helybeli, hanem közönséges gyógyszerek is kívántatnak. Minthogy pedig ezen betegség' folyamata alatt az egész bőrrendszer' működése többnyire szenvedni szokott, ennek helyreállítására semmi sem hasznosabb az izzasztó gyógyszereknel. Mindazáltal eleinte, és meddig lázas mozdulatok tapasztaltatnak, csak enyhébb izzasztók kívántatnak, úgymint langy lágyító főzetek 's forrázatok, bodzavirág, eczetsavas hügyany (acetan ammoniae). Minekutána pedig a' láz' körjelci megszűn-

tek, de a' gyulladás még tovább is tart, már nagyobb ösztönnel munkálódó izzasztók javalltatnak. Ide tartoznak a' dárdany-készítmények, (praeparata antimonii), gajak (quaiacum), a' Dower' porai, keserédes venyigék (stipit. dulcamarae), a' káfor 's több effélék. — Helybelikép, midőn a' gyulladás súlyosabb, nadályok' használata kívántatik. Ha a' gyulladás a' szivárványhártyára is elterjedt, ugyan nadályok ismételt ízben, vagy még inkább véres köpölyök' alkalmazata javalltatnak. A' betegség' későbbi folyamata alatt hólyaghuzók által intézett elvezetés, és száraz hév' alkalmazata kívántatik. A' száraz hév az érzékenység' különbféle fokához alkalmazva, majd szemkötények, majd illatos párnácskák által alkalmaztatik. Midőn a' szaruhártyán savós fekélyek támadnak, akkor a' fekélyek' behegesztésére szemkövel készített szemvizek szükségesek. Minthogy pedig a' csúzos gyuladások a' nedvességet nem igen szokták szenvedni, a' nevezett szemvizet langyan kell alkalmazni, és a' szemeket használatuk után azonnal valamely felmelegített száraz ruhával gondosan megtörölni.

Köszvényes szemgyulladás.

(Ophthalmia arthritica.)

212. §. A' köszvényes kórszűny a' szemgyulladás' kétféle alakának szokta bélyegét kölcsönözni, t. i. a' szem-takárnak (ophthalmo-blennorrhoea), és a' szivárványlobnak. A' szemtakár, mellynek fő széke a' szemteke' köthártyájában vagyon, és temérdek genyképű nyák' kiválasztásával jelelkezik, T. Beer szerint csak mint helyettes munkálata a' lábköszvénynek fordul elő, melly nedves hideg, léles italok 's több effélék által elnyomatott. A' köszvényes szivárványlob, melly többnyire meghűtés által támasztatik, a' szivárványhártyában fészkül előkelőleg, és vagy mindjárt eleinte saját korjeleivel jelenik meg, vagy pedig valamely gyulasztó szemgyulladás' alakából fejlik ki. Előbbi esetben elsőrendi, az utóbbiban pddig másodrendi köszvényes szivárványlobnak neveztetik.

Köszvényes szem-takár.

(Ophthalmia - blennorrhoea arthritica.)

213. §. Ezen veszedelmes szemnyavalya' kezdete a' tülk-köthártya' halaványvörös, puha és hólyagos daganatával kezdődik, melly a' szaruhártyát körülveszi, és csipős savót foglal magában. A' szemhéjak' köthártyája is azonnal vörös színt ölt és feldagad; de még sokkal nagyobb daganat szokott támadni a' szemhéjak' külső színén, melly sokszor hasonló csipős savóval tölt hólyagokat terjeszt elő. A' vörösség és daganat a' könnytömlőt fedező külbőrre is elszármazik. Azonkívül a' szemet kegyetlen fájdalom fogja el, melly lassankint növekedik, és az egész főre elterjed; tetemes fényiszony és bő könyár jelenkezik, melly utóbbi rövid idő alatt genyképű nyák' elválasztásává leszen. Mihelyt ezen genyképű anyag' kiválasztása beáll, a' nyavalya' további folyamata azonnal megegyez az egyiptomi szemgyuladással; csak azzal a' különbséggel, hogy a' köszvényes szem-takárban egyszersmind a' könnytömlő is takáros állapotba ejtődik.

214. §. A' betegség' kezdetén a' gyógyulás nemcsak lehetséges, de nagyobb mértékben hihető is, ha az orvoslás idejében és czelirányosan intéztetik, 's a' beteg a' szükséges gyógyszerek' használatát nem ellenzi. Ellenkező esetben legszomorúbb kimenetel következik, 's a' szem annyira megromlik a' beálló genyedés' követ kesésében, hogy működésével rendes idomát is elveszti. — A' köszvényes szem-takár' gyógyításában az elnyomatott lábköszvény' visszaállítása legsürgetőbbleg kívántatik. Ezen czelhoz hatos ingerrel munkálodó izgató és vörösítő szerek vezetnek, úgymint tömény, mustármag-forrázatból készült izgató lábvizek, kőrösbogárpórral elegyített csipős mustár-kováások, mellyeket, jóllehet keserves kínokat okoznak, a' bokától egész a' lábikráig kell felrakni, és szorgosan újítani. Ha a' beteg ezekben meg nem egyez, legalább szeles hólyaghuzó tapasztokat szükséges lábikrájára ragasztani. A' többi gyógyítás a' koridőszak' különbsége szerint, mellyben a' gyuladás vagyon, különbfele. Minekelőtte a' genyképű takony' elválasztása beállana, száraz hev' alkalmazata kívántatik; mihelyt pedig a' takár' jelei mutatkoznak, azonnal ama' bánásmód szükséges, mellyet főntebb az egyiptomi szemgyuladás ellen ajánlánk.

Köszvényes szivárványlob.

(Iritis arthritica.)

215. §. Ezen súlyos szemgyulladás a' szem' és szemgödör-tájék' hasogató fájásával kezdődik. A' fájdalom mind inkább hevesebben dulong, egész a' főtetőre és állkapocsra kiterül, 's a' beteget főkéj éjjelenként sanyarja. Ugyanegy időben a' fájdalommal tetemes fényiszony és bő könny-ár is jelenkezik; a' köt- és tülk-hártya megvörösül, és a' köthártya' edényei beteges kitágulásra nyilvános hajlamot mutatnak; de a' szaruhártyáig nem nyulamlanak, hanem ezen hártyától többé kevesebbé észrevehető kékes gyűrű által elválasztva végződnek. A' szem' mozgásai alatt a' szemszegletekben jobbára fehéres hab (köszvény-tajtek, spuma arthritica) gyűl össze. Ezen körjelek mellet a' szivárvány-hártya' megváltozott színe soha sem hiányozik, pedig úgy, mint egyéb szivárványlobokban szokott, hogy t. i. a' barna és fekete szivárványhártya vöröses, a' kék és szürke pedig zöldes színt ölt.

216. §. A' köszvényes szivárványlob' többi körjelei a' beteg' küleménye szerint különböznek. Érzekenyebb és feszes rostú egymiknél többnyire már a' gyuladás' kezdetén elég heves láz jelenkezik. A' láta hasonló betegeknel megtartván rendes helyzetét, szűkebb és a' kiizzadó nyirk miatt szegleteessé és homályossá lesz. A' nyirk-kiizzadás leginkább az estveli nehezbülések alatt történik. Innét minden fájdalom-rohanás után jobban tompul a' láttehetség, és a' láta szegletesebb alakot vesz fel; míg csak ez egészen be nem záródván, a' láttehetség a' fényérzettel együtt el nem enyészik. Ha ezen körjelek mellet a' betegség enyhülni nem kezd, a' szemteke lassankint összeaszik, és a' szemgödörbe hátravonul. Az ekkint megváltozott szemteke alkatát megtartja, úgy, hogy mind a' szivárvány-, és szaruhártya, mind a' szem' többi részei el nem enyésznek, de nagyságukra nézve tetemes fogyatkozást szenvednek. Ezek után végre a' gyuladás' minden körjelei elenyésznek.

217. §. Sokkal más folyamatot követ a' köszvényes szivárványlob pöffedt és gindár küleményű betegekben. Ezeknel lázas bántalom ritkábban jelenkezik, a' láta pedig nemcsak nem szűkül, mint az izgékony egymikben, hanem inkább rendkívül kitágul, és pedig úgy, hogy a' szemszeglet felé legnagyobb terpedés mutatkozik. A' láta mögött a' szem' fenekén lassankint

sárgás zöld homály fejlődik ki, mellynek széke az üvegtestben vagy on (üveghályog, glaucoma), és a' fájdalom' minden rohama után növekedik, 's a' látást tökéletesen elenyészteti. Hasonló homály lepi el neha ezen betegeknel a' jég-lencsét is (üveg-lencsehályog, cataracta glaucomatosa), és ezen esetben a' homály nem esik olly messze a' látától, mint midőn az üvegtest egyedül homályos. Minekutána mindezen változások bevégződtek, a' szemteke, mint az érzékenyebb egymiknel, elalszik, 's a' gyuladás' folyama megszűnik.

218. §. Ezen betegségben többnyire szomorú jóslatot kell állítani; mert a' láttehetséget igen nagy veszedelembe dönti, a' kórismetletekre igen hajló, 's gyógyítása igen nehéz. Egyes esetekben a' joslát különféle környülményektől függ. Mindenek előtt az életműségben lappangó betegség' fokát és a' beteg' küleményét kell tekintetbe venni. Mert ha az egytetemes kórszűny kisebb mértékben van jelen, csak másodrendi köszvényesszivárványlob fejlődik ki, melly sem olly hevességgel, sem olly sebességgel nem jár, mint midőn az életműségben a' köszvényes kórszűny nagy fokban rejtezően, elsőrendi köszvényes szivárványlob támad. A' környülmények' ezen állodalmában tehát célirányosan és ideiben intézett orvoslás mellett a' köszvényes szivárványlob' eloszlása legtöbb esetekben eszközölhető, és a' látás helyreállíthatatik. Hasonló jó kimenetelre kivált az érzékenyebb és gyengébb küleményű betegeknel lehet számot tartani. Sőt ezeknel néha még akkor is lehet a' láttehetség' helyreállítását reményleni, midőn a' gyuladás' hosszab folyamata, vagy elhagyatott vagy fonák orvoslás miatt nem eloszlás, hanem a' látába nyirkkiizzadás következett; mivel ha a' látában a' kiizzadt nyirk kisebb mennyiségben találatik, többnyire elég hamar felszívatik tökéletesen. De ha a' kiizzadt nyirk az egész látát kitölti, gyógyíthatatlan vakság következik. Hasonló gyógyíthatatlan vakságot okoz az üveg-, vagy üveglencse-hályog is, melly hibáktól a' pöffedt és gindár küleményű betegeknel méltán lehet tartani, ha a' köszvényes szivárványlob nagyobb hevességgel foly le, ha soká tart, gyakran visszatér, magára hagyatik, vagy fonákul orvosoltatik.

219. §. A' köszvényes szivárványlob' gyógyításában mind közönséges, mind helybeli gyógyszerek szükségesek. A' helybeli gyógyítás a' nyavalya' kezdeten gyakran vérűritést kíván. Mert valahányszor hevesebb kórjelek tapasztaltatnak, a' nadályok' vagy véres kopölyök' alkalmazata enyhűlést szokott hozni. A' helybeli

orvosláshoz tartozik azonfölül a világosságnak és levegőnek gátolt behatása is. Minekutána a gyuladás hevessége lecsillapodott, száraz hev alkalmazata javallatik oly alakban, millyent az érzékenység jelen foka enged. Midőn a gyuladás hosszab folyamatot vesz fel, az elvezető szerek legnagyobb sikerrel szoktak munkálódni. Ezek közül itt leginkább az erősebb hatásúak javalltatnak, úgymint: a boroszlányhéj (cortex mezerei), Authenrieth dárdanyas írja, és a szünetlen holyaghúzó tapasz. A köthártya vörössége ellen, melly néha sokáig fen szokott maradni, a szembe mindennap mákonyfestvény haszonnal cseppentetik. A gyuladás vége felé, érzékenyebb egymikben, a másító szerek sikerrel használtatnak akkor, midőn a látába nyirk-kiizzadás történt. — A helybeli gyógyszerekhez tartozik végre még a mákony is, melly a gyuladás egész folyamata alatt, akár csupán, akár édes higánnyal, vagy higánnyal írral elegyítve, a halánték- és szemívfölötti tájékba mindannyiszor bedörzsöltetik, valahányszor éjszakánkint a fájdalmak, a látéhetség legnagyobb veszélyére kegyetlenkednek.

220. §. Eddig említett gyógyszerek a köszvényes szivárványlob gyógyítására nem elegendők. Hogy a gyógyítás bátorságos és állandó legyen, az egyetemes korszúny elűzése is szükséges. De épen ezen közönséges orvoslás a köszvény megátalkodott és a művészetnek nebezen engedékeny természete miatt a gyógyítás legnehezebb pontját teszi, annál inkább, hogy a gyuladás folyamata alatt a hatós köszvényellenes szerek, üsztönlő erejük miatt ellenjavalltatnak. Azért-is eleinte, míg a lázas bántalom tart, kivált izgékonyabb egymikben, csak enyhébb izzasztó szerek, millyenek a bodzaneműek, az eczetsavas hügyany, langy lágyító főzetek és forrázatok kívántatnak. Később, midőn a gyuladás végére jár vagy elenyészett, másító szerek javalltatnak. Illyenek: a dárdany- és higany-készítmények, sisakfű (aconitum), bürök (cicuta), a keserédes venyigek (stipit. dulcamarae), gajak (quaiacum), a bojtórvány és sárcsagyökér (rad. sarsaparillae), és több hasonló gyógyszerek. — De mindezek használata sikertelen, hacsak az életkormáay is a gyógyczelnek megfelelőleg el nem intéztetik. Csakhogy ezen életrend kevés betegnek van szájzére, minthogy gyakran az egész életnem megváltoztatását, és a megszokott gyönyöröknek elhagyását kívánja. Illyen betegeknek kiváltkepen a léles italoktól, savanyú, lisztnemű eledelektől, kövér étkektől, és a szerelembeni kicsapongás-

tol kell tartózkodniok. Továbbá az idő' változásait kerülvén, tiszta, mérsékes és egyenletes hőmérsékű levegőben tartózkodjanak, testöket szorgalmasan gyakorolják, és gyakor ferdőkkel, főleg kéntartalmúakkal, éljenek.

Küteges szemgyuladások.

(*Ophthalmiae exanthematicae.*)

221. §. A' himlő, kanyaró és vörheny a' folyamatuk alatt támadó szemgyuladásoknak önnemű bélyeget kölcsönöznek. Efféle küteges szemgyuladások az egyetemes betegséggel, mellytől önnemű bélyegöket veszik, különbféle egybeköttetésben állanak. Úgy látszik, hogy az életműséget megtámadó ragály némelly esetekben a' szemekre is hat egyszersmind, és különmemű ingerével ezeken különmemű gyuladást támaszt. Ezen esetekben a' szemgyuladás az egyetemes betegséget párhuzamos lépésekkel követi. Ugyanezt lehet tapasztalni akkor is, midőn a' ragály az életműség' akármellyik pitvarába felvetetvén, a' küteg a' szemhez tartozó részeket is meglesi. Ha pedig a' szemgyuladás a' küteges betegség' folyamata alatt, vagy midőn ez csak látszólag enyészett el, 's az életműségből ki nem irtatott, akármelly támasztó okok' behatása által hozatik elő, az szükségesen az egyetemes betegségtől kölcsönözendi bélyegét, de folyamata az egyetemes betegségtől különböző és sajátóságos lecd.

Himlős szemgyuladás.

(*Ophthalmia variolosa.*)

222. §. Ezen küteges szemgyuladás szemhéjlob' és kötlob' alakában fordul elő. Amaz az egyetemes betegséggel mindenkor párhuzamosan jár, emez pedig a' himlő' folyamata alatt, vagy annak elenyészte után támad, és saját folyamatot követ. Tehát a' himlős szemhéjlob' előhozására a' ragály' behatása maga is elegendő, de a' himlős kötlob meg más indító okot is kíván, mert ennek támasztására az egyetemes betegség csak előke szító okot nyújt. Ilyen indító okok, a' szem' akárminő izgatásán kívül, mindazon befolyások is lehetnek, mely-

lyek a' himlőkór' folyamata alatt a' természet' birálati készülétét akadályozzák es megzavarják. Mióta a' tehénhimlő' beoltása közösb divatra kapott, a' himlős szemgyuladás' mindkét alaka ritkábban fordul ugyan elő, de az orvosi gyakorkodás' mezejeről egészen azért el nem tűnt.

Himlős szemhéjlob.

(Blepharitis variolosa.)

223. §. Ezen gyuladás' kezdete a' szemhéjszélek' daganatával, vörösségevel, viszketésével, fenyiszonyal és könnyárral nyilatkozik. A' daganat es vörösség rövid idő alatt a' szemhéjak' egész külszínét elfoglalja, ezek' mozgása akadályos lesz, es feszítő fájdalom jelenkezik. Vegre a' szemhéjak' külső színén himlős kütég képlődik. Neha ezen kütég az egész szemhéjat elborítja; de nemellykor csak a' szemhéjszéleken mutatkozik, es ekkor a' bajt többnyire himlős szemhéj-mirigylobnak nevezik. Voltak esetek, mellyekben egy vagy két himlő a' szemhéjak' köthártyáján is mutatkozott.

224. §. A' szemhéjakon képlődött himlők, valamint más helyeken, úgy itt is lassankint kiszáradnak 's lehullanak. De minekelőtte ez megtörténik, a' szemeken sokszor más rendellenes változások is történnek. Így néha mód nélkül nagy fenyiszony, igen bő könnyár, es olyan szemfájás jelenik meg, mintha a' szembe fővény esett volna, bizonyos jeleül annak, hogy a' szemteke' köthártyája is gyuladásba kelt. Más betegeknel a' könytömlő' tájeka is megdagad, megvörösödik, fáj, es az orr-üreg a' bántódott felel kiszárad. Melly korjelék arra mutatnak, hogy a' könytömlő is részt vesz a' himlős gyuladásban. Effele rokonszenves könytömlőlob' folyamata alatt nemellykor a' könytömlő' takonyhártyáján himlő támad, de legtöbbször a' könytömlő tak-áros állapotba ejtődik, melly tak-ár soká tart es különbféle utóbajokat hagy maga után. Említést érdemel vegre a' himlős szemhéjlob' szemhéjtak-árba végződése; mi néha gindár küleményű görvélyes egymiknél tapasztaltatik.

225. §. A' himlős szemhéjlob' jóslata kedvező, ha a' szemhéjakat meglepő himlők jó indulatú genyedésbe végződnek es kis számmal mutatkoznak; mert illyenkor nemelly csekély heggyeeken kívül semmi rosz sem szokott visszamaradni. De midőn bő genyedés következik,

a' szemhéjak' állományának nagy része megemésztőd-
vén, kiszegély vagy nyúlszem hozatik elő. Ha pedig
efféle árangólag genyedő himlők a' szemhéjszeleken és
pedig nagyobb számmal mutatkoznak, könnyen a' pilla-
porcz megemésztetvén, beszegély következik, vagy a'
szemszűrők' gyökerei elpusztítatván, szemszűr-hiány
(madarosis) 's a' szemhéjszelek' undok hegjegyei ma-
radnak vissza, melly hegjegyek a' hévmérsek' minden
változására megvörösödnek. Midőn a' himlős szemhéj-
lob kötlobbal szövetkezik, a' jóslat nem olly kedvező;
mert ekkor különféle hibák következhetnek, mint a'
következő czikkelyben említendjük. Ha pedig a' him-
lős szemhéjlobhoz könytömlőlob is szegődött, a' köny-
tömlő' tak-árja következvén, gyakran könytömlő-sérv
vagy -vízkör fejlik ki. Midőn a' szemhéjlob szemhéj-
tak-árba végződik, mindenkor nagy a' veszedelem; mert
ilyenkor könnyen a' szemteke' köthártyája is bántód-
ván, a' szaruhártya' genyedése, és ebből szülemedő
hibák következhetnek.

226. §. A' himlős szemhéjlob' gyógyításában, mint-
hogy mindenkor lázzal jár a' betegség, leginkább a' lá-
zas bántalom ellen kell munkálódni, és ennek bélyegé-
hez 's fokához alkalmazott gyógyszereket rendelni.
Helybelikép a' fény' és levegő' behatását kellőleg kor-
látolni, és midőn a' himlők genyedésbe kelnek, ennek
előmozdítására száraz hevet kell a' szemhéjakra alkalmazni.
Midőn így a' himlők genyennyel kellőleg megtel-
nek, T. Beer azoknak gerelylyeli megnyitását ajánlja,
de úgy: hogy a' megnyitás egyenkint történvén, a' hőr
a' himlőkről le ne vonassék. Ekkint a' geny kiürül,
és a' rút hegjegyek' képlődése elfordítatik. Azonfölül
a' szemhéjak' és szem' tisztogatására mákonyfestvény
tartalmú nyákos szemvíz haszonnal rendeltetik. De ha
a' genyedés mennyiségére nézve kicsapongó, vagy mi-
nőségére nézve rossz indulatú, szekfü' (chamomilla), vir-
nancz' (ruta), hagymaszagú tarorja' (scordium) 's más
effélék' forrázatából készített langy borogatások haszno-
sabbak. Midőn a' himlős szemhéjlob kötlobbal szöve-
ményes, azon szerek' használata szükséges, mellyek az
utóbbi ellen javalltatnak. Ha pedig a' szemhéjlob mel-
lett könytömlőlob' jelei is mutatkoznak, a' főntebb érin-
tett szemvútból a' belső szemszegletbe többször napjá-
ban becseppenteni szükséges. Midőn a' himlős szemhéj-
lob szemhéjtak-árnak veszi útját, azon bánásmód kíván-
tatik, mellyet az egyiptomi szemgyuladásnál ajánlot-
tunk.

H i m l ős k ö t l o b .

(Coniunctivitis variolosa.)!

227. §. Ezen gyuladás a' köt- és tülkhártya' nem igen tömött vörösségével, melly az előbbi hártyán jobbadán nyalábos alakú szokott lenni, tetemes fényiszonyal, bő könnyárral, és a' szem' szűrő fájdalmával nyilatkozik. A' szaruhártya egy ideig rendes állapotban szokott maradni, de nem sokára némelly helyeken meg-homályosul; hol aztán valóságos himlők ütnek ki, mellyek egyéb szarufekélyekként ezen hártyát átlyukasztani képesek. — Vérteljes egymikben ezen gyuladás sokszor hevesebb, és a' szivárványhártyára is kiterjed. Ilyenkor a' fájdalom súlyosabb, a' vörösség tömöttebb, a' szivárvány-hártya' színe pedig elváltozott. A' láta ezen környülmények közt mindinkább szűkül, a' szivárvány-hártya elveszti mozgékony-ságát. Görvélyes egymikben a' himlős kötlob néha szemtak-árba megy által, vagy könytömlő-lobbal szövetkezik. — Egyebiránt ezen szemgyuladást mindenkor lázas mozdulatok is, és pedig többnyire gyuladós bélyeggel szokták követni.

228. §. Ezen betegség' jóslata, ha heveny a' gyuladás, és azonnal czelirányosan orvosoltatik, elég kedvező, mert ezen környülmények közt a' szaruhártyáról a' himlők' képlődését többnyire el lehet fordítani. De ha egyszer a' szaruhártyán himlők támadtak, ezek után többnyire hegjegyek következnek. A' hegjegyeken kívül, hol átható fekélyek és szivárványiszam hozattak elő, előheg és a' láta' különféle rendellenes változásai is maradnak vissza. Ha pedig a' szivárványhártyára is kiterjedt a' gyuladás, méltán felhetni, hogy teljes szarucsap fejlík ki. Végre midőn a' kötlob szemtak-árba végződik, vagy könytömlő-lobbal szövetkezik, mindazon hibák következhetnek, mellyek ezen szemgyuladások' alakjaiból szoktak szülemedni.

229. §. A' himlős kötlob' gyógyításában mindenek előtt az azt kísérő lázat 's ennek bélyegét kell illő tekintetre méltatni, és a' gyógytervet ezekre alapítani. Helybelikép eleinte, kivált ha egyszersmind a' szivárványhártya is meg van gyuladva, nádalyok által intézendő vérbocsátás kívántatik. Későbbben a' csecsnyújtványok' tájékára vagy a' tarkóra elvezető szereket szükséges alkalmazni. Ha pedig ezen bánásmód által a' szaruhártyáról a' himlők' képlődését elfordítani nem lehet, a' kifejlett himlőket, mihelyt a' genyedés' folyama be-

végződött, egyenkint hályogtóvel megnyitni szükséges. Mi meglévén, szemköves víz' használata javallatik. Hol szarucsap kezd kifejlteni, azt a' fentebb (136 §.) előadott bánásmóddal kell elfordítani. Hol pedig szemtak-ár következett, vagy a' himlős kötlob könnytömlő-lobbal áll szöveménnyben, ott a' gyógyítást akkint szükséges elintézni, mint fentebb (226 §.) említett.

Kanyarós szemgyulladás.

(Ophthalmia morbillosa.)

230. §. Ezen szemgyulladás kötlob' alaka alatt fordul elő, 's többnyire a' ragály' egyenes behatása által hozatik elő. Illyenkor a' szemgyulladás az egyetemes betegséggel egyenlő folyamatot követ. De az is megtörténik, hogy ezen gyulladás a' kanyaró' folyamata alatt, vagy annak megszűnte után, nagy világosság vagy más ellenes befolyások által támasztatik. Ezen gyulladás, valamint a' himlős szemhéjlob, a' szemhéjszelek' vörösségével és daganatával kezdődik, melyekhez nagy fényiszony és bő könnyelválasztás társul. A' szemet egyszersmind szűrő fájdalnak fogják el, a' köthártya halovány, a' tülkhártya pedig még haloványabb vörösséget ölt. A' szaruhártya' némelly helyein szokatlan fényesség mutatkozik, hol aztán ezen hártya átlátszékonyságát elveszti, és savóval tölt hólyagocskákba emelkedik. Ezen hólyagocskák nem sokára megfakadoznak, és savós, szétterülő fekélyeket képeznek. A' fekélyek' híg genye néha a' szaruhártya' lemezei közé szűrődik be, és úgy nevezett szarukörömöt (ungvis corneae) okoz. A' szaruköröm' felülete egyenetlen 's boltozatos, és a' fő' mozdulataira csak igen lassan változtatja alakát. Ezen szemgyulladás' folyamatát mindenkor lobláz is kíséri.

231. §. A' jóslatot jó küleménnyel bíró betegek-nél kedvezőleg lehet alapítani, ha a' baj mindjárt elein ezéirányosan orvosoltatott. De ha a' betegség magára hagyatott, a' szaruhártyán többnyire fekélyek támadnak, mellyek könnyen hegjegyeket hagynak magok után. Hol szaruköröm kapott létre, és az életműség' gyengesége miatt lankadt a' felszívás' folyama, ott a' hegjegyeken kívül még genyhomány is (onyx) marad a' szaruhártyán vissza.

232. §. A' kanyarós kötlob közönséges és helybeli gyógyítást kíván. Amaz enyhébb lobellenes és gyenge izzasztó szerekkel hajtatik végre. A' helybeli bánásmód pedig, a' külső befolyások, a' fény' és levegő' behatását kellő korlátok köze szorítani javallja. Azonkívül, ha nagyobb a' gyulladás' hevessége, nadályok' alkalmazata is kívántatik. Előre bocsátván ezen helybeli vérelesztést, hogy a' beteges folyam a' szemektől elszármaztatván, a' fekélyek' képlődése a' szemhártyáról elfordítassék, hólyaghúzó' és dárdanyos ír' használata szükséges. Ha pedig a' fekélyek a' szaruhártyán már előtűntek, száraz hev' alkalmazata és szemkövel készült szemvizek javalltatnak. A' szaruköröm ellen, a' hártya' lemezei közt létező geny' felszívataása előmozdítására, mákonyfestvény' alkalmazata kívántatik.

Vörhenyes szemgyulladás.

(Ophthalmia scarlatinosa.)

233. §. Ezen szemgyulladás épen azon módon támad, mint a' kanyarós szemgyulladás, mellynek alakát is viseli, 's körjeleivel jelenkezik. De a' kanyarós kötlobtól még is a' körjelek' nagyobb hevessége által különbözik. Mert a' vörhenyes kötlobban a' köthártya' vörössége tetemesb, a' könny-elválasztás bővebb, a' fájdalom súlyosabb, és a' szaruhártya' genyedésére törekvő hajlam nagyobb. A' láz is nagyobb hevességgel kíséri ezen szemgyuladást. Sőt néha a' gyulladás a' szivárványhártyára is elárad; ekkor ezen hártya' színe elváltozik, a' láta szűkül, és mozgatlaná válik. — A' vörhenyes szemgyulladás, a' körjelek' nagyobb hevessége miatt, szomorúbb jóslatot enged, mint a' kanyarós kötlob. A' szaruhártya' fekélyeiből és a' szarukörömből különféle szemhibák szoktak szülemedni. Azonkívül, ha a' szivárványhártyára is elterjedt a' gyulladás, a' látába nyirk-kiizzadás és néha teljes szarucsap' kifejlése következik. — Ezen szemgyulladás' gyógyítása ugyanazon gyógyszereket kívánja, mint a' kanyarós kötlob; csak hogy itt a' nyavalya' nagyobb hevességét is kellő figyelemre szükséges méltatni.

Senyves szemgyuladások.

(Ophthalmiae cachecticae.)

234. §. A' senyvek, vagy-is azon nyavalyák, melyeknek előkelő helyege a' test' romlott és rút küleményében áll, gyuladós bántalmakra kevésbé hajlók; mert a' merő részek' gindársága, a' nedvek' szúke és romlottsága, és az élettehetség' gyengesége a' gyuladással ellenkezésben állanak. Vannak mindazáltal némelly senyvek, mellyek' folyamata alatt helybeli gyuladások, kivált sajátságos és különmemű bélyeget viselő szemgyuladások támadnak. Ezen senyvekhöz a' görvélykór, bujakór, rüh és súly tartoznak. A' mód, mellyel a' szemgyuladások ezen senyvekkel összefüggésben vannak, különbféle. Némellykor azon senyvekben, melyek ragályból veszik eredetöket, a' ragály' egyenes behatása által támasztatik a' szemgyuladás. De más-szor ugyanezen ragályból támadó senyvekben, midőn a' ragály eleinte csak helybeli bántalmat hoz elő, ezen helybeli baj elnyomatván, helyettesleg szemgyuladás, és pedig különmemű bélyeggel ellátva tűnik elő. Leggyakrabban pedig az egyetemes senyv csak előkészítő okot nyújt a' különmemű szemgyuladásokra, mellyek más különbféle támasztó okok által hozatnak elő. Melly senyves szemgyuladások ezen legutóbbi módon támadnak, az egyetemes betegség' különbféle foka szerint, majd első-, majd másodrendiek lehetnek.

Görvélyes szemgyuladás.

(Ophthalmia scrophulosa.)

235. §. Ezen szemgyuladás' előkészítő okát a' görvélyes korszúny teszi, támasztó okául pedig minden izgató külbefolyások szolgálhatnak. Alaka ezen szemgyuladásnak ötfele, úgymint: szemhej-mirigylob, árpaszem, könytömlőlob, szarulob és kötlob. Legtöbbek ezen görvélyes szemgyuladás' alakai közül, a' betegek' különböző küleménye szerint, körjeleikben némi különbséget mutatnak. Mert jóllehet a' görvélykór természetete mindenkor ugyanaz, úgy látszik t. i. hogy az mindenütt a' merő részek' gyengébb tehetségében, a' táp' (chylus) és vér' hibás' készítésében, és a' lelki működéscknek a' testiekhez felfogatott viszonyában áll; meg-

is nem akadunk minden görvélyes egymiben egy és ugyanazon küleményre. És pedig kétféle különbség ötlük ezen tekintetből előnkbe: némelly görvélyesek t. i. gyengéd és izgékony küleménnyel bírnak, mások ellenben gindárral és pöffedttel. Amazt minden tetemek' karcúsága, sugár testállás, a' tagok' nagy forgékony-sága, koránérő elmetehetség, és kellemes piros ábrázat bélyegzi. A' szivacsos küleményre ellenben sáppadt arcz, pöffedt orr és ajak, dagadt nyak- és más tájéki mirigyek, nagy tériméjű has, tompa izom-tehetség, hajlandóság a' hosszas álomra, tunya imámos kedvély, és az ösztönök iránt tompa visszahatás mutatnak.

Görvélyes szemhéj-mirigylob.

(Blepharadenitis scrophulosa.)

236. §. Ezen gyuladásnak a' hurutos szemhéj-mirigylobbal sok közös körjelei vagynak. A' szemhéjszélek' viszketése, daganata és vörössége a' gyuladás' kezdetére mutatnak. Azonkívül fényiszony, melly az izgékony küleményű egymikben elég tetemes, és a' szemben olyan érzelem jelenkezik, mint melly a' szemekbe hullott idegen testek által szokott előhozatni. A' könnyelválasztás egyideig bővebben mutatkozik, míg a' körpölcz alatt mind a' könny - mind a' takony - elválasztás el nem nyomatik. A' gyuladás' ezen időszakában az izgékony egymik néha szemhéjgörcsben is szenvednek. Ezek után nem sokára az elválasztások ismét visszatérnek, kivált a' takony sokkal nagyobb mennyiségben választatik el, mint rendes állapotban. Ezen bővebb takony-elválasztás gindár egymikben különféle rendelkezéseknek van alávetve. Néha t. i. hirtelen felakad, 's ekkor a' szemhéjszélek nagyobb és keményebb daganatot mutatnak. Más betegekben bő nyák-folyás támad, 's a' betegség a' szemhéj-takárhoz igen hasonló alakot ölt.

237. §. A' jóslatot ezen betegségben leginkább az egyetemes kórszűny' foka, a' beteg' küleménye, és az alkalmazott gyógymód kormányozza. Midőn az egyetemes betegség kis fokban van kifejülve, és a' gyuladás' célirányosan orvosoltatik, a' görvélyes szemhéj-mirigylob, ha mindjárt sokáig tart is, többnyire utóbaj nélkül szokott bevégeződni. Effele szerencsés kimenetelt leginkább izgékony egymikben lehet tapasztalni. De ha

a' görvélyes kórszűny az életműségben mélyen be van gyökerezve, kórismétletekre mindenkor hajlam marad vissza. Hol az orvoslás elhagyatik, vagy fonákul intéztetik, mindazon hibák következhetnek, mellyeket néha a' hurutos szemhéj-mirigylob szokott maga után hagyni (170 §.) De ezen gyuladásból, ha magára hagyatik, vagy helytelenül orvosoltatik, azonfölül szemhéjkéreg is (tylosis) eredhet. Ezen szerencsétlen kimeneteltől akkor lehet leginkább tartani, midőn a' beteg pöffedt és gindúr küleménnyel bír, és a' takonyelválasztás fölakad. Ha pedig ezen küleményű betegekben tak-ár fejik ki, ebből többnyire a' szemhéjkőthártya' bujálkodása, vagy ha a' tak-ár a' szemtekére is kiterjed, a' szaruhártya' különféle hibái következnek.

238. §. Ezen betegséget, valamint a' görvélyes szemgyuladás' többi alakait is, nem csak helybelileg, hanem közönségesen is szükség orvosolni. Mert míg az életműségből a' lappangó kórszűny ki nem irtatik, addig a' helybeli bántalmat sem lehet bátorságosan kigyógyítani, melly amattól veszi különemű bélyegét. A' görvélykór' gyógyítása pedig nemcsak huzalmas és nehéz, de nem-is annyira gyógyszerekkel, habár ezek legjobbak is, mint inkább a' jótékony természet által, az életműség' különféle kifejlési idűszaki alatt eszközölhető. Ezen óhajtott fogamatot a' férfiaknál a' serdülés' idűszaka, a' nőnemnél pedig a' hűszám és első terhesség szokta előhozni. Kiknél ezen élettanos (physiologic.) változások által a' görvélykór az életműségből ki nem irtatik, azoknál a' művészet az egyetemes kórszűnyon csak javítani képes. Azonkívűl még azt is szükséges megjegyezni, hogy az egyetemes kórszűny ellen intézett gyogymód, ezen rendi gyogyszerek' izgató munkálata miatt, csak akkor lehet a' görvélyes szemgyuladás' minden alakaiiban okirányos, ha előbb a' gyuladás' hevessége célirányos szerek által megtűretett.

239. §. Ezen közönséges orvoslást a' görvélykórban a' betegek' küleményéhez szükséges alkalmazni. Izgékonyabb és gyengébb egymikben t. i. erősítű, az életműves anyag' termésének kedvezű, és az érzékenységek' kicsapongásait mérseklű szerek kívántatnak. Ezen célhoz egy részről a' vas' készítményei és a' zsongítű-fanyar szerek, millyen az ürűm (absinthium), keserű (quassia), kálmos (calam. arom), perűi- és tölgy-héj (cort. peruv. et cort. quercus) és több effélék vezetnek; más részről az említett javallatoknak a' bűdítű szerek felelnok meg, úgymint: piros gyűszűfű (digit. purp.),

beléndek (*hyoscyamus*), bürök (*cicuta*), nadragulya (*belladonna*) és mákony, melly gyógyszerek az idegek' magasított tehetségét lehatálmítván, a' nyirkedény-rend-szer' működését ellenmivelőleg javítják 's felöszönlik. Az életkormányban hasonló küleményű görvélyes egy-miknel arra szükséges leginkább ügyelni, hogy a' teng-elet fölelesztessék, az előkelő állati élet pedig szűkebb korlátok közé szorítassék. Innét efféle betegeknek hosz-szasb úlmot, tápláló de inkább növényes mint állati étrendet, langy ferdők' használatát, tiszta falusi leve-gőt kell ajánlani. A' test' mód nélküli mozgását, a' ked-vély' indulatait, és az elme' erőtető gyakorlásait ellen-ben ezen betegeknek kerülniök kell.

240. §. A' pöffedt és gindár küleményű egymik-ben a' görvélykór' gyógyítására úgynevezett másító gyógyszerek kívántatnak. Mert ezek a' rostokat meg-törven, az életműves anyag' összeállítását feloldják, a' felszívás' folyamat, az el- és kiválasztásoknt előmoz-dítják, egy szóval az egész tengeletet megváltoztatják. Jelesek hasonló munkálatú szerek közt különösen a' dárdany- és higany-készítmények, a' gajak, keserédes venyigek, a' sósavas sulyag (*urias barytae*), sósavas mészag (*urias calcis*), az égetett tengeri szivacs (*spon-gia marina usta*), a' szénsavas keserag (*carbonas ma-gnesiae*), a' szénsavas hamag (*carbonas lixivae*), és a' szénsavas szikag (*carbonas natri*). Az éptanos befolyá-sok közül ezen betegeknek olyanokat kell ajánlani, mellyek a' lankadó állati életet ösztönözik, a' minőle-gesen hibás tengélet' folyamán pedig javítanak. Ezek-nek tehát gyakor testmozgás, rövid álm, az elme' folytonos elfoglalása, szabad és tiszta levegő, inkább állati mint növényes étrend, és langy ferdők szüksé-gesek.

241. §. A' görvélyes szemhéj-mirigylob' helybeli orvoslása megegyez a' hurutos szemhéj-mirigylob' gyó-gyításával (171 §.). De hol a' görvélyes szemhéj-mi-rigylob' folyamata alatt izgékonyabb egymikben szem-héjgörcs jelenkezik, ott azonfölül ez ellen is szükséges munkálódni. Ezen környülmények közt tehát mindenek előtt a' szemtől a' fény' és levegő' behatását el kell zárni; azután ha erre a' görcs nem enyhül, a' szemre lágyító kása-borogatmányokat szükség alkalmazni, és mindazon szereket rendelni, mellyeket alább a' szem-héjgörcs alatt fogunk ajánlani. Hasonló lágyító boro-gatmányok javalltatnak akkor is, midőn a' gindár kü-leményű egymikben a' takony-kiválasztás fölakad, és a' szemhejszelek megkeményednek. Ha pedig ugyana'

gindár görvélyesekben tak-ár fejlődnek ki, az egész bánásmódot akkint kellene intézni, mint az egyiptomi szemgyuladásnál említetett.

Görvélyes árpaszem.

(*Hordeolum scrophulosum.*)

242. §. Melly árpaszem görvélyes egymiken fordul elő, az által különbözik a' gyulasztó árpaszemtől, hogy eloszlásra kevésbé hajló, hanem annál inkább hajlandó megkeményedni, melly árpának (chalazion) neveztetik. Azonkívül, minthogy előkészítő oka egytetemes, csak ritkán fordul elő ezen árpaszem magánosan, hanem ha a' bajra támasztó ok adatik, többnyire nem messze a' szemhéjszélektől több hasonló gyuladós csomók támadnak. — Hogy a' görvélyes árpaszem' megkeményedése, és így az árpa' kifejlése elfordítassék, a' gyógyításban a' hideg borogatásokkal, hacsak azonnal eloszlást nem eszközölnek, idein fel kell hagyni, és azokat inkább lágyító szerekkel felváltani. Minekutána pedig a' lágyító szerek sem képesek akár eloszlást, akár genyedést előhozni, a' daganatra mézga-gyántás tapaszt (empl. gummiresinosum) szükséges borítani, e' fölé pedig bürök- és szappanfű' poraiból és káforból álló kásaborogatmányokat alkalmazni.

Görvélyes könytömlőlób.

(*Dacryocystitis scrophulosa.*)

243. §. Ezen gyuladás a' könytömlőben fészkül; de a' mellékes részek is, kivált a' könytömlőt fedező köztakarók többé kevesebbé részt vesznek a' gyuladásban. Innét van, hogy az említett köztakarók' halavány vörössége és daganata, 's a' bővebb nyak-elválasztás miatt a' Meibom' mirigyeiben és könyhúscsában, a' könytömlőlób orbánczos zugbőr' alakában tűnik elő. De ezen orbánczos daganaton, még egy másik magasabb, vörösebb és babképű kis daganat is mutatkozik, bizonyos jeléül annak, hogy a' könytömlő gyuladva vagyon. Ezen kis daganat lassankint nagyobbra nő; mert a' könytömlő' takonyhártyáján bővebb takony választatván

el, ez által a' tömlő' mellső fala mindig jobban és jobban kinyújtatik. Az ekkint összegyülemlett nyákot a' könytömlőlől nyomás által ki lehet üríteni a' könypon-
tokon által, de az orrmeneten nem; mert ennek dagadt takonyhártyája miatt nem ereszkedhetik a' nyák az orr'
üregébe, honnét ebben a' beteg a' bántódott félen kelle-
metlen szárazságot érez. Ezen rendellenes nyák-elvá-
lasztás a' gyuladás' tökéletes elenyészte után is több-
nyire még sok ideig fen szokott maradni, és a' beteg-
séget idültté teszi. A' betegség még hosszabb folyama-
tott nyer az által, hogy a' gyuladás gyakran visszatér-
ni, a' hátramaradó tak-ár pedig minden kórismétlet ut-
án megátalkodottabb természetet ölteni szokott.

244. §. Néemlykor a' beteg' testalkotmánya', az
alkalmazott gyógy mód' 's az évszak' következésében,
a' görvélyes könytömlőlob súlyosabb fokban fordul elő,
és gyulasztó bélyeget vesz fel. Illyenkor a' gyuladás
genyedésbe szokott végződni, és ha az okirányos orvos-
lás elhagyatik, könytömlő-sipoly következik, melyet
T. Beer valóságosnak nevez; minthogy az ezt előhozó
genyedés magában a' könytömlőben fészkül. A' genye-
dés által még más különbféle hibák is szülemedhetnek;
de ezekről a' jóslatban teendünk említést. Bevégződ-
vén a' genyedés' folyama, ha a' könytömlő el nem pusztí-
tatott, ennek a' legmegátalkodottabb tak-árja marad
vissza.

245. §. A' görvélyes könytömlőlob' jóslatát legin-
kább az egyetemes betegség' foka határozza meg. Mert
ha a' görvélykór megrögzött vagy örökölt bajt képez,
és a' test' kifejlése' azon időszakait meghaladta, mely-
lyekben a' természet azt el szokta enyésztetni: csak alig
lehet reményleni tökéletes kigyógyulást. Illyen esetek-
ben, kedvező környülmények között, kivált nyári idő-
ben, a' beteg' állapota tetemesen megjavul; de nem
soká visszatér a' régi baj, és a' beteget idült gyuladás
és szokványossá vált tak-ár sanyarja. — Hol ellenben
a' görvélysenyv kisebb fokban van jelen, és a' baj
célirányosan orvosoltatik: a' görvélyes könytömlőlob
sokszor szerencsésen meggyógyul. De nem lehet tagad-
ni, hogy a' legkedvezőbb esetben is ezen gyuladás után
a' könytömlő' tak-árja marad vissza, melly idült folya-
matra nagyon hajlandó. Efféle tak-ár mellett a' köny-
tömlő' takonyhártyája mindenkor meg van dagadva; in-
nét az orrmenet' járása megszűkül, és a' nedveket a'
könytömlőlől az orrmenetbe lefolyni nem engedi. Mi-
nel fogva a' könytömlő' mellső fala az összegyülemlett
nyák által tetemesen kinyújtatik, és ha a' nyák a'

könytömlőlóból a' könyvpontokon által gyakrabban ki nem ürítetik, utoljára a' könytömlő annyira elgindárodik, hogy ha azután az orrmenet rendes állapotba jövend is, a' nedvek az orrba többé önkényt le nem szállanak (könytömlő' sérve, hernia sacci lacrymalis).

246. §. Ha a' betegséghez gyulasztó bélyeg szegődött, a' könytömlőben, mint már fentebb említők, genyedés támad, mellyből megátalkodott tak-ár következik. A' genyedés által, ha a' tályog maga idejében fel nem nyitattik, öblös fekélyek hozatnak elő. A' hevesebb gyuladás' következésiben pedig, melly ilyenkor még a' genyedés' folyamatát is nagyobb fokban kíséri, különbféle összenövések támadhatnak. Némellykor az orrmenet' egész járása, vagy annak legvége nő össze; ilyenkor ha az összegyülemllett nyák' kiürítése a' könytömlőlóból elmulasztatik, könytömlő-sérv fejlik ki. Ha pedig a' könycsatornák és -pontok akár magánosan, akár az orrmenettel egyszersmind összenőnek, a' könytömlő' vízkórja (hydrops sacci lacrymalis) és szüntelen könyhullás következik. De néha magok a' könytömlő' falai nőnek össze egymással: ekkor a' könytömlő' ürege elpasztul, tetemes hegjegy és gyógyíthatatlan könyhullás marad vissza.

247. §. A' görvélyes könytömlőlób' közönséges orvoslása, a' fentebb előadott szabályok szerint, és a' beteg' küleményének megfelelő módosításokkal intéztetik. A' helybeli orvoslás eleinte hideg borogatásokat kíván. De ha ezen bánásmód mellett a' gyuladás' eloszlása nem következik, vagy a' beteg u' nedves hideg' alkalmazatát nem jól szenved, azt száraz hév' alkalmazatával kell felváltani. A' mint azután a' genyedésre tapasztalatik hajlandóság, azonnal lágyító szerek' használata kívántatik. Minekutána tályog képlődött, azt gerelylyel megnyitni késni nem kell, hogy a' sipolyok' kifejlése elfordítassék. Azután a' genyedés' további folyamata alatt, a' könytömlőt napjában egynehányszor híg mákonyal elegyített langy vízzel ki kell fecskendezni. A' talán létrekapott öblös fekélyek késsel nyitassanak meg, vagy sajtolt sivacscsal tágítassanak ki. A' könytömlő' tak-árja ellen pedig, melly a' betegség' vége felé mindenkor be szokott állani, saját bánásmód szükséges, mellyről másutt lesz alkalmunk szólani.

Görvélyes szarulob.

(Keratitis scrophulosa.)

248. §. Ezen gyuladás a' szaruhártyát, és pedig leginkább annak köthártyáját ostromolja. Kórjelei következők: tetemes fényiszony, meleg 's neha csipős könnyek' bő kiválasztása, a' szem' nyomó, lassankint öregbülő, és leginkább éjjel dulongó fájdalma, a' tülk-hártya' halavány, de a' szaruhártya körül tömöttebb vörössége, melly néha puhább daganatképlésre törekvő hajlammal van párosulva. Maga a' köthártya tetemes változásokat szenved: mindjárt eleinte ködös homályba borul, melly nagy kiterjedésű és fölülegetes fészku' lenven, néha a' szaru-köthártya alá kiömlött vértől vörös színt mutat. Hasonló vörös foltok a' szaruhártya' felső vagy alsó színén leggyakrabban tapasztaltatnak, hol a' szaru-köthártya ezen vérömléssel nélkül is jobbra minden effele betegknél vörös, dagadt és szinte gyapatképu' szokott lenni. A' látás majdnem mindenkor csak a' fénysejtésre korlátoltatik.

249. §. Ha ezen gyuladás' széke nem annyira a' köthártyában, mint magokban a' szaruhártya' lemezeiben vagyon, a' szaruhártya' homályos nem szokott olly nagy lenni, hanem ilyenkor magában a' szaruhártya' állományában, közel a' tülkhártyához, véredényekből képlett kört lehet észrevenni. Lázás mozdulatok ezen gyuladáshoz ritkábban csatlódnak. — A' görvélyes szarulob leginkább fiatal egymiket, és pedig legtöbbször a' serdülés' ideje körül szokott megtámadni. Folyamata mindenütt hosszas és unalmas, 's eloszlásba nem örömet végződik. Minekutána a' gyuladás' egynehány hónapos tartása után, a' vörösség és a' gyuladás' többi kórjelei elszélednek, a' szaruhártyán fölülegetes kifekélyedés, az összegyülemlett nyirk' meghegedése, vagy túltengés által okozott hibák maradnak vissza, melyekről a' következőben teendünk említést.

250. Kitetszik ezekből, hogy a' görvélyes szarulobban szinte mindenkor szomorú jóslatot kell állapítani. Mert csak akkor szokott tökéletes eloszlás következni, midőn mind az egytetemes betegség, mind a' szemgyuladás' foka kisebb, és az okirányos orvoslás ideiben intéztetik. Jobbra a' szarulob tökéletlenül oszlik el, és az összegyülemlett nyirknak egy része meghegedvén, a' szaruhártyán foltos homályokat képez. Hasonló foltokhoz neha apró heggyek is csatlódnak; mert a' szarulob' hosszas folyamata alatt ritkán marad ezen

hártya fölülleges kifeléyedés nélkül. Némelly ritka esetekben, az elhagyatott vagy fonákul orvosoltatott idült szarulób, olyan görvélyes egymikben, kikben nagy a képlőtehetség, a' szaruhártya' állománya' bujálkodását hagyja maga után. Szinte illy ritkán szokott, hasonló környülmények között, némelly betegeknél a' görvélyes szarulób szaruposztot gerjeszteni.

251. §. Ezen nyavalya' legyőzésére eleinte a' betegek' életidejéhez alkalmazott lobellenes készület kívántatik. Meglott és vérteljes egymikben érvágás vagy véres köpölyök, a' csecsemőknél pedig nadályok szükségesek. Ezen vérürítéseket, valahányszor a' betegség' hosszas folyamata alatt a' lobos helyeg kiújul, ismétleni kell. Ezenkívül a' hashajtók ezen bajban sikeres gyógyszerül szolgálnak; kivált az édes higany jalapgyökérrel elegyítve. Helybelileg a' szemekre, hacsak ezek' nagyobb érzékenysége nem ellenzi, hideg borogatások' szorgalmas alkalmazása javalltatik. Sőt az egész fej' hideg borogatásai is a' nagyobb vértolulást a' főtől sikerrel elfordítják.

252. §. Minekutána a' gyuladás' nagyobb hevessége megtöretett, azonnal az egytetemes betegség ellen szükséges alkalmas szereket fordítani. Ezen tekintetből is igen hatalmas gyógyszer az édes higany, melly nemcsak az érzékenység' kicsapongásait mérsekli, hanem a' nedveket képlődekeny tulajdonukból kivetkeztetvén, a' szerencsétlen kimenételeket is elfordítja. Alkalmások ezenfölül más gyógyszerek is, mellyeknek munkálata a' pangások' szétverésében, az elválasztások' felszabadításában, és a' kiválasztások' elősegítésében áll. Innét a' görvélyes szarulób' ezen időszakában a' gajak, keserédes venyigek, a' dárdany-szerecsény (aethiops antimonialis), az aranszínü dárdanyos kenkö (sulfur aurat. antimonii) 's több effelek a' főbb gyógyszerekhez tartoznak. Ezen szerekekhez, midőn a' fenyszony tetemes fokban tart, céylirányosan beléndek- vagy nadragulya-vonat is rendeltetik.

253. §. Előrebocsátván a' vérelesztéseket és hideg borogatásokat, az elvezető szerek, kivált mellyek hatósb munkálatuak, legnagyobb hasznót nyújtanak, úgy mint a' dárdanyír (ungv. antimoniale), vagy a' borosz-lányháj (cortex mezerei). A' bántódott szemre ezen időszakban enyhe fanyar, vagy fanyar-lágyító szemvizek' alkalmazata kívántatik. Illyen az ólom-czukor', vagy rágó - higany' olvasztéka, mákonyfestvénnyel, és ha a' környülmények úgy kívánják, birsalmamag-nyákkal vegyítve. A' nyavalya' későbbi folyamata alatt pedig a'

gyuladás' eloszlását semmi hatásabban elő nem mozdítja, mint a' mákonyfestvénynek a' szembe mindennap egyszer intézett becseppentése. Ezen gyógyszer akkor kiváltképen hasznos szokott lenni, midőn a' szaruhártyán fekélyek is mutatkoznak, vagy a' szaruköthártya alá kiömlött vér' felszívataása lassabban halad előre, vagy midőn végre szaruposztó' keplésére mutatkozik hajlam. Kórjeiesleg a' fájdalmak' lecsillapítására, és egyáltalában a' helybeli érzékenység' mérséklésére, a' homlok' és halántékok' tájára szürke higanyos ír mákonynyal elegyítve, napjában háromszor négyszer haszonnal kenetik be.

G ö r v é l y e s k ö t l o b .

(Conjunctivitis scrophulosa.)

254. §. Ezen, az orvosi gyakorkodásbant igen sokszor előforduló szemgyuladás, fényiszonnyal, a' köt- és túlkhártya' vörösségével, meleg könnyek' szapora elválasztásával, 's a' szem' szúró fájdalmával kezdődik. A' vörösség a' túlkhártyán halaványabb, a' köthártyán pedig tömöttebb, mellyen a' véredények mintegy nyálábokba szedetve sietnek a' szaruhártya fele. A' nyálábok' végein, közel a' szaruhártyához, vagy magán a' szaruhártyán, apró pörsök támadnak, mellyek izgekönyebb egymikben savóval, gindárabbakban pedig genykepű anyaggal vannak eltelve. Nem sokára ezen pörsök megfakadoznak, és a' szaru- vagy túlk-hártyán fekélyeket képeznek. A' fekélyek vagy savósak, vagy genykepűek. Amazok inkább szetterülnek, mint mélyebben hatnak; emezek ellenben a' szaruhártya' állományába mélyen beharapódnak, sőt effele fekélyek néha a' szaruhártyát át is lyukasztják, és szivarványiszamra szolgálnak alkalmul. Ezt leginkább gindár küleményü egymikben tapasztalhatni, minthogy ezeknél szoktak a' fekélyek genykepűek lenni.

255. §. Ezen gyuladás neha kisebb fokban fordul elő, és akkor nem foglalja el a' szemteke' egész mellső színét, hanem a' köthártya' meghatározott részeire, és pedig többnyire a' szemszegletekre korlátoltatik. Ilyenkor tehát a' vörösség csak részintes, a' szemteke' környékén szélesebb, a' szaruhártya felé pedig keskenyebb területű, hol többnyire egy kis pörsbe vagy fekélyecskebe végződik. Sokszor ellenben nagy a' gyu-

adás' foka és hevessege. Illyenkor a' szivárványhártyára is kitélik a' gyuladás, annak természeti színét elváltoztatja és sulyosabb fájdalmat gerjeszt. A' görvélyes kötlob' enyhébb foka többnyire gindár küleményű egymikben fordul elő, a' hevesebb ellenben izgekony és gyenged görvélyeseket támad meg, kiknel ezen gyuladás, haundjárt a' szivárványhártyát megkímeli is, mindenkor több bajjal jár, mint a' gindárabb egymiknél. Mert amazoknál a' fényiszony mindenkor tetemesebb, a' szemekből izromonkint meleg könnyek nagy mennyiséggel gördülnek ki, a' bajt sokszor szemhejgörcs tetézi, és a' hosszas körfolyamat alatt, mellyet ezeknél a' gyuladás követni szokott, sokszor a' szaru-köthártya is feldagad, mellyen egyszersmind a' szaruhártya felé siető vérrel tölt edények is mutatkoznak (posztó, pannus). Sokszor a' posztó mellett, a' szemteke' felső részén, a' túlk-köthártya' bujálkodása is tapasztaltatik; sőt néha ezen bujálkodás a' szemhéjak' köthártyájára is kiterjed.

256. §. A' görvélyes kötlob' jóslata részint az egytetemes betegség' fokától 's a' beteg' küleményétől, részint a' helybeli bántalom' hevességétől és kifejlődése' időszakától függ. Midőn kisebb a' szemgyuladás' foka, és még csak kezdetében vagyon, a' beteg pedig gindár küleménynyel bír: akkor nagyobb hihetőséggel lehet tökéletes gyógyulást reményleni, kivált ha a' görvélyes körszűny nincs nagyon kifejlődve. De a' gindár küleményű egymikben is, ha a' gyuladás magasabb fokra emelkedik, és a' szaruhártyán képlődött fekélyek nagyobb területre kapnak 's mélyen behatnak, a' szaruhártyán hegjegyek és foltok szoktak következni. Sőt ha ezen fekélyek a' szaruhártyát átlukasztják, és szivárványiszam áll be, nem csak a' felhordott szaruhártya' hibái, hanem előbeg és látaterpedek vagy -szűkülés is támadhatnak. Ugyanczen szemhibák erednek izgekonyabb egymikben is, ha a' kötlob nagyobb fokban mutatkozik, 's talán a' szivárványhártyára is kiterjed; de hasonló esetben még-is a' látába kiizzadó nyirktól és teljes szarucsap' kifejlésétől inkább kell tartani. Általában az izgekony egymikben kevesbbé lehet a' jóslatot kedvezőleg állítani, mint a' gindár küleményűekben; részint azon sok alkalmatlanságok miatt, mellyeket izgekonyabb egymikben a' fényiszony és szemhejgörcs okoznak; részint a' szaruposztó' kifejlése miatt, melly nem csak a' láttehetséget veszedelmezteti, hanem a' gyógyításnak is megátalkodva ellenáll, és sokszor a' köthártya' bujálkodásával is szövetkezik.

257. §. Ezen szemgyulladás' egyetemes orvoslása eleinte lobellenes készületet kíván. Míg a' gyuladás belyeg tart, addig hasbajtó szerek legcéli irányosabban rendeltetnek. Azután a' lappangó egyetemes betegség ellen szükséges a' főntebb említett mód szerint (239 és 240 §.) munkálódni. Helybelikép mindenek előtt a' nagyobb világosság' behatását kell a' szemektől elfordítani. Azonkívül hol a' kórjelek' nagyobb hevéssége tapasztaltatik, mérsékes vérürítés kívántatik nadályok' alkalmazata által; hol pedig enyhe a' gyuladás, ott inkább hólyaghúzókat javalltatnak. Ha a' szaruhártya' közelében savós vagy genyes hólyagocskák mutatkoznak, rágó higany' olvasztékából és birsulmamag-nyákból álló enyhe fanyar szemvíz ezen hólyagocskák' kifejlése ellen legcéli irányosabban használtatik. Minckutána pedig a' hólyagocskák felfakadtak, szemkő és ólomeczet' használata kívántatik, melly a' fekélyeket tisztogatja és behegedésre készteni. Midőn a' fekély keresztül hatván a' szaruhártyán, szivárványiszam következett, a' szemkő' olvasztékához valamelly bódító vonatot szükséges adni, vagy hasonló vonatok' olvasztékát a' szembe beesseppenteni; hogy a' szivárványhártya, összehúzódásra készttetvén, a' szaruhártya' fekélyéből visszavonuljon.

258. §. A' betegség' gyógyításában a' fényiszony, melly nem kevesbbé alkalmatlan mint megátalkodott szokott lenni, fő tekintetet érdemel. Ezen kórjel' csillapítására, melly leginkább izgékony egymik' tulajdona, a' belső gyógyszerek' okirányos választása legtöbbit tesz. Ilyen esetekben tehát a' bódító szerek' belső használata célirányos leend; de külsőkép is kívántatnak alkalmas gyógyszerek, millyenek az állandóbb munkálatú elvezetők, úgymint a' boroszlányhej vagy a' dár-danyos ír. A' szemhéj-görcs ellen is ugyanezen szerek nyújtanak legbiztosabb segedelmet. Midőn a' betegség' végére jártával a' látában kiizzadt nyirk mutatkozik, ennek felszívatasára másító szerek' használata kívántatik. Hol szarucsapra mutatkozik hajlam, ennek kifejlése' elfordítására a' gyuladás' fokát a' főntebb előadott bánásmóddal szükséges magasítani. A' szaruposztó, melly néha a' kötlob' hosszab folyamata alatt kifejlteni szokott, saját gyógyítást kíván, mellyről alább teendünk említést.

Bujasenyves szemgyuladás.

(Ophthalmia syphilitica.)

259. §. A' bujasenyves szemgyuladás szemtak-ár' és sivárványlob' alaka alatt fordul elő. Az első kóralak részint helybeli fertezés és a' bujasenyves ragálynak a' szemhéjakra közvetlen alkalmazása, részint a' bujasenyves tak-ár' vagy fehérfolyás' elnyomatása által ezen betegségekben szenvedő egymiknél hozatik elő. Eféle elnyomatása az említett elsőrendi bujasenyves bántalmnak, a' nemző részek' hirtelen meghűtése, izgató balzsamnemű befecskendések, mód nélkül nagy testgyakorlás, bő léles italokkali élés által szokott okoztatni. Ide járul még a' férfiaknál a' nemzőtag' erőműves összeszorítása is, melly által sokan a' bujasenyves tak-ár' által okozandó bemocskolását a' fehérruháknak igyekeznek elfordítani. — A' másik alaka a' bujasenyves szemgyuladásnak sem a' szemek' egyenes fertezése által, sem helybeli bujasenyvben szenvedő egymikben nem hozatik elő, hanem mindenker csak olyan betegeken támad, kik közönséges bujasenyvben sínlődnek.

Bujasenyves szem-tak-ár.

(Ophthalmio-blennorrhoea syphilitica.)

260. §. Ezen szemgyuladás, mellyet valóságos takáros szemhéj- és szemgyuladásnak is neveznek, mind a' tülk-köthártya', mind a' szemhéjak' köthártyájának tetemes daganatával és vörösségével kezdődik. A' szemhéjak lassankint annyira megdagadnak, hogy csak alig húzathatnak egymástól szét; az alsó szemhéj pedig neha ki is fordul. A' tülk-köthártya' daganata a' szaruhártyát sánczolat gyanánt környezi, és olly kemény, vörös és fájkony, mint a' hevesebb gyulasztó kötlobban szokott lenni. A' szemet azonfölül legkegyetlenebb fájdalom ostromolja, 's a' beteget igen nagy fenyiszony és bő könnyár sanyarja. A' szemhéjak' köthártyája nem sokára genykepű taknyot kezd elválasztani, melly elválasztás lassadán annyira növekedik, hogy a' kiválasztott genykepű takony az arczokou folyik le, melly egyersmind hasonlólag fertez, mint a' bujasenyves takár' kiválasztéka. A' szaruhártya rövid idő alatt genyedésnek indul, és gyakran egészen geny-örvénynyé válik. Ily-

lyenkor szivárványiszam is ritkán hiányozik, és a szemteke' különféle hibái következnek. A' gyuladást jobbára súlyos lobláz is kíséri.

261. §. Ezen szemgyuladás' jóslata szomorú; mert a' szem' veszélyére és anyagos pusztításaira igen hajlandó. Azonban a' baj' kezdetén, míg a' genyképű takony' elválasztása nem jelenkezik, célirányos orvoslás mellett sokszor ohajtott gyógyulás következik; kivált ha a' gyuladás helyettesleg, elnyomatott tak-ár vagy fehérfolyás által hozatott elő. De minekutána a' rendellenes takony-elválasztás beállott, és a' szaruhártyán kisebb fekélyek támadtak, ezen hártya' homályait a' legcélirányosabb orvoslással sem lehet elfordítani. Ha pedig a' szaruhártya genyörvénynyé változott, akkor a' látás örökre elvesz, 's maga a' szem' alaka is több vagy kevesebb kárt szenved.

262. §. A' szemtak-ár' gyógyításában mindjárt a' betegség' kezdetén a' gyuladás' hevességét bő érvágás 's egyéb lobellenes szerek által szükséges gyengíteni. Azután a' takony-elválasztás' beálltával nadályok, nyákos szemvizek es elvezető szerek kivántatnak. Midőn a' szaruhártya genyörvénynyé változott, száraz hév, szemkő, és mindazon szerek javalltatnak, mellyek a' genyedés' kicsapongását vagy hibás minőségét elfordítani képesek. Ezen bánásmód mellett, hol a' szemtak-ár helyettes munkálatot képez, mindjárt a' gyuladás' kiütésekor, az elnyomatott helybeli bántalom' visszaállítását is kell eszközölni. Mert ha ez jókor végrehajtatik, a' szembaj azonnal enyhül, 's rövid idő alatt egészen elenyészven, minden utókár nélkül bevégeződik. Az elnyomatott tak-ár vagy fehérfolyás pedig leghátországosabban más bujasenyves betegekről vett ragály' beoltása által hozatik vissza. Ha a' szembaj azonban már annyira haladt volna, hogy a' szemből genyképű takony választatnék ki, a' beoltásra ezen genyképű taknyot is lehet használni, de nem olly bizonyos foganattal, mint ha a' beoltás idegen ragály által történik. Ha mindazáltal a' beteg a' ragály' beoltásában meg nem egyezne, legalább más izgató szerekkel kellene a' nedveket a' nemző-részek felé hódítani. E' célból a' hudcsőbe izgató szerekből készített viasz-szálak (cereoli), és rágóhigany' vagy pokolkő' olvasztékába, vagy erősebb vörös higanyos írba avatott kéroket (turundae) szükséges alkalmazni. Sikeresek ezenkívül a' lágymeleg félferdők, a' középhús' bemetélése, vagy erre alkalmazott nadályok, a' nemző-részekre rakott borogatások, vagy kásaborogatmányok.

Bujasenyves szivárványlob.

(Iritis syphilitica.)

263. §. A' tökéletesen kifejlett bujakórban szenvedő emberek, ha a' támasztó okok' behatásának kitétetnek, elsőrendi bujasenyves szivárványlobba esnek; kik pedig a' bujakórból már lábadoznak, vagy abban még csak kis mértékben szenvednek, másodrendi bujasenyves szivárványlobtól lepetnek meg. Hol ezen betegség elsőrendileg támad, a' túlk- és köthártya' halavány vörösségével kezdődik, melly a' szemteke' környéke felé mind inkább ritkul, a' szaruhártya körül pedig összetömődik és mintegy koszorút képez. A' szivárványhártya' természeti színe a' szokott mód szerint eltávozik, a' látá egykevéssé összehuzódik, megszegletesedik, és állandólag föl- és befelé terped, mintha az orr' gyökerehez akarna felhuzódni. A' szaruhártya azonfölül homályba borul, a' víznedv megzavarodik. Ezekhez járul a' szem' nagy érzékenysége, állhatatlan könnyár, melly loginkább a' hévmérsek' változásai által hozatik elő, és heves fájdalom, melly a' szengödőr-csontokat ostromolja, estve tartja rohamát, 's virradtig dulong. Hasonló rohanások alatt a' látába nyirk izzad ki, a' látá szögletesebb és homályosabb lesz, és a' láttehetség, melly már eleitől fogva elcsüggedt, minden roham alatt nagyobb fogyatkozást szenved.

264. §. Ha a' betegség tovább huzódik, a' látába annyi nyirk izzad ki, hogy az tökéletesen bezárulván, a' láttehetség tökéletesen száműzetik. Hasonló környülmények közt a' hátsó szemcsarnok is nyirkkal töltözik, 's a' szivárványhártyát előlről domborúvá teszi. A' szivárványhártya' mellső színen néha apró vörösesbarna dombocskák képlődnek, mellyek nagyító szemüvegekkel vizsgálta, egész küleményökkel fügölyöket (condylomata) kepeznek. Ezen fügölyök neha annyira növekednek, hogy az egész előcsarnokot kitöltik. Végre ha a' betegség egészen magára hagyatik, a' túlkhártyán szalonnás sekelyek, a' szengödőr-csontokon pedig gumók (tophi) fejlődnek ki.

265. §. A' bujasenyves szivárványlob, míg kezdetben vagyon, vagy magasabb fokra ki nem fejlett, elég kedvező joslattal enged; kivált ha másodrendileg vette eredetet. Mert ilyenkor a' beteg jobb küleménynyel bír, és a' szerencsetlen végzodésekre törekvő hajlam kisebb. Ellenkezőleg van a' dolog olyan egymikben, kik elsőrendi bujasenyves szivárványlobban szenved-

nek. Ezeknél a' nyirk' látába izzadását csak alig lehet elfordítani, és így a' láta' nyílása sokszor egészen nyirkkal tömetik ki. Ekkint elpusztított láttehetséget csak ritka esetekben, és ekkor is tökéletlenül lehet helyreállítani; legtöbb esetekben a' látás a' fénysejtésre marad korlátolva; sőt ha a' nyirk a' hátsó szemcsarnokba nagy mennyiséggel gyülemlett össze, még a' fénysejtés is tökéletesen elenyészik. Igen nagy veszedelemben forog a' láttehetség akkor is, midőn a' bujasenyves szivárványlob köszvényes, vagy más különemű bélyeggel áll szöveményben. A' bujasenyves szivárványlob' utóbajai közé leginkább a' látacsukulás (atresia pupillæ) és a' szempuháság (synchisis), vagy-is az üvegtest' híg nedvé olvadozása tartozik.

266. §. Ezen szemgyuladás' gyógyításában az egyetemes betegség legtöbb tekintetet érdemel; mert hacsak ez le nem győzetik, a' szem' bántalma magas fokra emelkedik, sokáig tart, és a' láttehetséget elpusztítja. De hogy az egyetemes betegség' gyógyításából a' szemgyuladásra üdvhozó foganat háramoljék, a' bujakór' gyógyítását hamar szükséges végrehajtani. Innét a' higany' legjutalmasabb készítményeit szükséges használni; tehát kétségkívül a' rágó higany leend a' legczelirányosabb gyógyszer ezen betegségben, a' hol csak annak használatát ellenjavallatok nem ellenzik. Ha pedig a' tüdök' valamely bántalma, az emésztő életművek' nagy érzékenysége és gyengesége, vagy más valamely körülmény a' rágó higany' használatát ellenjavallaná, a' bujakór' gyógyítása, Louvrier' módja szerint, higanyos bekenések, vagy édes higany által legczelirányosabban eszközöltetnék.

267. §. Jöllehet az egyetemes bujakór' gyógyítása a' szivárványlob' orvoslásának igen hasznos és szükséges pontját teszi, maga még-is ezen szemgyuladás' gyógyítására nem elegendő. Mert hacsak a' szembántalom helybelikep is okirányosan nem gyógyítatik, a' láttehetség előbb elpusztul, pedig visszapótolhatatlan módon, mint az egyetemes orvoslás' foganata a' helybeli bajnak gátot vethetne. A' helybeli bánásmód pedig mindenek előtt az ejjeli fájdalmak' mentülelebbi lecsillapításában áll, minthogy ezek nemcsak a' gyuladás' nehezbulését, de a' nyirk-kiizzadás' közalgését is mutatják. E' czelra higanyos irral elegyített mákony legnagyobb sikerrel rendeltetik, úgy, hogy ezen kenőcs minden jelenkező fájdalmak' ostroma előtt a' szemivfőlötti és halánték-tájékbá dörgöltessek. A' szemet azonfölül a' levegő' és világosság' ártalmns behatása ellen kellőleg oltalmaz-

ni szükséges. Minekutána pedig az éjjeli fájdalmak hevessege alkalmas szerekkel elhárítván, a' kicsapongó érzékenység lecsendesedett, a' gyulladás' elosztatására a' Conrad' szemvize legnagyobb haszonnal alkalmaztatik, melly rágó higany' olvasztékából és Sydenham' híg mákonyából áll. A' gyulladás' vége felé a' vörös szemír' (ungv. ophthalm. rubrum) alkalmazata javalltatik, melly a' hátralévő vörösséget szétveri, egyszersmind a' látába kiizzadó nyirk' elosztatását elősegíti.

Rühes szemgyulladás.

(Psorophthalmia.)

268. §. Ezen szemgyulladás csak szemhéjlob' alakában fordul elő; mert csak a' szemhéjakat szokta megtámadni. Eredetét vagy a' szemhéjak' egyenes fertezéséből, vagy valamely részt meglepő rüh' elnyomatásából veszi. Kezdeté a' szemhéj-szélek' égető érzelmével, viszketésével és vörösségével nyilatkozik. Nem sokára a' szemhéjak' széle mellett apró pörsedékek támadnak segesen, mellyek megfakadván fekélyecskéket képeznek. Ezen fekélyecskéken pörk szokott képlődni, melly alatt a' genyedés' folyama tart, melyekben hat, és magát a' szemhéjak' alkotmányát is megtámadja. Ejszakánként a' szemhéjak' olly erősen összetapadnak, hogy reggel erővel megnyittatván, fájnak és vérzenek. A' fekélyek a' szemhéj-szélektől mindegyre tovább és tovább harapódván, lassankint az egész szemhéjakra elterülnek. Midőn ezen betegség sokáig tart, lassankint a' szemteke' köthártyája is megvörösödik, a' vörösség halavány, és gyakran a' szaruhártya' hólyagocskáival is szövetezik, mellyek későbbben megfakadnak és fekélyeket képeznek.

269. §. Ha a' rühes szemgyulladás a' kifejlődés' nagyobb fokára jut, többnyire némelly gyógyíthatatlan hibákat hágy maga után. Némellykor t. i. a' genyedés a' pillaszőrök' hagymáit pusztítja el, és szemszörhiányt (madarosis) okoz; másszor a' pillaporcot emészti meg, és beszegélyt (entropium) támaszt. Midőn a' szaruhártyán fekélyek képlődnek, ezen hártya' hegjegyei maradnak vissza. Midőn a' betegség nem reg támadt, és a' kifejles' nagy fokára nem jutott, czélirányos orvoslás mellett elég hamar és mindeu utóbaj nélkül elosz-

lik. De ha a' rühes szemgyuladás fonákul orvosoltatik, ha kövér vagy ólomnemű szerekkel időnek előtte kiszáritatik, a' fő' kegyetlen fájdalmai közt üveghályog (glaucoma) szokott kifejlenni.

270. §. Midőn a' rühes szemgyuladás helybeli fertezésből támadt, gyógyítására csak helybeli gyógyszerek kívántatnak. Eleinte tehát a' bántódott szemhéjakra hagymaszagú tororja' (scordium), virnánecz' (ruta), vagy zsálya' (salvia) forrázatai langy borogatásképen alkalmaztassanak, mellyekhez, mihelyest a' szemhéjak' viszketése megszűnik, kénmáj (hepar sulfuris) adathatik. Ezen borogatások azután, a' tisztaságra egyszersmind leggondosabban ügyelvén, egész a' fekélyek' behegedéseig folytattatnak. A' behegedt fekélyek' helyein a' visszapótlott szemhéj-bőr vörös 's igen érzékeny szokott lenni, és némi híg nedvet izzad ki. A' bőr' ezen rendellenessége' elmellőzésére kiszáritó és fanyar szerek' alkalmazata kívántatik; millyen az ólom-czúkor, a' készítményes horgag (tutia praeparata), a' kek gálicz, 's több effélék, íralakban alkalmazva. — Ezen helybeli bánásmódon kívül a' helyettesleg támadt rühes szemgyuladás belső orvoslást is kíván. A' rühes szemgyuladás' ezen fajában tehát a' bőrre különösen munkálódó szerek is szükségesek, úgymint: kénvirág, káfor, gajak, dárdany- és higany-készítmények. A' kéntartalmú ferdők is czélirányosak hasonló esetekben. De efféle rühes szemgyuladás' gyógyítása semmi által hamarabb nem eszközölthetetik, mint a' rüh' müleges beoltása által, vagy ha az elnyomatott rüh' helyére hathatósan izgató szerek alkalmaztának, millyen a' dárdanyír, vagy a' hánytató borkő' vagy rágó higany' tömény olvasztéka-

Súlyös szemgyuladás.

(Ophthalmia scorbutica.)

271. §. Ezen ritka szemgyuladás a' szem' minden részeit egyszerre támadja meg, azért súlyös szemlobnak nevezthetetik. Ezen szemgyuladás is, valamint az egyetemes betegség, kisebb vagy nagyobb fokban van kifejlődve, első- vagy másodrendi lehet. Meg lehet esmérni ezen betegséget a' szaruhártya' ködös homályából, a' víznedv' megzavarodásából, a' tülkhártya' kékes, és a' köthártya' tömöttebb vörösségéből, melly hártya egyszersmind világos hajlamot mutat a' véredények' bete-

ges kitágulására. A' szivárványhártya a' szaruhártyán felé domborodik, és kitágult edényeket mutat, a' láta pedig széthúzódik. A' láttehetség a' belső részekben kitágult edények, és az idegreczének innét következő nyomása miatt elcsügged, naponkint fogy, míg végre egészen el nem enyészik. A' szem' és szemhéjak' mozgásai kelletinél restebbek szoktak lenni. Néha a' köt-, és túlkhártya közé kiömlött vér világos vörös foltokat képez. De gyakrabban a' szem' csarnokaiba ömlik ki a' vér (csarnokvér, hypoaema). Néha vérrel vegyült könnyek is választatnak ki, mit régenten vérkönyezésnek neveztek.

272. §. A' jóslat a' másodrendi súlyos szemlobban elég kedvező, ha ideiben célirányosan orvosoltatik; mert ilyenkor a' gyulladás sokszor szerencsésen eloszlik. Ha pedig az egyetemes betegség, és az első rendi súlyos szemlob nagyobb fokban vannak kifejlődve, méltán lehet tartani, hogy az idegrecze a' kitágult edények által mód nélkül nyomtatván, a' láttehetség visszapotolhatatlanul elenyészik. Ennek okát abban kell keresni, hogy a' szem'bántalma csak úgy enyhül, ha az egyetemes betegség javítatik; a' súly' orvoslása pedig, mint minden orvosok tudják, hosszas szokott lenni. Ezen egyetemes orvoslás keserű, zsongító, erősítő szerekekkel, és kiváltképp ásvány- és növény-savakkal hajtatik végre. Maga a' szem ezen gyulladásban a' mérsekés meleg hév' alkalmazatán kívül alig szenved meg egyéb szert.

MÁSODIK REND.

Ideges szembajok (Ophthalmonevroses).

273. §. Ezen rendbe mindazon szembántalmak tartoznak, mellyek a' szemidegrendszer' tehetségét előkelőleg támadják meg. A' szem idegrendszerének boncztanos szerkezete csaknem ugyanaz, melly az egyetemes idegrendszeré. A' látideg t. i. és az idegrecze, mellybe ama' kiterül, az agy-idegrendszer, a' sugárdúc (gan-

gllon ciliaro) és sugáridegek a' dúcz-idegrendszeret képezik; az izmokat ellátó idegek pedig némieneműleg a' gerinczidegeknek felölnek meg. A' szem-idegrendszer' művelete is megegyez az egyetemes idegrendszerével, es kettős működéssel külekezik, mellyeknek egyike az érzés, másika a' mozgás. Valahányszor tehát a' szem-idegeket támadja meg valamelly betegség, az mindenkor a' szemnek vagy érzését, vagy mozgását sorti előkölőleg. A' szembetegségek' alakai, mellyek kitündőleg a' szem' mozgását bántják, imígy következnek: szemhéjgörcs (blepharospasmus), szengörcs (nystagmus), szemhéjbónulás (blepharoplegia), szembénulás (ophthalmoplegia), bandzsalság (lucitas), és kancsalság (strabismus). A' szem' érzésbeli hibáihoz pedig a' szemfátság (ophthalmodynia), a' mor (amaurosis) és a' közel-, és messzelátás (myopia et presbyopia) tartoznak.

S z e m h é j g ö r c s.

(Blepharospasmus.)

274. §. Szemhéjgörcsnek a' szemhéjak' erőszakos és akaratellenes összeszorítása neveztetik. A' baj' kisebb fokuban ugyan a' szemhéjak' minden összeszorítása nélkül, csak a' szem-zárizom' egyes rostai rángódnak; de ezen betegség többnyire nagyobb fokban fordul elő, 's ekkor a' szem' zárizma' rendellenes összehúzódása miatt a' szemhéjak' rése olly szorosán bezáródik, hogy azokat nagyobb külerő sem távoztathatja el egymástól. A' szemhéjak' külső színén, kivált azok' szélei felé, a' köztakaró ránczokba szedődik, a' szemtekében pedig az összeszorított szemhéjak- okozta nyomás miatt tetemes fájdalomak jelenkeznek. Azonfölül legtöbb esetekben belső fény-kifejlések se hiányoznak. A' szemhéjgörcs a' beteget gyakran felereszti, de ismét visszatér. Valahányszor a' görcs enyhül, a' szemből könyök özönlének ki, és tetemes fényiszony jelenkezik, melly a' görcs' tökéletes enyészto után is fen szokott egy ideig maradni.

275. §. A' szemhéjgörcs sokszor mint kórjel szegődik a' görvélyes szemgyuladás' több alakaihoz. Azonkivül a' rászto (hypochondriacus) férfiak és mehkóros asszonyok is gyakran szenvednek ezen betegségben; sőt más ideges bajoknak is kísérdje szokott lenni ezen bántalom. Végre a' szembe hullott idegen testek után az izgatás' korjeleihez gyakran szengörcs is társulni szokott.

276. §. Mi a' szemhéjgörcs' jóslatát illeti, ez, a' szemhéjak' görcsös bántalmát egyedülösen tekintve, elég kedvező; mert bármi kellemetlen legyen is ezen görcs, de veszedelmet nem okoz, és a' mint nyomdáját elvégzi, azonnal, mint minden egyéb görcs, elhallgat. — A' szemhéjak' görcsös összeszorításánál ennek oka nagyobb tekintetet érdemel; mert míg az okok' behatása tart, addig nemcsak gyakor kórisméletektől, hanem különféle szövemények miatt más, mind a' szem', mind az egész életműség' hibáitól is méltán lehet tartani.

277. §. A' mondottakból kitetszik, hogy a' szemhéjgörcs' orvoslásában az okok' elmozdítására fő tekintetet kell fordítani. Ha tehát a' szemhéjgörcs akármelly szembetegség, p. o. görvélyes gyulladás, vagy valamely egytetemes nyavalya, p. o. rásztkór vagy méhkór által feltételeztetik: ezen bajok ellen szükséges munkálodni. Ha a' görcs szembe hullott idegen testek által hozatott elő, azt előbb körjelesleg el kell hárítani, azután az idegen testeket a' föntebb (73—75 §.) előadott mód szerint eltávolztatni. Ezen körjeles gyógyítása a' szemhéjgörcsnek, melly minden esetben igen fontos, mind éptanos, mind gyógyszeres eszközökkel hajtatik végre. Az éptanos szerek, mellyek a' betegség' kisebb fokában magok is elegendők, a' fény' és levegő' behatása merseklésében áll. Hol gyógyszeres bánásmód is kívántatik, ott lágyító vagy lágyító - bódár kásaborogatmányok szükségesek, mellyek lágyító fűvek', bürök' es beléndek' poraiból hozzáadott mákonyfestvénynyel készítetnek. Hasznosak azonfölül a' görcsellenes alvizek is, mellyeket székfűvirág-forrázatból es mákonyfestvényből vagy búzaszattból (assa foetida) szokás készíteni. Ha pedig a' szemhéjgörcs még ezekre sem távozik, belsőkép szállékony ösztönlő, bódár es idegcsillapító szerek kívántatnak.

S z e m g ö r c s .

(Nystagnus.)

278. §. A' szemizmok' görcsös összehúzódásai szemgörcsnek neveztetnek. Majd az egyenes, majd a' ferde szemizmok, es pedig majd rángásos, majd zsongos görcsben szenvednek. Midőn effele összehúzódások váltakozva történnek, es nagyobb erővel mennek végbe, a' szemek rendkívül forognak, es némi zord tekintetet mutatnak. Midőn pedig a' szemizmok' váltakozó görcsei eny-

hébbleg jelennek meg, a' szem szüntelen rezket, és nyughatatlan tekintetet terjeszt elő. Ha ezen egyes izmok' összehúzódásai tovább tartanak, a' szemeknek külfölbefele, mintegy bandzsalságot ábrázoló vonódásai tapasztaltatnak. Midőn akár az egyenes, akár a' ferde szemizmok nem egyenkint, hanem egyszerre zsongos görcsöktől támadtatnak meg, a' szemteke fáj, zord nézetet mutat, 's a' szemgödörbe majd mélyen bevonul, majd abból ismét rendkívül kiduzzad.

279. §. Az enyhébb de folytonos rángásokkal nyilatkozó szemgörcs a' napszonyban (heliophobia) szenvedő egymiknek állandó kórjele szokott lenni, és a' tárgyak' helyes felfoghatását akadályozza. Hasonló szemgörcsben szoktak szenvedni azok is, kik gyenge láttehetséggel bírnak, vagy gyenge koruktól fogva hályoggal vannak meglepetve. A' szemek' rángásai és szétvonódásai azonkívül gyakran előfordulnak a' nehéznyavalyában, dühösségben és más ideges bajokban sínlődő betegeknel is. Az életműség' más egyetemes betegségeiben is tapasztaltatnak némellykor hasonló szemrángások, és többnyire a' közelgő halál' gyászos hírnökeül szolgálnak.

280. §. A' mondottakból kitetszik, hogy a' szemgörcs csak alig fordul máskép elő, mint kórjelesleg. Ennekokáért az elődi betegség mind a' jóslatban, mind a' gyógyításban fő tekintetet érdemel. Azonban meg kell jegyezni, hogy sokszor az elődi betegség' szerencsés elenyészte után is fenmarad a' szemgörcs, és többé el sem is enyészik. Így ha a' gyenge korban támadt hályog szerencsésen elmellőztetik is, a' szemek' rezketése azután is fenmaradván, a' látás csak csonkán állíthatik helyre.

S z e m h é j b é n u l á s.

(Blepharoplegia.)

281. §. Ezen betegség a' szemhéj' zsonghiányának is (atoniatonblepharon, atonia palpebrae superioris) neveztetik, és a' szemhéjemelintő izom' szélhüdesét jelenti. A' felső szemhéj ezen betegségben előre függ, 's a' szemteke' nagyobb részét befedezi; de a' szemhéjak' része azért nincs egészen bezárva; mert a' szemhéjszélek között a' szem' fehére, sőt néha a' szaruhártya' alsó része is kilátszik. De a' felső szemhéjat mozdítani a' be-

teg épen nem képes; legnagyobb erőködés által is csak a' szemhéj' külső színén 's a' homlok-tájékon bírja a' bőrt ránczokba szedni, 's ezt is nem a' szem' zárizma, hanem a' szemöldredítő izom' (musc. corrugator superciliarum) segedelmével eszközli. — Ezen betegséggel legtöbb esetekben látbénulat (amblyopia amaurotica) vagy kettős látás is (diplopin) áll szövemenyben.

282. §. A' felső szemhéj' szélhüdesé néha idült, és hosszas fényiszonynyal járó szemgyuladások által hozatik elő. De a' felső szemhéj' és a' szemöldök-táj' sértését is alkalmat adhatnak ezen bántalomra. A' köszvényes egymiknél meghűtésből veszi eredetét. Azonkívül gutaütéses küleményű egymikben gyakran, mint a' gutaütés' hírnöke jelenik meg. Végre a' szemhéjbénulat gyakran a' mor' követő társa szokott lenni; mit, ha a' felső szemhéj' felemeltetik, az igen elcsüggedt látásból, a' szemteke' fel- és lefelé fordulásából, és a' láta' tetemes tágulásából lehet megessmérni.

283. §. Melly szemhéjbénulat előrejárt szemgyuladásoknak következelve, elég kedvező joslato engedi; mert ez nem szokott megátalkodott lenni, és okirányos orvoslás mellett könnyen távozik. Makacsabb ennél, melly erőműves sértésekből támadt, vagy köszvényes okból vette eredetét, vagy éppen morral áll szövemenyben. Azonban az is igaz, hogy ezen neme a' mornak nem szokott olly megátalkodott lenni, mint annak többi fajai; mert ha nem igen sokaig tartott, gyakran a' szemhéjbénulással együtt szerencsesen elenyeszik. Midőn a' szemhéjbénulás a' gutaütés' hírnöke, a' bal kimeneteltől mindenkor lehet tartani; minthogy a' beteg ezen környülmények közt elete' legnagyobb veszedelmében forog.

284. §. Ezen betegség' gyógyítása, midőn előrejárt szemgyuladásból vagy erőműves sértésekből eredvén, egyedül a' szemhéj-emelintő izom' szélhüdesét képezi, csak helybeli orvoslást kíván. E' végre a' felső szemhéjra és a' szemívfölötti tájékra leles és illatos bekenések kívántatnak. A' tarkóra, halánték' vagy csecsnyújtványok' tájára alkalmazott hólyaghuzok, vagy dár-danyír is foganatosak. Hol ezen baj köszvényes okból eredt, vagy morral szövettekett, ezen betegségek ellen szükséges alkalmas szerekekkel munkálodni. Ha pedig gutaütés fenyeget, ennek különbefe természetéhez kepest ugyan különbefe, de minden esetre hatás és sürgetőleg intézett bánásmód kívántatik.

S z e m b é n u l á s.

(Ophthalmoplegia.)

285. §. Ezen kóralak a' szemet mozdító izmok' egyetemes szélhüdését jelenti. A' szemteke ezen bajban helytálló és mozgatlan, a' nézés meredt, komor és gyakran halottas. A' szaruhártya elég rendes helyzetben marad, és a' szem, mint a' bandzsalságban, egyik vagy másik oldalra vonulva nincsen. A' látás többnyire csüggedt, a' láta tágult. Fájdalmak ritkán vannak jelen; csak néha az edények' nyilvános felduzzadásával a' szemet néminemű nehezség' és nyomás' érzelme fogja el. — A' szembénulat csak alig fordul elő magánosan: némellykor szemhéj-benulattal van párosulva, melylyel egyszersmind a' közelítő gutaütésnek előjelét teszi; többször tökéletesen, vagy tökéletlenül kifejlett morral, köszvénynyel vagy gilisztakórral áll szöveményben. Kitészik ezekből, minő jóslatot kell a' szembénulatban alapítani, 's gyógyítására minő bánásmódot intézni.

B a n d z s a l s á g.

(Luscitas.)

286. §. A' bandzsalság, vagy-is bandzsal-látás a' szemnek ama' rendellenes helyzetét teszi, mellyben annak tengelye a' törvényszeres iránytól állandólag és úgy távozik el, hogy azt a' bandzsal ellenkező irányba épen nem fordíthatja. A' bandzsalság némellykor hirtelen támad, és ekkor a' beteg, ha láttehetségét még el nem vesztette, kettős látással bántódik. Mert mint-hogy a' szenvedő szem' tengelyének irányzata az egészségéstől különbözik, innét ezen két tengelyek a' látetöben (horoptre) össze nem érnek: szükségesleg minden tárgynak kettősen kell látszani. A' kettős látáshoz némellykor a' szem' és mellékes részek' hasogató fájdalmi is csntlódnak. Ha pedig a' bandzsalság már több ideig tart, mind a' kettős látás, mind a' fájdalmak lassankint el szoktak enyészni. Kiknél a' bandzsalság csak lassankint fejlik ki, azoknál ezen tünetek épen nem tapasztaltatnak.

287. §. Bandzsalságra leggyakrabban meghűtés nyújt alkalmat, mellynek behatása a' külső vagy belső egyenes szemizmot szélhüdésbe ejti, kivált ha

az életműségben köszvényes kórszűny rejtezik. De úgy is támadhat ezen betegség, ha az érintett izmokat erőműves sértés vagy szaggatás éri; mert ilyenkor az ellenművelő izom előkelőségre kellven, a' szemtekét a' maga felére vonja. Azonkívül a' könymirigy' kókeme, a' szemgödör-csontok' gumói, a' szemgödör' sejtiszövetében fészkülő tömlős daganatok is a' szemet egyik vagy másik oldalra készthetetik 's nyomhatják. Vegre a' bandzsalság mint kórjele és követőtársa is előfordul több betegségeknek, millyenek a' mor, a' gutaütés, a' félhűdés (hemiplegia) és a' gilisztakór.

288. §. A' bandzsalság' jóslata az okok' különbsége szerint különbözik. Midőn meghűtésből támadt, legtöbb esetekben czélirányos orvoslás mellett ismét elenyészik. Akkor is gyógyítható ezen betegség, midőn a' szemgödör-csontok' bujasenyves vagy köszvényes daganatai által okoztatik. De hol a' könymirigy' kókeme, tömlős daganatok, vagy az izmok' elszaggatása által hozatik elő, a' bandzsal látás örökös bajt képez, és maga a' szem' működése is ezen esetekben, a' szemteke' szüntelen erőműves nyomatása miatt, el szokott enyészni. A' kórjeles bandzsalság jobbadán szomorú előremondást enged; mert ez ilyenkor az elődi bántalmakat követi, mellyek, az egy gilisztakórt kivéven, mindannyian gyógyíthatatlan vagy legalább veszelylyel teljes bajokat képeznek.

289. §. Gyógyítása ezen betegségnek, hol eszközölhető, különféle módon hajtatik vegre. Ha köszvényes okból vette eredetét, a' köszvényt kell czélirányos belső szerekkel gyógyítani; külsőkép hólyaghuzók' alkalmazata, és a' szemívfölötti tájék' léles bekenései kívántatnak. Ha pedig a' léles bekenések az idegek' szelhűdését eloszlatni nem bírják, a' Galvan- és berzecz-erőhöz kellene folyamodni. Hol gumók és csont-kinövések rejteznek a' bandzsalság' okául, ugyan a' felhordott külső szerek hasznosak ezen esetben is, kivált ha a' baj már tovább tart; de belső eloszlató szerektől itt még-is legtöbbet lehet várni. Legczélirányosabbak ezen tekintetből a' higanyos készítmények. Ha pedig a' bandzsalság más betegségek' kórjelet képezi, az elődi bajt szükséges okirányosan orvoslani.

K a n c s a l s á g.

(Strabismus.)

290. §. Ez a betegség is a szemteke hibás állásában áll, mellyben a szem tengelye hasonlóképen eltér a törvényszeres irányzattól, de úgy hogy a kancsalságot azért mindenfelé mozdíthatja. Tehát a bandzsalságtól az által különbözik, hogy a bandzsal a bántódott szemét hibás helyzetéből az ellenkező oldalra nem fordíthatja, a kancsalsal pedig szemét mindenfelé szabadon forgathatja. Ezen hibában neha csak egyik, de többször mind a két szem szenved. Midőn a láta mind a két szemmen rendes helyzetéből az orr felé van fordulva, a baj összehajló kancsalságnak (strabismus convergens) neveztetik; ha ellenben a két szaruhártya a külső szemszeglet felé vonul, terpedő kancsalságnak (strabismus divergens) mondatik. Az egyik szemmen előforduló kancsalság mellett, midőn a baj még nem régi, többnyire kettős látás is jelenkezik; minek az a következmene, hogy a beteg az ebből szülemendő látásbeli zavarok kikerülése végett a bántódott szemet folyvást csukva tartja, mindaddig, míg ez a látástól egészen megszokván, többé semmi tárgyat sem képes felfogni. Mi ha egyszer megtörtént, a lecsukott szem a beteg ismét felnyitja, mellynek tengelye jobbadán a belső szemszeglet felé fordulva, rendellenes helyzetben tűnik elő.

291. §. A csecsemőknél ezen baj akkor szokott leginkább támadni, midőn ezek mindig egy emlőből és egyik felől szoptatnak, vagy a bölcsőben állandólag úgy helyheztetnek, hogy a világosság mindig csak egyik és ugyanazon szemekre szolgáljon. Illyenkor a szemek szünet nélkül a világosság felé fordítván, végre tengelyeik rendes irányzatát elvesztik, és befelé fordulnak. Kancsalságba esnek továbbá gyakran azon csecsemők is, kik tetemes rángásokban szenvednek; mert a tartós görcsök után a szemek rendellenes helyzete gyakran szokványossá válik. De rossz szokás is előhozhatja a kancsalságot, ha a csecsemők igen gyakran orruk hegyét nézegetik. A megletteknél is sokszor a kancsalság rossz szokásból veszi eredetét, midőn t. i. a látás végett minden tárgyak a szemekhez mód nélkül közel tartatnak; de gyakrabban akkint támad, hogy az egyik szem gyengébb láttehetséggel bírván, ennek gyakorlása annyira elhagyatik, hogy ezen szem többé semmi tárgy felfogására sem alkalmas. Szükségesleg kancsalság támad

vége mindazon szembetegeknél, kik a' szaruhártya' foltjában (macula) vagy hályogában (leucoma) szenvednek, ha ezen szemhibák miatt, hogy a' fénysugarak a' szaruhártya' átlátszékony részére essenek, szemeiket úgy összefordítani kénytelenek, hogy azok' hibás helyzetű kancsalságot képez.

292. §. A' kancsalság' jóslata azon csecsemőknél, kik abban nem régóta szenvednek, elég kedvező; mert ekkor a' szemeket célirányos bánásmóddal gyakran rendes helyzetökbe vissza lehet téríteni. Midőn a' kancsalság rossz szokáson alapul, ritkán háritathatik el; mert csak igen nehezen szoktak megválni megszokott hibájuktól a' betegek. Orvosolható továbbá a' kancsalság némellykor azon esetekben is, midőn gyenge látáson, vagy a' szaruhártya' gyógyítható homályán alapszik. De ha a' szaruhomály orvosolhatatlan, a' kancsalság is elháritathatlan bajt képez.

293. §. A' gyengéd csecsemők' kancsalságában mindenek előtt az okokat kell eltávoztatni, azután a' gyermek' eleibe egyenest valamely fényes vagy lármás tárgyat alkalmazni, melly annak figyelmét magára vonja; mert így midőn a' csecsemő szemcseit szüntelen az egyenest előtte fekvő dologra függeszti, kancsalságától lassankint megmenekszik. A' megletteknek, kik rossz szokásból szereztek ezen hibát, ha az intések nem használnak, S. Yves' bánásmódját kell ajánlani. E' szerint a' kancsalok mindennap egyenest a' tükör' eleibe állítatnak, és szorgosan intetnek, hogy egyenes ábrázattal és élesen önnön szemekibe nézzenek. Azt is szokták efféle kancsaloknak ajánlani, hogy némi apró munkával foglalatoskodjanak, vagy igen apró nyomatot olvassanak úgy, hogy a' tárgyra mindenkor, mennyre csak lehet, egyenest nézzenek. — Midőn a' kancsalság az egyik szem' gyengeségén alapszik, hol egyik, hol másik szemet kendővel le kell kötni váltogatva, hogy így a' beteg mindig csak egy szemmel nézván, mind a' két szemét mindenfelé mozgatni tanulja meg. Hogy pedig annál nagyobb sikerrel haladjon a' gyógyítás, a' bántódott szem' hejait gyakrabban léles szerekkel kenegetni célirányos leend. Ha a' kancsalságot gyógyítható szaruhomály feltételezi, ezt szükséges alkalmas szerekkel gyógyítani. Egykor a' kancsalság ellen ezüstmű, elefantsontból vagy ind-fából készített homorú lemezek használtattak, mellyek közepett apró lyukakkal ellátva, a' szemek eleibe köttettek, hogy a' kancsalok ekkint szemeiket egyenesre es az említett lyukak felé fordítani tanulják. De úgy mutatta a' tapasztalás, hogy a' kan-

csalság ezen bánásmód mellett inkább növekedett mint enyészett.

S z e m f á j á s .

(Ophthalmodynia.)

204. §. A' szemet minden gyuladás nélkül ostromló fájdalom szemfájásnak neveztetik. Ezen ideges fájdalmat tehát a' gyuladós fájástól, melly legtöbb szemgyuladások' kórjele szokott lenni, jól meg kell különböztetni. Ezen fájdalom érzelmére nézve többnyire furo vagy összeszorító, hevességét tekintve pedig különféle fokú szokott lenni. Néha hirtelen áll be a' fájdalmas roham, de többször fényiszony, könnyár, és a' szemek' gyakor hunyorgatásai teszik előző jeleit. Ugyanezen tünetek a' roham alatt sem szűnnek meg, hanem ennek új kórjeleihez elegyülnek. Ide tartoznak a' látá' összeszorulása, a' látás' csüggedése, és a' szem', sőt jobbadán az egész ábrázat' felduzzadása. A' fájdalmas roham nem mindig egyenlő ideig tart; néha a' kórjelek enyhülnek vagy épen el is enyésznek, de a' roham ujlag visszatér. Midőn ezen betegség legnagyobb hevességgel dühösködik, az említett kórjeleken kívül étundor, hányás és más hasonszenves kórjelek is jelenkeznek.

205. §. Úgy látszik, hogy ezen ritka betegségre a' szemek' különös érzékenysége nyújt készséget. Támasztó okúl a' hatásb fény' behatása, a' szemek' erőtetése, és a' szenvedélyek szolgálnak. A' fog- és arc-fájás mellett néha rokonszenvből támad. — A' szemfájás' jóslata többnyire szomorú; mert legtöbb esetekben soká tart, gyakran visszatér, és a' láttehetséget veszedelmezteti. — Gyógyítására csillapító és idegösztönlő szereket (nervina) kíván. Innét az édesbígany, mákony, a' horganyvirág (fiores zinci), a' pézsmá, káfor és nagragulya ezen nyavalya' gyógyításában a' legfőbb szerekekhez tartoznak. Azonban ha a' fájdalmas rohamok nagyobb nedvgyülemmel járnak, a' mondott szerekek' használata előtt célirányosan helybeli vérürítések intéztetnek; egyszersmind pedig elvezető szerekek, főkép izgató lábvizek, haszonnal rendeltetnek.

M o r.

(Amaurosis.)

296. §. A' mor, vagy fekete hályog, az idegrecze' és a' látideg' bántalmán alapuló vakságot, vagy a' látás' tetemes gyengeségét jelenti. Néha csak az egyik szemem fordul elő, de többször mind a' kettőt egyszerre vagy egymás után támadja meg. Némelykor hirtelen fejlik ki, többször csekély kezdetből ered, 's lassankint növekedik, és ekkor a' mort különféle kórjek előzik meg. Ezen előjelek gyakran a' szem' magasított érzékenységére mutatnak; innét a' betegek a' fény' nagyobb behatását vagy csillámló tárgyak' szemlélését nehezen tűrik, a' tüzláng vagy a' gyertyavilág nagy kellemetlenségökre szolgál. Azonfölül efféle betegek minden tárgyakat világos színnel ruházva látnak, és gyakran szikrák, villámok, világító alakok, sőt egész sor képek forognak minden külső ok nélkül szemeik előtt. Néha különféle színeket látnak (színlátás, chrupsia), vagy élesebb láttehetséget nyernek (éleslátás, oxyopia); a' küldölgök' számát sokítva látják, vagy nappal alig látnak, és csak alkonykor és setét helyeken bírják a' tárgyakat megkülönböztetni (napvakság, nyctalopia).

297. §. Más betegekben a' mor' előmondó jelei az érzékenység' ellenkező állapotjára, és látideg' bágyadó tehetségére mutatnak. Ide tartozik némely betegnek különös fényvágya, mellyel a' világosságot keresik, és a' napfénybe örömet néznek; valamint a' fekete foltok' látása is, mellyek a' szemek előtt repdesni látszanak (setétlátás, légylátás, scotomia, visus muscarum). Vagy-nak továbbá olyan betegek is, kiknek minden tárgyak csak félig, vagy különfelekép csonkítva látszanak (fel-látás, hemiopia; tündérlátás, metamorphopsia), vagy kiknek minden tárgyak többé kevesbé sűrű hálloba vagy ködbe burkolva, vagy legalább setétebb színekben tűnnek elő. Mások setétes helyeken látásuk' élességét elvesztik, és csak világos nappal látnak (éjvakság, hemeralopia). Némelykor a' látás kevesbé nehezebb munkák, a' szemek' mérsekes gyakorlása, vagy csekély nedv-vesztés után elcsügged; nyugalom és felébresztő szerek által pedig rövid idő múlva régi tisztaságát visszanyeri.

298. §. Eddig említett látásheli hibák, különféle fokban, különféle számmal és nyomdával szoktak előfordulni, és különféle gyorsasággal fejlenek ki. Kedvező körülmények közt ezen kórjekek néha el is e-

nyésznek, vagy javulnak, vagy legalább a' mor' további kifejlődésének gát ejtődik. Láthatni ezt leginkább a' légylátás-, az éj-, és napvakságban, mely hibák sokszor több esztendőig, sőt egész életben is fenmaradnak a' nélkül, hogy a' látásnak növekedő akadályt szülnének. De többnyire az említett tünetek valóságos vakság' előjeleit képzik, előbb utóbb minden tekintetből öregbülnek, 's a' látást naponkint fogyasztván, annyira növekednek, hogy a' beteg csak a' nagyobb tárgyakat képes felfogni, minden szín-, alak- vagy idom-megkülönböztetés nélkül; vagy pedig a' baj legfőbb polczát eléri, és a' beteg a' világosságot a' setétől megkülönböztetni nem képes, 's a' szem' működése tökéletesen elonyézik.

299. §. Midőn a' láttehetség ekkint elvész, sokszor a' szem semmi tárgybeli tünetet sem terjeszt elő; de vannak még-is közönségesen némelly tárgybeli kórjelek is, mellyek a' mor' kifejlését követik. Effele jelek leginkább a' láta' beteges változásaiban tünnek elő. Különbféle pedig azon változások, mellyeket a' látán a' mor' kifejlése mellett lehet tapasztalni. Többnyire mód nélkül ki van tágulva (tátott láta, mydriasis), 's a' szivárványhártya resten mozdul, vagy épen mozzatlannak tapasztaltatik. Illyenkor többnyire a' láta rendes időmát is elveszti, t. i. vagy szegletes lesz minden bizonyos szabály nélkül, vagy hosszúdad alakot ölt, és akár a' két szemszeglet felé, akár, mint a' macskákban, fel és alá terped. Ellenben olyan betegek is találkoznak, kiknél nem csak a' láta rendes nyilását megtartja, de a' szivárványhártya is rendes mozgékonytsággal bír; sőt sokszor a' láta betegesen összehúzódva (látaszűkület, myosis), és a' szivárványhártya módnélkül mozzatagnak tapasztaltatik. Midőn csak egyik szem szenved fekete hályogban, sokszor a' láta, ha mind a' két szem nyitva tartatik, rendes nyilást mutat; és mind a' két szem a' világosság' különböző behatására egyiránt változik; de a' mint az egészséges szem lehunyatik, a' beteg szem' látája azonnal rendkívül kitágul 's mozzatlanná válik. A' láta a' morban többnyire fekete színt mutat, néha még-is szarvszínűnek, ködös-, fehéres- vagy vörösesnek is tapasztaltatik.

300. §. Említett kórjeleken kívül jobbadán még más tünetek is mutatkoznak ezen betegségben. Ide tartoznak: a' felső szemhéj' zsonghiánya, és a' bandzsalság, valamint más különféle alkalmatlanságok és fájdalom is, mellyektől a' mor, kivált kifejléskor kísértetni szokott. Néha nedvbuzgás' és vérgyülem' jelei is

mutatkoznak a' szenvedő szemén. Hol pedig már meg-rögzött a' nyavalya, nemcsak a' szem' mozgásai lankadnak az izomtehetség' gyengesége miatt, de lassankint különféle anyagbeli hibák is fejlenek ki. Így a' szaruhártya homályba borul, a' jégencse elveszti átlátszékonyságát, az üvegtest megzöldül, vagy igen híg nedvé olvadódzik, a' szem' edényei betegesen kitágulnak, zsonghiányba esnek, 's így érszem fejlík ki (cirsophthalmia).

301. §. A' mor' okai előkészítőkre és támasztókra oszlanak. Mi a' készséget illeti, ez az emberi nemzetben szerte szórva tapasztaltatik; mert semmi életidőt, semmi nemet e' gyászos nyavalya nem kímél; férfit, asszonyt, csecsemőt 's meglettet egyiránt támad meg. De az úgy nevezett ideges külemény különösen kedvez ezen betegségnek, hol az idegrendszer különös mozgékonyssággal és forgékonyssággal bír. A' vérteljes külemény is hajló a' fekete - hályogra, ha agy-, és szentorulatokra hajlandósággal van párosulva. Nemkülönben többféle betegségek is, a' morra vagy magasítják, vagy nemzik a' kórkésziséget. Ide tartoznak kiváltképen: az ideges láz, a' ragályos hagymáz, a' csúz és köszvény, minden bőrszenyek és kütegek. De leginkább a' has-belrészek' dugulásai és mindazon nyavalyák növelik ezen kórkésziséget, mellyek a' verőczer-rendszerben (systema venae portae) restebb vérkerengéssel járnak, vagy ezen okból veszik eredetöket. Végre az ideges betegségek is magasítják ezen készséget, úgymint a' rásztkor (hypochondria), méhkör (hysteria), főfájás, felfűszaggatás, szédülés, és a' gutaütés.

302. §. A' mor' támasztó okai közt első helyet foglalnak a' fej' sértései, mellyek azt megzúzzák, rázzák, vagy sebesítik. Ide tartozik az agynak csontgumók, daganatok, higorok (hydatides), összegyülemlett savó, vér, vagy geny általi nyomatása is. Ezek után magának a' szemnek sérelmei következnek, mellyek ha tetemesbek, akár a' látideget és idegrezét, akár a' sugár-idegeket és sugártestet érzék, gyakran mort támasztanak. Sőt a' homlokideg' sértései is némellykor hasonló foganattal bírnak. Végre idejárulnak a' látideg' feszítései és összenyomatásai is, mellyek a' szemgödörben fészkülő daganatok által okoztatnak.

303. §. A' mor' gyakor támasztó okául szolgálnak továbbá a' főbe vagy szembe gyülemelő nedvek, mellyek az agy' életmíveit, és a' látideget működésükben

akadályozzák. Hasonló nedvtorulatok az aranyér', hószám' 's más szokványos kiválasztások' elnyomatása által hozatnak elő. Közönségesen a' mell-vízkórban, asztkórban (phthisis), vagy más valamely nedvkerengést gátló tüdőbajban szenvedő egymik is hajlók efféle nedvgyülemekre. Végre különbéféle más környülmények is adnak okot nedvtorulatokra. Illyenek: a' terhesség, nehéz széklet, szokványos köhögés, elrégült hányás, mód nélkül nagy nevetés, erőszakos kiabálás, előrehajtott fővel végzett nehezebb munkák, fejen hordott terhek, a' gyomor' megterhelése, a' napfényen lét (insolatio), az elme' erőtető gyakorlásai, heves harag, zabolátlan öröm, léles italokkali élés, ösztönlő és nedvbuzgást okozó gyógyszerek' czélelles használata.

304. §. Továbbá a' mor' támasztó okaihoz tartoznak minden bódító és szédítő mérgek, úgymint: a' mákony, nadragulya, borostyán-megy (laurocerasus), maszlag (stramonium), ebvészmag (nux vomica) és a' beléndek. Az ólomnemű szerek' belső használata is, és szinte minden keserű szerekkel élés az idegrendszer' élettehetségét vesztegetni látszanak. Ide tartozik leginkább az égetett katang-gyökérből (rad. cichorei) készített kávé-pótlék, és a' keserűs szerek. Gyakrabban előhozatik a' feketehályog mindazon befolyások által, mellyek az egész idegrendszer' tehetségére nézve kimerítőleg munkálódnak, ú. m. a' hideg, az éhség, a' csüggesztő szenvedélyek, és a' nemesebb nedvek' vesztése. De azon befolyások is, mellyek csak a' látideg' tehetségét akár közvetlen, akár közvetve gyengítik, nyújtanak ezen betegségekre alkalmat. Illyenek: a' setét helyekeni hosszas tartózkodás, a' szemek' czélellesleg intézett hideg feresztése, a' tölt hold' tartós szemléltetése, a' napfogyatkozások' szabad szemmel nézegetése, a' setétnek hirtelen világosságra változása, igen apró, fényes, vagy fényt visszaverő tárgyaknak gyakor szemlélese, a' nagyító üvegekkel visszaélés 'stb.

305. §. Azonkívül a' mor' támasztó okaihoz tartoznak minden első utakban fészülő ingerek. Innét a' tápláló csőben heverő csorva, minő a' meg nem emésztett étkek, megromlott epe, összegyűlt nyák, takony 's a' t., de kivált a' gilisztás csorva, a' mor' okvizsgálatában fő tekintetet érdemelnek. — Ide számíthatnak végre mindazon ártékony hatalmak, mellyek a' kütegeket a' bőrről visszaverik, a' bőrszenyeket időnek előtte kiszárítják, vagy a' szokványos nyavalyákat elnyomják. Mert sokszor a' visszavert vörheny, kiszáradt sőmör,

elnyomott rüh, korán behogedt szokványos fekélyek, felakadt tej-elválasztás után mor' kifejlése tapasztaltott.

306. §. Ezen sokszerű kártékony hatalmak, mint a' mondottakból kitetszik, sem ugyanegy részére az életműségnek nem hatnak, sem a' láttehetséget ugyanazon módon el nem törülik. Némellyek közülök az agyra muukálódnak, 's a' látás' életművét működésére különbfelekép teszik alkalmatlanná. Más támasztó okok inkább az idegreczén és látidegen külölik ártalmas hatalmukat, 's ezen részeket vagy erőművesen sértik, vagy vérgyülemet okozván, működéseikben gátolják; neha pedig közvetlen vagy közvetve gyengítvén, a' láttehetséget kimerítik, vagy végre a' tengelet' folyamát forgatván fel, a' látideget aszkórba ejtik, az idegreczét pedig vastag fehér hártyává változtatják, vagy más efféle rendellenességet hoznak elő,

307. §. Vannak végre a' mornak olyan támasztó okai is, mellyek a' sugáridegeket, vagy a' homlokideget bántják előkelőleg. Illyenek különösen a' hasban fészkülő ártékony hatalmak, mellyek T. Valther' állítása szerint, az együttérz-ideg' (n. sympathicus) bántalmát könnyen a' sugáridegekre származtatják, és ezeket szelhüdős állapotba ejtik; melly állapot innét a' látidegre és idegreczére is elhárarnlik. Így a' sugáridegek' es a' sugártest' sértései is sokszor másodrendileg feketehályogot támasztanak. Valamint a' homlokideg' bénulása is lassankint az idegreczére elszármazván, feketehályogra adhat okot. Elbénulhat pedig ezen ideg, ha megsebesítetik, mi már a' régi orvosok előtt is esméretes volt, vagy ha valamelly fekély' helytelen behogedése' következésében feszítetik; mire T. Beer tön legelőször bennünket figyelmetessé.

308. §. A' mornak sokféle felosztásai vannak. Legfőbb felosztása az, melly a' látideg' bántalmának minőségén és természetén alapszik. Ezen bántalom' természete pedig általjában kétféle: a' mor t. i. vagy a' látideg' és idegrecze' valóságos gyengeségén alapul, vagy a' látideg' és idegrecze' működése különbfele okok, de leginkább vértorulatok által, csak elnyomatva vagon. A' mor' előbbi neme idegesnek, eme' pedig méltán edényesnek neveztetik. Az ideges mor (amauroris nervosa) majd nagyobb forgékonyssággal, majd tompasággal van párosulva; innét a' mort alkalmasan három fajokra lehet különböztetni: forgékony, tompa és edényes morra. A' forgékony mor (amaurosis erethistica) a' látideg' elgyengült tehetségén alapszik, de melly nagyobb ösztön-

iránti fogékonysággal van párosulva. Megesmérhető ezen mor' faját a' szem' nagyobb érzékenységből, a' láta' rendellenes szűküléséből, és a' szivárványhártya' beteges mozgékonyaságából. A' tompa morban (amaurosis torpida) a' látideg' elgyengült tehetsége az ösztönök iránt rest visszahatékonyságot mutat, Kóresmérete a' szem' tompa érzékenységből, a' láta' rendellenes kitágulásából és terpedéséből, a' szivárványhártya' tunya vagy épen hiányozó mozgékonyaságából állítatik fel. Az edényes mor (amaurosis humoralis) a' látideg' tehetségének leginkább nedvtorulatok általi elnyomatásában áll: a' látideg' tehetsége tehát a' mor' ezen fajában sem kiemelve, sem elcsüggedve nincsen, hanem működésében a' renden túl duzzadó edények által okozott nyomás miatt gátolva van. Ha a' beteg' küleményét és az indító okok' munkálati módját tekintetbe vesszük, ezen mor' mindazon jelek ösmértetik, mellyek a' szemekben és a' főben nagyobb nedvtorulásokra mutatnak. Az érzékenység és visszahatékonyság ezen mor' fajában majd magasítva, majd eltompulva tapasztaltatik.

309. §. A' másik, a' gyakorkodásban igen hasznos felosztás a' mor' egyszerűre és szöveményesre különözi. Egyszerűnek mondatik, melly egyedül létezőn, semmi helybeli vagy egyetemes bajjal párosulva nincsen; szöveményesnek pedig, melly akár valami szembajjal, akár egyetemes betegséggel egybecsatolva vagyon. Innét a' mor' szöveményei vagy helybéliek, vagy alkotmánybéliek; amazok a' szemben, ezek a' többi életműségben léteznek. Szinte minden betegségek, mellyek a' szemet vagy az életműséget megszállni szokták, a' morral szöveménybe léphetnek. Azonban mind a' két rendi szöveményei a' mornak ismét létalaposokra és mellekesekre osztatnak. Létalapos szöveményeknek azokat mondjuk, mellyek a' morral vagy okbeli összeköttetésben vannak, vagy legalább annak gyógyítása' módját módosítják, Ellenben mindazon szövemények csak mellékeseknek mondatnak, mellyek csak oldalaslag támadván, a' mor' gyógyításában különös méltánylást nem kívánnak.

310. §. Vannak az előadattakon kívül a' mornak még más felosztásai is, mellyek a' baj' székére és kiterjedésére, annak támadási módjára, fokára és nyomdájára alapítatnak. Székére nézve a' mor' egyik- vagy mind a' két szembeli lehet, a' mint vagy csak az egyik, vagy mind a' két szemet támadja meg. Kiterjedésére nézve a' mor' teljes, mellyben az egész idegrecze szenved, és részintes lehet, mellyben a' látás csak bizonyos irányban tagadtatik meg. A' részintes morhoz tartozik

a' félmor, mellyben a' beteg a' nagyobb tárgyaknak csak felét képes megkülönböztetni, úgy, hogy ezeknek vagy függőleges külső vagy belső oldalát, vagy vízirányos felső vagy alsó fel részét fogja fel. Midőn a' beteg a' tárgyak' belső felét látja, az idegreczenek is belső fele szenved, és fordítva; ha pedig csak az alsó felét különbözteti meg a' tárgyaknak, az idegrecze' alsó fele moros, mellyet ellenben egészségesnek kell tartani, midőn a' beteg csak a' felfekvő tárgyakat különbözteti meg.

311. §. A' támadás' módját tekintvén, a' mor hirtelen, vagy halkán támadású lehet; a' mint az egyik vagy mind a' két szem egyszerre vagy lassankint veszi el láttehetségét. Kifejlési fokára nézve a' mor tökéletlenre és tökéletesre osztatik. A' tökéletlen morban, melly látbénulatnak is (amblyopia amaurotica) nevezetik, a' beteg a' nagyobb tárgyakat, bár nem igen tisztán, felfoghatja; a' tökéletesen kifejlett morban pedig a' beteg minden tárgyak' látásától egészen megfosztatik. De még a' tökéletes mornak is két fokát szokás megkülönböztetni, a' mint t. i. a' fénysejtés még jelen van, vagy ez is tökéletesen hiányozik. Mi végre a' mor' nyomdáját illeti, erre nézve a' mor folytonos vagy közbehagyó lehet. Amaz a' szemnek semmi közidőt sem enged, mellyben működését gyakorolhatná; emez pedig a' beteget izromonkint feleresztli, de bizonyos vagy bizonytalan idő mulva ismét visszatér. Innét a' közbehagyó mor vagy bolygó nyomdát követ, mi akkor történik meg, midőn a' mor'támasztó okai nincsenek meghatározott időhöz kötve, millyenek: a' részegség, gyomorterhelés, 's. t. e.; vagy időkörös a' feketehályog, azaz bizonyos időkbén, p. o. hószám' időköre, vagy váltólázak' rohamai alatt tűnik elő.

312. §. Jóslata a' mornak általában szomorú; mert annak sem természetét, sem a' küldölgök iránti viszonyait, mellyeknek gyógyszerül kellene szolgálni, eléggé nem esmérjük. Azért csak ritka esetekben éri el az orvos kitűzött célját, és a' mort méltán az orvosok' vesződségének 's a' művészet' gúnyának lehet nevezni. Azonban ezen közönséges jóslatot a' mor' természete valamennyire módosítja. Valahányszor az idegek' tehetősége közvetlen bántódik, és a' mor az erők' akár elgyengült, akár kimerített állapotján alapszik, az egészség' helyreállítása mindenkor nehéz. De ezen esetekben is van némi különbség; mert a' forgékony mor, hol az érzékenység magasulva lévén, az elgyengült erők az alkalmazott ösztönök iránt nem inamosok, még-is előbb

engedi a' látideg' és idegrecze' működésének helyreállítását, mint a' tompa mor, mellyben a' visszahatékonyság rest vagy épen hiányozik. Midőn ellenben az idegtehetség nem szenved közvetlen, hanem leginkább a' szemben és agyban toruló vér által csak elnyomva van: ott a' jóslat nem olly szomorú, mint a' valóságos ideges morban. Mert könnyebb az elzárt és gátolt erőket kiszabadítani, mint a' bágyadt tehetséget feleléstenni, vagy épen az elveszettet visszapótolni. Azonban meg kell jegyezni, hogy az edényes morban is igen nehéz a' helybeli nedvteljet elhárítani, és hogy az elnyomatott erők is, ha azonnal fel nem szabadítatnak, végre kimerítetnek és valóságos tompa erőhiányba hanyatlanak.

313. §. A' mor' természetére alapított jóslatot annak okai még közelebb határozzák meg. Hol a' mor-készség öröklött, vagy egyetemes nyavalyák' szüleménye, hol a' támasztó okok az idegek' életművezetét sértik meg, vagy olly minőségűek, hogy elgyengítésök vagy elhárítások lehetetlen: ott a' vakság gyógyíthatatlan szokott lenni. Ha ellenben a' mor' támasztó okai erőbelileg munkálódnak, 's elődileg a' sugáridegeket bántják, és könnyen elmellőzhetőek: ott a' mor' gyógyulását reményelni lehet.

314. §. A' mor' jóslatában azonkívül annak szöveményeit, tartását és kifejlési fokát is tekintetbe kell venni. Hol tehát a' többi környülmények kedvezvén, a' mor egyszerű, hevenyiben támadt, és a' kifejlődés' alacsonyabb fokán létez: ott a' gyógyításnak szerencsés kimenetelt lehet igérni. Ha pedig a' mor az életműség' gyógyíthatatlan hibáival létalapos szöveményben áll, ha rossz küléménnyel, egyetemes gyengeséggel, romlott nedvekkal van összeköttetésben: az orvoslás többnyire minden siker nélkül marad. Ugyanezt tapasztaljuk a' nehézhallással vagy más valamelly külérzek' hibájával szövetekezett morban is; minthogy effele bajok szinte mindenkor az agy' életművezetes hibáin alapulnak. Gyógyíthatatlan továbbá a' mor, mellynek folyamata alatt a' szemben lassankint életművezetes változások képlődnek. De ha ilyen szövemények nincsenek is jelen, még-is gyógyíthatatlan lehet a' mor, ha megrögzött és a' kifejlődés' legfőbb polczára jutott. Az egyik szem' moros bántalma mellett, mellyen célirányos orvoslás semmit sem fog, méltán felhetni, nehogy a' szemek' egymásközti legszorosabb rokonsága miatt a' látethetség' benulása a' másik szemre is elterül.

315. §. Ezen legutakébb nyavalya' gyógyításában, mely sokszor a' művészet' minden tehetséget kimeríti, az orvosnak minden igyekezetét arra kell fordítani, hogy minden egyes esetben a' nyavalya' természetéhez legalkalmasabb gyógytervet alapíthasson. Mindenek előtt tehát az indító okokra függeszse fő tekintetét, hogy azokat elmellőzze, vagy behatásokat tompítsa és elgyengítse. Ha tehát a' morral valami fő, szemívfölötti táj, vagy szem' sebe okbeli egybeköttetésben áll, a' sebet kell mindenek előtt czélirányosan orvosolni. Ha pedig a' szemöldök' vagy szemgödör' táján hegjegy található, mely ezen tájak' genyedő sebei után helytelenül képlődven, a' homlokideget nyomja, 'a' a' mor' támasztó okául szolgál; a' szemgödri lyuk alatt egy mély metszéssel a' homlokideget át kell metszeni, hogy így a' homlokideg feszülésétől megmenekedjék. Illy móddal gyakran a' feszítés által feltételezett mor is elenyészik.

316. §. A' mor' azon fajában, mely ólomszerek' belső használata által hozatott elő, olajos, nyákos és lágyító szerek, czélirányos életkormánnyal kívántatnak. Ha a' mor bevett mérgek' következelme, a' hánytatók és különbféle ellenmérgek legsikeresebb fogantat ígérnek. Azonban, ha az agy felé nagy vérgyülem jelenkeznek, a' hánytatót közönséges vérelesztéssel kellene megelőzni. Ha csorva okozza a' mort, azt kell az első utakból hánytatók' vagy hashajtók' segedelmével kiküszöbölni, a' mint t. i. a' csorva felfelé, vagy inkább aláfelé duzzadozik. Kiürítvén a' csorvát, ennek hátramaradt részeit javító szerek kívántatnak. A' gilisztás csorva ellen, a' belférgék' megölésére és kiküszöbölésére féregellenes szerek szükségesek; de egyszersmind a' visszapótló folyamat is javítani és ösztönölni kell, hogy a' férgék' fészke elpusztíttassék, és azok' visszatermődésének gát vettessék.

317. §. Midőn a' mort valamely elnyomatott kiválasztás okozza, ezt kell mindenek előtt alkalmas szerekkel helyreállítani. Innét az eltűnt aranyeret, hószámot, lábvizekkel, felferdőkkel, a' lábon intézett érvágásokkal, a' középhúsrá alkalmazott nadályokkal, kásaborogatmányokkal és más javallt szerekkel szükséges visszaállítani. A' felakadt tej-elválasztás lágyító borogatmányokat, a' kiszáradt fekélyek csípős felevő szerekét kívánunk helyreállításokra. A' megszokott, de elmulasztott érvágásokat, hashajtókat ismételni szükséges. A' visszavert kütegeket, fonákul kiszáritott hőrszenyeket, vagy müleges beoltással, vagy hol ez nem

eszközülhető, a' bőrre közvetlen alkalmazott erős és csípős szerekkel kell visszahozni. Ugyan e' célból, ha a' dolog kívánja, ferdők is használtathatnak, belsőképp pedig a' bőrre főbb munkálattal bíró szerek rendeltethetnek. Hol a' látideg' és idegrecze' anyagos változásait, vagy a' szemgödörben fészkülő és a' szemtekére nyomást küölő dagánatokat lehet feltenni, a' higany-nemű szerek' bőkezű használata igen hasznos lehet, mellyek az életműves anyag' feloldására legnagyobb hatalommal bírnak; mert, mint mondják, a' higany' legpazarabb alkalmaztatása által a' legmegrögzöttebb és megátalkodottabb morok is meggyógyítottak.

318. §. Midőn a' mor' okait kifürkészünk lehetetlen, vagy azokat el nem mellőzhetjük, vagy ha elmellőztük is azokat, de a' mor nem enyészik: akkor azon kell iparkodnunk, hogy előbb a' léalapos szöveményeket hárítsuk el, azután pedig a' mor' természetéhez képest célirányos gyógytervet alapítsunk. A' nyavalyák, mellyekkel a' mor léalapos szöveményben áll, kétrendiek lehetnek: t. i. vagy az életműséget hevesebben ostromolják és életveszedelemmel járnak, vagy pedig a' morral különös egybeköttetésben és okheli viszonyokban állanak. Ide tartoznak a' csúz, a' köszvény, különbféle idegbajok 's a' t. Valahányszor a' mor mellett valamelly súlyos és az életet veszedelmeztető nyavalya van jelen, a' józan ész mutatja, hogy mindenek előtt ezen veszedelmes nyavalyát kell orvosolni, és csak azután, midőn a' beteg abból fellábad, a' mor' gyógyításához fogni. Ha pedig a' morral más rendbeli betegség áll léalapos egybeköttetésben, addig a' fekete hályog meg nem gyógyul, míg azon betegség le nem gyózetik. Ilyenkor tehát ezen nyavalya' gyógyítására kell minden igyekezetet fordítani; melly ha szerencsésen célhoz jutott, a' szem' bántalma sokszor önkényt megadja magát.

319. §. A' bánásmód, mellyet a' mor' bélyege kíván, különbféle. A' forgekony morban, mellyet az élettehetség' gyengesége és az érzékenység' kelletinél nagyobb foka bélyegez, kettős javallatot szükség szem előtt tartani. Egyik a' kicsapongó érzékenység' csillapítását, másik a' látideg' lankadt tehetsége' felösztlését kívánja. A' rendtulos érzékenységet bódár szerek tompítják, a' gyengeségen pedig ösztönlő szerek segítenek. De minthogy a' nagyobb érzékenység többnyire csak a' gyengeség' foganata, sokszor segítven az idegek' gyengeségen, azok' forgekonyysága önkényt is elenyészik. Minthogy azonfölül a' bódító szerek mindenkor bá-

gyasztjuk az idegek' tehetségét, önkényt kiviláglik, hogy a' mor' gyógyításában a' bódító szerekkel takarékosan kell bánni. Mindazáltal hol a' gyengeség nem igen nagy, a' kicsapongó érzékenység pedig mod nélkül sürget, a' bódító szerek' használata okirányos leend.

320. §. Hol tehát a' javallat úgy kívánja, bódító szerek mind belső- mind külsőkép' magánosan vagy ösztönlőkkel elegyítve rendeltetnek. Belsőkép czélirányosak: a' mákony, beléndek, sisakfű (aconitum), leánykőörcsin (pulsatilla nigricans), maszlag (stramonium), nadragulya (belladonna), piros gyűszűfű (digit. purpurea), a' borostyánmegy és a' sáfrány (crocus), mellyek a' betegség' fokához és a' beteg' alkotmányához alkalmazva, minden orvos előtt esmérletes alakban és adagokban nyújtatnak. Külső használatra közönségesen mákony, vagy ennek vizes vonata rendeltetik, hogy nyállal keverve a' szemívfölötti- és halánték-tájakba dörzsöltessék. Az egyszerű mákonyfestvény és Sydenham' híg mákonya is, a' szemekbe ecsettel alkalmazva, bódító hatalommal bírnak; de ennél azok' izgató munkálata sokkal nagyobb. E' rendbeli külső szerekhez tartoznak továbbá a' bódár vonatok' olvasztekai, mellyek, valamint a' borostyánmegy-víz is (aqua laurocerasi) a' szemekbe napjában egynehányszor cseppenként eresztetnek. Ezen vonatok közül leginkább a' beléndek-, nadragulya- és a' bürök-vonatok használtatnak. Végre hasonló czélból a' halánték-tájakra gyakran bürök- vagy beléndek-tapaszok, magára a' szemre pedig efféle füvekből készített kásaborogatmányok is alkalmaztatnak.

321. §. Midőn a' mor' gyógyításában ösztönlő készület kívántatik, ezze! mérsékesen szükséges bánni. Mindenkor enyhébb szerekkel és kisebb adagokkal kell kezdeni, az előhozott fogamatokra szorgosan ügyelni, és a' hatósb ösztönlő szerekre és ezek' nagyobb adagaira csak lassankint átmenni. Mert ezen gyógyszerek' vakmerő és vigyázatlan alkalmazata az érzékenységet könnyen kimeríti, és a' látideg' élettehetséget elvesztegetven, azt tompa erőhiányba dönti. Ezen ösztönlő gyógyszerek' seregéből belső használatra a' mentát, mehfűvet (melissa), levendulát, gyökönkét (valeriana) és a' káfort szoktuk rendelni. Erősb ösztönlő hatalommal bírnak ezeknél azon gyógyszerek, mellyek illatos olajon kívül egyszersmind keserű, fanyar és mézga-eltvet is foglalnak magokban. Ide tartozik a' kálmos, üröm, tar-nics (gentiana), kaskaril, angusztura, szenega, perui-hój, búzasszat (assa foet.), az ammona-gyánta (gummi

ammoniacum) 's t. e. Külsőkép' melegített száraz ruhák káforba avatva, továbbá kakukfű' (serpyllum), izsóp', rozmarin', levendula', méhfű', menta' és zsályafű' boros vagy vizes forrázatai mosás- vagy borogatásképen használtatnak. Hasonló fűvek' porából készített és berlélel beharmatozott kásaborogatmányok, vagy ugyan efféle porokkal megtöltött párnácskák is, szorgosan felmelegítve és jobbra káforral megdörzsöltetve, a' szemekre haszonnal alkalmaztatnak.

322. §. A' tompa mor' gyógyítására, hol az érzékenység lankad, a' látideg' élettehetsége csügged, hatósb ösztönlő gyógyszerek és nagyobb adagokban kívántatnak. Ezen mor' nemében tehát belsőkép' kappanőr' (arnica), gyökönke' (valeriana), angyalgyökér' (rad. angelicae), derely' (imperatoria) 's más hatós illatos növények' vizes vagy boros forrázatai hasznosak. Ugyan e' célból rendeltethetik a' káfor is, és minden illatos olajok, valamint a' hügyanyemű szerek is, úgymint: a' szállékony szarvas-szaru-só (sal volat. corn. cervi), a' folyó hügyag (ammon. liquida), az ánizsos és gyántáros szalamia-lél (spirit. salis ammon. anisatus et succinatus). Czelirányosok továbbá különféle festvények is, úgymint: a' gyökönke- (Tra. valerianae), hódony- (Tra. castorei), és maga a' kőrösbogár-festvény is (Tra. cantharidum). Ide tartoznak végre az ambra, pézsmá és villó is (phosphorus), az utóbbi valamely illatos olajban, vagy más szállékony nedvben felolvasztva.

323. §. A' helybeli és külső szerek közé, mellyek a' mor' ezen fajában használtatni szoktak, gyökönke', zsálya', ánizskapor' (foeniculum), szab. boróka' (sabina) forrázataiból készített szemvizek számítatnak. Többször rendeltetnek a' szemhéjakra és a' szemívfölötti 's halánték-tájakra mosó- vagy borogató-vizek, ösztönlő szerekből készítve, millyenek: a' kalánfű-lél (spiritus cochleariae), kakukfű, levendula-lél, a' kénégency (aether sulfuricus), folyó hügyag (ammonia liquida), Dippel' állati olaja, Cajeput-olaj, lepárolt ánizskapor-olaj (oleum d. foeniculi), a' lepárolt szekfű-, szab. boróka- és varadics-olaj (ol. d. chamom., sabinae et tanacetii), és ezen illatos olajokban vagy kénégencyben felolvasztott villó (phosphorus). A' szállékonyabbak ezen szerek közül a' tenyerre is kenetnek, 's így a' szem' eleibe tartatván, gőzeik a' bántódott szemre eresztetnek. A' hatósb világosság' behatását is sokan igen foganatos gyógyszernek tartják a' mor' ezen neme' gyógyításában.

324. §. Ezeken kívül nem annyira mai időben, mint néhány ötödök előtt a' Galvan- és herzczerő a'

mor' gyógyításában igen nagy becsben tartatott. Az állati mages, melly mi időnkben kapott divatra, ma még az előbb említetteknel is inkább kihalt a' gyakorlat' mezejéről. Ezeknel bizonyára derekabb és bizonyosabb fogantatást nyújtanak a' bőrre alkalmazott hatósb ingerek, mellyek az idegekre néminemű erőszakos benyomást kölölnek. Innét a' tompa morban a' tarkóra mustárkovászok, hólyaghuzó tapasztok haszonnal alkalmaztatnak, sőt súlyosb esetekben a' szemívfölötti, halánték' és csecsnyújtványok' tájára égető és etető szerek is, különösen a' moxa' alkalmazata, jeles fogantatással diszlenek.

325. §. Az edényes mor' gyógyításában, melly az agy- vagy szemedényekben (az érhártya, Ruisch' hártyája és az idegrecze' edényhártyájában) tolongó vér által hozatik elő, a' főjavallat az összetolult nedvek' lecsapolását sürgeti, hogy így az elnyomatott és gátolt látideg' tehetsége felszabadítván, működése helyreálljon. De a' betegség' különbféle időszakában ezen javallatnak különbféle módon kell megfelelni. Heveny morban, midőn a' látideg' működése tévőleges vérgyülem által van elnyomatva, azonnal kiürítő és az edénytehetséget gyengítő szerek kívántatnak. A' leghatós szer tehát ezen esetben a' közönséges és helybeli véresztés. Valahányszor egyetemes vertelj, vagy legalább az agy' edényeiben vértorulat tapasztaltatik, mindenkor közönséges vérbocsátás javalltatik, ha különben azt a' beteg' ereje engedi. Ha pedig az erők' állapotja a' közönséges véresztést vagy annak ismétlését többé meg nem engedné, azonnal helybeli vérbocsátás nádályok vagy véres köpölyök által kívántatik.

326. §. Lecsapoltatván a' duzzadozó véredények, a' nedvtorulatok' elosztására a' bélcső' gyakrabban üröngetései legcélszerűsőbbek, lobellenes hashajtók, vagy felolvasztó alvizek által eszközöltetve. Ugyan a' nedvtorlások' elosztására mások bővebb nyálürítést is ajánlanak; mit higanynemű szerek' használata, vagy imely (pyrethrum), retek-, torna-gyökér', vagy más effele csipős állományok' rágása által javallanak. Segédeszközül langy felferdők és lábvizek is rendeltethetnek. Végre itt mindazon gyógyszerek alkalmas helyöket lelik, mellyek az edényrendszer' tehetséget lecsendesíteni és a' nedvek' buzgásának gátot ejteni képesek; millyenek: a' salétrom, a' növényssavak és minden húvesítő szerek. — Helybelikép' a' heveny támadt morban a' vérbocsátáson kívül a' szemek' hideg feresztései, vagy hasonló borogatásai, visszaverő célból kívántatnak, mellyek,

ha a' dolog úgy kívánja, a' leborotvált koponyára is alkalmaztathatnak. Dicsérik ezen környülmények közt a' hideg csepp-ferdöket is (embrocationes).

327. §. Melly edényes mor már tovább tart, ezen gyógyszerek által meg nem gyógyíthatatik. Mert hol régibb a' nedvtorulat, az edények zsongosságukból lassankint kivetkeznek, a' nedvgyülem szentes (passivus) természetet ölt, 's az elnyomatott erök végtére kimerítetnek. Ilyenkor az agy' és szem' edényeiben pangó nedvek' szétverésére olyan szerek kívántatnak, melyek az edények' rezgéseit erősebb ösztönnel felingerlik. Hasonló munkálattal pedig a' hánytatok és színtehánytatok (subemetica), a' dárdany' minden erősebb készítményei, és minden csipős elvekkal ellátott növények bírnak, millyenek a' kappanör (arnica), a' tengeri csilla (scilla marina), a' torma, 's t. ellelek. A' lobellenes kiürítő szerek, minthogy az edények' gyöngeségét növelik, a' szentes nedvtorlásoknak meg inkább kedveznének. De hasznosok azért ezen környülmények közt is a' kiürítő szerek, de csak olyanok, melyek bizonyos ingerrel ösztönlőleg munkálódnak. Innet a' hölyaghúzó, müleges fekélyek, rojtzsínorok (setacea) és geny-kutacsok legnagyobb sikerrel rendeltetnek. Minthogy pedig az elregult edényes morban a' látideg' tehetsége nem csak elnyomatva, hanem kimerítve is vagon, az említett pangásokat szétverő szerek mellett ama' bánásmód is szükséges, melyet a' tompa mor' gyógyításában ajánlunk.

328. §. Eddig előhordott gyógyszerek mellett mindenütt ezelirányos életkormány is kívántatik. A' mor' két első fajaiban tehát ösztönlő éptanos hatalmak' hatása kívántatik. A' beteget környelő levegő tehát tiszta és száraz legyen, a' világosság' fokát a' szem' érzékenységehez kell alkalmazni, a' betegnek tápláló de könnyű emesztetű etrendet, es mérékes borral élest lehet engedni. Minthogy pedig a' szükséges testmozgást a' vakok, nehezen járván, többnyire egészségök' karúval elmulasztják: az említett mor' nemeiben szenvedőknek a' kocsizást leginkább ajánlhatni. Az edényes morban, míg a' nedvtorlás tevőleges, minden izgatás ártalmas. Ilyenkor tehát a' test' nagyobb mozgását, az elme' es kedvely' fölingerléseit, a' hatás' világosságot a' betegnek kerülni kell. Ártanak továbbá a' mor' ezen fájában a' leles italok, a' nehez emesztetű es izgató etkek, a' szemhibát a' kifejles' nagyobb lep-csőjere emelven.

329. §. A' mornak eddig előadott 's a' betegség' okaira, szöveményeire és belyegére alapított okirányos orvoslás gyakran semmi sikert sem mutat. Hasonló környülmények közt, míg az elrégült morhoz a' szem' anyagbeli hibái nem szegődnek (300 §.), addig a' mor' gyógyulása nem lehetetlen. De már most az okirányos orvoslással semmire sem mehetvén, a' pusztá tapasztaláshoz kell folyamodni. Ugyanezen gyógmód szükséges ott is, hol a' kórjelek' egymással ellenkezése, vagy az okvizsgálat' homályossága miatt okirányos gyógytervet alapítani nem lehet. Ezen pusztá tapasztaláson épült gyógmód pedig abban áll, hogy az eddig ajánlott gyógyszerek' tárából különbéféle szerek, de leginkább olyanok választassanak, mellyek a' megrogzött morok' gyógyításában a' tapasztalás' mezején némi hírre kaptak, és az előhozott fogatok mindenkor legnagyobb figyelemre méltassanak. A' dolgok' ilyen állodalmában tehát egyedül az „árt vagy használ” szab orvosi javallatokat.

Rövid- és messzelátás.

(Myopia et presbyopia.)

330. §. Alkalmasnak látszott e' két szembetegséget is a' morhoz esatolni; minthogy jóllehet ezen bajok többnyire életművezeti viszonyokon alapulnak, még is mind a' kettő a' láttehetseg' rendellenességevel külekezik. Rövidlátásnak azon rendellenessége nevezetik a' láttehetsegnek, mellyben a' tisztánlátás' pontja a' szemekhez rendkívül közel esik. Ezen pont t. i. egészséges és törvényszeres látással bíró egymikben, a' szemektől közönségesen tizenöt vagy húsz hüvelyknyi távolságban vagon: a' rövidlátó pedig már nyolcz, tíz vagy tizenkét hüvelyknyin túl nem lát világosan. A' messzelátás ellenkező hibát jelent, mellyben csak a' harmincz vagy még több hüvelyknyire fekvő tárgyak fogathatnak fel tisztán.

331. §. A' rövidlátóknál azonkívül, hogy csak közletről látnak tisztán, még azon sajátságos tüneteny is tapasztaltatik, hogy csekély világosságnál a' tárgyakat tisztán megkülönböztetik, úgy, hogy a' holdvilágnál gyakran a' legaprobba tárgyakat is felfogják 's írni és olvasni képesek. A' nagyobb világosságot ellenben nem szenvedhetik: innét nappal szemeiket többnyire félhúny-

va tartják, ha valamit megnézni akarnak. Ezekhez járul meg az is, hogy a' rövidlátóknál, mint jobbra egészséges embereknél is, az egyik szem' látgócza különbözvén a' másiktól, a' rövidlátók az innet születendő látásbeli zavar' kikerülésére, a' mit csak megnéznek, azt mindig egyik szemökhöz közelebb tartják. A' másik elhagyatott szem pedig, tehetségét sokáig nem gyakorolván, lassankint kancsal, későbbben bandzsál és végre moros lesz. Sőt a' gyakorlott szem is, hacsak czelirányosan nem ápoltatik, lassankint annyira elgyengül, hogy a' beteg akármelly tárgyat három hüvelyknyi távolságon túl nem képes megkülönböztetni, melly hiba a' szemek' moros bántalmától nem messze jár.

332. §. A' messzelátásnak szinte mindenkor vagnak nemi előjelei. Különösen a' betegek a' messzelátás' közelgésekor fényhiányról panaszkodnak, a' színeket szokott távolságban megkülönböztetni nem képesek, 's midőn apró tárgyakat szemlelnek, azok szinte összefolyni látszanak előttük. Rövid idő mulva a' látgócza a' szemektől tetemesen eltávozik, és minthogy a' messzelátók mindig a' nagyobb világosságot keresik, estve ha olvasnak, a' gyertyát a' könyv és szemek közé helyezik. Az életidő' haladtával a' messzelátás is mind inkább növekedik, de a' láttehetség ritkán gyengül el annyira, mint a' rövidlátásban. Mert hacsak a' messzelátás legfőbb fokára nem emelkedett, a' messzelátók meg a' finomabb tárgyakat is, ha elég távol fekszenek és kellőleg ki vannak világolva, meglehetősen tisztán felfogják; de az igen apró dolgok' megkülönböztetésére ezen betegek is alkalmatlanok.

333. §. A' rövidlátás' tüőka abban áll, hogy a' fénysugarak, mellyeket a' szemlelt tárgy a' szembe bocsát, kelletinél nagyobb mértékben megtöretnek, 's így előbb góczba szedetnek, mint az idegreczehez jutnának. Ezen okból kenytelenek a' rövidlátók minden tárgyat szemeikhez közelebb tartani, hogy ekkint a' fénysugarak' kúpjai nagyobb szeglet alatt esvén be, hátrább pontuljanak góczba. A' kelletinél nagyobb fénytörést pedig a' szaruhártya' és jéglencse' rendtulos domborúságának kell tulajdonítani. Ezen reszek' nagyobb domborúsága sokszor már az első képlődésben gyökerezik, néha pedig rendtulos élettelj' következelme. De rozszakás is adhat ezen hibára alkalmat. Így a' csecsemőknel, ha minden tárgyak szemeikhez nagyon közel tartatnak; a' megletteknél pedig, ha igen apró dolgokkal foglalatoskodnak, 's ezeket igen közelről nézegetik, könnyen rövidlátás fejlik ki. Néha a' rövidlátás a' lát-

tehetség' gyengeségén alapul, 's ekkor többnyire kansalsággal szöveményes. Végtére ezen hiba gyakran korjelesleg is előfordul azon szemvízkórban, melly az üvegnedv' rendtulos sokaságán alapszik.

334. §. A' messzelátás' tőökát a' beeső fénysugarak' kelletinél kisebb megtörésében kell keresni; innét a' látott tárgyak' képei az idegrezén túl esnek, 's a' látás nem tiszsa, hacsak a' tárgyak a' szemektől távol nem helyheztetnek. Mert mennel távolabb esik valamely tárgy a' szentől, annál hamarabb góczba szedődnek a' fénysugarak' kúpjai; mert mennel távolabbról jönnek ezek, annál kevesebbé terpedtek, midőn a' szemhez érnek. A' kelletinél kisebb fénytörést a' messzelátókban, a' szaruhártya' és jéglencse' kisebb domborúságának kell tulajdonítani, melly hiányos domborúság csak az öregebb embereknel fordul elő, és negyvenedik év előtt alig tapasztalható. Mert minthogy az életidő' haladtával az elettelj fogyatkozik, nem lehet a' dolog máskint, mint hogy a' szaruhártya és jéglencse is elvesztsék előbbi eletteljöket, és sokaknál annyira meglapulnak, hogy az átható világosság' sugarait eléggé megtörni nem levén többé képesek, messzelátást okoznak. Ezen hibára leginkább a' hajósok, kocsisok, vadászok, 's más effele foglalatosságú emberek hajlandók, kik szemüket a' távol fekvő tárgyak' szemlelésében gyakorolják. A' messzelátás is előfordul körjelesleg, és pedig a' szempuhaságban (synchisis), és a' víznedv' szapora elválasztásán alapuló szemvízkórban.

335. §. Az együttszült rövidlátás, melly rendtulos eletteljen alapszik, elég kedvező joslato enged; mert az életidő' haladtával az elettelj es az innet függő átlátszékony részeknek domborúsága megeszappanik, es így a' látás is hosszabbul. De ez soha sem történik meg, hacsak a' rövidlátók szemüket helyes bánásmóddal nem ápolják. Ezen szükséges bánásmódot pedig leginkább azok nem teljesítik, kiknel a' rövidlátás rosz szokásból eredt; azért ezeknel a' joslato is mindenkor szorosabb korlátok közé kell határozni. Azon rövidlátás is, melly a' látideg' gyengeségén alapszik, ritkán szünik meg. — A' messzelátásban soha sem lehet kedvező joslato állítani; mert ezen szemhiba soha sem múlik el, hanem inkább az évekkal, mint a' haladó életidő' szülemenye, növekedik. Mindazáltal a' szemek' czelirányos ápolása mellett a' messzelátók soká fentarthatják látásokat.

336. §. A' rövidlátás' orvoslása abban áll, hogy ezen bajban szenvedők szorgalmasan távolabb fekvő tárgyra függeszszék szemüket, az apró tárgyak' nezege-

tésétől pedig, mennyire csak lehet, tartózkodjanak. Valahányszor finom dolgokkal kell bántniok, mindenkor homorú üvegekkel eljenek. Efféle üvegeket maga a rövidlátó válaszsza magának, 's azokat tartsa meg, mellyeken által a szokott 15 egész 20 hüvelyknyi távolságban akármelly finom dolgokat pontosan megkülönböztethet, és a legapróbb nyomatot is elég világosan elolvashatja. Minthogy pedig jobbra mindenik szemnek különös és tulajdon gócza vagyon, mindegyik szemhez különösen kell alkalmas üveget keresni. Azonkívül a szemüvegek választásában még különösen kell ügyelni arra is, hogy ne csak tiszták és egyenletes homorúságúak legyenek, de a tárgyakat is mennél kevesebbé kisebbítsék; mert csak ezek nem rendkívül kivájjottak, 's ezek nem fogják a fénysugarakat szükségen túl ritkítani. Kik a rövidlátást rossz szokásból kapták, azok lassankint kevesebbé homorú szemüvegekkel éljenek, míg végre azoktól egészen elszoktathatják szemüket. Hol ezen szemhiba a látideg gyengeségén alapszik, ott ez ellen ösztönlő szerek használata kívánatik.

337. §. A messzelátást meggyógyítani soha sem lehet, hanem a domború üvegek ezen bajban szenvedőknek palástoló segélyt nyújtanak. Ezen szemüvegek nemcsak akkor javalltatnak, midőn a látgocz a szemektől eltávozott, hanem a szemek élességének annál további fentartására azonnal szükségesek, mihelyt a beteg tapasztalja, hogy a látásra, kivált estve lenkint, nagyobb világosság kívánatik, vagy hogy szemei mérsekés gyakorlás után is tetemes bágyadást éreznek, és az apró 's fényes tárgyak, ha tartósabban szemléltetnek, szinte összefolyni látszanak. A szemüvegek választásában pedig alig lehet elég vigyázattal élni, hogy már az első szemüveg kelletinél domborúbb ne legyen; mert különben a messzelátás további kifejlésével már alkalmas szemüveget se találhatni. Azért tehát mindenkor olyan domború üvegeket kell választani, mellyek a tárgyakat legkevesebbé nagyítják, tizenöt vagy húsz hüvelyknyire tisztán mutatnak, és mellyek használata után a szemek nem éreznek kifáradást. Minden ötödév után, vagy előbb is, a régi szemüvegeket domborúbbakkal kell felcserélni; mert a messzelátás idővel növekedni szokott. Egyébiránt ezen üvegek is nemcsak tiszták, hanem egyenletes domborúságúak is legyenek.

MÁSODIK SEREG.

Életművezeti szembetegségek.

(*Morbi oculares organici.*)

338. §. A' szem' életművezeti betegségein azon bántalmait értjük ezen életműnek, mellyek az életművezetőség' előkelő sérelmén alapulnak. Ezen rendi nyavalyák jobbadán erőbeli szembetegségek, különösen a' szemgyuladások' következelmei szoktak lenni; de minekutána létre kaptak, az erőbeli betegség' megszünése után is fennmaradnak, saját küleményt terjesztvén elő, tulajdon nyavalyákat képeznek. Azonban a' szem' életművezeti betegségeiben is az élettehetség különbéle módon, és különbéle fokban sértve és akadályozva vagyon. Kivált működése a' szemnek ezen rendi nyavalyák által különbéle rendellenességekbe ejtetik; de mind ezen rendellenességek csak foganatai vagy inkább kórjelei a' bántódott életművezetőségnek, mellynek hibái, minthogy előkelő bántalmat képeznek, és sajátos küleményt mutatnak, méltán a' szemnyavalyák' tulajdon seregébe szerkeztetnek.

339. §. Minden életműves rész' életművezetében két dolgot szükséges megkülönböztetni, a' vegyületet t. i. és az alakot. A' vegyületben ismét az alkotó részek' mennyiségét és minőségét kell tekintetbe venni. Az alakra nézve pedig a' folytonosságot, nagyságot, helyzetet, összefüggést és összeállást, 's végre a' merő részeknek higakhozi erőműves viszonyait kell tekinteni. Minthogy tehát a' szem' életművezete mindenyi tekintetekből bántódhatik, kitetszik, hogy a' szem' életművezeti betegségei is ugyanennyifélek lehetnek. Innét a' szembetegségek' ezen serege alkalmasan hat

rendre osztatik: az első a' részek' hibás vegyületétől származott betegségeket, a' második a' folytonosság' sérelmeit, a' harmadik a' nagyságon alapuló hibákat, a' negyedik a' helyzet' rendellenességeit, az ötödik az összefüggés' és összeállás' másításait, a' hatodik végre a' folyó részeknek merőkkezi hibás viszonyaiból támadt szemnyavalyákat adja elő.

ELSŐ REND.

Hibás vegyületen alapuló szembetegségek.

340. §. Hogy a' látásbeli életművek működésöknek megfelelhessenek, 's a' fénysugarakat kellőleg át-bocsáthassák és megtörhessék, a' természetből némi átlátszékony részekkel kellett felruháztatniok. Ezen részek' átlátszékonyasága pedig a' vegytanos elvek' törvényszeres vegyületén alapszik, ezeknek mind mennyiségét, mind minőségét tekintvén. Elhomolván tehát ezen elvek' mennyiségi vagy minőségi arányuk, a' látásra szükséges átlátszékonyaság elvesz, 's ekkint egy tulajdon nyavalyák' felekezete keletkezik. A' részek, mellyek egészséges állapotban a' fénynyel, átlátszékonyaságuknál fogva szorosabb viszonyokban állanak, beteg állapotban pedig gyakran átlátszékonyaságukat elvesztik, kétfélék: t. i. valamivel merőbb összeállásúak, és csepp-alakúak. Az előbbiekhöz a' szaruhártya, jég-lencse, és az üvegtest tartozik; az utóbiakhoz egyedül a' víznedv számítatik. A' víznedv' vegyületi hibáit ezen sereg' utolsó rendébe szerkezzük, 's itt csak azon bajokról szólandunk, mellyek valamennyire merőbb részek' hibás átlátszékonyaságából veszik eredetöket.

S z a r u h o m á l y o k.

(Obscuraciones corneae.)

341. §. A' szaruhártya' azon idült hibáit, mellyek annak hiányos átlátszékonyaságán minden gyuladás nél-

kül alapulnak, szaruhomályoknak nevezzük. Ezen homályok egymás közt színökre, alakukra, és területökre nézve különböznek. De töökük is különfele ezen hibáknak, melyre nézve a' szaruhomályok nyirk-, geny-, és heghomályra oszlanak. A' nyirkhomály töökát a' szaruhártya' állományába rendellenesen összegyülemlett nyirk teszi, a' genyhomályt (onix) ugyan a' szaruhártya' állományába összegyűlt és megkeményedett geny okozza; a' hegyegyben a' homályt a' szaruhártya' lemezeinek tökéletlen visszapótlásának kell tulajdonítani, minekutána azok' folytonossága akármi módon sérelmet szenvedett.

312. §. A' szaruhártya' nyirkhomályjai, fokukra nézve egymás közt különböznek. A' homály' kisebb foka szarufoltnak (macula corneae), a' nagyobb pedig szaruhályognak (leucoma) neveztetik. A' szarufolt, vagy szarufelhő (nephelium, nubecula) ködös vagy egy kevéssé fehéres színt mutat, és mindenkor felig átlátszó, innét a' látást soha sem gátolja tökéletesen; mert a' betegek a' tárgyak' színet és alakát a' szarufolt mellett megkülönböztetik, de tisztán nem látnak, 's a' finomabb tárgyak' felfogására alkalmatlanok. A' szarufolt néha igen nagy területű, és az egész szaruhártyát szinte füstbe vagy ködbe borítja; másszor ellenben a' szaruhártya' kis részére korlátoltatik, és ekkor ezen hártjának vagy a' közepet foglalja el, vagy annak szele felé tanyázik. Melly szarufolt ezen hártya' szélén fordul elő, az a' látást vagy épen nem, vagy csak kevéssé és bizonyos irányzatban akadályozza. A' szarufolt' színe soha sem egyenletes, hanem itt ott tömöttebb, másutt világosabb. Innét, ha mindjárt a' folt az egész szaruhártyát elborítja is, a' szivárványhártya' színet és a' láta' feketéjét általa mégis meg lehet különböztetni. A' folt' határai továbbá mindenkor észrevehetően illannak el a' szemek elől. A' szaruhártya' föllete a' homályos helyen néha valamivel nagyobb domborúságot mutat, es akkor a' folt kecske-hályognak (aegis vel aegias) neveztetik; ha ellenben a' folt' föllete nem domború, a' homályt tulajdon értelemben szarufelhőnek (achlyps) mondják.

313. §. A' szaruhályog (leucoma) azon szaruhomályt jelenti, melly minden átlátszékonyág nélkül lévén, fehér, kékés vagy sárgás színt terjeszt elő. Ezen szaruhomály közepett legtömöttebb, föllete tetemesen fölemelkedett, es szelei fele néha egy kis átlátszékonyágot is mutat, de soha sem végződik olly észrevehető határokkal, mint a' szarufolt. Ezen nyirkhomály' területe is különfele; mert ez is vagy az egész szaruhár-

tyát elfoglalja, vagy annak csak egy részét lepi meg. Melly szaruhályog az egész szaruhártyát elborítja, az a látást többnyire annyira akadályozza, hogy a fénysejtesnel egyéb fen nem marad. Ugyanezt tapasztalhatni a részintes szaruhályogoknál is, ha azok epen a szaruhártya közepén feszkülnek; de ha effele kisebb szaruhályog ezen hártya széle felé tanyázik, a látást kisebb mertekben károsítja. A szaruhályogot fehér-posztóra (albugo), és gyöngyre (perla) szokták különböztetni. Fehér posztónak akkor nevezik a szaruhályogot, midőn ez nagy területű, kekes szurke vagy sárgás színű; gyöngynek ellenben akkor, midőn a hályog kisebb területű, s tömött fehér és fenyés színt mutat.

344. §. A genyhomály (onyx) a szaruhártya egészen sötét fehér-sárgás homályával külekezik. Színe majd egyenletes, majd vekony fehéres csíkokkal tarkított, és ekkor a geny-homály szinte több szigeteket képez. Ezen homály az egész szaruhártyát soha sem foglalja el egészen; de azért mégis tökéletes vakságot okozhat, ha egyenest a láta előtt fekszik. A szaruhártya a genyhomály helyén egykevéssé kiáll, és domborúbb fölületet mutat. Határvégei ezen homálnak elég világosan kijeleltek.

345. §. A heghomály (cicatrix) tiszta fehér, világosan megkülönböztető végekkel határos homályt képez, melly a szaruhályoghoz sokszor igen hasonlít. A szaruhártya hegyeges része többnyire vagy lapos vagy kivajott szokott lenni, és gyakran egy kis barna vagy feketés ponttal jelelkezik; mi mindeg előrejárt szivárványiszaura mutat. Illyenkor a heghomálylyal egyszerűs mind előheg (synecchia anterior), láta-terpedes, -szűküles, vagy összenövés is mutatkozik. A látást tökéletesen eltörüli a heghomály, ha a látát betakarja. Ezen szaruhomályok alaka majd gyűrűs, majd boltozatos, majd pedig fogképű stb. alakot mutatnak. Területökre nézve a szaruhártya nagyobb vagy kisebb részét lepi el. A heghomály továbbá tisztára, foltosra és szaruhályogosra különböztetik. Foltosnak akkor mondatik a heghomály, midőn szarufolttal; szaruhályogosnak pedig, midőn effele homálylyal vetetik körül akár részintesen, akár egész környékében.

346. §. A szaruhomályok mindig előrejárt szemgyuladásokból veszik eredetüket. Ezek közül pedig leginkább a különmeműek hajlok hasonló homályok előhozására; kivált ha gindár egymikben fordulnak elő, és hosszadalmas folyamatot követnek. Mert effele gyuladások a szemben folytonos nedvgyülemet okozván, a

szaruhártya' lemezei közt elválasztott nyirkos pára' mennyiségét növelik, és a' meghegedésre siettetik. Ezen az úton veszi a' szarufolt és -hályog eredetét gyakran olyan szemgyuladásokból is, mellyek legkevesebb fekélyedéssel sem folytatnak le. De a' genyhomály másképp nem eredhet, mint ha valamelly szemgyuladás' folyamata alatt a' szaruhártyán fölülleges fekély képlődik; mert csak ennek híg genye által hozathatik elő, midőn ez a' szaruhártya' lemezei közé beszűrődik. Ez leginkább gyenge egymiknél, kik lankadt felszívó tehetséggel bírnak, szokott megtörtenni. A' heghomály' eredetere is szemgyuladás és szarufekély szükséges, és pedig úgy, hogy ez mélyebben, vagy épen a' szaruhártyán is keresztül hasson. Mert ilyen fekélyek mellett esik meg többnyire, hogy a' szaruhártya' megemésztett lemezei tökéletlenül pótoltnak vissza. De a' szaruhártya' seiből is támadhat heghomály, ha azok tisztátalanok, rongyos szélűek, és ajkaik nem forrnak össze helyesen.

347. §. A' szaruhomályok általános esmérete nem jár nagy nehézségekkel; mert a' szem' megtekintése által könnyen megkülönböztetnek. Azonban megis a' vékony és fűsthöz hasonló szarufoltot látbenulattal (amblyopia amaurotica) össze lehetne zavarni. De ezen esetben is, ha a' szemet szorgos vizsgálat alá veendjük, a' szarufolt bizonyosan szemeinkbe fog ötleni. Megerősíti a' köresméretet hasonló esetekben az is, hogy a' láta' küleménye és mozgekonytsága nem hibás, a' láttehetség' csonkasága mindenkor egyenlő, más látásbeli hibák jelen nincsenek; és végre a' kórelőzményből kitetszik, hogy gyuladás járt előre. Az igen fehér, gömbölyű és a' szaruhártya' közepén előforduló homály, ha a' szem csak fölülgelesen tekintetik meg, hályognak tartathatik. De ha a' szem oldalast és ferde irányzatban is jól megvizsgáltatik, a' homály' székéről nem maradhat kétség; mert ekkint világosan kivehetni, hogy a' homály a' szaruhártyában fészkül; azonfölül, ha a' láta mülegesen kitágítatik, a' homály semmiben sem látszik nagyobbnak, mint a' kitágítás előtt; mi a' hályogban ellenkezőleg tapasztaltatik.

348. §. Nem olly könnyű a' szaruhomályok' egyes fajait minden előforduló esetekben megkülönböztetni, mint azokat egyáltalában megismerni. Mert ezek egymás közt olly nagy hasonlatot mutatnak, és olly sok módosításoknak vannak alá vettelve, hogy gyakran egyik faj a' másikkal felcseréltetik. Effele tévedések' kikerülésére legjobb mindegyik fajnak tulajdon kórkülönző jeleit szemmel tartani. A' szarufoltot tehát legin-

kább a' láttehetség' csekélyebb tompulása, a' homály' felig-átlátszó tulajdona, és a' szemek elöl észrevehetetlenül elillanó határvégek fogják esmértenni. A' szaruhályog' esmerete főkep a' homály' tömöttebb színétől, annak tökéletes setétségétől, és a' szaruhártya' rendelenes kiállításától kölcsönöztetik. Az előheg' hiánya is, és a' homályra alkalmazott kutaszszal érezhető keménység igenli a' szaruhártya' esmeretét. A' genyhomályt sajátágos színe bélyegzi, mellyel külekezik. A' heghomályt világosan megkülönböztethető, szinte elvágott határok, tömött, tökéletes setét 's néha fényes homályosság, továbbá a' homálylyal meglepetett helynek laposága vagy kivájosága esmértenik. Ha pedig egyszersmind előheg is van jelen, vagy a' heghomályon barna vagy fekete pont tapasztaltatik: akkor a' heghomály' köresmerete ketséget nem szenved. Midón a' geny- vagy heghomály nyirkos homályokkal szöveményben áll, akkor a' köresmeretet a' szöveményben lévő homályok' egybekapcsolt jeleire kell alapítani; mi sokszor elég nehezen történik meg.

349. §. A' nyirkhomályok' jóslatát a' beteg' életideje és küleménye, a' homály' tartása és területe, és végre az összegyűlt nyirk' mennyisége és hegedési foka határozza meg. Fiatal és jó küleményű egymikben, ha a' homály nem régiben támadt, és nem nagy területű, az átlátszékenység' helyreállítását nagyobb hihetőséggel lehet reményleni, kivált ha egyszersmind az öszvegyűlt nyirk' mennyisége és hegedési foka nem nagy. Mint-hogy tehát a' nyirkhomályok között a' szarufoltban legkisebb mértékben van a' nyirk a' szaruhártya' lemezei között összegyűlve, és kicsiny ennek hegedési foka, kitetszik, hogy a' folt kedvezőbb jóslatot enged, mint a' szaruhályog. Azonban ha vékony is a' szarufolt, de elrégült, vagy haladt korú egymiken fordul elő, méltán gyógyíthatatlannak tartatik. Ugyanezt lehet állítani azon nyirkhomályokról is, mellyek gyenge és senyves betegeken találkoznak. Gyógyíthatatlanok továbbá azon nyirkhomályok is, mellyek érszemmel (circophthalmia) szövetkeznek; mert ezen esetben a' szemedények' kitágult állapotja miatt az elosztató és másító szerek' használata ellenjavalltatik. Egyébiránt a' nyirkhomályok' gyógyításáról azt kell megjegyezni, hogy hol az eszközhető is, mindenkor huzamos szokott lenni; és pedig annál lassabban halad a' gyógyítás, mennél nagyobb az összegyűlt nyirk' mennyisége és hegedési foka. Ezen okoknál fogva történik néha, hogy kivált a' szaruhá-

lyog' gyógyítása, nem hónapokig, hanem esztendőig is eltart.

350. §. A' genyhomály elég kedvező jóslatot enged, ha egyedül a' szaruhártya' lemezei közt megkeményedett geny által hozatik elő, 's ez is nem nagy mennyiségben van összegyűlve; mert az ilyen homály könnyen meg szokott lágyulni, és így a' felszívásra alkalmassá lenni. De lassan megy végre ezen felszívás ott, hol a' kiszáradt geny' mennyisége tetemes, következőleg hol a' szaruhártya' homályos helye ki van domborulva. Legrestebben pedig a' szaruhártya' tisztaságának helyreállítása akkor megy végre, midőn a' genyhomály' színéből kitetszik, hogy a' megkeményedett geny között nyirk-szalak is találatnak. Ha még ilyen körülmények között a' baj elrégült, vagy öregeknél fordul elő: a' gyógyítás vagy igen nehéz, vagy epen lehetetlen.

351. §. Ha a' heghomály igen kicsiny, es jól táplált csecsemőkön fordul elő, sokszor minden remény felett, minden művészeti segély nélkül elenyészik. De legtöbb esetekben a' heghomály gyógyíthatatlan hibát képez, és legszomorúbb jóslatot enged. Azonban midőn a' heghomály szarufolttal, vagy szaruhályoggal vétetik körül, ha a' heghomály nem epen a' látást fedezi, célirányos orvoslás mellett a' betegre nagy haszon háromolhat; mert ezen homályok, mellyek a' látás' csönkaságát növelik, meggyógyítván, a' homály kisebb területre hozatik. Itt tehát az előremondást a' már előadott elvek kormányozzák. Mi a' gyógyíthatatlanságot illeti, megegyez a' heghomály az agykörrel (arcus senilis), melly a' szaruhártya' szélein körképüleg fordul elő, 's a' látást epen nem akadályozza, de gyógyítása teljességgel lehetetlen. Az aggkör csak haladtabb korú egymiknél fejlik ki, minden gyuladás nélkül támad, es azon okból ered, mellyen az öregek' porczai' 's más részei' megsontosulása alapszik.

352. §. A' gyógyítható szaruhomályok' orvoslása, millyen a' szarufolt, a' szaruhályog és a' genyhomály, legtöbb esetekben csupa helybeli gyógyszerekkel eszközöltetik. Belső gyógyítás csak akkor szükséges, midőn valamelly lappango kórszűny miatt gyakor gyuladás körismétletek jelenkeznek. Illy esetekben az egytetemes nyavalyát kell célirányosan ostromolni, 's aztán a' szaruhomály' folytatott orvoslását helybeli szerekkel bevégezni. A' gyógyszerek, mellyek a' szaruhártya' homályai ellen használatni szoktak, különféle munkálatúak. Némellyek lágyító és felolvasztó tehetséggel bírnak; mások izgató es a' felszívó edényeket hatalmasan

felösztlő műveletet külölnek. A' lágyító szerek, melyek előkészítőknek is neveztetnek, azon szaruhomályokban javallatnak, mellyekben a' hegedt nyirk' összeállása erős, szívós és rostos. Az izgató szereket pedig, mellyek másítóknak is (alterantia) neveztetnek, azon szaruhomályok kívánják, mellyekben az öszvegyült nyirknak fehérszínű vagy kocsonyás összeállása nagyon. A' nyirk' szívós összeállását a' homály' tökéletes setéséből, és tömött fehér vagy sárga színéből lehet megismerni. Ellenben a' homály' szürke vagy kékes színe 's nemi átlátszékonysága, továbbá a' túlk-köthártyán a' szaruhártya felé siető véredények' dagadozása, 's a' szaruhártyának külebb álló felülete a' nyirk' lágyabb összeállására mutatnak.

353. §. Az elsőrendbeli gyógyszerekhez, mellyek t. i. a' hegedt nyirk' összeállását ritkítják 's azt a' felszívásra alkalmassá teszik, mindenek előtt némelly köver olajok számíttatnak, úgymint: a' dió-olaj (oleum nucum juglandum), a' tojás-olaj (oleum ovorum), a' fehérliliom-olaj, a' földi giliszta-olaj (ol. lumbricorum terrestr.), a' menyhal-máj' olvadeka (liquamen hepatis mustelae fluviatilis), a' vipera- és medve-zsír (axungia viperina et ursina). Azonban jól meg kell jegyezni, hogy ezen olajok csak addig külölnek lágyító munkálatot, míg fris állapotban vannak; mihelyt megavasodnak, azonnal izgató munkálatot nyernek. Ezen rendbeli szerekhez tartoznak továbbá a' nyákos szerek, millyen a' birsmag-nyák (mucilago semin. cydonior.), a' ziliz' (althaea), mályva', lenmag', es balliafű-mag' (semina psyllii) főzetei 'stb. Ide járulnak vegre az enyhébb munkálatú olvaszto szerek is, úgymint a' marhaepe (fel tauri), a' mez, a' bürök-, godricz- (chelidon. maius), és pity-pang- (taraxacum) vonatok, a' pórís' (borax), szénsavas hamag' (carbonas lixivae) es szénsavas szikag' (carbonas natri) olvasztekai.

354. §. Mindezen gyógyszerek akkint használtatnak, hogy napjában egynehányszor a' szemekbe ecsettel alkalmaztassanak, vagy pedig egy kis kanállal vagy elmetszett irtollal a' szemekbe becseppentessenek, 's azután a' szemhéjak a' hüvelyekkel a' szemtekéhez enyhéleg odadörzsöltessenek. Ezen szereket mindaddig kell folytatni, míg a' homály dagadozni nem kezd, átlátszékonnyabbá nem lesz, színe kekesre nem változik, 's a' köthártyán a' homály felé iparkodo véredények nem mutatkoznak. Midőn a' szaruhályog igen tömött krétszínű levén, a' mondott szerek' használatára épen nem változik, annak föllete célirányosan gerelylyel metél-

tetik be, és csak azután alkalmaztatnak az említett lágyító szerek. Ezen munkatételt sokszor több ízben is szükséges ismételni, és a' lágyító szereket több ideig változtatni.

355. §. Minekutána az előrebocsátott lágyító szerek' használata által a' nyirk' összeállása elegendő meghígíttatott, vagy midőn mindjárt eleitől kocsonyás összeállásra mutató jelek tapasztaltatnak, izgatolag osztato vagyis úgy nevezett másító szerek' használata javallatik, mellyek az életműves rostot megtörik, a' nyirkedények' tehetséget magasítják, 's ekkint az összegyülemlett nyirk' vagy geny' felszivatását elősegítik. Ezen rendbeli gyógyszerek különféle alakban szoktak használtatni. Por alakban következők rendeltetnek: czukor, fehér és vörös rög (bolus alba et rubra), rákszemek, cinreszelek (limatura stanni), aloe, borkő-virág (cremor tartari), konyhasó, készítményes csiga (concha praeparata), poris (borax), égetett timsó (alumen ustum), és kénsavas hergag (sulfas zinci). Ezen gyógyszerek, legfinomabb porrá törve és egymással különfélekep elegyítve, mind a' két végen elvágott tollba eresztetnek, azután enyhe fuvással a' szembe fuvatnak; vagy pedig a' mondott porokba egy nedves ecset mártatik, 's ez egyenest a' homályra alkalmaztatik.

356. §. Iralakban következő gyógyszerek szoktak használtatni, úgymint: a' rög (bolus), a' fehér gálicz (vitriolum zinci), a' kek gálicz (vitr. cupri), készítményes horgag (tutia praeparata), káfor, a' mákony 's ennek készítményei, a' hánytató borkő, a' kénsavas kadmag (sulfas cadmii), a' szalamiaso, a' szálló szarusó (sal volat. cornu cervi), pokolkő, es a' levált vörös es fehér higany (mercurius praecipitat. ruber et albus). Ezen másító szerek fris sotalan irósvajjal, disznózsírral vagy kakao-vajjal elegyítetnek, vagy felolvasztott viasz közé kevertetnek, 's így ecsettel vagy ujjal eleinte a' szemhejszelekre kenetnek, későbben magára a' szemtekére alkalmaztatnak. Ide tartozik Hufeland' írja is, melly vörös higanybol, ugyanannyi viaszbol es fris vajbol készítetik.

357. §. Folyó alakban a' lágyabb szaruhomályok ellen minden föntebb említett olajnemű szerek számíttanak, de csak akkor, midőn avas állapotban vannak; ide tartozik továbbá a' kozmaolajos szénsavas horgag (carbonas ammoniae pyrooleosus), szénsavas hamag (carbonas lixiviae), etetőkö (lapis causticus), a' hánytató borkő, szalamia-só, gyalogfenyő-olaj (oleum juniperi)'s több esselek. De ezen szerek' olvasztekai kelleleg fel-

eresztve legyenek, nehogy a' szemet minden túl izgasásák. Alkalmazás-módjok nem egyéb, mint más folyó gyógyszereknek. T. i. a' szembe kis kanál' vagy toll' segedelmével becseppentetnek, vagy pedig ezen folyó szerekbe mártott ecset egyenest a' homályra alkalmaztatik. A' hatósb folyó szereket, p. o. az etetőkö' olvasztékát, egyedül az utóbbi módon szabad alkalmazni; mert ha effele gyógyszerek a' szemekbe cseppentetnének, azokat igen nagy mértékben támadnák meg.

358. §. A' másító szerek' használatában mindenkor azon törvényt kell szemügy alatt tartani, hogy a' gyógyítást kisebb adagokkal es enyhébb szerekkel szükséges kezdeni, és ezekről csak lassankint hatósbakra és nagyobb adagokra átaluenni. Ha nagyobb visszahatások hozatnak elő, az orvoslással egynehány napokig fel kell hagyni. Ha pedig a' szemek' nagyobb érzékenysége az egyebiránt javallt szerek' használatát nem engedné, az említett másító szerekhez, kivált mellyek íralakban rendeltetnek, célirányosan készítményes horgag vagy mákony elegyítetik ezen rendtulos érzékenység' lecsillapítására. Ha az orvos a' szaruhomályok' gyógyításában ezen szabályokra nem ügyel, könnyen valamelly szemgyuladás' faja hozatik elő, melly nedvgyülemmel párosul, 's a' nyirk-kiizzadást 's ekkint a' homályt is öregbíti. Tanácsos még ezenfölül a' szaruhomályok' gyógyításában mind a' gyógyszereket, mind ezek' alakait gyakran változtatni; mert a' szem egyféle szerhez hamar hozzá szokik, 's az aztán többé semmi fogamatot sem hoz elő. Vegre a' homályok' szerencsés gyógyítását még az is elősegíti, ha azon vérrel töltözött edények, mellyek talán a' túlk-köthártyán a' homály felé iparkodnak, bemetéltetnek, vagy átvágnak. Effele edények tehát vagy a' gerelylyel, közel a' szaruhártya' széléhez, több metszésekkel metéltetnek be, vagy pedig egyenkint csipeszszel felfogatnak 's ollóval elvágnak.

359. §. A' vastag és az orvoslásnak megátalkodottan ellenálló szaruhályog' gyógyításában gyakran némi kutacsfaj' készítése fogamatosnak taláztatott, melly magán a' hályogon intézetett. E' végre a' hályog' legkiüllobb és legvastagabb részén a' hályog-gerelylyel vagy hályog-késsel keresztképű metszés készítetik; de vigyázva, hogy az eszköz a' szaruhártyán keresztül ne hasson. Az ekkint előhozott sebecske azután pokolkövel megillettetik. De hogy kelletinel nagyobb visszahatás ne következzen, a' pokolkö' alkalmazata után a' megérintett részt mindjárt egy tejbe vagy valami nyá-

kos főzetbe mártott esettel meg kell tapintani. A' beálló genyedést azután a' vörös ír' alkalmazatával szükséges fentartani. Ha a' genyedés bevégződött, a' kutacs-készítést ismételni kell. A' kutacs-készítést követő genyedés' folyamata alatt a' homály' szélei némellykor tisztulni kezdenek, 's így a' látás vagy azonnal javul, vagy a' szaruhártya műleges láta-készítésre alkalmassá tétetik. Kevesbbé ajánlhatjuk azon műtételt, melyet némellyek a' heghomály' kiirtására javallanak, es melylyel lekeleskint a' hegjegy a' szaruhártyából kimetszetik; mert e' móddal a' szemén új seb ejtetik, melly meg nagyobb hegjegyét hagy maga után.

II á l y o g.

(Cataracta.)

360. §. A' hályog' természete esméretlen volt a' régibb orvosok előtt. Melly velekedést ma a' hályogrol a' köznép táplál, szinte az divatlott régenten az orvosok között. Mert többnyire azt tartották, hogy a' hályog valamelly hárttyát vagy bőröcsket képez, melly a' láta megett összetorult hegedekeny nedvekből keplődött. De minekutána a' 17-dik század' végevel ezen betegség' széke es mivelta világosabban kezd esmertetni, már egy orvos sem kételkedik többé, hogy a' hályog a' jeglencse-rendszer' homályában áll. Innet a' hályog' legátalánosabb tunemenyeit: lépten a' szivárvány-hárttya megett létező homály, es a' látásnak a' homály' területével es tömötségevel irányos esüggedese teszik. De azonkívül, mint a' jeglencse-rendszer' különbefe részei homályosok, úgy a' hályognak még más különbefe tunemenyei is vannak. Mindenek előtt pedig azt kell megjegyezni, hogy a' lencserendszer' minden részei majd egyenkint, majd mindössze meghomályosodhatnak, 's innet a' hályognak többefe nevezetei keletkeznek. Hol csak egy része homályos a' lenese-rendszernek, a' hályog reszinteknek (partialis) neveztetik. Ide a' lenese-, a' Morgagni- es a' tokhályog (cataracta lenticularis, Morgagniana, et capsularis) tartoznak. Midön a' jeglencse-rendszer' több részei, de nem mind, vannak a' homálytól meglepetve, a' hályog vegyesnek (mixta) mondatik. Ennek fajai a' tok-Morgagni-hályog (cataracta capsulo-Morgagniana), a' tok-lencse- (capsulo-lenticularis) es a' Morgagni-lencse-hályog (cataracta Morgagniano-lenticularis).

Ha végre a' lencserendszer' minden részei homályba bo-
rultak, a' hályog teljesnek (totalis) neveztetik. Ez tehát
csak egyféle lehet, t. i. tok-morgagni-lencsehályog (cat.
capsulo-morgagniano-lenticularis).

361. §. A' lencsehályog' székét, mint a' név maga
jelenti, a' lencserendszer' legfőbb része teszi. Ezen hályog,
hacsak erőszakos okoknak nem következelme, lassankint
fejlík ki és a' látást csak lépcsónként fogyasztja. A' látás'
csekély tompulásával kezdődik, mellyet a' beteg akkor
vesz észre leginkább, midőn fényes tárgyakat szemlél;
mert ezek neki mintegy mocskosoknak és ködbe burkolva
látszanak. A' hályog' kezdetén még más látásbeli tévedé-
sek is szoktak jelenkezni, mellyek hasonlítanak a' légy-
látáshoz, de ettől mégis állandóságuk által különböznek.
Ha a' szem szorosabb vizsgálat alá vetetik, a' láta megett,
leginkább a' középpontban, némi sárgás szürke homály
tűnik elő, mellynek környéke kevesebbé tömött színt mu-
tat, de ködös vagy fényes fehér foltjai nincsenek. Mennél
inkább növekedik ezen homály a' láta megett, a' látás
annál jobban csügged, de úgy, hogy csak azon tárgyakat
ne lássa a' beteg, mellyek a' szem előtt egyenest helyez-
tetnek; mellyek ellenben oldalast feküsznek, azokat elég
világosan megkülönböztethesse. De ezen oldalas látás is
csak addig tart, míg a' szem árnyolva vagy on, és míg na-
gyobb mértékben alkonyatkor, setétes helyeken, vagy
midőn a' láta mülegesen ki vagy on tágítva; délben ellen-
ben és egyáltalában, midőn a' szivárványhártya öszsebb
huzódik, oldalast is keveset látnak efféle betegek. A'
szőlőhártyától a' homály világosan távul vagy on; azért is
a' szivárványhártya' mozgását nem akadályozza. A' láta'
szélén, kivált hol a' szivárványhártya világosabb színnel
bír, némi fekete kör tapasztaltatik; mit annak kell tulaj-
donítani, hogy a' szivárványhártya' látái széle (margo
pupillaris), melly a' rendes fekete látában nem látszott,
már most a' szürke vagy sárgás homály előtt szembe tűnik.

362. §. A' morgagni-hályogban, melly hézag- vagy
téhályognak is (cataracta interstitialis aut lactea) nevez-
tetik, azon gőzalakú nedv, melly a' jég-lencse és ennek
tokja között foglaltatik, van megsűrűdve és homályosodva.
Kifejlése ezen hályognak többnyire gyors, színe fehér-
kékes, tejhez hasonló. A' látást nem gátolja egészen,
minthogy a' homály csak vékony réteget képez. Midőn
a' szem és a' fő nyugalomban van, a' homály' felső része
világosabb színt és higabb öszszeállást mutat, alsó része
pedig sűrűbb, tömöttebb és foltos színű üllepedéket mu-
tat. Ha pedig akár a' szem az ujjal megdörzsöltetik, akár

a' fő erősen megrázatik, az említett foltok elenyésznek 's az egész homály egyenletes színbe öltözködik. A' hátsó szemcsarnok szinte egészen el van enyészve; innét a' szivárványhártya' mozgásai nem igen élénkek. Azt is meg kell azonban jegyezni, hogy ezen hályog sokáig magánosan nem marad, többnyire mind a' tok, mind a' lencse rövid idő alatt meghomályosodnak, 's az utobbi szinte mindenkor tejképű nedvvé olvadódik.

363. §. A' hártvás vagyis a' tokhályog a' jégencse' hüvelyében, a' lencsetokban fészkül. Ezen hályog is csak rövid ideig marad magánosan, mert a' tok beteges állapotba vettétvén, könnyen a' morgagni-nedv' elválasztása is és a' jégencse' táplálása rendellenes változást szenved. Kórjelei a' tokhályognak különböznek a' szerint, a' mint a' mellső vagy hátsó lencsetok van meghomályosodva. A' mellső tokhályog fényes szürke, vagy kretafehérségű, gyöngykint tündöklő foltokat vagy csikokat terjeszt elő, mellyek ritkán veszik a' középponttól eredetöket, hanem többnyire a' szélek felé rendetlenül kezdődnek, és lassu haladással nyulamlanak tovább. Minthogy pedig a' tok a' meghomályosult részeken egyszer'smind meg is vastagszik: a' hátsó csarnok elenyészik, 's a' homály a' szőlőhártyához közel esik; innét a' szivárványhártya' mozgásai is többé kevesebbé akadályozva vannak. A' tárgyak' felfogását nem enyészteteti el ezen hályog egészen. — A' hátsó tokhályogban a' szürke vagy fehéres foltok, mellyek itt is mutatkoznak, nem olly tündöklők, 's ha a' homály szoros vizsgálat alá vetetik, kitetszik, hogy az a' szőlőhártyától távol vagyon, 's hogy fölulete homorú. Ebben a' látá' mozgatagsága rendes állapotban vagyon, a' látás pedig ezen hályogban sincsen egészen elenyésztetve. — Ezen két fajain kívül a' tokhályognak van még teljes tokhályog is, melly az egész lencsetokot elfoglalja. Ezen hályogot foltos vagy csikos színe, ezüsthez vagy gyöngyhez hasonló tündöklése, a' szivárványhártyának szinte egészen gátolt mozgása, 's a' látásnak majdnem csak a' fénysejtésre korlátolt állapota esmértetik.

364. §. A' tok-morgagnihályog ritkán fordul elő, 's a' lencse' homályosodása nélkül csak igen rövid ideig állhat fen. Jelei a' tok- és morgagnihályog' tünetényeiből állanak össze. — Ugyanezt kell tartani a' tok-lencsehályog' kórjeleiről is. Ezen hályog t. i., melly a' gyakorkodásban leggyakrabban előfordul, részint gyöngyhöz hasonló, részint sárga vagy szürke színt mutat, de úgy, hogy a' gyöngyszín nyilván mellső réteget képez. A' szőlőhártyához a' hályog közel fekszik; innét a' hátsó szemcsarnok hiányozik, 's a' szivárványhártya nagyon resten

mozdul. A' látás elenyészik, de a' fénysejtés sehol sem hibázik.

365. §. A' tok-lencsehályog, részint azon különbféle alaktól, mellyet a' mellső lencsetok előterjeszt, részint azon különös küleménytől, mellyet némely esetekben az egész hályog mutat, különbféle nevekkal jeletetik. Ha a' mellső lencsetok' homálya' alakát tekintjük: a' toklencsehályog márványosnak (*cataracta marmoracea*) mondatik, ha a' homályos lencsetokon különbféle színű foltok mutatkoznak, hasonlók azokhoz, mellyek a' márványkővön taláttatnak; csillagosnak (*cat. stellata*), ha a' láta' középpontjától a' környék fele különbféle sugárképű csíkok ereszkednek; pettegetettnek (*cat. punctata*), ha a' tok' homálya csak apró fényes pontok által nyilatkozik; középpontinak (*cat. centralis*), ha csak a' tok' közepe homályos, többi része pedig a' lencsével együtt még elég tiszta állapotban vagyon; továbbá a' toklencsehályog félhályognak neveztetik, midőn a' toknak csak egyik fél része van meghomályosodva; lombos hályognak pedig (*cataracta arboracea*), midőn a' tok' barna vagy sárga homályán, kivált nagyító üvegen által, egy előfához hasonló kép mutatkozik. Ez utóbbi változatot régenten érhályognak (*cat. choroidalis*) neveztek; mert úgy hitték, hogy az az érhártya' edényeinek meghosszabbulásából támad. T. Schmidt akkint magyarázza ezen hályog' eredetét, hogy valamely nagy rázatás által a' szem' fekete festékéből egy pelyhecske elszakad, 's a' lencsetokra telepedik, hol aztán ezen hályog' kifejlésére szolgál alkalmat. De Helling' veledése szerint ezen változat is úgy veszi eredetet, mint minden egyéb hályog' nemei.

366. §. Azon önnemű küleményből, mellyel a' toklencsehályog neha jelelkezik, következő változatok erednek, úgymint: a' takonyerszenyes hályog (*cataracta cum bursa mucosa*), a' szelemenés hályog (*cat. trabecularis*), a' kuposzlopos hályog (*cat. pyramidalis*), a' beczős száraz hályog (*cataracta arida siliquanta*), és a' homályos hályog (*cataracta cystica*). A' takonyerszenyes hályog, melly poshadt vagy genyképű hályognak is neveztetik, azon tömlőtől vette nevezetét, melly a' lencse' hátsó fölülete 's annak tokja közt taláttatik, és bűdös eves nedvet foglal magában, 's ketségkívvül nem egyéb valami tályognál. Megesmérhetni ezen hályog-változatot czitromszinéből, n' szivárványhártya' rest mozgásából, a' hátsó csarnok' hiányából, és a' kevésbé élénk fénysejtésből. Ezen esmértető jelekhez járul még az is, hogy a' betegek, kik ezen hályogban szenvednek, többnyire gyenge és senyves küleményvel bírnak.

367. §. A' szelemenés tok-lencsehályog nevét némi vonalképű kiállástól vette, melly a' lencsetokon mutatkozik, és krétaszínt mutatván, majd vizirányos, majd függőleges helyzetben, a' szőlőhártyával mind a' kétfelül összenőve vagyon. Ezen összenövés miatt a' láta szegletesnek és mozgatlannak tapasztaltatik. A' fénysejtés ezen hályog mellett vagy igen homályos, vagy épen hiányozik; és néha maga a' bántódott szemteke is kisebb térímet mutat. Ha a' mellső lencsetokon nagyobb kiállítás tapasztaltatik, melly a' látán keresztül a' szem' mellső csarnokába is benyulamlik, a' hályog kuposzloposnak (pyramidalis) neveztetik. Ezen kiállítás is tiszta fehérszínű, majd kisebb majd nagyobb téríméjű, de a' láta' szélével köröskörül össze szokott nőve lenni. Innét a' láta szegletes alakban tűnik elő, a' szivárványhártya mozgatagságától egészen megfosztatik, és a' fénysejtés is tökéletesen száműzetik. Mind a' szelemenés, mind a' kuposzlopos hályog csak hevesebb szemgyuladások' következésében támad, mellyeknek folyamata alatt a' lencsetok' említett változásai nyirk-kiizzadás által hozatnak elő.

368. §. A' beczős száraz tok-lencsehályogban a' tok és lencse, ezen részek' akadályozott tápláltatása miatt, megkeményedve és homályosodva vannak. Ezen hályogot kis téríméje, világosszürke, krétafehér, 's némelly pontokon néha sárgás színe belyegezi. A' szőlőhártyától tetemes távolságban vagyon, és a' szivárványhártya' mozgását, hacsak vele rendellenesen össze nem nőtt, épen nem akadályozza. A' látás ezen hályog mellett nem hiányozik egészen, mert a' beteg, hacsak a' vakságnak más valamely oka nincsen, a' nagyobb és közelebb fekvő tárgyakat megkülönbözteti. Ezen hályog' előhozására olyan okok kívántatnak, mellyek a' lencsetokot az üveg-hártyától és sugártesttől elszakasztják, és így annak táplálását gátolják. Innét a' gyermekek' gyakor rángásai után, kivált ha a' görcsök a' szem' izmait támadták meg, ezen hályogot sokszor tapasztalhatni. A' megletteknél többnyire a' szemteke' megrázatásai után szokott kifejlenni.

369. §. A' hólyagos hályog hófehérségű színt terjeszt elő, 'sa' szivárványhártyától majd kisebb majd nagyobb távolságban mutatkozik. Ezen változása a' helyzetnek a' fő' különböző irányától függ. Így, ha a' fő előrehajtatik, a' hályog a' szőlőhártyára fekszik, és szinte a' mellső szemcsarnokba igyekszik; ha ellenben a' fő hátra igazítatik, a' hályog a' szivárványhártyától azonnal eltávozik, és közötté és a' szőlőhártya között tér tapasztaltatik. Néha ezen hályog olly könnyen változtatja helyzetét, hogy a' fő' vagy szem' legkisebb mozdulata által is kimozdul he-

lyéből, és a' víznedvben úszkálni látszik. Ekkor rezgő vagy úszó hályognak (cataracta tremula aut natatilis) nevezetik. Az úszó hályogban nincs mindig az egész láta homálylyal elfoglalva; innét a' betegek a' hályog' fel's alá uszkálása közben izromonkint látni szoktak. Ezen hályog is a' szemek' előrejárt megrázataiból veszi eredetét, és a' lencsetoknak a' szomszédrészeketől elválása' következésében fejjik ki.

370. §. A' morgagni-lenesehályog fölül szürke-kékes, alul sárgás homályt képez; mert a' meghomályosodott morgagni-nedv felfelé, a' nehezebb lencse pedig aláfelé veszi magát. Ha pedig a' szem az ujjal megdörzsöltetik, a' szín' egyenetlensége azonnal eltűnik, és csak egyedül a' szürkekékes szín marad vissza. Ezen hályog a' szőlőhártyához közel fekszik, a' szivárványhártya' mozgását hátrálja, 's a' látást a' fénysejtésre korlátolja. Midőn ezen hályog a' szemből kivétetik, többnyire a' lencse' kijövetelét több tejképű cseppek előzik meg, maga a' lencse pedig igen kicsiny szokott lenni. Kitetszik innét, hogy ezen hályogban a' lencse' egy része mindig feloldódik 's folyó alakot vesz fel.

371. §. A' teljes, vagyis a' tok-morgagni-lencsehályog a' lencserendszer' minden részeiben fészkül; innét térinjeje igen nagy lévén, a' szivárványhártyával, mellynek mozgékonyságát tökéletesen elveszi, nemcsak érületben vagyon, de azt annyira előre is nyomja, hogy annak mellső fölülete ekkint feldomborulván, a' mellső szemcsarnokot is kisebbé teszi. Színe a' teljes hályognak részint ezüstoffényű, részint tejhez hasonló, vagy sárga-kékes. A' látás olly nagy gátot szenved, hogy még a' fénysejtés sem igen élénk minden betegeknel.

372. §. A' hályog' okvizsgálatában mind az előkészítő, mind a' támasztó okok' mélytánylása szükséges. Azonban meg kell vallani, hogy ezen indítmányok' egyike sincs eddig eléggé felvilágosítva és kellőleg kinyomozva. Mi a' készséget illeti, ez igen széles kiterjedésű; mert nincs az az életidő, az a' nem, testalkotmány vagy életnem, melly ezen készségtől szabad volna; 's, fájdalom, kiváltképen édes hazánk' keblében igen hatalmasan uralkodik. Úgy látszik, hogy a' férfiak, erősebb rostjaik miatt, ezen betegségre hajlabbak a' nőknél; a' haladt életidő is kedvez ezen betegségnek, hihetőleg azért, hogy elcsüggedvén az öregekben az élettehetség, és a' visszapótlás' folyama lankadván, az életműves anyag' feloldozása és helyreállítása restebben megy végre. De vagyon a' hályogra némelly embereknek örökletes készségek is; mert a' mindennapi tapasztalás bizonyítja, hogy hol a' szülők

hályogban szenvedtek, ott ezen baj gyakran szülöttjeiknél is előfordul. Növeli a' készséget az asszonyoknál a' beköszöntő vénülés' időszaká (anni clymacterici). Ugyanezt teszik mind a' két nemnél az életműség' különféle betegségei is, hová kiváltképen az idült váltólázak tartoznak, mellyek a' nedvkerengésben tetemes zavart okoznak, és megátalkodott nedvpangásokra nyújtanak alkalmat. De sok senyvek is ide járulnak, mellyek a' tengélet' folyamában magoknak mely gyökereket vervén, annak minden működéseit felforgatják 's ártékony hatalmukat a' jéglencse' rendszerére is kiárasztják. Innét van, hogy a' hályog olly közönséges baj mindazoknál, kik görvély-, búja-, vagy köszvénykórban szenvednek (kivált ha ez utóbbi nyavalya idült főfájással van párosulva).

373. §. A' hályog' támasztó okaihoz a' szemeknek akár sokáig tartó rángások, akár külerőszak által okozott rázatásai tartoznak, mellyek' következtében a' lencsetok a' szomszéd részekről elszakad; valamint a' lencsébe vagy ennek tokjába beható sebek is. Ide számítatnak továbbá a' szemek' tartós és tetemes erőltetése apró fényes vagy nagyon kivilágolt tárgyak' szemlélete által; folytonos tűz körül létele, a' szabad ég alatti húzamos foglalatoskodás, előrehajtott fővel végzett munkák, setét füstös és neves lakhelyek, a' tetemes világosságának gyakor és feltünő sötétségre változása, a' szemek' hirtelen meghűtése, azokra ható csípős gőzök, vagy ilyen minőségű állományokkal gyakor élés, hová főleg a' fok- és vöröshagyma stb. tartoznak; továbbá visszaélés a' léles és kiváltképen a' fanyar borokkal. Innét van, hogy a' hályog a' boriszákoknak olly gyakor nyavalyája.

374. §. Az előszámlált választó okok a' hályog' kifejlését különféle képen eszközlik. Mellyek a' lencse' szomszéd részekkel rendes összefüggést dőlják fel, a' lencserendszer' részecinek táplálódását gátolják; honnét azok' homályosodása önkint következik. Mellyek akár a' lencsén akár ennek tokján sebet ejtenek, ezen részeket gyuladásba hozzák, mely genyedésbe, megkeményedésbe vagy nyirk-külzadásba végződven, homályt hágy maga után. Hasonló gyuladást es következtéseket hoznak elő mindazon támasztó okok, mellyek' fő munkálata a' szemben nedvgyülemek' és -torulások' gerjesztésével külekezik. A' szemekre ható csípős gőzök egyenest a' részek' vegyületét támadják meg, mellyet felbontván homályt szulnek, 's leginkább a' morgagni-nedvre küllök kártékony befolyásukat. Ha pedig hasonló munkálatú állományok az első utakba hozatnak, valamint több más támasztó okok vagy az elválasztást forgatják fel, vagy a' felszívó

edényeket zaugorítják össze, és mind a' kétféle módon a' jeglencsét átlátszóságából kivetkeztetik. Ugyan a' tengelet' folyama' felforgatása által, de esméretlen okoknál fogva, nemződik a' hályog a' magzatban is. A' bezős száraz és a' központi hályog azon fajok, mellyek a' csecsemőkkel leggyakrabban együtt születnek.

375. §. A' hályog különbéle nézőpontokból osztatik fel. Azon felosztásokról, mellyek a' hályog' székbeli különbségein alapulnak, és ezek' változatairól, már föntebb ejtettünk szót. Itt a' többi felosztásokról szolandunk, mellyeket tudni érdemes. Ezen felosztások pedig a' hályog' összeállásától, színétől, nagyságától, támadási módjától, kifejlődési fokától és szövetkezéseitől kölcsönöztenek. Ha a' hályog' összeállítására fordítjuk figyelmünket, könnyen kitetszik, hogy vannak a' hályognak olyan nemei, mellyek mindenkor bizonyos összeállással bírnak. Így a' tokhályog' minden betegnél szívós, hártyás; a' morgagni-hályog pedig folyó összeállású. De a' lencsehályog' összeállása igen különbéle; mert ez lehet kemény, puha, kemény-puha, folyó és folyókemény összeállású. A' kemény hályogban mindon részek egymással erős összefüggésben vannak, úgy, hogy nehéz azokat egymástól elválasztani. De még ezen keménységnek is különböző fokai vannak: mert néha a' homályos lencse szinte csontkeménységgel bír. A' keményebb hályogot következő jelek esmértetik: a' hályog' színe ezen esetben barnább sárga, helyzete a' szőlőhártyától távol vagyon, a' szivárványhártya tökéletes mozgékonyssággal bír, a' láttehetség kisebb mértékben van tompulva. A' lencsehályog, melly az öregeknél fordul elő, többnyire keményebb összeállású szokott lenni. Azonkívül a' bezős száraz, a' hólyagos, a' szelemenés és a' kúposzlopos hályog is mindenütt kemény összeállással bír.

376. §. A' puha hályognál a' lencse' egész állományában olly kicsiny a' részek' összeállása, hogy egymástól könnyen elválasztathatnak. A' puha hályogra következő jelek mutatnak: a' homály világos szürke és egyenletes színt mutat, a' szivárványhártyához közel vagyon, 's ennek mozgását többé kevesebbé akadályozza, a' látást tökéletesen elenyészteti, sőt a' fénysejtés is kevesbbé élénk. Ezen összeállása a' hályognak ritkábban és csak fiatalabb egymiknél fordul elő. Sokkal gyakrabban tapasztaltatik a' hályog' puha-kemény vagy is darabos, sajt- vagy kócsonyanemű összeállása, mellyben a' lencse' közepe merő és kemény, környeke pedig mind a' szélek mind a' mellső és hátsó fölület felé puha. A' puha-kemény összeállítás a' középkorúak' leggyakoribb hályoga, és abból esmértetik

meg, hogy színe a' homály' közepe felé sárgás, vagy legalább tömöttebb, a' környék felé pedig világosabb, szürke; a' hályog' közepétől továbbá több sugárképű csíkok, mint mindannyi repedések nyulognak a' szélek felé, helyzete efféle hályognak a' szivárványhártyától nem messze vagyon, 's a' látás fénysejtésre van korlátolva.

377. §. A' folyó összeállású hályogban az egész jég-lencse vagy téj- vagy genyképű nedvvé van olvadva. Az előbbi esetben, melly jobbadán csecsemőknél fordul elő, n' homály világos fehér, felhős színt mutat. Az utóbbi senyves egymiknek tulajdona, és sárga genyhez hasonló színéből esmérhető. Mind a' két rendi folyó hályog a' szivárványhártyához közel vagyon úgy, hogy a' szőlőhártyával érintkezik, és a' szivárványhártya' mozgását akadályozza. Ha a' fő előre hajtatik, a' szivárványhártyát előre domborítja; ha pedig a' fő ellenkező irányzatba helyeztetik, a' homály a' szivárványhártyától valamennyire eltávozik, 's közötté és a' szőlőhártya között tér tapasztaltatik. A' látás tökéletesen hiányzik, sőt a' fénysejtés is kevéssé élénk. — Ha a' lencse nem egészen hanem csak részintesen van folyó nedvvé változva, a' hályog' összeállása folyó-keménynek mondatik. Ezen összeállás a' morgagni-lencsehályogban, és a' poshadt tok-lencsehályogban tapasztaltatik, mellyek' esmértető jeleit főntebb adók elő.

378. §. A' hályog' színét tekintvén, az szürkére, fehérre, gyöngyszínűre, sárgára stb. különböztetik. Legérdekesebb ezen tekintetből a' fekete hályog, mellyet annyival könnyebben mornak lehetne tartani, hogy ezen hályog mellett a' láta is többnyire mozgatlan szokott lenni. Ezen hályog a' fénysugarak' keresztülhatásának nem állja egészen útját; de mégis a' fénysugarak' rendellenes megtörése miatt a' látás tetemes zavart szenved. Kóresméreto azon alapul, hogy a' látás tökéletesen nem hiányozik, és, kivált a' mülegesen kitágított láta megett, lépten barna-feketés homály tűnik a' vizsgáló' szemeibe. Megerősítetik a' kóresméret még azon fölül abból is, hogy a' világosság a' szem' fenekéről nem verődik vissza, mint a' lappangó mor' esetében szokott. Ezen fényvisszaverődés' hiányát Stevenson annyira kórbélyegzőnek tartja, hogy valahányszor a' vizsgáló orvos önábrázatát a' bántódott szemtől visszatükrözve meg nem látja, véleménye szerint mindenkor felteheti, hogy ezen hályog' nemével van dolga, 's azért a' műtevéshöz bizvást hozzá foghat.

379. §. A' hályog' különbféle nagyságára nézve nagyra és kicsinyre különböztetik. A' hályog' összeállása és nagysága között szinte állandólag azon viszonyt tapasztaljuk,

hogy ez annál tetemesebb, mennél csekélyebb amaz; és megfordítva. Azonkívül a' hályog' nagysága a' meghomályosodott részek' számától is függ; mert mennél több részek vannak egyszerre meghomályosodva, annál nagyobb a' hályog' térimeje. Jóllehet pedig ezen állítás átaljában kétséget nem szenved, vannak mégis esetek, mellyek azon szabálytól kivételt szenvednek. Így némellykor a' jégencse egymis alkatása hozza magával, hogy ámbár a' hályog kemény összeállású, mégis iszonyú nagysággal bír; és fordítva, találtnak puha 's mégis kicsiny hályogok. Továbbá a' beczós száraz hályog, jóllehet mind a' lencse miad a' tok meg vannak homályosodva, mégis mindenkor csak kis térimével bír.

380. §. Támadási módjától vagyis a' meglepetéstől a' hályog együttszülöttre (cat. connata), és szerzettre (cat. adquisita) osztatik. Amazt az ember magával hozza a' világra; ez későbbben különféle okok' behatásánál fogva támad. A' szerzett hályog ismét hirtelen és lassu támadásura különböztetik. A' hirtelen támadású hályog nyilvános okok p. o. csípős gőzök, kül erőszak vagy szemgyuladás által hozatik elő; a' lassú támadású pedig észrevehetetlenül és lassankint, többnyire alattomos és esnéretlen okokból veszi eredetét. Végre van a' hályognak a' támadás' módjára nézve még egy felosztása, mellynél fogva első- és másodrendire (cat. primaria et secundaria) különböztetik. Elsőrendi hályognak azt nevezzük, melly elmellőztetése végett soha még műtevéis alá nem vettetett; másodrendinek pedig a' lencserendszer akárminő homályát mondjuk, ha az a' hályog' műtétele után tapasztalatik 's a' látást akadályozza, vagy épen elenyészteti.

381. §. A' kifejlés' fokát tekintvén, a' hályog érett és éretlenre különböztetik. Érettnek mondatik, melly sem bel terjére, sem területére nézve nagyobbra nem növekedhetik, ha mindjárt a' látát nem fogja is el egészen, 's a' látást csak tökéletlenül gátolja is. Innét kitetszik, hogy a' hályog' érettsége nem függ annak bizonyos tömötségétől, melly annak kifejlési fokával nem áll arányban; sőt némelly hályogok soha sem jutnak az összeállítás' tetemesb fokára. Éretlennek pedig azon hályogot nevezük, melly még csak kifejlésében vagy, és a' homályosodás' legfőbb fokára, mellyet elérhet, nem jutott. A' hályog' megérése némellykor csak igen lassan történik meg, sőt sokszor több esztendőig vagy az egész életben is szinte ugyanazon kifejlődési fokon marad; másszor ellenben, kivált ha gyuladás ütődik hozzá, igen hamar eléri kifejlődése' legmagasabb fokát.

382. §. Végre a' hályog' szövetekezéseiből ama' ne-

vezetes felosztás keletkezik, melly azt egyszerűre és szöveményesre különözi. Egyszerűnek mondatik a' hályog, ha magánosan minden egyéb betegség nélkül fordul elő: mellyben tehát a' lencserendszer részeiek homályától és a' fénysugarak' gátolt átmenetelétől függő tünetményeken kívül egyéb körjelek nem tapasztaltatnak. Szöveményesnek pedig akkor nevezetik a' hályog, mikor valamelly más szembetegséggel vagy egyetemes nyavalyával van párosulva. Innét kitetszik, hogy a' hályognak kétrendi szöveményei lehetnek: helybeliek és közönségesek, mellyek alkotmányosoknak is (constitutionalis) neveztetnek. Ha a' hályog mind szemhibával, mind az életműség' valamelly nyavalyájával van kapcsolatban, a' szövemény összetettnek vagy tökéletesnek nevezetik. Akármellyik rendiek legyenek továbbá a' hályog' szöveményei, alkalmasan létalaposokra és mellékesekre (complicationes essentiales et accidentales) különböztetnek. Amazok a' hályoggal vagy okbéli összefüggésben állanak, vagy legalább annak gyógyítását módosítják; emezek pedig a' hályoggal semmi különös viszonyban nincsenek. A' helybeli létalapos szöveményekhez tartoznak a' következők, úgymint: a' szaruhomályok, az előheg (synechia anterior), a' szemvízkor (hydrophthalmus), a' szemsorv (atrophia bulbi), és különösen az érszenu (cirsophthalmia): továbbá a' hályog' összenövésai a' szőlő- vagy üveghártyával, az üveghályog (glaucoma), szempuhaşág (synchisis), a' mor és különbféle szemgyuladások. A' többi életmiség' betegségeiből a' hályog' létalapos szöveményeihez számítatnak: a' görvély-, köszvény- es bujakór, avult fekelyek, ruh és más bőrszenyek. Mindezen nyavalyák' kellő kifürkészésére leggondosabb vizsgálat kívántatik, és közülök mindegyiket saját körjelekből lehet megismerni. De vannak efféle bajok között olyanok is, mellyeket a' műtétel előtt megismerni lehetetlen; ilyen p. o. a' hályog' összenövés az üveghártyával.

383. §. A' hályog' gyógyulásáról talán minden egyéb betegségek között a' legbizonytalanabb jóslatot lehet alapítani. Mert ezen betegségben a' művészet' teljes diadalma sebészi műfogatoktól függ, mellynek kimenetele gyakran annyira megjárja a' hályog' gyógyulásáról alapított jóslatot, hogy a' hályog, melly legjobbnak tartatott, és legtöbbet igert, legnagyobb vigyázattal is ápoltatott, sokszor rossz kimenetelre fordul; midőn ellenben, hol nem is gondolnók, sokszor minden reménységünk felett a' legszerencsésebb kimenetellel lepetünk meg. Ennek okát különbféle környülményekben kell keresni, mellyek jósló tehetségünket fölülhaladják. Ugyanis először nem tudjuk,

ha a' beteg csendesen fogja-e a' műtétel alatt szemcseit tartani; következőleg meg nem határozhatjuk, ha a' műtételre szükséges műfogatok könnyen és a' szem' tetemesb sebesítése nélkül végrehajthatnak-e. Azonfölül a' beteg' egymis sebhedékenysége miatt, mellynek fokát soha sem lehet bizonyosan meghatározni, mindenkor lehet félni, nehogy olly heves visszahatás kövesse a' műtételt, hogy vagy ennek foganatát sikeretlenné tegye, vagy még nagyobb károkat idézzen elő. Ide járul még az is, hogy a' legszerencsésebben eszközlött műtétel után is számos külső és belső befolyások bitangolhatják el a' láttehetséget, mellyeket sokszor az orvos sem előre látni, sem kormányozni nem képes. Ide tartoznak sok helybeli és közönséges betegségek' gyűjtagei, mellyek az életműségben szunnyadozván, a' műtevés okozta izgatás által lánggra kapnak 's a' szemeken tetemes rendellenes változásokat ejtenek.

384. §. Jóllehet pedig a' műtétel' szerencsés kimenetelét imént említett okok miatt sehol sem lehet bizonyosan meghatározni; még is van a' szerencsés kimenetelnek kisebb vagy nagyobb hihetősége. A' hihetőség' ezen különféle foka' meghatározására több indítmányok' méltánylása kivántatik, mellyek egyáltalában részint a' műtevő orvost, részint a' hályogban szenvedő beteget, részint végre más környülményeket illetnek. A' műtevő orvosra nézve, nagyobb hihetőséggel óhajtott foganatot ígérni nem lehet, ha csak az mind szükséges tudományos esmeretekkel, mind megkívántatott gyakorlati tulajdonokkal kellőleg felruházva nincsen. Mi a' tudományos esmereteket illeti, a' műtevő a' gyógytudományban annyira forgódott legyen, hogy a' köresméretet tökéletesen meghatározni, a' szöveményeket pontosan kifürkészni, a' műtétel előtt netalán szükséges előkészítést eszközölni, 's végre a' műtevés után minden előfordulható bajokat okirányosan orvosolni tudja. A' gyakorlati tulajdonok, mellyek a' szerencsés kimenetelt nagy mértékben hihetővé teszik, részint a' jótékony természet' ajándékai, részint a' gyakorkodás' és tapasztalás' szüleményei. Ezekhez tartoznak: bátor szív, bármí bál esetekre elkészült lélek, mellyek a' műtétel alatt váratlan magokat előadhatják, továbbá éles láttehetség, serény, állandó 's soha nem reszkető kéz, az ujjak' legnagyobb forgekonysága, mind a' két kéz' egyenlő készsége, és a' hályog-műtétel' minden nemeiben egyenlő ügyesség.

385. §. Midőn a' jó kimenetel' hihetőségét magától n' hályogban szenvedő betegtől következtetjük, akkor ennek egész alkotmányát, a' bántódott szem' állapotját 's

végro magának a' hályognak minőségét kell tekintetbe vennünk. Mi az egyetemes alkotmányt illeti, jó kimenetelt lehet nagyobb hihetőséggel reményleni, ha olyan a' beteg mind testi mind lelki állapotja, hogy sem a' műtétel' nehézségeitől, sem kelletlenül hevesebb visszahatástól tartanunk ne kelljen. Legjobb betegek tehát e' tekintetből, kik egyébiránt nemcsak ép testtel, de egészséges lélekkel is bírnak, kik mentek lévén minden babonás előítéletektől és heves indulatoktól, 's kivált a' félelemtől és szorongásoktól, az orvosban teljes bizodalmat helyeznek, 's annak rendeleteit pontosan teljesíteni készek. Jó kimenetelt ígér azonfölül a' sem nem verteljes sem nem senyves külemény, az életműség' mérsékes izgékony-sága, és a' bőrrendszer' csekélyebb érzékenysége. Az életidőre nézve a' haladt korú betegek legkedvezőbb jóslatot engednek; azonban a' csecsemők is gyakran a' hályog-műtételt hevesebb visszahatás nélkül kiállják.

386. §. A' bántódott szemet tekintvén, kedvező előremondást lehet alapítani, ha nemcsak a' szem de annak környékes részei is olyan alaklatúak, hogy a' műtételhez szükséges fogások könnyen és baj nélkül eszközöl-tethetnek. Innét a' szemek' mérsékesen kiálló helyzete, 's a' szemhéjak' tágabb rése a' jóslatnak kedveznek. De a' műtétel' serény és könnyű végbevitelére még az is megkivántatik, hogy a' beteg szemeit helytállólag és mozgatlan tartani tudja; innét, ha a' szemek nagyobb érzékenységgel bírnak — mire azok' szürke vagy kókszínű szivárványhártyája mutat — a' jóslat kevesbé kedvezékeny. Végre a' bántódott szem' állapotjára nézve még megkivántatik, hogy az ne csak minden egyéb nyavalyától ment legyen, de még minden előkelő készségtől is szabad legyen, bizonyos betegségekre p. o. szemgyuladásokra.

387. §. Maga a' hályog' viszonya jó kimenetelt ígér, ha a' hályog egyszerű, és csupa helybeli bajt képez, a' szőlőhártyához odanőve sehol sincsen, és sem gyanús színt nem mutat, sem rendtulos nagysággal nem bír. Legnagyobb hihetőséggel pedig azon hályog ígér jó kimenetelt, melly nyilvános ok nélkül támadt, és minden gyuladás' jele nélkül lassankint fejlett ki. Végre a' hályog' összeállása is növeli a' szerencsés kimenetel' hihetőségét, ha az egyéb indítmányokból javallt műtétel' nemével nem ellenkezik.

388. §. Végre ha a' többi környülményeket vesszük tekintetbe, kedvező jóslatot alapíthatunk, hol a' nyavalyák' járványos bélyege jóindulatú, hevesebb gyuladásoknak nem kedvez, hol a' körülállók 's ápolók a' betegnek jól gondját viselik, ha a' házi körülmények a' szük-

séges gyógyszerközök' megszerzését megengedik, és nincs semmi, mi a' test' vagy lélek' csendességét megzavarhatná.

389. §. Ha a' jóslat' minden főtebb említett indítmányai a' kimenetelre nézve kedvezékenyek, ezt a' legnagyobb hihetőséggel lehet reményleni. De azért meg kell azt is jegyezni, hogy a' szerencsésen kiűtő orvoslás sem felel meg egyenlőleg mindenütt a' várákozásnak. Legjobb látást nyernek a' hályog' szerencsés műtétele után azok, kik annakelőtte rövidlátásuak voltak; mert elmellőztetvén már most a' jégencse, a' fénysugarak kisebb mértékben töretnek meg; innét a' látás élesedik. Ellenkezőleg van a' dolog a' messzelátóknál; mert ezeknél elmozdítván a' lencse, a' főnt említett oknál fogva méginkább elcsügged. Az öregek is csak tökéletlenül nyerik vissza látásukat; mert mint Celsus mondja, az öregek új hiba nélkül is tompa látással bírnak. Legtöbb betegeknek, kik a' hályog' kifejlése előtt rendes látetheettséggel bírtak, a' hályog' elmozdítása után az apróbb tárgyak' világos látására domború szemüvegek szükségesek. Innét van, hogy a' betegek a' műtétel' kimenetével nem mindig vannak tökéletesen megelégedve, ha mindjárt az föltételesen legszerencsésebben ütött is ki.

390. §. Midőn az előhordott indítmányok közül egy vagy többek a' műtétel' szerencsés kimenetelével ellenkeznek, a' jóslatot annál mostohábbnak kell határozni, mennél inkább létalaposok az ellenes indítmányok. Innét tehát kicsiny ott a' látás helyreállításáról a' reménység, hol a' hályogban szenvedő beteg a' bőr' különös gyengédsége és érzékenysége miatt orbánczra, hurutra vagy csúzra nagyon hajlandó, ha a' vérteljes külemény miatt gyakor gyuladós betegségeknek van alávetve, ha testalkotmánya ros, ha valamelly súlyos nyavalyából nem rég lábadozott fel, ha a' hályog' nemzésére valamelly egytetemes kórszűny nyújtott készséget. Kétes a' jóslat akkor is, midőn a' szemek' alaklata a' rendes nyomdától tetemesen eltávozik, vagy azok módnélkül mozgékonyok, midőn a' hályogon kívül a' szemben még más betegség is tanyázik, p. o. beszegély, idült gyuladás stb. Végre méltán szerencsétlen kimeneteltől lehet tartani akkor is, midőn a' hályog tetemes kül erőszak vagy heves gyuladás által hozatott elő, midőn a' szőlőhártyával nagy kiterjedésben összenőtt, vagy midőn a' hályog talán a' másikk szemem más tapasztalt és ügyes orvos által szerencsétlen kimenetellel orvosoltatott.

391. §. Legsomorúbb a' hályog' jóslata akkor, midőn a' hályog a' szivárványhártyával olly nagy kiterje-

désben van összenöve, hogy elmellőzése lehetetlen, vagy midőn a' látás valami más gyógyíthatatlan hiba által el van törölve: így ha a' hályog morral, üveghályoggal (glaucoma), szemvízkórral, vagy erszemmel (cirsophthalmia) st. e. van szöveményben. Mert a' környülmények' illy állodalmában nemcsak sikeretlen a' hályog' műtetele, de sokszor súlyos gyúladást is támaszt, melynek következésében a' beálló genyedésnél fogva az egész szemteke kegyetlen fájdalmak közt elemésztethetik. Ugyanez történhetnék akkor is, ha valaki a' hályog' műtetelet valamelly szemgyúladás' folyamata alatt vinné véghez; holt az sokszor későbbben, a' szemgyúladás' elenyészte után szerencsés kimenetellel lehetne eszközölni.

392. §. Mi a' hályog' gyógyítását illeti, azt akkint nem lehet eszközölni, hogy a' lencserendszer' meghomályosult részei előbbi átlátszékonyságukat visszanyerjék. Találkoztak ugyan orvosok kivált régebb időkben, kik a' hályogot szétosztlatni iparkodtak, és e' czelra a' gyűszűfüvet (digit. purp.), a' nadragulyát (belladonna), leánykőkörcsint (pulsatilla nigricans), boroszlányhéjat (cort. mezerei), borostyánymegy-vizet (aq. lauroc.), a' higany' és dárdany' készítményeit, a' százlábú bogarakat, a' berzecz- és galvan-erőt st. e. leleket ajánlották. De ezen próbátételek mindenkor siker nélkül maradtak, és csak azon egy esetben gátolják néha az említett gyógyszerek a' hályog' további kifejlését, midőn a' hályog valamelly esmért egyetemes korszúny által feltételeztetik, és a' kifejles' nagyobb fokára még nem jutott, de meggyógyítani még illyen környülmények közt is a' hályogot csak a' legkritább esetekben képesek. Minden érett hályog' gyógyításában tehát a' sebészi műtételhez, mint egyedülös menedékhez szükség folyamodni, és minden egyéb gyógyszereket, mint fölöslegeseket vagy épen ártalmasokat felretenni. Így javallja a' szükség és tapasztalás. Az éretlen hályogban pedig a' tetemes domborusággal ellátott szemüvegek egy ideig hasznos szolgálatot szoktak tenni.

393. §. De hogy a' hályog' ama' fenséges műtetelet annál szerencsésebben eszközölni lehessen, az előtt még sok előrendeletek kívántafnak, melyeket, minthogy úgy szolván közösök 's a' hályog' minden műtételere alkalmaztathatók, elég legyen csak itten egyszer említenünk. Mindenek előtt pedig a' műtétel előtti készületről illik szót ejtenünk, melly kivált régebb időkben igen nagy divatban volt. Ezen előkészítést sokan sokfélekep intéztek, jobbára meg is e' végre érvágások, hashajtógyógyszerek, köpölyök, nadályok, holyaghuzók, böjtölések,

savó, és fris füvek' nedvei rendeltettek. Gyógycélja mind-ezen rendeleteknek az vala, hogy általok a' test jól elkészítetvén, a' műtevé's hatását könnyebben kiállhassa, és a' szemgyulladás, mint a' műtétel' legellenesb következelme, annál biztosabban elfordítassék. De minthogy ezen készületek az életműségre gyengítő befolyást külölnek, 's az ösztöniránti fogékonyságot egyszer'smind öregbítik: könnyen kiviláglik, hogy azon felelmes következelést, t. i. a' szemgyuladást, nem hogy elfordítanak, hanem inkább előidézik. Ez az oka, hogy efféle előkészületek ma már a' szokásból kihaltak, és csak a' francia orvosoknál vannak még nemi divatban.

394. §. Jollehet pedig a' mondottak átaljában véve kétséget nem szenvednek, vannak még is egyes esetek, mellyekben a' beteget a' műtételekre előkészíteni szükséges. Így, kik valamelly egyetemes kórszúnyban szenvednek, ezeknél a' műtétel előtt czelirányos szerek szükségesek a' kórszúny' legyözésére vagy javítására, különben a' műtételhez biztosan hozzáfogni nem lehet. Továbbá, azoknál, kik valamelly súlyos nyavalyából lábadoznak, előbb a' lábadás' időszakát czelirányos életkománynyal és erősítő gyógyszerekkel kellőleg ápolni kell, és csak azután fogni a' műtételhez, midőn az egészség tökeletesen helyreállított. Egészséges és virgocz egymiknél semmi előkészítés sem szükséges; csak arra kell vigyázni, hogy a' beteg egynehány nap a' műtétel előtt gyomrát étkekkel, vagy léles italokkal meg ne terhelje, magát meghütésnek vagy más ártalmas befolyásoknak ki ne tegye. Azok, kik szekrekedésben szenvednek, a' műtétel előtt alvizeket vagy lobellenes hashajtókat vegyenek. A' hószámban tisztuló nőknél a' műtételt el kell halasztani, még annak időköre el nem végződik. A' felénk betegeket nyájas beszédekkel bátorítani, és a' szerencsés kimenetel' reményével lelkesíteni kell. Azonfolúl pedig efféle betegeknek, ha nem verteljések, a' módnélkül érzekeny idegek' lecsendesítésére, czelirányosan egynekány csepp mákonyfestvény adathatik. Hogy pedig a' műtételt annál könnyebben és bátrabban állják ki a' betegek, azt soha sem kell igen soká elhalasztani. Ezen okból némelly orvosok a' műtevé's napját es oráját a' betegnek tudtára sem adják; hanem véletlen megjelennek 's a' műtevé'st megteszik. De sok betegek, midőn ekkint a' műtétellel váratlan meglepetnek, hirtelen igen nagy ijedést szenvednek.

395. §. Mi az év' azon szakát illeti, melly a' műtétel' végbevitelére legalkalmasabb, régenten a' tavaszt javallották. De minthogy tavasszal, valamint őszszel is az idő legtöbb viszontagságoknak van alávetve, ezen évszakok

sok betegekre nézve, kivált kik szokványos hurutban vagy czúzban szenvednek, kevesebbé kedvezékenyek, mint a' nyár' közepe vagy a' tél' kemény hidege. Egyébiránt egészséges emberekben, kik egyszerű hályogban szenvednek, a' műtétel az év' minden szakában szerencsés kimenetellel végezethetik: mindazáltal még ekkor is tanácsosb a' műtéveshez valamely tiszta napot és szép időt választani, mint azt esős és szeles időben vagy közelgő égháborúkor véghez vinni. A' kövér egymikre nézve legalkalmasabb a' műtévesre a' téli évszak; mert ezek nyáron a' hévség' alkalmatlansága miatt nyughatatlanok szoktak lenni, 's az ágy' melegét nehezen szenvedik. Ha valamely járvány uralkodik, 's kivált ha szemgyaladások járványosan mutatkoznak, tanácsos a' műtévest elhalasztani mind addig, még ezen járványos korbélyeg el nem tűnik.

396. §. Valjon ha mind a' két szem hályogos, tanácsos-e a' műtételt mind a' két szemem egyszerre megtenni! E' kérdést némelly orvosok igenlik, mások ellenzik. Midőn a' beteg maga úgy kívánja, hogy a' műtéves mind a' két szemem egyszerre vitessek végbe, 's ha a' hályog egyszer'smind tökéletesen meg van érve mind a' két szemem, és legnagyobb hihetőséggel szerencsés kimenetelt lehet reményleni: a' beteg' kívánságának eleget lehet tenni. De legtöbb esetekben tanácsosabb előbb csak az egyik szemem végezni a' műtévest, és midőn ez egynehány hét mulva felgyógyult, fogni a' másik hályog' műtételéhez. Mert először bizonyos az, hogy az életműségben annál hevesebb visszahatás hozatik elő, mennél több részek sértetnek meg egyszerre; innét tehát a' gyuladástól mindig jobban lehet tartani, midőn mind a' két szemem egyszerre tétetik meg a' műtéves, mint midőn csak az egyik szem sebesítetik meg. Azután megtörténhetik, hogy valamely beteges gyújtag, melly az életműségben lappangott, a' műtéves által lángba kapván, nyilvános betegséggé válik; vagy, hogy valamely mostoha környülmények a' műtétel' foganatát hiuvá teszik. Már ha ilyenkor a' műtétel csak az egyik szemem vitetett végbe, a' másik' műtetele előtt az egytetemes kórszűnyt célirányos szerekekkel meg lehet gyógyítani, és hasonló mostoha befolyásoknak kellőleg elejét venni.

397. §. Midőn a' hályog' műtetele az egyik szemem intéztetik, sokszor igen sokat könnyít az orvos a' műtételen, ha a' másik szem valamely szemköténnyel befödetik; mert ekkint az izgatás és nyughatatlanság sokszor tetemesen mérséklődik, annyira, hogy a' szemteke' mindon mozgásai és forgatásai megszűnnek, 's a'

munkatétel nagy nehézségek nélkül végre hajthatatik. De azt is bizonyítja a tapasztalás, hogy némely betegeknél ellenkezőleg csendesebben marad a hályogos szem, ha amaz is nyitva tartatik es egy bizonyos tárgyra függesztetik, kivált ha ezen még lát a beteg. Mi jobb tehát, a másik szemet lekötni-e, vagy inkább nyitva tartani, azt az orvos csak a műtétel alatt határozhatja meg. Minden esetre pedig tanácsos a beteg szemét a műtétel előtt az eszköz hátával vagy tompa felével egykevéssé megérinteni; mert így a szem az eszközhöz szinte hozzá szokik, és a műtevést csendesebben szenved.

398. §. Minő helyzetet kelljen a betegnek adni a műtétel alatt, különféle orvosok különféleképp vélekednek. Némelyek a beteget az ágyba vízirányos fekvésbe helyezik, mások az álló, de legtöbbször az ülő helyzetet ajánlják, mint a műtétre legalkalmasabbat. Magok az orvosok is különféle helyzetben végzik a műtételt. Sokan állva, de többen ülve munkálódnak. Kik ülve intézik a műtételt, azok a beteget magokkal szemközt és egykevéssé alacsonyabb helyre ültetik. Mert ha az orvos valamennyire magasabban vagyon, nemcsak szabadabban vezetheti karjait, de fölülről lenézvén, a beteg szemében mindent világosabban és pontosabban ki is vehet. Akárminő legyen továbbá az orvos és beteg helyzete, a műtétel mindenkor világos szobában, s az ablakhoz közel intéztessék úgy, hogy a világosság a szemre rézsút szolgáljon. Ha a szobának egynél több ablakai vannak, az egyen kívül, mellynél a műtétel végeztetik, mind kárpitokkal bevonassanak, hogy a több oldalról szolgáló világosság a műtevőnek zavart ne okozzon.

399. §. Hogy a műtevő munkáját kellőleg végezhesse, segédre is van szüksége. Igaz ugyan, hogy melly orvos magának hosszas gyakorlás által már nagyobb ügyességet szerzett, a műtételt segéd nélkül is véghez viheti: de ennek segítségével még is bátorságosabb mindenkor a műtétel; azért csak a szükség esetében kell a műtevéshez segéd nélkül fogni. Kettős pedig a műtevő segédének tiszte: először t. i. a beteg fejét erősen tartani, s másodsor a felső szemhéjat célirányosan felemelnie kell. A segéd tehát a beteg háta megé álljon, s egyik kezét a beteg állára alkalmazván, annak fejét jól mellehez szorítsa s így merően tartsa; a másik tenyerét a beteg homlokára tegye, és a mutató és középujjával a felső szemhéjat gyengéden emelje fel, úgy, hogy az említett ujjak a felső szemhéj szélén feküdjének ugyan, de hegyeik ezen túl valamennyire a szemteke felé beálljanak. Midőn a jobb szemem tétetik a műtétel, a segéd

bal kezét alkalmazza a' beteg' állára, a' jobbal pedig a' szemhéjat emeli fel; ha ellenben a' műtevés a' bal szemem intéztetik, a' beteg' állára jobb kezét, a' szemhéjra pedig bal keze' ujjait alkalmazza. Ha a' szemhéjak' rése igen kicsiny, vagy a' szem nagyon mélyen fekszik a' szemgödörben, ujjakkal nehéz a' szemhéjat felemelni; ilyenkor tehát Pellier' ezüst szálból készített szemhéjtartóját szükséges alkalmazni.

400. §. Az alsó szemhéjat maga a' műtevő távoztatja el, és pedig a' jobb szemem jobb kezével, a' balon pedig a' ballal, úgy, hogy többi ujjait behajtván, a' mutató és közép ujját pedig az alsó szemhéjra alkalmazván, ezt azonnal nyomja le, hogy az ujjak' hegyei valamennyire a' szemteke felé az alsó szemhéjszélnél belebb álljanak. A' beálló ujjak' hegyei mind a' műtevő', mind a' segéd' részéről oda czéloznak, hogy a' szemteke a' munkatétel alatt egyenest előre irányozott helyzetben maradni kénytelenítessék. Mert akármerre forduljon az eszközt kikerülni törekvő szemteke, mindenkor valamelyik uj' hegyébe megütödvén, régi helyére visszaretten. De ezen bánásmód csak azon szemeknél eszközölhető, mellyek mérsékesen kinülő helyzetűek; mélyen fekvő szemeket az ujjhegyekkel ekkint nem lehet kormányozni. Ilyen környülmények közt a' szemteke' megállapítására különféle eszközök, millyen a' Pamart' dárdája (hasta Pamartii) és az úgy nevezett szemrekesz (specula oculi), gondoltattak ki: de minthogy minden efféle eszközök a' szemteken nyomást vagy épen sértést okoznak, jobb a' műtételt azok nélkül végbevinni.

401. §. A' hályog' műtételének az a' czélzata, hogy a' hátsó szemesarnokban helyezett homály elmozdítassék, 's így az akadály eltávoztatván, a' fénysugaraknak az idegreczéhez elfogott utjok felszabadítassék. A' mód pedig, melly által e' czélhoz juthatunk, háromféle: a' hályog t. i. a' szemből egészen kiküszöböltetik, vagy a' szemben hagyatik ugyan, de helyzete úgy megváltoztatik, hogy a' látásnak gátot ne okozhasson; vagy pedig a' hályog a' szemben feldaraboltatik, 's a' felszívás' folyamára bíztatik. Innét a' hályog' műtetele három fő nemekre oszlik: az első hályog-kivételnek (extractio cataractae), a' második hályog-lenyomásnak (depressio cataractae) tágasb értelemben, a' harmadik hályog-feldarabolásnak (concisio cataractae) neveztetik. A' hályog-kivételt, mint sajátságos műtételt nemét, legelőször David Jakab hozta gyakorlatba 1745. esztendőben. A' hályog-lenyomás legrégibb neme a' hályog-műtételnek, 's már Celsustól iratott le. A' harmadik műtevés nemének Buchhorn a' szerzője, ki azt 1810.

szaru-metszés' (keratonixis) nevezete alatt bocsátotta közre. A' hályog-műtétel' mind a' három nemei különféle módosításokat esmérnek el, 's az mindnyájoknak köztulajdonnak, hogy mind a' szaru- mind a' túlkhártyán intéztetnek.

402. §. A' hályog' kivétele a' szaruhártyán által leginkább gyakoroltatik, és három szakra osztatatik. Az elsőben a' szaruhártyán félholdképű metszés intéztetik, a' másodikban a' lencsetok bemetszetik és összeszaggattatik, a' harmadikban maga a' hályog kivéttetik. Az eszközök, mellyek ezen munkatételekre közönségesen kívántatnak, imígy következnek: a' hályogkés (culter cataractarius), a' hályog-gerely (lancea cataractaria), és a' Daviel' kanala (cochleare Davielis). De minthogy sokszor a' műtévés alatt különös módosítások ötlenek elő, mellyek tulajdon eszközöket kívánnak, a' mondottakon kívül a' műtéltre még a' következőket is el kell készíteni, úgymint: Daviel' mind a' két ollóját, a' kisebb horgot (hamulus minor), a' kajmácsos hályogtőt (acus cataractaria uncinata), a' keskeny szárú csipeszt (volsella cruribus tenuibus instructa), és a' lapátkát (spatula). Azonfölül, hogy a' műtétel után a' kötözés késedelmet ne szenvedjen, a' szerszámbeli készülethez kötözésre szolgáló eszközöket is kell adni. E' végre tehát egynehány keskeny, ángol tapaszból metszett csíkok; egy szemkötény, vagy is egy nagyobb kétszerűen összehajtott vászon-darab, és egy keskenyebb homlok-kötő is szükségesek.

403. §. A' hályog-kivétel' első szaka, vagy is a' szaruhártya' felholdmetszése a' hályogkés' segédelmével vitétik végbe, mellyet mint szinte minden szemészi eszközöket úgy kell fogni, mint az író tollat szokás. Midőn a' jobb szemén intéztetik a' műtétel, a' hályogkést a' bal kézbe kell venni; és fordítva. Minthogy pedig a' szaruhártya' felholdmetszése a' hályog-kivétel' legnehezebb és legfontosabb részét képi, a' műtevő minden igyekezetét arra fordítsa, hogy a' metszés mind nagyságára, mind alakára nézve helyes és törvényszeres legyen. Nagyságára nézve úgy leendő törvényszeres a' metszés, ha épen fele választalott el a' szaruhártyának; hogy pedig alakja is rendes legyen, szükség, hogy a' metszés' szélei egyenletesek és simák legyenek 's sehol szegletességet ne mutassanak. Mi a' metszés' irányzatát illeti, az különféle lehet. Töbhnnyire lefelé intéztetik a' felholdmetszés, úgy, hogy a' szaruhártya' alsó fele választassek el; de vannak, kik annak külső, és kivált kik annak felső felén teszik meg ezen metszést. Előadván, mikint kell a' szaruhártya' felholdmetszését aláfelé véghezvinni, könnyű lesz

kinyomozni azon szabályokat is, mellyek szerint a' metszés a' többi említett irányzatokban is intéztethetik. A' félholdmetszés ismét alkalmasan négy szakokra osztatik fel: az elsőben a' kés a' szarulemezeken által a' mellső csarnokba vezetetik; a' másodikban változtatott irányzattal a' csarnok' ellenkező oldaláig mozdítatik; a' harmadikban a' szaruhártyából ismét kiszuratik, egysze'smind ezen hártya egész a' legalsó részeig átmetszetik; a' negyedikben a' metszés egészen bevégeztetik.

404. §. Ezen most leirt szakok szerint tehát a' szaruhártya' félholdmetszése következő módon eszközöltetik: minekutána a' hályogkészel fölfegyverzett kéz a' szemhez vitetett, 's, hogy ingatlan támaszt nyerjen, a' kisujjnál fogva az arcsontra szegeztetett, a' kés lefelé fordított éllel, és a' szaruhártyához függőlegesen irányzott hegygyel, a' külső szemszegletben a' szaruhártyába beszuratik, úgy, hogy a' szurás' pontja a' szemteke' harántos metszésébe essék, és a' tülkhártyától fél vagy egész vonalnyira legyen. Midőn ekkint a' szaruhártya keresztül szuratik, és a' kés a' mellső szemcsarnokba hat, a' műtevő kezét nagyon mérsékelje, nehogy a' szivárványhártyát is megsértse. Hogy pedig a' kés' hegye valósággal a' mellső szemcsarnokba behatott, azt az orvos részint abból veheti észre, hogy késével többé nem érez ellenállást, részint pedig abból, hogy a' kés' hegye fényességét ismét visszanyerte. Mihelyt tehát a' műtevő erről meggyőződött, a' kés' irányzatát (melly eddig, hogy a' kés' a' szaruhártya' minden lemezeit azonnal átaljárja, függőleges vala) azonnal akkint változtatja, hogy a' kés' lapja a' szivárványhártyával párhuzamba jöjön. Az eszköz nyelét tehát az első szak' végezetével valamennyire a' halánték felé kell igazítani annyira, hogy annak lapja az előbb említett irányzatba jöjön. A' hályogkés aztán a' csarnok' közepén a' szivárványhártya és a' láta előtt a' belső szemszeglet felé egész a' szaruhártya' ellenkező oldaláig vezetetik. Midőn ekkint a' kés lassankint tovább mozdítatik, a' szemteke többnyire észrevehetően fel- és befelé fordul; nehogy tehát a' kés' hegye kellenél alább szurassék ki a' mellső csarnokból, annak nyelét az említett munkatétel közben mindig egykevéssé alább és alább kell tartani, hogy így hegye kellő helyre juthasson. A' kés' élét pedig ezen munkatétel alatt sem előre sem hátra fordítani nem szabad; mert különben a' víznedv nemcsak időnek előtte kifolyik; de a' szaruhártya' metszése is az első esetben kellenél kisebb leend, az utobbiban pedig a' szivárványhártya is megsebesítetik.

405. §. Minekutána a' kés' hegye a' szaruhártya'

belső oldaláig vezetett, azt a' szaruhártyából hasonló helyen kell kiboesátani, mint a' külső szemszegletnél beszuratott. Ha tehát, a' kés a' vízirányos vonalon fölül emelkedett volna, azt, nyelet egykevesse emelvén, kellőleg le kellene nyomni. Mihelyt a' kés' hegye a' szaruhártyából előbukik, a' kést azonnal tovább és tovább kell mozdítani, 's a' szaruhártyának mindig nagyobb és nagyobb részét átmetzeni, míg csak a' kés' éle a' szaruhártya' legalsó részéig nem jutott. Midőn a' kés ekkint tovább mozdítatik, vigyázni kell, hogy annak hegye a' felső szemhéj' szelet, a' könnyücsát, vagy az orr' gyökerét meg ne sertse; mert ha illyes valami történik, a' beteg nyughatatlanabb szokott lenni. Elfordíthatnak pedig hasonló sertések legbiztosabban, ha a' kés' nyele folyvást a' halánték és alá felé igazítatik. Azonkívül a' kés' lapját ezen munkatétel alatt is mindenkor függőleges irányzatban kell tartani, nehogy a' víznedv korán kifolyván, a' metszés modnelkül kicsinyre essek ki, vagy a' szivárványhártya megsértessek. — Midőn végre csak a' szaruhártya legalsó része van hátra az átmetzésre, a' munkatételnek egy kevés szünetet kell közbevetni, hogy a' szemteke' izmai lecsendesedjenek; mert ezek' művelete ezen pillanatban olly heves szokott lenni, hogy ha a' műtevő a' most említett szabályra nem ügyel, a' hályog az üvegtest' egy részével szinte erőszakosan kilöveltetik. Hogy pedig az izmok ezen erőszakos visszahatása annál inkább mérsekeltessenek, a' segéd, mihelyt a' szaruhártya' nagyobb része átmetsetett, a' felső szemhéjat azonnal vigyázva eressze le. Ha a' metszés' végső pontján a' szaruhártya' köthártyáját gindársága miatt átmetzeni késsel nem lehetne, azt Daviel' ollojával kellene átvágni.

406. §. Eloldván ekkint a' szaruhártya' legalsó részét is, 's így a' félholdmetszést bevégezven, a' betegnek egy pár időperczekig nyugalmat kell engedni, azután pedig a' hályog-kivétel' második részéhez, t. i. a' lencsetok' bemetszéséhez és elszaggatásához fogni. E' munkatétel hajdanában Lafaye' homálymetszőjével (cystotomus Lafayeanus) végeztetett; ma közönségesen vagy egyenes hályogtővel, vagy hályoggerelylyel eszközöltetik. Minekelőtte az eszköz a' szemre alkalmaztatnék, a' szemhéjakat egymástól ismét el kell távoztatni; de most a' segéd ezt csak a' mutató ujjával eszközli, pedig a' legnagyobb vigyázattal, nehogy a' szemtekére valami modon nyomást külöljön. Maga a' műtevő is csak a' mutató ujjával húzza le az alsó szemhéjat, mellyet egyszer'smind enyhén a' szemtekehez nyom, hogy a' szaruhártya' sebe egy kevesse kinyiljek. Ekkor másik kezével az eszközt a' nyíláson

legalól a' szaruhártyán és szivárványhártya közé bevezeti, 's egész a' látáig bocsátja.

407. §. Minelyt a' hályoggerely a' látáig ért, annak nyele azonnal egy kevéssé előre igazítatik, 's a' gerely akármellyik ele a' lencsetokra alkalmaztatik, azután a' gerelylyel különbféle húzások által a' lencse' mellső tokja összeméltetik. De ezen munkatétel alatt arra különösen ügyeljen a' műtevő, hogy az eszközzel a' szivárványhártya' látái szelét meg ne nyomja, valamint arra is, hogy a' szaruhártya' karelyát nagyon fel ne emelje, 's így a' szivárványhártyára sok levegőt ne ereszszen. Egyébiránt szántsándékkal mondók, hogy a' lencsetok többféle vonások által tökéletesen széttépassék; mert csak illy moddal fog aztán ritkán megtörténni, hogy a' hályog' visszamaradó részei' kiszedésére Daviel' kanalát kelljen alkalmazni; mert ha a' lencsetok tökéletesen elrontatott, a' hályognak a' szemből szabad út nyittatik, 's nincs, mi annak tökéletes kijövetelét gátolhatná. De annak, hogy a' lencsetokot nem egy metszéssel, hanem keresztül kasul intézett vonások által javalljuk elrontani, van még egy más oka is, t. i. ekkint a' lencsetok' maradványai későbbben nem homályosodnak meg 's utóhályogot nem nemzenek. Sokan azt tanácsolják, hogy a' lencsetok több apró csüllökre (rhombi) vagdaltassék, es úgy rontassék el; de mint Richter helyesen megjegyzi, ezen mesterséges és nehéz felmetelésre szükség nincsen, 's bajosan is lehet illy finom munkában valami bizonyos szabályt tartani, mellytől azon fölül is csak alig lehetne várni valami hasznot. Elrontván a' lencsetokot, a' gerelyt a' szemből azon módon kell kivenni, mint bevezettetett.

408. §. Ha a' lencsetok kellőleg felmetéltetett, és a' szaruhártya' metszése elég nagy, gyakran a' gerely' kivételét a' hályog azonnal követi. Mi ha önkint nem történik, a' beteget ismételt ízben majd fel majd aláfelé nézetjük; mert a' szemteke' ezen különbféle mozgásai alatt a' hályog' alsó széle lassankint a' táguló látába nyomulni 's a' szemből kicsuszamlani szokott. Ha pedig a' szemteke' mozgásai egyedül elegendők nem volnának a' hályog' kihajtására, a' műtevőnek kell a' dolgon segíteni: mutatóujjával t. i. az alsó szemhejat egy kevéssé a' szemtekehez nyomja, 's a' nyomást lassankint öregbíti, mind addig, míg a' hályog' legnagyobb átmerője a' látába nem jutott. A' műtétel' ezen szakában minden sietés ártalmas, mellyben Richter' törvénye szerint semmit ne hirtelenkedj, hanem mindent szülészi kézzel végezz. Mert mennél halkabban és enyhébben tágul ki a' látá a' lencse' átbocsátására, annál bizonyosabbak lehetünk a' műtétel' szerencsés

kiütéséről, és annál kevesebbé lehet félni, hogy a' láta a' hirtelen kitágítás miatt, rendes alaka' vesztével szélhüdös állapotba ejtetik, vagy a' szivárnányhártya megrepesztetik, vagy legalább a' hályoggal együtt a' szaruhártya' sebéen kisutoltatik.

409. §. A' jéglenese' kimenete alatt a' műtevőnek másik kezével a' Daviel' kanalát a' szem' közeleében kell tartania, hogy, ha talán a' hályog' téríméje nagyobb lévén, a' szemből nehezebben csúsznék ki, a' kanállal annak kijövetelén segíthessen. Illyenkor tehát a' műtevő a' kanalat a' hályog' szélére alkalmazza, és azt a' szemből enyhéleg kisegíti. Azonfölül, hogy a' hályog' puhabb részei, midőn az a' látán átnyomul, el ne váljanak 's a' szemben vissza ne maradjanak, a' mint a' hályog' kijötteben vagyon, a' Daviel' kanalát a' szaru- és szivárványhártya közé be kell vezetni, és annak barázdás fölületével ama' puha részeket a' szemből kihárítani. De ha mind a' mellett is a' szemben némi puha részecsek visszamaradnának, a' műtevő az alsó szemhéjat gyengéden a' szemtekekez nyomja, hogy a' szaru-seb' szájazata kinyíljen; ekkor a' Daviel' kanalát a' seben egész a' látáig bevezeti, és az ott létező puha részecsek kiveszi. Ha a' kanál' első alkalmazása után a' láta meg nem tiszta, nem fekete, ezen alkalmazást több ízben ismételni kell. De arra mindenkor különös vigyázattal legyen a' műtevő, hogy a' szivárványhártyát a' kanál' alkalmazata alatt felettebb meg ne nyomja, vagy a' szaruhártya' karelyát rendkívül fel ne emelje.

410. §. Ha a' toklenese-hályogban a' lencse' kivétele után a' mellső lencsetok' meghomályosodott pelyhei a' szemben visszamaradnának, 's a' láta' tisztaságának ártanának, azokat csipeszszel kellene eltávolztatni. Ezen eszköz t. i. összeszorított szárákkal a' sebajkakon a' szaru-, és szivárványhártya kozt egész a' látáig bevezetetik; itt a' szárákat egy kevéssé széteresztvén, egyik a' nagyobb és vastagabb pelyhek közül megfogatik, és a' csipesz a' pelyhelyel együtt, ennek ragpontjával ellenkező irányzatban, nem sebességgel kirántatik. Ritkán szükséges a' csipesz' alkalmazatát ismételni; mert többnyire már előszörre az egész lencsetok megvál az üvegtesttől, és a' szemből egészen kijő. — Ha pedig a' lencse' kivétele után a' hátsó tok tapasztaltatnék homályosnak, azt a' kajmacsos hályogtó' segedelmével kellene elrontani. Ezen tő t. i. alá fordított éllel a' seben egész a' látáig bevezetetik; itt nyele egy kevéssé előre igazítatik, hogy az éle a' homályos hátsó tokra forduljon. Ez meglévén, a' tok a' tövel több metszések által összeméltetik, azután a' tő, tengelye körül előbb egynehányszor megforgattatván,

fölfelé fordított kajmacsalsal a' szemből kihuzatik. Hogy a' tok ezen munkatételben annál könnyebben összemétel-tethessék, tanácsos az alsó szemhéjra a' munka alatt egy kevés nyomást küölöni, hogy így a' tok feszesebben álljon. A' kivett eszköz' nyakán többnyire az egész tok körültekeredve találtatik, 's a' láta teljes tisztaságban tünik elő. A' munkatételben többnyire az eszköz' kivételét az üvegnedv' egy kis része követni szokta; de a' látás ezen veszteségből legkevesebb kárt sem szokott szenvedni.

411. §. Vannak a' toklencse-hályognak némelly változatai, mellyeknek kivétele önnemű módosításokat kíván. Így a' hólyagos hályogban, a' szaruhártya' félholdmetszése után a' lencsetokot nem kell a' föntebb előadott mód szerint elrontani, hanem azonnal a' szaruhártya' metszésén a' kisebb horgot aláfordított hegygyel bevezetni, és azt a' látában a' homályos és megvastagodott tokba beakasztani. Az ekkint megakasztott hályog azután az eszközzel együtt a' látán és a' szaruhártya' metszésén által lassu huzással kivetetik. — A' beczős száraz hályog' kivétele is ezen módon történik. Csakhogy itt azonfölül — minthogy a' hályog nagyon kicsiny lévén, átmente alatt a' látát nem tölti ki egészen — a' műtevőnek a' hályog' kivétele alatt a' másik kezevel a' lapátkát a' láta' azon helyére kell tartani, mellyet a' hályog üresen hágy, és melly azért feketének látszik; mert különben könnyen az üvegtest' iszama támad. — A' szelemenés hályog is a' kis horog' segedelmével huzatik ki; de előbb a' szelement hályoggerelylyel a' szőlőhártyától, mellyel összenőtt, el kell választani; melly munkatételben különös vigyázat szükséges, hogy a' szivárványhártya, mennyire csak lehet, a' sértéstől megkíméltessek.

412. §. A' hályog' kivételében nem sül el minden szerencsésen minden esetben, hanem sokszor különféle okoknál fogva sokféle bajok adják elő magokat, mellyek saját műfogatokat kívánnak. Így neha megesik, hogy midőn a' hályogkés a' mellső szemcsarnokon keresztül vezetetik, a' víznedv' nagyobb része kifolyik, és a' szivárványhártya nemcsak a' kés' lapjára nyomul, de annak éle alá is tolamlik. Illyenkor tehát, hogy a' szivárványhártya meg ne sebesítessék, a' műtevő a' közepujját az alsó szemhéjrol elveszi, és a' szaruhártyára alkalmazza; midőn azután ezen ujjával a' szivárványhártyát visszanyomja, a' másik kezével egyszer'smind a' hályogkést tovább mozditja. Ha ezután elveven az ujját a' szaruhártyáról, a' szivárványhártya ismét a' kés' éle alá jő, a' műtevőnek a' most említett műfogatot ismételnie kell, és ujját a' szaruhártyáról addig el sem venni, míg a' szaru-

hártya a' legalsó részig átmetszetvén, a' szivárványhártya a' sebesítés' veszedelme alól ki nem szabadul. Midőn a' szivárványhártya ismételt ízben a' kés' ele alá szorul, nemelleyek azt javasolják, hogy a' kés' élet azonnal előre igazítván, a' szaruhártya' metszése bevégeztesék; 's ha aztán a' metszés kelletinél kisebbnek tapasztaltatnék, azon a' maga módja szerint tágítassék.

413. §. Módnélkül nyughatatlan betegeknel, kik szemőket a' félholdmetszés alatt hirtelen a' belső szeglet felé fordítják, megesik néha, hogy a' kés, melly már a' szem' mellső csarnokába beszuratot, a' szaruhártyából hirtelen kicsúszik, 's utána a' seben a' víznedv is kiürül. Illyenkor legtanácsosabb a' műtéttel agészen felhagyni mindaddig, míg a' szaruhártya' sebe behegedvén, a' víznedv mennyisége visszapotoltatik, 's a' visszahatás' minden jelei elenyésznek. Ha mindazáltal a' műtevő a' munkát félbehagyni nem akarná, a' kés' hegyét a' szaruhártya' sebében ismét be kellene bocsátania, 's azt fel 's alá mozgatván, a' szaru- és szivárványhártya között vigyázva tovább és tovább vezetnie. Legnagyobb vigyázat akkor szükséges, midőn a' kés a' láta' belső széléhez ér; mert ekkor a' szivárványhártya legkönnyebben megsebesíthetetik. Minekutána e' móddal a' kés a' szaruhártya' ellenkező oldaláig vitetett, és ezen hártyából ki is szuratott, a' műtevő a' közepujját ismét a' szaruhártyára alkalmazza 's a' további metszést úgy végzi be, mint föntebb előadók. De ezen nehéz és fáradságos munkatétel alatt a' szivárványhártya jobbadán nagy erőszakot szenved.

414. §. Minekutána a' kés a' mellső szemcsarnokba bevezettetett, ha a' beteg félelemből szemeit igen elforgatja, vagy a' szaruhártyát a' belső szemszegletbe elrejteti, sokszor megesik, hogy a' félholdmetszés kelletinél kisebbre esik ki. Minthogy pedig a' kis metszésen a' hályog igen nehezen jöhet ki, maga a' dolog mutatja, hogy a' seben tágítani kell. Ezen tágításra a' Daviel' ollói szükségesek, mellyeknek ketteje vagyon, más t. i. mindenik szemszeglethöz. Ezen ollók közül mindegyik kettős görbülettel bir, mellyeknek egyike az olló' lapja, másika metsző szelei szerint vonodik. Ezen ollók' használatában mindenkor azon törvenyt kell szem előtt tartani, hogy kivájt folületök az orvos, hegyök pedig a' láta felé nézen. Maga az alkalmazás pedig imigy történik: a' mérsekesen kinyitott olló' egyik szára a' seben a' szaruhártya alá egész a' felső látai szelig bevezettetetik, innét aztán azon szemszeglet felé, mellyen tágítás szükséges, a' szaruhártya' széléhez igazítatik. Ekkor a' szaruhártya alatt lévő szár mozdítlaan tartatván, az olló' szárai összenyo-

matnak, és a' szükséges vágás véghezvitetik. Ezen tágitást ritkán szükséges mind a' két szemszegleten eszközölni, többnyire elég azt egyikfelül végbevinni.

415. §. Erzékenyebb egymikben neha a' szaruhártya' félholdmetszése után a' láta görcsösen összehuzódik, és annyira megszűkül, hogy rajta a' hályog semmikép keresztül nem hathat. Illyen esetben a' szemtől egy ideig a' fény' behatását kell elzárni; mert ha a' beteg' feje letakartatik, 's egy kis ideig lehunyott szemekkel marad, a' láta önkint ki szokott tágulni. Innét önkint következik, hogy a' szivárványhártyát illyenkor olloval vagy hályoggerelylyel bemetszeni fölösleg lenne; minthogy rendes nyílását önkint vissza szokta nyerni. A' görcs' elenyészte után a' műtétel' hátra lévő részét csekély világosság mellett kell végbe vinni. Hasonló görcsös összehuzódása ellen a' látának a' műtétel előtt valamely bodár vonat' olvasztékát a' szembe cseppenteni, sikertelen igyekezet; mert a' bodár szer' munkálata többnyire már a' szaruhártya' metszése alatt megszűnik 's elenyészik.

416. §. Midőn a' láta a' hályog' kimenete alatt nem eléggé tágul ki, vagy a' hályog' módnelkül nagy, vagy végre a' szaruhártya' félholdmetszése kelletinél kisebb, sokszor megesik, hogy a' hályoggal a' szivárványhártya is a' seb-ajkak közé ragadtatik, vagy épen szivárványiszam következik. Tanácsos hasonló környülmények közt a' felső szemhéjat, előbb lehunyatván, a' hüvelykkel gyengén dörzsölgetni, 's azután hirtelen felnyitni. A' világosság' rögtöni befolyása által a' szivárványhártya összehuzódásra késztetik, és gyakran az egész kiiszamlott rész visszavonul, 's a' láta' gömbölyű alakát visszanyeri. Ha pedig a' szivárványhártya' helyretevése illy móddal el nem sül, azt a' Daviel' kanala dombos felével kell enyhéleg eszközölni.

417. §. Az üvegtest is kiiszamlik néha a' hályog' kivételében. Ez leginkább akkor történik meg, midőn a' szem hatós visszahatással bír, 's a' szemizmok nagy erővel összeszorítják a' szemtekét, vagy midőn akár a' segéd akár a' műtevő a' szemre valami módon kelletinél nagyobb nyomást külöl. De ezen okok' hiányában is kiiszamlik az üvegtest, ha a' hályog' a' szőlőhártyával össze volt nőve. A' kiiszamlott üvegnedv' mennyisége különbéféle szokott lenni; de erre nezve azt is meg kell jegyezni, hogy ha kevés is a' kifolyó üvegnedv, mégis soknak látszik. Elveszhet pedig ezen nedv' egy negyede, sőt egy harmada is a' nélkül, hogy a' látás miatta tetemes kárt vallana. Valahányszor a' hályog' kivétele után az üvegnedv' kifolyása tapasztaltatik, legtanácsosabb ezen iszamoto

magára hagyni, és a' szemet minden látás-próbatétel nélkül azonnal bekötni. Ilyen esetekben a' szaruhártya' sebe lassabban heged be, 's a' láta mindenkor aláfelé terjedve marad. Néha a' megvastagodott és meghomályosult üveg-hártya a' szaruhártya' sebében bezárva marad, és sok ideig látható.

418. §. Bevégezvén a' hályog-kivétel' munkatételét, a' beteggel látás-próbák intéztetnek, hacsak, mint mondók, a' munkatétel alatt üvegtest-izsam nem támadott; mert ekkor a' szem' különféle mozgásai által még több hajtathatnék ki az üvegtestből. A' látással intézendő tapasztalmányok pedig azért szükségesek, hogy részint a' beteg, meggyőződven a' műtétel' szerencsés elsüléséről, az orvos' rendelményét készebb lelekkel teljesítse, részint hogy kitéssék, valljon nem maradtak-e a' szemben a' hályog' nemi részcséi. Mert midőn a' beteg ezen próbatételek alatt látni törekszik, 's szemeit különfélekep mozgatja, ezen mozgások alatt a' hályog' netalán hátralévő részei a' látába nyomatnak; honnét aztán a' Daviel' kanalával eltávoztatnak. De hogy ezen tapasztalmányok a' beteg' kárával ne intéztessenek, 's a' szem kelletinél nagyobb világosságtól ne izgattassék, a' próbát a' legnagyobb vigyázattal kell végrehajtani. Elvégezvén tehát a' munkatételt, a' beteg' fejére egy fehér lepel terítetik, 's a' beteg az ablaknak háttal fordítatik, hogy a' világosság' behatása mérsékeltessek. Egynehány időperczekek után a' lepel valamennyire felhajtatik, 's a' beteg' eleibe némelly nagyobb, de nem fényes tárgyak tartatnak. Ezek után ha a' beteg mindent megkülönböztet, és a' láta tisztának látszik, a' kötözéshez kell fogni. De ha talán a' látában előtűnő hályogos részecsek a' látást megakadályozzák, előbb ezeket Daviel' kanalával elmellőzni szükséges.

419. §. A' kötözésnek fő czélja a' hályog' kivétele után abban áll, hogy a' szaruhártya sebének ajkai kölcsönérületbe hozassanak és ebben állandólag megtartassanak. Azért ha a' sebszélek némelly helyeken befordulva és mintegy behajtogatva tapasztaltatnának, azokat előbb a' Daviel' kanalával ki kellene egyengetni. Mi meglévén, hogy a' sebjakak egymással annál pontosabban összeerjenek, a' műtevő az alsó szemhéjat lefelé huzza, a' beteget egyszer'smind felfelé nézeti, 's azután szemeit behunyatja. Mihelyt, ez megtörténvén, a' beteg a' felső szemhéjat a' szaruhártyára kellőleg leeresztette, a' műtevő azonnal az alsó szemhéjat is felereszti, hogy a' felsőhöz nyomulhasson. Ennekutána a' szemhéjakra egy csik angol tapasz ragasztatik; és pedig ha csak egyik szemem intéztetett is a' műtétel, mégis mindenkor mind

a' két szem leragasztatik. Azután mind a' két szem' eleibe egy kétszerűen összetett szemkötény alkalmaztatik, és a' homlok körül kötővel megerősítetik. Bevégezvén ekkint a' kötözést, a' beteget az ágyhoz kell vezetni, és abba egy kevéssé emeltebb fővel hanyatt fektetni, azon meghagyással, hogy minden mozgást, kivált ha erőlködéssel volna egybekapcsolva, szorgosan elkerüljön, a' lelki indulatoktól és ezek' támasztó okaitól tartozkodjék, és sokat ne beszéljen. A' műtétel után egynehány napokig igen vékony étrend szükséges; a' székletételre is ügyelni kell, melly ha mindennap magától nem következik, gyenge hashajtók vagy alvizek rendeltessenek. Fjszaka a' beteget szemügy alatt kell tartani, hogy szemeit álmában ne vakarja vagy valamikép meg ne nyomja. Hálósapka, és a' mi csak a' vértorlásokra adhat alkalmat, a' betegről szorgalmasan elmellőztessék.

420. §. A' szaruhártya' sebe többnyire már első huszonnégy vagy negyvennyolcz óra alatt a' műtevést után össze szokott forrni. De meddig a' seb be nem heged, addig a' víznedv a' szemből, mennyi elválasztatik, csep-penkint kifolyik; azért a' szemkötényt gyakran újítani szükséges. A' víznedv' kifolyta alatt azon szempillantatban, midőn az a' szaruhártya' sebében keresztül megy, a' beteg többnyire szúró vagy sütő fájást vagy belső fényki-fejlődést érez. Minekutána a' víznedv' kifolyása megszűnt, harmad- vagy negyednap, a' világosság' mérsékes fokánál a' látás-próbátétel ismételtetik. Azután a' szemek ismét szemköténnyel letakartatnak, és kilencz vagy tíz napig, sőt ha az izgatott állapot kellőleg nem enyhül, tovább is ekkint kötöttenek. Ekkor a' szemkötény felretétetik, és helyette a' szemek' elebe csak egy zöld szemernyő alkalmaztatik, 's így a' szemek egy felig árnyolt szobában nyitva hagyatnak, de úgy; hogy a' beteg magát minden erőltető nézéstől tartóztassa. Midőn végre a' beteg' szemei már nagyobb világosság' behatását is szenvedhetik, a' műtevést után tizennegyedik vagy tizenötödik napon alkonyatkor a' beteg szabad levegőre vezetetik, 's a' lábadás időszaka ezennel beállván, a' szemeknek már nagyobb gyakorlás engedtetik. Midőn a' betegek először a' világosságra vezettenek, a' látásban gyakran hibák tapasztaltatnak; egynehány szempillantatokig t. i. a' beteg semmit sem lát, a' látás' visszatérével pedig egy és sokszor több napokig is minden tárgyat mintegy zuzmarába vagy hóba burkolva szemléli.

421. §. A' hályog' kivétele után a' szemhéjak néha olly pontosan összeérnek és úgy összetapadnak, hogy a' víznedv és a' könnyek ki nem folyhatnak, hanem a' szemben

összegyűlnek. Illyenkor heves szűró fájás támad és mindaddig meg nem szűnik, míg az összegyülemlett nedvek vagy önkint magoknak útát nem nyitnak, vagy, az alsó szemhéj a' belső szegletnél enyhén lehuzatván, ki nem űritetnek. Valahányszor ezen alkalmatlanság visszatér, mindannyiszor az alsó szemhéj' lehuzásával a' nedveknek útát kell nyitni; máskép a' szem nagy izgatást szenved. — Ha talán a' nedvek' kifolyását a' szemszőrökre ragadt és megkeményedett nyák akadályozza, a' szemeket langy vízbe mártogatott szivacsoscsal szükség megtisztogatni.

422. §. A' hályog' kivétele után néha az is megtörténik, hogy a' szivárványhártya vagy az üvegtest a' szaruhártya' sebéen egészen kiiszamlik. Ezen baj a' műtétel után is csak azon okoknál fogva támad, mint magában a' műtévesben. A' szemek' minden nyomása, a' beteg' nyughatatlansága, erőlködése kivált a' szekletétel' alkalmával hasonló izsamokra nyújthat alkalmat. A' kiiszamlott szivárványhártyát a' szemhéj' dörzsölgetése, hatósb világosság' behatása és a' Daviel' kanala által igyekszünk visszatenni. Hasonló czélból a' szembe valamelly bodár olvaszték is cseppentethetik. De ha egyszer a' szivárványhártya a' szaruhártyával összenőtt, akkor minden igyekezet sikertelen, és a' szivárványizsam illyenkor saját betegséget képez. Ha az üvegtest' izsama következett, a' betegnek legnagyobb nyugalmat kell ajánlani, és a' szemeket a' szokott időnél tovább leragasztva tartani.

423. §. Azonkívül a' hályog' kivétele után gyakran sulyos szemgyuladás következik, mellynél veszedelmesb következelmé ezen műtételnek nincsen. Hasonló gyuladásnak okát sokszor a' beteg' nagyobb sebhedékenységében találhatni; de gyakrabban részint a' szaruhártya' sebéen berohanó levegő' izgató behatásában, részint a' szivárványhártyának sokféle eszközök' alkalmazása által történt nyomásában és sértéseiben kell keresni, mellyek kivált nyughatatlan szemekben szinte elkerülhetetlenek. Ezen gyuladás különféle alakban és hevességben mutatkozik. Leggyakrabban mint hevesebb kötlob vagy mint szivárványlob tapasztaltatik, de sokszor mint szemlob is előfordul. Ezen gyuladásoknak, mellyek a' hályog' kivételét követni szokták, mint már T. Richter megjegyzé, azon sajátos tulajdonuk vagyon, hogy néha ámbár sulyos a' gyuladás, mégis csak csekély vagy épen semmi fájdalomtól nem kísértetik. Hasonlo gyuladások mindenkör szomorú jóslatot engednek; mert azok' utóbajai jobbadán szem- vagy szaruvészben (phthisis bulbi aut corneae), a' láta' összenövésében és csukulásában állanak. Gyógyításuk a' leghatósb lobellenes készületet kívánja, egyéb-

íránt az egész gyógytervet a' már esmért szabályok szerint kell elrendelni. De hogy a' lobellenes készüllet is siker nélkül ne intéztessék, azt mindjárt eleinte szükséges használni. Mihelyt t. i. fájás jelenkezik, a' szemhéjak' szélei dagadni és az elválasztások öregbülni kezdenek, azonnal a' lobúzó készüllethez szükséges folyamodni.

424. §. A' hályog' kivételére tobuló bajok közt végre még az utó- vagyis másodrendi hályogról is szükség emlékeznünk. Ezen utóhályog vagy a' lencsében vagy ennek tokjában fészkül. Az utó-lencsehályog úgy veszi eredetét, hogy a' homályos lencse' hátramaradt részei csak azután tűnnek elő, midőn a' szaruhártya' sebe már behegedt, és a' víznedv' mennyisége visszapótoltatott. Efféle részesei a' lencsehályognak többnyire a' tok' szélein maradnak, 's onnét későbbben a' víznedv' által kimosatván, a' látába hozatnak. Az utó-tokhályog pedig akkor kap létre, midőn a' homályos lencsetok' egy része a' szemben marad, vagy midőn a' műtétel alatt a' még átlátszékony lencsetok nem rontatott el tökéletesen, és későbbben elvesztvén átlátszékonyosságát hályogot képez. Ha ezen utó-tokhályog a' látásnak tetemes akadályokat vet, azt újlag műtéttel és pedig lenyomással kell eltávolztatni, de csak akkor, midőn a' szem az előbbi műtétel' erőszakából egészen helyreállott. Az utó-lencsehályog ellen ellenben eleinte semmi sem szükséges; mert legtöbb esetekben a' homályos részesei a' víznedvtől felolvasztatnak, felszürsöltetnek 's lassankint elenyésznek. Mindazáltal ha ezen hályog' neme is a' felszívatasnak megátalkodva ellenállana, annak eltávolztatására hasonlokép lenyomás lenne szükséges.

425. §. A' hályog-kivétel' azon nemét, melly a' tülkhártyán által vitetik véghez, T. Quadri leginkább akkint végezte, hogy előbb a' tülkhártyán a' külső szemszegletben, a' szaruhártya' szélehez párhuzamos irányzatban a' hályogkással egy hosszú metszést készítene, azután a' tülkhártya' metszésén a' hátsó szemcsarnokba egy csipeszhez hasonló eszközt bebocsátana, mellyel a' hályog megfogathassék, és a' szemből kibuzathassék. De ezen nemét a' hályog-kivételnek, minthogy elkerülhetetlenül a' szem' módnélkülös sértésével és az üvegest' tetemes vesztével jár, az orvosok méltár el nem fogadták.

526. §. A' hályog' műtételének második fő neme a' lenyomás (depressio), mellyben a' hályog a' szemben hagyatik ugyan, de úgy elrejtetik, hogy a' látásnak továbbá gátot ne ejthessen. Ezen műtétel a' helyre nevezve, mellybe a' hályog helyeztetik, két fajra oszlik. A' hályog t. i. vagy a' hátsó csarnok' fenekére tetetik le, 's ekkor a' műtétel

szoros értelemben lenyomásnak neveztetik; vagy pedig falai' és szélei' megváltoztatott helyzetével az üvegnyomóba nyomatik, midőn is a' műtétel hátrafordításnak (reclinatio) mondatik. Az utóbbi faja a' hályog-lenyomásnak Willburg osztrák sebész által 1785ben lett közönségesé. A' hályog-lenyomás' mind a' két faja hályogtővel eszközöltetik, és pedig majd a' szaruhártyán, majd a' túlkhártyán által. Innét mind a' kettő ismét szaru- és túlkhártyán általra különböztetik. Midőn ezen műtételek a' túlkhártyán által végeztetnek, melly módja a' hályog' műtételének legrégebb és leggyakorlottabb, közönségesen a' munkatételre csak egy egyenes és pedig lapos hályogtő használtatik. Ha pedig a' szaruhártyán keresztül intéztetnek ezen fajai a' hályog' lenyomásának, jobbra görbe hályogtővel vitetnek veghez, mellynek számtalan változatai vannak.

427. §. A' hályog' lenyomása és hátrafordítása a' túlkhártyán által három szakból állanak, mellyeknek két elseje közös mind a' két műtétel' nemével. Az első szakban az eszköz a' szem' belsejébe bocsáttatik, a' másodikban a' hályog' eleibe vezetetik, a' harmadikban maga a' hályog félre mozdítatik. Az első szak következőleg vitetik véghez: a' hályogtő a' külső szemszegletben, egy vonallal körülbelül alább a' szemteke' vizirányos átmetszésénél, a' túlkhártyába a' szaruhártyától valami egy vagy másfél vonalnyi távolságban beszuratik úgy, hogy a' hályogtő' hegye a' szemteke' középpontja felé, egyik lapja fel-, a' másik pedig lefelé legyen igazítva. Ha a' műtevő a' hályogtő' beszurasában ezen szabályokra ügyel, a' szemben semmit meg nem sértend, mit megsértenie nem kell. Innét sem a' sugártest, sem az idegreceze' fűrészképzű széle, sem a' sugáridegek vagy nagyobb edények nem fognak megsebesíteni, sem végre a' hályog helyéből időnek előtte ki-mozdítani.

428. §. Mihelyest a' tő' nyaka a' túlkhártyába behatott, 's így a' műtétel' első szaka bevégeztetett, az eszköz' nyele azonnal a' halánték felé igazítatik 's tengelye körül egyszer'smind egy negyed körben fordítatik, hogy annak lapjai ekkint függőlegesek és a' szivárványhártyával párhuzamosak legyenek. Ezen helyzetben aztán a' tő lepten a' hályog előtt a' belső szemszeglet felé mozdítatik, míg hegye a' belső látaszél alá rejtezni nem kezd. De ezen munkatétel alatt nagy vigyázat szükséges, hogy a' tő valósággal a' lencsetok előtt, ne pedig azon belől vezetessék, vagy épen a' hályogba taszítassék; mert különben a' műtétel' harmadik szaka roszul fog elsülni. Azt pedig, hogy a' tő valósággal a' lencsetok előtt vagyon, meg lehet annak fényességéből esmérni; mert ha a' tok

megett vagy épen a' hályogban vagyon a' tő, fényességet nem mutat.

429. §. Minekutána a' hályogtő a' szem' mellső csarnokában annyira vezetett, hogy annak hegye a' belső látaszél alá kezd takarodni, 's annak hátsó lapja a' mellső lencsetokon fekszik; már a' műtétel' harmadik szaka következik. De ezen része a' munkatételnek nem mindig egyenlőleg esik meg, hanem különbözik a' szerint, mint a' hályog lenyomás vagy hátrafordítás által mozdítatik félre. Ha lenyomást czélunk intézni, leeresztvén az eszköz' nyelét, annak szemben lévő részét a' hályog' felső szélére igazítjuk akkint, hogy a' tő' azon lapja, melly a' lencsetok előtt vala, a' hályog' felső szélere jöjön. Ekkor a' hályogtő' nyelét valamennyire a' vizirányos vonalon felül emelvén, a' hályog a' látán alul le- és egy kevéssé kifelé nyomatik. A' tő egykét másod időperczig ezen helyzetben tartatik; nyele azután ismét leeresztvén, visszaemeltetik, hogy kitessék, valljon -' nyomással megszünvén, a' hályog nem ter-e újolag vissza. Ha visszatér, az előadott mód szerint ismét lenyomatik, és ezen munkatétel mindaddig ismételtetik, míg a' hályog lent nem marad. Végre a' tő a' szemből ugyanazon modon, mint bebocsáttatott, kivezettetik.

430. §. A' hátrafordításban a' hályogtő' azon helyzetéből, mellyben a' második szak' végén vala, ki nem mozdítatik, hanem nyele azonnal rézsút irányzatban fel-, és befelé emeltetik. Illy móddal a' hályog a' szem' fenekére, és pedig az egyenes bel- és külső szemizmok közé nyomatik. Ezen műtevés alatt a' hályog' helyzete akkint változik, hogy annak hátsó fölülete aláfele, a' mellső pedig felfelé, felső széle hátra, az alsó pedig előre fordul. Ekkint hátrafordított hályogon a' tő egy kis ideig mozdulatlan tartatik, hogy a' hályog magának az üvegtestben annál erősebb fészket verhessen. Azután a' tő' nyele visszaeresztetik, 's ha a' hályog vissza nem tér, az eszköz azon modon, mint bevezettetett, a' szemből ismét kivetetik. Ha pedig a' hályogtő' visszaeresztésével a' hályog is visszatérne, azt a' tőnyelét ismét felemelvén, újolag hátra kellene fordítani. Ha a' tok-lencsehályogban a' tok felszakasztatván, csak a' lencse nyomatik le, a' tok pedig visszamarad: ezt, minekelőtte a' tő a' szemből kivetetnék, jól szét kell szaggatni és rontani.

431. §. Ha a' hályog, puhább összeállása miatt, a' műtétel alatt szétszakad és több részekre oszlik, a' nagyobb részeket lenyomni, az a'probbakat pedig a' mellső szemcsarnokba mozdítani szükséges. Ezen esetben tehát a' hályog' lenyomása annak feldarabolásával párosítatik.

Ha a' hályog a' szőlőhártyával össze van növe, azt a' lenyomás vagy hátrafordítás előtt az összenövéstől meg kell szabadítani. E' végből a' tő' éle az összenövés' helye felé igazítatik, és a' hályog a' szőlőhártyától különféle vonások által elválasztatik. Jobbára midőn minden összenövés feloldatott, a' láta szegletes alakát elveszti és gömbölyű lesz. Az összenövések' feloldásában nagy vigyázat szükséges, hogy a' szőlőhártya' számos véredényei meg ne sértsenek; különben a' víznedv' közé vér ömlik ki, 's a' szemcsarnokok megfosztatnak átlátszékonyságuktól.

432. §. A' lenyomás és hátrafordítás' munkatételében a' tülkhártyán által különféle bajok ötlődhetnek elő. Így gyakran azon pont körül, mellyen a' hályogtő beszuratik, a' vér összegyűlvén, vércsomót (thrombus) képez. De minthogy az összegyűlt vér' mennyisége többnyire csekély szokott lenni, a' vércsomó jobbadán önkint eloszlik és csak alig szükséges valaha a' vért a' köthártya' bemetszése által kibocsátani. Fontosabb a' vércsomónál a' szemcsarnokokba történő vérömlet: mi vagy akkor történik, midőn az eszköz' beszurása' alkalmával a' sugáredények megsértenek, vagy pedig úgy támad, ha, mint fentebb mondók, a' hályognak a' szőlőhártyától eloldása alatt ezen hártya' edényei vigyázatlanul megsebesítenek. Valahányszor hasonló szerencsétlenség történik, a' munkatétellel mindenkor sietni kell, hogy a' műtétel előbb bevégeztessek, mint a' víznedv' megzavarosítatik: mi ha egyszer megtörtént, a' műtevő többé sem a' hályogot sem a' tőt jól nem láthatja. Ha az említett vérkiöntődés kisebb fokban történt, sokszor a' vér önkint is felszívatik; de ha bővebb a' vérömlet, saját betegség támad, melly saját bánásmódot kíván, és alább csarnokvér (hypooema) név alatt fog előfordulni.

433. §. A' második alkalmatlanság, melly a' lenyomás' és hátrafordítás' munkatételében gyakran előfordul, a' hályog' ismétés visszatérésében áll. Ennek többnyire az az oka, hogy a' tő a' műtétel' második szakában nem a' mellső tok előtt, hanem ennek, mögötte vagy magában a' lencseben mozdítatott előre. Hogy a' dolog valóban így történt, a' tő' hiányozó fényessége bizonyítandja. Nehogy tehát a' műtevő a' lenyomott, vagy a' hátrafordított hályogot a' tővel ismét fölemelje, a' tőt vagy azon helyzetbe hozza vissza, mellyben az első szak' végével volt, és aztan szabályosabban a' tok' eleibe helyezze; vagy pedig a' hályogot félre mozdítván, minekelőtte a' tőt a' szemből kihuzná, ezt egynehányszor tengelye körül forgassa meg, hogy így a' hályogtól megszabaduljon. A' hályog' ismétés feljövetelének második okát annak össze-

növésében kell keresni a' szőlőhártyával. Ezen esetben nyilván láthatni a' műtétel alatt, hogy midőn a' hályog helyéből elmozdítatik, a' szivárványhártya is feszül utána. A' hályog' ismétés visszatérésének ezen okát a' fűntebb (431. §) említett mód szerint kell eltávoztatni. Nemelly orvosok a' hályog' visszatérésének harmadik okát annak üveghártyávali összenövésében keresik, és ilyenkor a' hályogot érmeczesnek nevezik. Ha tehát a' hályog' visszajövetelének egyéb okát találni nem lehetne, ezt kellene feltenni, és az említett összenövés' feloldására a' hályog-tót a' hályog' felső széle felett ennek hátsó fölületéhez vinni, 's ott több vonásokkal az összenövést elrontani. Ennek utána a' tót ismét a' hályog' mellső színére kell visszavezetni, és a' műtétel' harmadik szakát ismételni.

434. §. A' hályog' lenyomása es hátrafordítása a' szaruhártyán által csak két részből áll. Az elsőben az eszköz a' szaruhártyán keresztül a' szembe bocsáttatik, és egész a' hályogig vezetetik, a' másodikban a' hályog' elmellőztetik. A' munkatétel előtt a' látat mindenkor mülegesen ki kell tágitani; mi meglévén, a' munkatétel' első része következő módon intéztetik: a' görbe hályogtó a' szaruhártya' alsó széle felé a' mellső szemcsarnokba beszúratik és a' hályog' mellső színéhez igazítatik. Bevégezvén ekkint a' műtétel' első részét, már ha a' hályogot lenyomással akarjuk elmellőzni, a' tő' homorú fölületét a' hályog' felső színére alkalmazzuk, 's aztán az eszköz' nyelét felemelvén, a' hályogot a' hátsó csarnok' fenekére helyezük. — Ha pedig a' hályogot hátrafordítás által czélunk elmellőzni, a' tő' domború fölületet a' hályog' mellső színére alkalmazzuk, 's az eszköz' nyelét felemelvén, es a' tót a' szembe egy kevéssé mélyebben tolván, a' hályogot az üvegtestbe benyomjuk, úgy, hogy annak hátsó színe alá, felső széle hátra forduljon. Mind a' két műtétel nemében a' hályog' elmellőzése után a' tő meg' egy kevés ideig a' szemben tartatik, hogy kitéssék, valljon a' hályog nem tér-e ismét vissza; mi ha megtörténik, azt újrolag lenyomni, vagy hátrafordítani szükséges.

435. §. Mind a' lenyomásban mind a' hátrafordításban, akár a' szaruhártyán akár a' tülkhártyán által vitessek végbe a' műtétel, az eszközt úgy kell tekinteni, mint egy emelcset (vectis), mellynek támpontja (hypomoclion) azon hártyában vagyon, mellyen a' szembe bevitetett. Innét azon szabály következik, hogy akárminő mozgások tetetnek a' hályogtóvel, azok mind az emelcs' törvényei szerint intéztessenek, és nyomást az egész tő' hosszával külnölni soha sem kell; minthogy ez nem kevesbbé haszontalan, mint artalmas is szokott lenni. Azonkivül vigyázni

kell, hogy az eszköz a' szembe kelletinél melyebben ne eresztessek: mert így az idegrecze könnyen megsértetik, vagy legalább a' hályog ahlköz igen szorosán odanyomatik. Ezen műtételek után látás-probákat intézni nem kell; mert azon különféle mozgások által, mellyeket a' látni törekvő szem gyakorolni szokott, a' hályog könnyen visszahajthatnak. Azért mihelyest a' műtétel bevégeztetett, azonnal a' szem' kötözéséhez kell fogni, melly azon mód szerint inteztetik, mint a' hályog' kivételénél említők. Osszeragasztván t. i. a' szemhejakat, a' szemek' eleibe szemkötény köttetik, 's a' homlok körül alkalmas kötővel megerősítetik. A' beteg ezen műtétel után feketik vagy ulhet, csak minden mozgást, kivált a' fejével, elkerüljön, sőt még a' rágást kívánó eledelektől is tartozkodjék. Harmad vagy negyed nap a' műtétel után a' szem leelőször nyittatik fel.

436. §. A' lenyomás' és hátrafordítás' műtételére különféle bajok szoktak következni, mellyek orvosi segítséget kívánnak. Ide tartoznak: a' hányás és más, ideges bántalmak, a' mor, a' szemgyuladás és a' hályog' visszaterése. A' hányás és a' többi ideges bántalmak gyakrabban szoktak tolni ezen műtételekre, ha a' tő a' tülkhártyán bocsáttatik be. Hasonló ideges bántalmak közönségesen az első huszonnégy óra alatt állanak be a' műtétel után, és a' sugáridegek' sértéséből következnek. Megsértetnek pedig a' sugáridegek többnyire, midőn a' tő nem a' kellő helyen szuratik be a' szembe; így, midőn épen a' szemteke' harántos átmetszésében bocsáttatik be, vagy a' szemből fel és alá fordított éllel huzatik ki. Leggonoszabb ezen háborgások közt a' hányás; mert ez által a' hályog többnyire vissza szokott téríteni. Az ideges bántalmak' lecsendesítésére fájdalomcsillapító és idegösztlő szerek kívántatnak. Mindazáltal ha ezen ideges háborgások mellett egyszer'smind szemgyuladás' körjelei is jelenkeznének, az orvoslás előkelőleg lobbellenes készületet, idegösztlő gyógyszereket pedig csak kisebb mértékben kívánna.

437. §. A' mor is gyakrabban következik ezen műtételek után, ha a' tülk- mint ha a' szaruhártyán által vitetnek végbe. Ezen gyászos bajt néha a' sugáridegek' sértése, de többször az idegrecze' sehesítése vagy nyomatása idézi elő. Az idegrecze' fűrészképű szélén kiváltképen akkor ejtetik seb, midőn a' tő a' szaruhártyától igen messze szuratik be a' tülkhártyába, vagy a' műtétel' utolsó szakában a' szembe igen mélyen ereszteszik be. Nyomatása pedig ezen finom hártjának akkor történik meg, midőn az egyebiránt is kemény hályog az idegreczehez igen

erősen odaszorítatik. Midőn a' mor ideges részek' sértésén alapúl, csak igen nehezen gyógyíthatatik meg; ha pedig nyomásból támadt, sokszor ha a' hályog' felemelkedésével a' nyomás megszűnik, szerencsésen elenyészik. Midőn tehát fel lehet tenni, hogy a' hályog az idegrecze' nyomatásán alapszik, nem lesz célelles a' testnek nagyobb megrázása, vagy hányás által a' hályog' visszahajtását eszközölni.

438. §. A' szemgyuladás' ritkább következelme ezen műteteleknek, mint a' hályog-kivételnek; azonban nem épen ritkák annak példái a' hályog' lenyomása és hátrafordítása után is. Midőn ezen műtételek a' túlkhártyán által vitetnek végbe, az érhártya' sértése, a' szivárvány' sebesítése, és a' sugártest' elszakasztása —, ha pedig a' szaruhártyán keresztül intéztetnek, a' víznedv' hüvelyének sértése és a' láta' széleinek nyomása adhatnak okot szemgyuladásra. Valamint pedig ezen okok különbélék, úgy a' szemgyuladás is különböző alakokban mutatkozik: majd mint szivárványlob, majd mint érhártyalob, majd pedig mint szaruhártyalob tűnik elő. Valahányszor ezen gyuladások a' kifejlődés' magasabb fokára jutnak, mindannyiszor azon veszedelmes kimenetelektől lehet tartani, mellyekről már föntebb volt alkalmunk szót ejteni. Hogy pedig ezen gyászos végzödések elfordíthatassanak, ezen gyuladásokat a' legnagyobb vigyázattal kell orvosolni, és idejében hatós lobellenes készülethez folyamodni.

439. §. A' lenyomatott vagy hátrafordított hályog néha ismét visszatér és a' látásnak ujlag gátot ejt, kivált ha a' műtétel a' szaruhártyán által vitetett végbe. Ezen visszatérése a' hályognak többnyire mindjárt a' műtétel után, és csak igen ritkán történik hosszabb idő' lefolyta után. Mert mint T. Sömmering Wilh. tapasztalatai bizonyítják, a' lenyomott hályog lassankint ha egészen fel nem szivatik is, de tetemesen megkisebbül; az üveghártya pedig azon a' helyen, hol a' hályoggal érintetben vagyon, megvastagszik, és a' hályogot némi szálás szövet borítja el; a' lencsetokban továbbá, melly a' sugárnyujtványokkal összefüggésben vagyon és ezek által tápláltatik, némi kocsonyanemű gyalma találtatik. Mi a' hályog' visszatérésének okait illeti, azokat a' testnek, de még inkább a' főnek tetemes mozdulataiban találhatni; millyenek az ugrás, elesés, hányás, köhögés, tüsszenés 's több efélel által okozott rázatások. Nem soká a' műtétel után az által is visszatér a' hályog, hogy a' beteg ide 's tova hányja veti magát, vagy kemény széklethez szenved, erőltetett beszéléstől, nevetéstől nem tartózkodik, vagy keményebb étkeket eszik. Valahányszor a' hályog visszatér, azt min-

denkor vagy hasonló műtévéssel, vagy ha semmi nem ellenzi, kivétellel kell eltávoztatni. De ha a' hályog' visszatérése nem soká a' műtétel után következett, jól meg kell jegyezni, hogy a' műtételhez csak bizonyos idő' lefolyta után lehet okirányosan újolag fogni, minekutána t. i. az előbbi műtévé's szokott tünetényei megszűntek, 's a' szem' minden izgatott állapotra mutató jelei elenyésztek.

440. §. A' hályog-műtévelnek harmadik fő neme a' feldarabolás vagy is a' felszegedelés, melly által, mint maga a' nevezet tanítja, a' hályog kis részekre felmetéltetik 's felosztatik, hogy ekkint a' víznedvben felolvadjon és felszivassék. Ezen műtétel is majd a' szaruhártyán majd a' tülkhártyán által vitetik véghez; honnét a' feldarabolásnak is két fajai vannak. A' szaruhártyán keresztül intézett hályog-feldarabolás szaruszurásnak is (keratonyxis) neveztetik. De minthogy a' lenyomás' azon fajtát, melly a' szaruhártyán által vitetik véghez, hasonló joggal szaruszurásnak lehetne nevezni: alkalmasnak látszott ezen kétes kifejezéstől eltávoznunk.

441. §. A' hályog-feldarabolás' azon fajára, melly a' szaruhártyán által eszközöltetik, közönségesen görbe hályogtó használtatik, mellynek sokan sokféle módosításokat adtak. A' hályogtók' közönséges alakától Langenbeck' szarumetszője (keratomus) valamennyire eltávozik, és a' többi tőfajok között legalkalmasabb ezen műtétel' nemére. A' hályog-feldarabolás' másik faja, melly t. i. a' tülkhártyán által intéztetik, többnyire egyenes hályogtóvel hajtatik végre. Nemelley esetekben Adams 's több angol orvosok ezen műtételt a' tülkhártyán által némi vékony késecskével eszközlik. — Magát a' munkatételt mindenkor mülleges látatágításnak kell megelőzni; azért a' műtévé előtt egynehány órával a' szembe beléndek- vagy nadragulya-yonat akár ecsettel alkalmaztassék, akár vízben felolvasztva a' szembe cseppenként eresztessék.

442. §. A' hályog-feldarabolás a' szaruhártyán által mind a' két szemem a' jobb kézzel végeztethetik, és két szakra osztatik: t. i. az eszköz' bebocsátására és a' hályog' felmetelésére. Az eszköz' többnyire a' szaruhártya' alsó részén, 's a' láta' különféle kitágultságához képest a' tülkhártyától kisebb vagy nagyobb távulságban szuratik be. Nemellykor a' bal szemem valamennyire a' külső szemszeglet felé szokták a' hályogtót bebocsátani. De a' szaruhártya' közepébe beszurni a' tőt nem szabad; mert ha a' seb hegjegyet talál maga után hagyni, ez a' láta előtt lévén, a' látásnak gátot fog ejteni. Midőn a' tő a' szaruhártyába beszuratik, annak olly helyzetet szükséges

adni, hogy a' szaruhártya' lemezein azonnal keresztül hathasson, ne pedig ezek közé csúszhassék. Innét legalkalmasabb a' hályogtót felfelé fordított nyellel, es a' műtevő felé irányozott domborúsággal a' szaruhártyán beszurni. Mihelyt a' tő a' mellső szemcsarnokba behatott, azonnal a' látán által a' hályogra igazítatik, 's így a' műtétel' első szaka bevégeztetik.

443. §. Minekutána a' tő a' hályoghoz alkalmaztatott, annak hegyével előbb a' lencsetok' különféle irányzatban felmetéltetik és összerontatik, azután maga a' hályog is apró darabokra szegdeltetik és felosztatik. Ezen darabok' nagy részét a' mellső szemcsarnokba kell rakogatni; mivel itt bővebb víznedvtől vetetvén-körül előbb felszivatnak. Hogy pedig a' műtétel annál hamarabb foganatos legyen, a' hályog' közepét a' tővel átfurni, 's így a' látásnak azonnal lyukat készíteni czélirányos leend. Ha pedig a' feldarabolás közben a' műtevő a' lencse' közép részét keménynek 's a' feldarabolásra alkalmatlannak találná, ezen keményebb részt azonnal lenyomással vagy hátrafordítással kellene eltávolztatni. — Midőn a' műtétel' ezen második része végeztetik, vigyázni kell, hogy a' tő' különféle mozgataisai alatt a' látai szél valamelly erőszakot ne szenvedjen, es a' szaruhártya azon a' helyen, hol a' tő beszuratott, szerfelett ne nyomassek. Hogy ezen nyomást kikerülje a' műtevő, a' szaruhártya' minden feszítésétől tartozkodjek, es inkább mind kezével, mind a' tővel a' szem' mozgataisait követni iparkodjek.

444. §. A' hályog' feldarabolása a' tülkhártyán által három részből áll, mellyeknek ket elseje épen azon módon végeztetik, mint a' tülkhártyán általi hályog-lenyomásban vagy -hátrafordításban. A' hályogtő t. i. akár egyenes akár görbe legyen, a' főntebb előadott szabályok szerint a' tülkhártyán a' szem' hátsó csarnokába behocsáttatik, es a' hályog' mellső színe eleibe igazítatik. A' harmadik része ezen műtevének akkint intéztetik, hogy a' tő' élével mind a' tok, mind a' lencse legnagyobb szorgalommal felmetéltessék, es a' felszegdelt darabok' nagyobb része a' mellső csarnokba mozdítassék. — A' kemény hályogokat, mellyek az öregeknél fordulnak elő, T. Adams úgy osztja szét, hogy egy keskeny késecskével a' hályog' mellső falából a' nélkül, hogy azt a' sugárnyujtványoktól elszakasztaná, vagy helyéből kimozdítaná, annyit levakar, mennyit csak lehet; 's a' levakart részeket a' mellső szemcsarnokba átrakogatja. Mihelyest ezen részek a' mellső csarnokból felszivattak, azonnal az említett bánásmódot ismételi, es a' hátralévő hályogból ismét egy részt levakar; ha csak az talán már eléggé megpuhulván a' felda-

rabolásra alkalmassá nem lön. Ezen munkatételt aztán mindaddig ismétli, míg a' hályog egészen fel nem osztatik 's szürcsöltetik.

445. §. A' feldarabolás' munkatételében megesik néha, hogy mihelyt a' tő a' tülk- vagy szaruhártyán beszuratik, a' láta azonnal görcsösen összehúzódik. Ezen esetben a' munkatétellel mindaddig szünni kell, míg a' görcs el nem enyészven, a' láta ismét rendesen kitágul; különben a' szivárványhártya megsebesítenék, 's a' műtételt heves szemgyulladás követné. Hogy pedig a' szivárványhártya' említett görcsei annál hamarabb megszűnjenek, a' műtevő kezét a' bántódott szem' eleibe tartván, a' világosság' behatását mérsékelje. — Megtörténhetik továbbá ezen munkatételben, hogy a' műtevő a' hályogot keményebbnek találja, mint előre gondolta. Illyenkor a' hályogot feldarabolni igen nehéz vagy épen lehetetlen lenne: jobb tehát, a' javallat azonnal megváltozván, a' hályogot lenyomás vagy hátrafordítás által eltávoztatni.

446. §. A' hályog' feldarabolása után a' beteggel épen azon bánásmód kívántatik, mint annak lenyomása után. A' bajok is, mellyek a' feldarabolásra tolni szoktak, ugyanazok, mellyek a' lenyomás után következnek. Mert ha ezen műtétel a' tülkhártyán által vitetik véghez, nem csak együtt szenvedésből támadt hányás és mor lehetnek következelméi, de szarulob és szivárványlob is minden rosz következéseikkel támadhatnak a' feldarabolás után is. Ha ezen betegségek valósággal beállanak, mikint kelljen azok' orvoslását elintézni, már fentebb (437és438 §) előadok. Itt tehát nincs egyéb hátra, mint hogy az utóhályogról, melly a' feldarabolás után gyakran tapasztaltatik, ejtsünk egy pár szót. Hasonló utóhályog akkor fordul elő a' feldarabolás után, midőn a' műtétel alatt a' lencsetok nem meteltetvén eléggé össze, későbbben meghomályosodik 's hályogot képez. Ha ezen hályog a' látást tetemesen akadályozza, azt, minekutána a' feldarabolás után minden izgatásra mutató körjelek eltűntek, lenyomással kell eltávoztatni, hogy a' láta' tisztasága ismét helyreálljon. Ha pedig az első feldarabolásban a' lencse nem meteltetett fel kellőleg, 's innét a' felszívásnak makacson ellenállván, a' látás helyre nem áll: a' feldarabolást ismételni szükséges.

447. §. Előadván a' hályog-műtétel' minden nemeit és módosításait, előszámlálván az azokra tolnható bajokat és váratlan eseteket is, már ezen módok' jó és rosz oldalait szükség egy keveset meghányogatnunk, hogy minden műtétel' nemének javallatait és ellenjavallatait annál pontosabban kinyomozhassuk. — A' hályog-kivétel'

legfőbb haszna abban áll, hogy gyökeres gyógyítást képezvén a' műtétel, utána a' hályog a' látásnak többé gátot nem ejthet. Ezen műtétel' hasznai közé tartozik továbbá az is, hogy a' sértés leginkább és majd csaknem egyedül a' szaruhártyára korlátoltatik; innét a' szemcsarnokok' vérrel előtódései, különbséle ideges bántalmak, mint p, o, hányás 's több effélék szinte soha sem követik a' hályog' kivételét. Ide járul végre, hogy a' kivétel után a' látás' próbatételei által a' műtétel' szerencsés elsülésétől a' beteg bizonyossá tétethetik, és ennél fogva a' jó kimenetel' reménye által az orvos minden rendeletei' szorosabb megtartására ösztönöztethetik.

448. §. De ezen fontos előkelőségekkel nem kevés terhei ellenkeznek a' hályog kivételnek. Ugyanis mindenek előtt nem lehet akadályozni, hogy a' szaruhártya' nagy sobén a' levegő a' szem' belsejébe be ne hasson, hol a' szem' részeit izgatván, gyakran veszedelmes gyuladásokra alkalmat ne szolgáljon. A' szem' részei' izgatását növeli továbbá a' különbséle eszközök' ismételt alkalmazata, melly a' kivétel' munkatételével sokszor együtt jár. A' látás, melly ezen műtétel által helyre állított, néha későbbben a' lencsetok' utó-meghomályosodása miatt, ha t, i. ez a' műtételben eléggé össze nem rontatott, tökéletlenné tétetik. Maga pedig ezen munkatétel igen műleges; felénk, nyughatatlan, 's szemein uralkodni nem tudó betegeknel vagy épen nem vagy csak a' szemek' súlyos sérelmével eszközölhető. Azon betegeknel pedig, kik' szemek a' szemgödörben melyen bevonulva vannak, kiknek szemhéj-rése vagy mellső szemcsarnoka igen kicsiny, továbbá kik a' hályogon kívül egyszer'smind aggkörben (arcus senilis), előhegben (synechia anterior), a' lüta' szokványos szorulatában vagy a' szívárványhártya' mozgatlanságában szenvednek, a' kivételt általánosan végrehajtani nem lehet.

449. §. A' lenyomás és hátrafordítás hasznai sokféle. Az ajánlja leginkább ezen műtételeket, hogy kevesebb ügyességet kívánnak, mint a' hályog' kivétele; mert, minthogy a' munkatétel ezen műtételekben kevesebbé mesterseges, elég bátran végbevitethetik azon orvosok által is, kiknek még gyakor tapasztalásuk és műtévő készségök nincsen, mi a' kivétel' munkatételére szükségesleg megkívántatik. Továbbá a' szemek' és ezt környező részek' minden alaklatában, sőt a' felénk és nyughatatlan betegeknel is sokkal könnyebben végrehajthatnak ezen műtételek, mint a' hályog' kivétele. A' sérelem, melly a' szemek' ejtetik, csak egy pontra korlátoltatik, mellyen a' levegő be nem hathat; innét ezen

műtételekre ritkábban következik szemgyuladás, mint a' kivételre. Ide járul végtére az is, hogy ezen műtételeket, ha mindjárt a' hályog vissza térne is, többször és annyi-szor lehet ismételni, mennyiszer azt a' hályog' visszatérése kívánja. Sőt még azon esetekben is, mellyekben ezen műtételek szerencsétlen kimenetellel végződnek, a' látás müleges láta-készítés által gyakrabban helyreállíthatatik, mint a' kivétel után.

450. §. A' lenyomás' és hátrafordítás' terhei közt mindenek előtt azt kell említenünk, hogy ezen műtételek csak palástoló gyógyítást nyújtanak, és a' beteget nem helyezik bátorságba az iránt, hogy a' hályog a' testi' tetemes rázatásai után ismét vissza nem tér-e. Azután gyakran a' sugáredények' megsértése miatt már a' munkatétel alatt a' szemcsarnokok vérrel előtetnek, a' műtétel után pedig az idegrendszer súlyos és veszedelmes bántalmai, maga a' mor a' szem' idegei' könnyű megsértetése miatt következnek, 's a' műtevést sikeretlenné tesszik,

451. §. A' feldarabolásnak méltán abban tartatik elsősege, hogy minden műtétel-nemek között legkönnyebben, es, ha a' szaruhártyán keresztül intéztetik, mind a' két szemem jobb kézzel végezethetik. Azonkívül a' szemek' minden alaklatában, sőt a' gyengébb csecsemőknél is elég könnyen végrehajthatatik, 's ha a' felszívás lassabban halad, többször is ismételtethetik a' feldarabolás. Továbbá minthogy ezen műtétel által csak kis seb okozatik, a' következő gyuladás is csak ritkán vagy csak kis fokban tapasztaltatik. De legjelesebb haszna a' feldarabolásnak még is abban áll, hogy nem különben mint a' kivétel gyökeresen gyógyít; mert valamint a' szemből kivett, úgy a' felolvadt es -szivatott hályog is a' látásnak gátot nem ojteth.

452. §. Ellenben a' feldarabolásnak méltán hibául tulajdonítatik, hogy gyakran, kivált ha a' szaruhártyán által eszközöltetik, szarulobot támaszt, melly hosszú folyamatot szeret követni, és könnyen a' szivárványhártyára is kiterülven, a' beteget nemcsak kegyetlen fájdalmakkal kínozza, de sokszor a' látástól is tökéletesen megfosztja. A' másik alkalmatlanság, melly a' feldarabolást gyakran követi, az, hogy a' tok-lencsehályogban, hacsak a' lencsetok egészen el nem rojtatik, későbbben utó-tokhályog támad. Hasonló hályog támadhat a' lencsehályog' feldarabolása után is, ha a' tok későbbben homályosodik meg. Bizonyos dolog végre, hogy a' hályog csak lassan szivatik fel, sőt sokszor ismételt feldarabolást is kíván. Ez

leginkább akkor történik, midőn a' hályog kemény, vagy haladtabb korú betegben fordul elő.

453. §. Mi a' javallatokat minden egyes hályog-műtételre illeti, már a' mondottakból kiviláglik, hogy a' hályog-műtétel' mindenik nemének saját hasznai és saját alkalmatlanságai lévén, egyiket sem lehet minden előforduló esetben és minden különbség nélkül sikerrel használni; hanem hogy mindegyiknek közülök tulajdon alkalmazási köre legyen. A' kivételt mindazon esetekben tanácsos intézni, mellyekben a' betegnek a' hályogon kívül semmi egyéb baja nincsen, midőn tehát a' hályogos sem senyven, sem valauelley kórszűnyben nem szenved; azonkívül a' műtétel alá szánt szem rendes alaklattal bír, elég domború, 's helyzetére nézve mérsekesen kiülő, a' szemhéjak' rése elég nagy, a' mellső szemcsarnok nem kicsiny, és a' szivárványhártya tökéletes mozgekonysággal bír. Ezen műtételre továbbá legalkalmasabb a' kemény lencse, vagy tok-lencsehályog, ha felette nagy térimeje legyen.

454. Megesmerkedvén a' hályog-kivétel' javallataival csak alig fogjuk ezen műtételt máskint, mint a' szaruhártyán ajánlani; mert ama' tetemes károk (425. §), mellyek a' túlkhártya' súlyos megsebesítéséből következnek, ezen hártján általi kivételtől az orvosokat méltán elijesztették. A' hályog' kivételében a' szaruhártyán által nem minden orvosok tartják a' szaruhártyametszés' ugyanegy irányát czélirányosabbnak. A' fölfelé intézett felholdmetszés már régebb idők' találmánya, 's a' minap T. Jägartől újlag divatba hozatván, sok újabbaktól dicsőítetik 's gyakoroltatik. Ezen orvosok sokfele hasznokat várnak ezen irányzattól. Mindenek előtt azt tartják, hogy a' hályog' kivételét e' móddal ritkábban követi szivárvány- vagy üvegtestiszam. Aztán a' szaruhártya' sebe hamarabb beheged, minthogy a' sebszélék a' felső szemhéj által állandólag közéríntetben tartatnak, és az alsó szemhéj' mozgásai alatt (mint a' lefelé intézett metszésben) egymástól szét nem vonathatnak. A' visszahatást is csekélyebbnek állítják hasonló irányzatú metszés után; minthogy a' bővebben elválasztatott és a' szemben gyakran összegyülemelő meleg könyek a' sebet nem izgathatják. 'S végre ha tán a' szaruseb hegjegyet hagyna maga után, ez a' szaruhártya' felső részén létezvén, a' látásnak tetemes akadályt nem vethetne; sőt ha a' műtétel szerencsétlenül végződnek is, a' müleges láta-készítésre sokkal gyakrabban maradna hasonló metszés után a' szaruhártyán alkalmas hely, mint ha ilyen szerencsétlenség aláfelé intézett metszés után történik.

455. §. Ha ezen előszámlált hasznait a' felfelé intézett

szarumetszésnek híralat alá veendjük, ki fog tetszeni, hogy közülök legtöbbekben nagyobb a' külső fény, mint a' valóság. Ugyanis mi először a' szivárványhártya' és az üvegtest' iszamáit illeti, ez megtörténik minden nyomásra a' felfelé intézett felholdmetszésnél is. Azonkívül a' szivárványhártya ezen metszésen által is mindannyiszor kiragadtatik a' hályoggal, valahányszor a' hályog igen nagy, vagy a' metszés aránylag igen kicsiny; az üvegtest is hasonlóképen mindenütt kiiszamlik, hol a' hályog a' szőlőhártyával össze volt növe. Ezen iszámok' egyikét sem lehet tehát a' szarumetszés' irányzata által akadályozni. Mi a' seb' hamarabb hegedését illeti, ez az alányíló metszes után is megfelel tökéletesen ohajtásunknak; mert már első huszonnégy óra után a' mellső szemcsarnokot helyreállítva találjuk, bizonyos jeléről annak, hogy a' sebajkak már összeforrottak. De nem is könnyen vonatthatnak szét egymástól a' sebszélek, ha mindjárt a' beteg kevésbé nyugalmas volna is; hacsak a' szemek szemgödörükből igen ki nem állanak. Továbbá ha a' sebajkak egymással szoros érintetben vannak (mint valóban lenni szoktak), a' könyvek azokat nem érhetik, következőleg nem is izgathatják. Egyébiránt, hogy a' kivétel után a' nedvek' torlását el kell fordítani, már fentebb (421. §.) említők.

456. §. Egyetlen egy valóságos haszna tehát a' felfelé nyíló szarumetszésnek abban áll, hogy a' szaruhártya' alsó felén ritkábban következik utána homály. De lássuk már e' metszés' alkalmatlanságát is. A' hályog ezen metszésen nehezebben tolamlik ki, a' szivárványhártya pedig nagyobb nyomást szenved. A' hályog' visszamaradt puhább részei, vagy a' tok' pelyhei ezen metszésen ópen nem vagy csak igen nehezen vetethetnek ki. Azonkívül sokszor megtörténik, hogy a' szem hirtelen felfelé fordítván, az elválasztott karélya a' szaruhártyának a' felső szemhej által egészen kifelé fordítatik, minél veszedelmesb ezen hártyán nem eshetik. Végre azt sem lehet elhallgatni, hogy a' felfelé intézett szaru-metszés sokkal nehezebb, mint ha alá felé intéztetik. Már pedig a' hályog-kivétel' munkatetele, ha mindjárt a' szarumetszés alá felé igazítatik is, bizonyára elég nehéz és alkalmatlan; úgy látszik tehát, hogy nem lenne helyes ezen egyébkint is nehéz műtétel' alkalmatlanságait és nehezségeit nyilvános és minden kétségnél világosabb haszon nélkül öregbíteni. Mindezeket fontolóra véven, úgy véljük, hogy a' közönséges aláfelé irányozott félhold-metszés legalkalmasabb.

457. §. A' hályog-műtétel' második nemét rossz test-külemény és mind az egész test' mind a' szem' nagy sebhedekenysége kívánja. Azonkívül azon hályogot is, melly

nagy főfájások közt vette eredetét, vagy bujakór, görvélykór vagy lengyelfürt (plica polonica) folyamata alatt fejlődött ki, ezen műtétel nemével kell elmozdítani. Alkalmas továbbá ezen műtétel vagy a mélyebben fekvő vagy az igen kinülő szemekben: valamint az igen kis szemhéj-rés, aggkör, elő- vagy hátsóhéj, a láta szokványos szorulása és a szivárványhártya mozgatlansága is ezen műtételt kívánják. Végre még azon esetben is a lenyomás műtétele javalltatik, midőn a beteg púpos hát vagy más akármilyen ok miatt hanyatt nem feketik.

458. §. Mihelyt az eléadott okok úgy kívánják, hogy a hályog a szemben benhagyassék, azonnal azt szükség kinyomozni, ha a lenyomás vagy a hátrafordítás javalltatik-e inkább. Lenyomást javall a kis hályog, melyet a sugárnyujtványok elszakasztása nélkül a hátsó szemcsarnok fenekére el lehet rejteni. Innét a beczős száraz tok-lencsehályog 's az utó-hályog, akár a lencseben akár a tokban fészküljön, a lenyomásra legalkalmasabbak. Hátrafordítás pedig minden egyéb hályognál javalltatik, melly sem kivételre sem feldarabolásra nem alkalmas. Mindenek közt tehát a lencse- és tok-lencsehályog, ha kemény összeállású, legalkalmasabb a hátrafordításra. Minthogy pedig akár a lenyomás, akár a hátrafordítás által a hályogot tökéletesebben el lehet mozdítani, 's nem is tér a hályog olly gyakran vissza, ha azon műtételek a tülkhártyán végeztenek; a szaruhártyán általi lenyomást és hátrafordítást kevesebbé tartjuk ajánlhatóknak.

459. §. A feldarabolás minden puha és folyó hályogban javalltatik. De a kemény összeállású hályogok is nemcsak fiatal de öregebb egymikben is lassankint felszoktak szivatni. Ennél fogva ezen műtételt némelly orvosok különösen megkedvelvén, javallatainak tágasb mezőt tárnak, 's azt szinte minden hályog' elmellőzésére mint legcélszerűsabb műtételt ajánlják. De ezen közönségessé tételt a feldarabolás meg nem érdemli; mert igen huzalmas gyógyítást nyújt, 's a műtételt gyakran ismételné is szükséges. Sőt egy ideig azon hibás hiedelem is uralkodott, hogy ezen műtétel után kisebb a gyulladás veszedelme, mint a hályog-műtétel egyéb nemei után. — A puha vagy puha-kemény hályog' feldarabolását a tülkhártyán által inkább ajánljuk, mint a szaruhártyán által; mert amazon keresztül a hályog tökéletesebben felszoktathatik.

Üveghályog.

(Glaucoma).

460. §. Üveghályognak az üvegtest' és üveghártya' homályát nevezzük. A' baj' kezdetén a' szem' fenekén sárgazöldes homály mutatkozik, melly sokkal mélyebben fészkül, mint a' hályog' kezdetében szokott lenni. A' látás mindjárt eleinte nagyon elcsügged, 's rövid idő mulva egészen elenyészik. A' láta kitágul és a' szemszegletek felé terped, elannyira, hogy a' szivárványhártyának némellykor csak a' sugárkötő körül lehet keskeny szélét észrevenni. A' szemteke' rendes érmeczsége szinte kőkeménységgé válik, 's a' szemedények visszérdaganatokat kepelnek. A' zöldhályog' kifejlését azonfölül kemény fő- és szemfájások kísérik. Minekutána az üvegtest' homálya bizonyos fokra emelkedett, a' lencse is homályba borul, 's ekkor a' baj' üveg-lencsehályognak (cataracta glaucomatosa) neveztetik. Ilyenkor a' zöldes-homály lép-ten a' szivárványhártya megett szemléltetik; sőt a' homályos lencse, minthogy egyszer'smind dagadt is szokott lenni, sokszor a' kitágult látába benyomulva tapasztal-
tatik.

461. §. Az üveghályog néha tökéletesen egészséges emberekben minden esmért ok nélkül támad. De gyakor tapasztalás tanítja azt is, hogy a' közönséges kórszunyban szenvedő egymik ezen bajjal leggyakrabban lepetnek meg. Támasztó okául majd nem mindig az üveghártya' gyuladása szolgál, mellynek folyamata alatt hihetőleg nemcsak az üveghártya' szövete és küleménye, de magának az üvegnedvnek elválasztása is változást szenved. Az üveghártyalob pedig vagy magánosan, vagy köszvényes szivárványloddal párosulva fordul elő.

462. §. Jósolata mind az üveg- mind az üveg-lencsehályognak igen szomorú; mert ezen betegségek tökéletesen gyógyíthatatlanok. Azonban a' kezdetben lévő üveghályog' kifejlését, melly a' látást még nem enyészttette el egészen, mint nemelleyek vélekednek, ámbár ritka esetekben, de czélirányos orvoslás által fel lehet tartani. E' végre, hacsak a' beteg' alkotmánya nem ellenzi, közönséges és helybeli vérelesztéseket, hashajtókkal párosítva ajánlanak. Mellyek' előrebocsátása után belsőkép gajakot, sisakfüvet, dárdany- és higany-készítményeket, külsőkép pedig dárdanyírt, boroszlányhéjat, kutacsokat, 's magára a' szemre száraz hevet javallnak.

MÁSODIK REND.

A' folytonosság' félbeszakadásán alapuló szemnyavalyák.

463. §. A' folytonosság' félbeszakadása, melly nem tesz első képleti hibát, vagy erőbeli vagy műbeli eredetű. Ama' fekélynek, e' pedig sebnek neveztetik. A' fekélyeket, mint a' gyuladás' következelmeit, már főntebb említők: e' rendben tehát csak a' szem' sebeit terjesztendjük elő. Minthogy pedig a' szemhéjak' alakán 's működésén némellykor a' homlok' sebei is ejtenek változást: ezeket is szükség megérintenünk. A' sebek' különféle alaka, kiterjedése és irányzata, azok' sokféle felosztásaira szolgáltak alkalmat. De legnevezetesebb azon felosztás, melly a' sebek' természetére alapítatik. E' szerint a' sebek metszett-, szaggatott- és törődöttekre különböztetnek. A' törődött sebekben a' folytonosság' nincs világosan félbeszakadva, de az életműves részek zuzottak, 's a' véredények szakadozva vannak. A' szaggatott sebekben a' folytonosság' félbeszakadása törődéssel van párosulva, kivált a' seb' szélei körül. A' metszett sebek egyedül a' folytonosság' félbeszakadását képezik, minden törődés nélkül. Hogy a' különféle sebek' viszonyait annál jobban átláthassuk, és jóslatukat 's gyógyításukat pontosabban kifejhessük, azokat a' sebesített részek' rendje szerint adandjuk elő.

A' homlok' sebei.

464. §. Súlyosabb homloksebek, mellyek néha az életet is veszedelmeztetik, és sokszor koponyalekelést vagy más sebészi segédelmet kívánnak, ide nem tartoznak. A' szemészt csak azon homloksebek érdeklik, mellyek a' lágy részekre korlátoltatnak, és mellyek' főbb következelmei közé a' szemhéjak' hibái tartoznak. Ezek közül a' metszett sebek, mellyek éles és fényes cszközökkel

ejtettek, legkedvezőbb jóslatot engednek; mivel czéliránynyan orvosoltatva, nem soká genyedés nélkül összeforranak, 's csak alig látszó hegjegyet hagynak vissza. De ha a' sebszélek kellőleg egybe nem foglaltatnak, kivált vizirányos és rézsút sebekben, genyedés támad, mellynél fogva nemcsak nyilvános hegjegy képlődik, de többnyire más hibák is létre kapnak. Mert hol a' genyedés igen képlődekeny, és széles hegjegyet hoz elő, ott könnyen szemhéjiszam támad. Hol ellenben a' genyedés anyagvesztéssel jár, kiszegély vagy nyúlszem következik. De mind ezen hibák a' szaggatott sebeknek még sokkal gyakoribb szüleményei; mert ezek csak ritkán gyógyulnak meg genyedés nélkül. A' törődött sebek is, ha a' sejtözetbe nagyobb nedvömletek történtek, genyedésbe végződnek 's hasonló hibákat szülnék.

465. §. Hogy a' homloksebek hamar és szerencsésen begyógyuljanak, a' sebszéleket azonnal czélirányosan egybefoglalni szükséges; mi a' seb' különböző iránya és hossza szerint különféle módon eszközöltetik. Hosszú, függőleges irányzatú sebek csupa kötözéssel egyíthetnek. E' végre a' fő körül egy alkalmas kötő alkalmaztatik olly azorosan, hogy félre ne csúszhassék. Ha kicsiny a' függőleges seb, egyedül száraz varrás által foglaltatik össze. A' harántos sebek is, ha kisebb területűek, alkalmasan ragasztó tapasztal egyíthetnek. Az egybefoglaló tapasztcsíkok keskenyek legyenek, 's a' sehre egymástól egy kis távolságban alkalmaztassanak, hogy a' kiizzadandó nyirk' kiszivárgásának helyet engedjenek. Hosszabb harántos sebek a' száraz varráson kívül véreset is kívánnak. Ezen sebek' egybefoglalása tehát, a' sebszélektől körülbelöl egy vonalnyira készített egy vagy több csomos varrás által eszközöltetik. A' rézsút metszet sebek' egyítésére majd czélirányos kötözés, majd száraz vagy véres varrás, majd végre mindezen módok egyszerűsmind szükségesek.

466. §. A' szaggatott sebekben is mindenek előtt a' sebakak' egybekapcsolását szükséges mind száraz, mind véres varrással eszközölni. Azután pedig súlyosabb gyuladás' elfordítására hideg borogatások, sőt ha a' dolog úgy kívánja, más lobellenes eszközök is kívántatnak. Ha pedig már genyedés állott be, ezt czélirányos oszlató irokkal szükséges kellőleg ápolni. — Törődött homloksebek, mihelyt a' sértés történt, hideg borogatásokat kívánnak. Ha pedig a' nedvek' nagyobb ömlege miatt tetemes daganat támadna, nadályokat lenne szükséges alkalmazni. Minekutána ezen bánásmóddal a' gyuladás szerencsésen elfordítatott, a' kiömlött nedvek' felszívását

kell eszközölni, mi fűszeres és léles szerek' alkalmazata által történik. Ha pedig gyuladás vagy épen genyedés állana be, ezen betegségeket esmért szabályaik szerint kellene gyógyítani. De a' törődött, valamint egyéb homloksebeknél is, ha talán nagyobb erőszakból eredtek, az orvos nagy vigyázattal legyen, 's az agy' állapotját szemmel tartsa, hogy ezen legnemesebb életmű' gyuladásának lobellenes életrenddel, hüvesítő italokkal, sönemű has-hajtókkal, sőt hatásb lobellenes készülettel is idején elejét vegye.

A' szemöldök' sebei.

467. §. A' szemöldök' sebeiről szinte azt kell tartani, mit a' homlok' sebeiről említettünk. De az különös a' szemöldök sebeiében, hogy mind az ő, mind az újabb orvosok' tapasztalásai szerint némelykor vakságot okoznak. Ezen fogantat különbféle módon szokott háramlani a' szemöldök' sértéseire. Hihető, hogy néha a' szemöldököt érő külerőszak' durvább behatásánál fogva, az idegrecze vagy sugártest is elszakad, vagy megrázódik, 's a' mor innét veszi eredetét. De megeseik némelykor, hogy a' sértés által elein csak a' homlokideg ejtetik szélhüdös állapotba, 's a' bénulás csak későbbben származik el a' sugáridegekre, 's innét az idegreczére. Végtére bizonyos az, hogy sokszor a' homloksebek genyedéssel gyógyulván, rosszul képlett heggyeggyel végződnek, melly a' homlokideget nyomása 's feszítése által szélhüdésbe ejtven, az idegrecze' bénulását közvetve eszközli.

A' szemhéjak' sebei.

468. §. A' szemhéjak' sebei, ha nagyobb erőszakból eredtek, akár éles akár tompa eszközökkel hozattak legyen elő, gyakran a' szemteke', szemgödörben lévő részek', vagy maga a' szemgödör' sérelmeivel járnak együtt. Ezen sérelmek' különbsége szerint különbféle ugyan, de mindig tetemes a' veszedelem, mellyet ezen sebek támasztanak, mint alább fogjuk említeni. De ha a' szemhéjakat egyedül tekintjük is, mégis különbözik a' szemhéj-sebek' jóslata. Szerencsétlen végezetet lehet előremondani a' törődött sebekben, ha a' sejtiszövetbe a' nedvek nagy mennyiséggel vannak kiöntödve, és lankadván a' felszívás'

folyama, gyuladás és genyedés áll be. Mert hasonló környülmények közt nemcsak rût hegjegy szokott képlődni, de többnyire kiszegély és nyúlszem is marad hátra. Sőt a' genyedés néha a' könnycsöveket is elrontja, 's gyógyíthatlan könyhullást okoz. Ugyanezen hibákat nemzik a' metszett és szaggatott szemhéjsebek is, ha orvoslásuk elhagyatik, vagy fonákul intéztetik. Ha a' metszett és szaggatott sebek a' szemhéjon keresztül hatottak, és a' sebszelek' egybefoglalása kellőleg nem történik, a' szemhéjak' állományán némellykor kerges rés marad hátra, melly hiba szemhéjhasadéknak (coloboma palpebrarum) neveztetik.

469. §. A' szemhéjsebek, valamint különböző természetűek, úgy különféle gyógmódot is kívánnak. A' törődött sebekben mindenek előtt a' nedvek' további kiömlését és nagyobb visszahatást hideg borogatásokkal kell elfordítani. Azonfölül, ha nagyobb vérömlet miatt a' szemhéjon tetemes kékes daganat mutatkoznék, a' halántékokra czélirányosan nadályok alkalmaztatnának. Egy-néhány napok mulva, midőn nem lehet többé gyuladástól tartani, a' pangó nedvek' felszivatása' előmozdítására, száraz meleg fűszeres borogatmányok, vagy hasonló fűvek' 's virágok' forrázatából készített vizes langy borogatások javallatnak. Ha pedig a' szemhéjlobot el nem lehet fordítani, azt a' föntebb (102—105. §.) előadott mód szerint kell orvosolni. — A' metszett és szaggatott sebekben, kivált ha a' szemhéjon keresztül hatottak, mindenek előtt a' sebszelek' egybefoglalását kell eszközölni. De mint-hogy a' szemhéjak gyakran és akaratunk ellen is mozognak, ezeknek kisebb sebeit is véres varrással kell egybefoglalni. A' seb' hosszához képest tehát a' szemhéjon egy vagy több csomós varrást szükséges készíteni, de úgy, hogy a' pillaporcz meg ne sértessék. Ha az átható seb függőleges irányzatú, 's a' szemhéjszeleket is behatította, a' szemhéjhasadék' elfordítására úgy intéztessék a' véres varrás, hogy egy csomós varrás a' szemhéjszelekhez igen közel essek. A' véres varrást mindenütt szárazzal kell megerősíteni. Megtörténvén a' sebek' egybefoglalása, a' további orvoslás oda czélozzon, hogy vagy elfordíttassék a' gyuladás, vagy, hol ez lehetetlen, okirányosan orvosoltassék.

A' szemgödör' sebei.

470. §. A' szemgödör' beható sebei jobbadán hegyes szuro eszközöknek köszönik eredetöket, mellyek vagy a'

szemhéjak' részén, vagy azok' állományán keresztül, vezik útjokat. Melly szemgödörsebek mélyen nem hatottak be, 's csak a' szemgödri sejtszövetre korlátoltatnak, közönségesen nem járnak veszedelemmel, és rövid idő alatt akár ragasztó gyuladás akár genyedésnél fogva behegednek. De ha a' szemgödör' sebei a' könyhúscsa' sértéseivel párosulnak, nemcsak a' könyhúscsa' alaka idomtalanítatik, de könyhullás is marad vissza. Midőn a' sértő eszköz a' felső szemhéjon hatván keresztül, a' könymirigy' egy vagy más kivezetéke elrontatik, vagy megsértetvén a' kövekező gyuladásnál fogva összenő, a' szemteke mindaddig kellemetlen szárazságot szenvedend, míg a' többi könyvezetékek ki nem tágulván, az összenőtték' működését ki nem pótolják. Ha pedig maga a' könymirigy is sérelmet kapott, könymirigylob 's ennek főntebb (113. §.) említett kimenetelei következnek. Azonban ezen mirigyet ritkán érheti erőszak, minthogy a' homlokcsontbeli saját gödrében fekszik.

471. §. Azon szemgödörsebek, mellyek nagyobb erőszaktól hozatván elő, 'a' szemteke' törődését, sőt néha pusztulását is okozzák, a' mondottaknál sokkal veszedelmesebbek. Efféle esetekben a' szemcsarnokok sokszor vérrel töltöznek, az idegrecze a' sugártesttel együtt összezakad, a' jégencse, sőt a' szem' minden belreszci annyira összezagyváltatnak, hogy a' régiek ezen bajt szemzavarának (confusio oculi) nem ok nélkül neveznek. Illy súlyos sértésekre heves gyuladás következik, melly üszökbe vagy genyedésbe végződven, sokszor az életet is veszedelmez-teti, a' szemteket pedig mindenkor elrontja, elannyira, hogy a' gyuladás' elenyészte után is még müleges szemet sem lehet alkalmazni.

472. §. Legveszedelmesebbek azon szemgödörsebek, mellyek mélyen hatnak; mert ezekkel közönségesen nemcsak a' szemteke' törődése van párosulva, hanem a' szemizmok 's ezek' idegei is sebesítve, a' szemgödör' hártyája sértve, a' szemgödörösontok törve, sőt maga a' koponya' feneke is roncsolva találhatik. Illyen tömérdek sérelmeket többnyire a' lőtt sebek szoktak okozni. Könnyen kiteszik, hogy illyen szerencsétlen emberekben nemcsak leg-súlyosabb utóbajoktól, de magától a' haláltól is meltán tarthatni. Mert az efféle sebeket nemcsak a' szem' és a' környékes részek' heves gyuladása, de maga az agylob is állandólag követni szokta, mellyhez gyakran az agy' és különbféle idegek' sérelméi miatt álmokör, szelhudések 's más hasonló bántalmak szegődnek.

473. §. Neha illyen súlyos szemgödörsebekhez górszem is (exophthalmus) társul, vagy is a' szemteke a'

szengödörből kifeszítetik. De ezen górszem nem támad minden efféle sértéseknél ugyanegy időben, sem ugyanegy októl nem hozatik elő. Némellykor a' sértéssel szinte egy időperczben támad; mi akkor történik, midőn a' sértő eszköz akár egészen, akár annak darabja a' sebben marad, 's a' szemteket gödréből kitolván, azt visszavonulni nem engedi. Így van a' dolog akkor is, midőn a' szemizmok szinte mind elszaggattatnak, vagy idegeik a' sértés által szelhüdös állapotba ejtetnek. De támad a' górszem a' sértés után is és egy kevéssé később. Így midőn a' sebbe ömlendő vér a' seb' kis szájazatán ki nem ürülhet, hanem a' szengödör' fenekén összegyülvén, a' szemteket gödréből kiemeli. Nem különben a' sértés után szülemedik a' górszem akkor is, midőn a' szemteke utóbb képlődő lobos daganat által szorítatik ki a' szengödörből.

474. §. A' szengödörsebek' gyógyításában mindenek előtt a' sértő eszközt, vagy ennek darabjait, ha talán a' sebben maradtak, kell eltávolítani. Ha pedig összetört csontdarabok volnának a' sebben, azokat is gondosan ki kellene szedegetni. Ha a' sebnylás' kicsinysege miatt a' seb' fenekén vér kezd gyülemelni, annak azonnal, kitágítván a' seb' szájazatát, szabad utat kell készíteni. Ezek meglévén, a' gyuladás' elfordítását, vagy ha már beállott, mérséklését kell az orvoslás' czéljául kitűzni. E' végre tehát lobellenes gyógymód intéztessék, melly a' közelgő vagy már kifejlett gyuladás' fokához szabva, ugyan különböző, de jobbadán nagyobb mértékben szükséges. Ha pedig a' gyuladás' genyedésnek vagy uszóknek vette útját, ezen bajokat esmért mód szerint kell gyógyítani.

475. §. A' szengödör' súlyosabb sebeiivel némellykor előforduló górszem, valamint különféle okokon alapul, úgy különböző bánásmódot is kíván. Midőn a' sebben maradt eszköz vagy összegyülemlett vér által hozatik elő, elmellőztetvén ezen idegen testek, önkint el szokott enyészni. Akkor is, midőn lobdaganaton alapszik, a' gyuladás' enyészttével a' szem' gödrébe visszavonul. De azért a' lob' folyamata alatt a' kiálló szemet mindig alkalmas kötözéssel kell támogatni. Ha a' szemteke' előfűgése a' szemizmok' szinte egyetemes elszaggatásából vette eredetét, és a' gödréből kilóggó szem már a' fénysejtést is elvesztette, csarnokai pedig vérömléggel töltözve tapasztaltatnak: azt mint idegen gyurmát kell tekinteni, 's vágással elmellőzni; különben a' gyuladás' nagyobb mértékben következik, 's a' beteg' kínjai és veszedelmei haszon nélkül öregbulnek. De ha a' szemizmok csak kisebb mértékben lévén megsértve, a' górszem inkább azok'

szélhűdésén alapulna: a' kifüggő szemet visszatenni, 's alkalmas kötözéssel helyén tartani kellene. Minekutána pedig a' szemgödör' sebe begyógyítatott volna, a' szemizmok' szélhűdése ellen kell a' gyógyítást fordítani.

A' szarvhártya' sebei.

* 476. §. A' szaruhártya mind történetesen, mind műlegesen gyakran megsebesítetik. A' metszett és szúrt szarusebek, ha éles eszközökkel ejtettek, jobbára jó kiemetelt ígérnek; mert könnyen gyógyulnak, és minden hegjegy' nyoma nélkül szoktak összeforrni. Azonban a' szaruhártya' szúrt sebeiről meg kell jegyezni, hogy némellykor igen alkalmatlan, 's a' látásra nézve veszedelmes gyuladást, t. i. gyulasztó sarulobot szoktak gerjeszteni. — Szagगतott sebei a' szaruhártyának, mellyek tompa eszközök által okoztatnak, genyedés nélkül ritkán gyógyulnak be; azért többnyire hegjegy'et 's másféle homályokat hagynak magok után. Pedig meg kell ám jegyezni, hogy a' szaruhártya' gyengéd szerkezetét tekintven, azon eszközöket is tompáknak kell tartani, mellyeket más részekre nézve eleseknek lehetne mondani; innét ezen eszközök által ejtett sebeket is a' szagगतottakhoz kell számítani. Valamint a' szagगतott, úgy a' törődött szarusebekre is mindenkor genyedés következik, melly néha annyira elhatalmazik, hogy szaruvészt vagy szarucsapot hoz elő.

477. §. A' szaruhártya' metszett és szagगतott sebei, mellyek ezen hártya' egész állományán keresztül hatottak, nemcsak a' víznedv' kifolyását, hanem szinte mindenütt szivárványizamat is vonnak magok után. A' környulmányek' ezen állodalmában szomorúbb jóslatot kell alapítani; mert ha a' szivárványhártya' visszatétele esz közölhetetlen, a' seb mindenkor genyedésbe megy által, mellynek enyészete után, ha az egész szaruhártya elnem pusztult, nemcsak heghomály marad a' szaruhártyán hátra, hanem előheg és a' láta' különbéle rendellenességei is szoktak következni.

478. §. Gyógyítása a' szarusebeknek abban áll, hogy előbb az eszköz' töredékei, mellyek talán a' sebben maradtak, kellő vigyázattal mellőztessenek el; azután a' sebszélek kölcsön érintetbe hozatván, a' szem épen úgy kötöztessenek, mint a' hályog' kivétele után szokás. Ezek meglévén, a' következő gyuladás ellen kell alkalmas szereket fordítani. Ha pedig genyedés áll be, a' seb' behe-

gedését szemkövel 's egyéb a' kötlob alatt előhordott gyógyszerekkel szükséges előmozdítani. Ha a' szaruhártya' átható sebeihez szivárványiszam is szegődik, a' szivárványhártya' visszatötelét föntebb (422. §.) előadott mód szerint kell eszközölni.

A' köt- és tülkhártya' sebei.

479. §. A' köt-és az alatta fekvő tülkhártya különféle műtételekben kapnak sebet. De mint már föntebb (74. §.) említők, ezen hártyák történetesen is megsértetnek faszálkák, ércztöredékek 's más idegen testek által, mellyek a'-szemre erőszakkal hatnak. Hasonló sértések után néha ezen két hártya közé vér is ömlik ki; mi azonban nem jár veszedelemmel. — Gyógyítása ezen sebeknek azt kívánja, hogy az edények' összehúzó tetsége' felébresztésére mindjárt a' sértés után hidegborogatások rendeltessenek, későbbben pedig a' seb' behegedése előmozdítására lágyító-fanyar borogatmányok használtassanak; millyen p. o. a' mályvaforrázat eczetsavas ólmacscsal, mellyet akár szárazan, akár olvasztékképen lehet az említett forrázathoz rendelni. Hasonló borogatások javalltatnak akkor is, mikor a' seb genyedésbe ment által.

A' szivárványhártya' sebei.

480. §. A' szivárványhártyán akkor ejtetik seb, midőn valamely metsző vagy szűrő eszköz a' szaru- vagy tülkhártyán keresztül egész a' szivárványhártyáig behat. De azonkívül úgy is támadnak szivárványsebek, ha valamely tompa test nagy erővel a' szemhez vagy ennek környékéhez ütődik; mert ekkint ezen hártya nemcsak törődést szenved, de néha a' sugárkötőtől is elszakad. A' szivárványsebek' állandóbb következesei közé a' vérnek ezen hártya' gyurmájába és a' szem' csarnokaiba történő kiömlése tartozik. — Jöslata a' szivárványhártya' sebeiének a' kiömlött vér' mennyiségétől függ kiváltképen. Metszett vagy szúrt szivárványsebek, mellyekkel semmi törődés, semmi állományvesztes nincs szöveményben, és hol a' vér kis mennyiségben van kiömlve, nemcsak nagyobb gyuladás nélkül behegednek, de a' vér is hamar felszívatik. A' szagatott es törődött szivárványsebek,

sőt a' metszettek is, ha állományvesztéssel vannak párosulva, heves szivárványlobot támasztanak, melly látacsukulást, nyirk-kiizzadást hoz elő. Ha azonfölül ezen sebeknél még nagyobb vérömleg is jelenkezik, sokszor ennek darabjai 's hegedményei, kiizzadt nyirkkal egyesülve, a' látát' elzárják. Midőn erősebb törődés' következésében a' szivárványhártya a' sugárkötőtől elszakad, többnyire minden várákozás felett csekély a' következő gyuladás, a' vérömleg felszivatik, a' volt rendes láta alább sülyed, 's az ekkint támadt rés a' sugárkötő mellett a' láta' működését kipótolja.

481. §. A' szivárványsebek' gyógyításában a' hatósb visszahatás' elfordítására hideg borogatmányok és lobúzó életkormány kivántatik. Hol mindazáltal szivárványlob fejlík ki, ezt egész folyamata alatt a' már előadott mód szerint kell orvosolni. Ha a' gyuladás' hevessége megtörtetvén, a' szemcsarnokokban még tetemes mennyiségű vérömleg találatnék, a' felszívó edények' ösztönlésére száraz hév alkalmazata lenne szükséges. Ritkán szokta a' szemcsarnokokat annyi vér előnteni, hogy azt a' szaruhártya' hemetszésével kellene kibocsátani; mit annyi-vel kevesebbé sem lehet tanácsolni, minthogy a' metszést az egyébiránt is izgatott szem igen nehezen szenvedné.

A' sugártest' sebei.

482. §. Valamint a' szivárványhártya, úgy a' sugártest is részint a' szembe mélyen beható éles és szűrő eszközök, részint tompa testek által sértetik meg. Ezen sebeket a' hátsó szemcsarnokba kiömlött vér, és szivárványlobot utánázó gyuladás szokta követni. De a' gyuladás' kórjelein kívül sokszor ideges tünetek, különösen hányás is szokott mutatkozni. Effele esetekben elenyészvén a' gyuladás, kitágult láta és csökkent vagy épen hiányozó látás szokott visszamaradni. — A' sugártest-sebek' gyógyítása szinte úgy intéztetik, mint a' szivárványsebeké; csakhogy a' gyuladás' vége felé, vagy annak tökéletes enyészte után, a' látás' csüggedése és talán más hátramaradt ideges bántalmak némi ösztönlő szerek' alkalmazatát is kívánják.

A' jéglenese' és lencsetok' sebei.

483. §. A' jéglenesét és lencsetokot különféle sértesések érhetik. Tompa eszközök, mellyek a' szemet nagy mértékben megrázzák, sokszor a' toknak vagy minden, vagy egynehány sugárnyújtványoktól elválását hozzák elő, másszor a' tok' folytonosságát szakasztják félbe. Ekkint támadt sebeken, ha nagyobbak, a' jéglenese majd egészen, majd elszakadva sokszor a' mellső vagy hátsó szemcsarnokba tolul. Ha pedig a' sértő eszközök a' szem' belsejébe egész a' lencserendszerig behatnak: a' lencsén és tokján mind metszett és szűrt, mind szaggatott sebek is ejtethetnek. — Jósolata minden lencse- és toksebeknek szomorú. Azon esetekben, hol a' lencse' szomszéd részekkel összefüggése rontatik el, a' gátolt táplálódás' következésiben mind a' lencse, mind a' tok meghomályosodik. Ezen uton veszi a' száraz beczős és holyagos hályog maga eredetét. Egyéb sérelmei ezen részeknek mindenkor gyuladást vonnak magok után, melly megkeményedésbe, kiizzadásba vagy genyedésbe végződén, a' toklencse-hályog' különféle nemeinek szolgál alkalmul. Azonban a' meghomályosodott jéglenese, ha a' tok' hasadásán a' víznedv hozzá férhet, némellykor szerencsésen felszivatik. Még gyakrabban tapasztaltatik hasonló felszivatas akkor, mikor a' jéglenese akár egészen, akár oszolva a' szem' csarnokaiba taszítatott.

484. §. A' lencserendszer' sértéseire toluló gyuladást legnagyobb figyelemre szükséges méltányolni és esmért szabályok szerint orvosolni. Ha talán a' gyuladást a' mellső szemcsarnok' fenekén létező lencse feltételezné, vagy öregbitené: ezt a' szaruhártyán készített illendő metszésen kellene eltávolztatni. De mint a' dolog maga mutatja, ezen kivételet a' lencsének mindjárt a' történt sértés után eszközölni balgatagság volna; minthogy később a' felszivásfolyam' munkássága sokszor minden műtételt elkerülhetővé szokott tenni.

Az üvegtest' sebei.

485. §. Ha valamelly sértő eszköz a' szembe mélyebben behat, maga az üvegtest is megsebesíthetik. Midőn a' szaru- vagy tükhártyán, előre járt sértés' következé-

seben, nagyobb nyílás találtak, bár minő nyomás érje a' szemtekét, az üvegtest könnyen kiiszamlik. Hogy az üvegtest' sebei legkevesebb veszedelmet sem okoznak, azt a' hályog' hátrafordításában világosan tapasztalhatni; mert akármiép sértessék meg az üvegtest ezen műtételben, soha sem gyulladás, sem a' látás' tompasága utána nem következik. Sőt maga az üvegtestiszam sem szokott a' látásnak ártani; hacsak az üvegnedv, egy harmadon fölül elveszvé, a' rajta kiterült idegrecze' ranczosodását nem okozza. — A' gyógyításban az üvegtest' sebeit tekintetbe sem vévén, csak a' többi sérelmeket, mellyek azokkal együtt ejtettek, kell okirányosan orvosolni. Ha az üvegtest kiiszamlott, annak további vesztét legnagyobb nyugalommal kell meggátolni; mellyet a' betegnek annál inkább is kell ajánlani, hogy az a' seb' behegedésére is kívántatják.

Az idegrecze' sebei.

486. §. Azon éles eszközök, mellyek a' túlkhártyán, a' szaruhátyától messze szuratnak a' szembe, vagy ebbe mélyen eresztetnek: többnyire az idegreczén is ejtenek sebet. De tompa testek is, ha a' túlkhártyához nagy erőszakkal ütődnek, az idegrecze' törődését és szétszakadását okozhatják. Mindezen sértésekre az idegrecze' szelhüvése következik; mit a' látá' kitágulása, és a' láttehetőség' csüggedése nyilvánít. Majd nem sokára fájdalmak és más gyulladásos körjelek is következnek. — Az idegreczesebek' orvoslása eleinte hatásb lobellenes készülétek kíván; a' gyulladás' megszűntével pedig a' hátra lévő fekete hályog ellen szükséges célirányos ösztönző szereket rendelni.

HARMADIK REND.

Hibás nagyságon alapuló szemnyavalyák.

487. §. Az életműves részek' kétfélekép távoztatnak el nagyságukra nézve a' törvényszeres állapottól, t. i. ha hiányos, vagy rendtulos nagyságúak. Mind a' kétféle rendellenessége a' térímének majd az egész szemben, majd annak csak egyes részeiben tapasztaltatik. Az egész szemteke' rendtulos nagyságából következő kóralakok erednek: a' szemvízkór, dülszem, érszem, és a' szem' velős taplója. Az egyes részek' kicsapongó nagyságán pedig a' szarucsap, szarutültengés, szaruposztó, sugárcsap, kőkemes könyhús, a' könymirigy' kőkeme, könymirigy' higorra, szemhéjkéreg, szemhéjrög, szemhéjvízeny, szemhéj-szélkór, könnyömlővízkór, és a' könnyömlő' sérve alapulnak. Továbbá az egyes részek' téríméje mindannyiszor nagyítatik, valahányszor azok különféle daganatoktól és kinövésektől lepetnek meg; azért ezen betegségeket is a' szemnyavalyák' ezen rendébe szerkeztetjük.

Szemvízkór.

(Hydrophthalmus).

488. §. A' szemnek saját nedvei' kicsapongó elválasztásán alapuló rendtulos nagysága, szemvízkórnak nevezetik, melly majd csak az egyik, majd mind a' két szemben tapasztaltatik. Ezen bajnak három fajtát kell megkülönböztetni; mert vagy a' víznedv' bőségén, vagy az üveget' nagyobb mennyiségén, vagy mind egyik' mind másik' kicsapongásán alapszik. Mindenik faj saját körjelekkel külekezik, és mind a' jóslatban, mind a' gyógyításban önnemű módosításokat kíván.

489. §. Azon szemvízkór, melly a' víznedv' rendlenes szaporodásától veszi eredetét, a' szemet elfogó nyomás' és nehézség' érzelmével, a' mellső szemcsarnok' nö-

vekedésével és messzelátással nyilvánítja kezdetét. A' szaruhártya lassankint nagyobbra terül, elannyira, hogy rendes nagyságát sokszor háromszor sőt négyszer is meghaladja. De akármennyire terüljön is a' szaruhártya, ezen bajban soha sem felpattanni, sem átlátszékonyosságát elveszteni nem szokta. Mihelyt a' mellső szemcsarnok tetemesb nagyságra kapott, a' látás azonnal tompulni kezd; a' szivárványhártya lassankint elveszti mozgékonyosságát és sötétebb színt ölt; a' láta kitágulás és szűkülés között mintegy közép állapotban marad. A' víznedv megzavarosodik, pedig annál nagyobb mértékben, mennél inkább szaporodik. A' túlkhártya nem messze a' szaruhártya szelétől kékes színt vesz magára; a' szem nehezen mozdul; a' látás naponkint jobban csügged, míg végre fénysejtésre nem marad korlátolva; sőt a' betegség' további folyamata alatt még ez is elenyészik.

490. §. A' szerfelett bő üvegnedvtől származott szemvízkórban a' szemteke' kiterülése leginkább a' szem' hátsó részében kezdődik. A' szaruhártya megcsucsosodik, a' nélkül, hogy átlátszékonyságától megfoszthatnak, vagy tériméjére nézve nagyobbodnak; inset van, hogy a' baj' kezdetén a' beteg rövid látásról panaszkodik. A' szivárványhártya megtartván természeti színét, előre domborúl, a' mellső csarnok megszűkül, a' láta összehúzódik, és mozgatagságából kivetkezik. A' túlkhártya a' szemhártya körül piszkos kék színt ölt; a' szemteke elvesztvén rendes érmeczességét, keményebb lesz és csak nehezen mozdul, a' látás lassankint annyira elbénul, hogy végre még fénysejtésnek sem marad nyoma. Ezek mellett a' beteg jobbára kegyetlen fájdalmakban gyötrődik, mellyek a' szemről a' félfőre is eljerjednek, álomhiányt, etundort es gyengéséget okoznak. Midőn a' betegség legfőbb lépésőjet eléri, a' szemteke megpukkanván, 's kiurulván a' benne foglalt nedvek, rosz indulatú gyuladás keletkezik, melly többnyire rákfenes fekeltyt vagy taplós dűlszemet idéz elő.

491. §. A' vegyes szemvízkór, melly mind a' víz' mind az üvegnedv' szaporodásán alapszik, az előbbi fajok' korjeleit keverve tünteti elő. A' szemteke' nagysága hamar növekedik, elannyira, hogy a' szemgödörből ki is tolamlik. Ekkor a' bajt marhaszemnek vagy elefántszemnek (buphthalmus) szokták nevezni. A' teljesség' es nyomás' kellemetlen érzelme nem soká heves fájássá válik, melly kevés idő alatt az egész fejet eláradja. A' láttehetőség egészen elenyészvén, 's a' szemteke' es szemhéjak' mozgása elrestülvén vagy épen gátoltatván, a' szemteke visszérdaganatokkal telik meg, 's szinte minden részeiben

elfajúl. A' nyavalya' további folyamata alatt a' beteg senyves küleményt ölt, és sorvasztó lázba hanyatlik.

492. §. A' szemvízkór' okai még nem eléggé esméretesek. Kórkészséget ezen nyavalyára többnyire valami lappangó betegség szokott nyújtani, kivált a' köszvényes, bujasenyves és görvelyes korszúny. Támasztó okaihoz a' szemreható külerőszakok tartoznak. Az is megtörténik, hogy a' szem' nedvei olyan gyuladások' folyamata alatt is betegesen megszorodnak, mellyek nem vették sértecékből eredetöket; mit az uvegnedv' elválasztásáról kiváltképen tapasztalhatni. De sokkal gyakorabb támasztó okait lehet találni a' szemvízkór'nak olyan kütegekben, bórshennyekben vagy szokványos fekélyekben, 's kiürítésekben, mellyek hirtelen eltűntek, vagy elnyomattak. Némellykor a' szemvízkór, kivált ennek első faja, körjeles bántalmat képez; mint ez a' bőr' vagy más életmű' p. o. az agy' belső vízkórságában megesni szokott.

493. §. Ezen nyavalya soha sem ígér szerencsés kimenetelt; azért jóslata mindenkor szomorú; mert a' beteg' rosz küleménye legtöbb esetekben vagy egészen lehetlenné, vagy legalább igen nehezé teszi az orvoslást. Azonkívvül a' szemedények visszeres daganatai 's a' szemrészek' anyagbeli változásai tanúi annak, mi hajló a' szemvízkór' elfajulásokra. Méltán lehet tehát mindenkor félni, hogy lassankint a' szem kókemmé változik, vagy rákfenébe fajul el. Mindazáltal a' szemvízkór' azon fajában, melly egyedül a' víznedv' sokaságán alapul, lehet gyógyulást reményleni, ha egyébiránt heveny a' betegség, és helyettes bántalmat képez. De a' második és harmadik fajban tökéletes gyógyulást tán soha sem lehet ígérni. Itt az orvos eleget tett, ha a' betegség' további kifejlésének határt tudott ejteni.

494. §. A' szemvízkór' gyógyításában mindenek előtt a' kórokokat kell illő figyelemre méltatni. Azért ha talán a' beteg bujasenyvben, köszvényben, vagy görvelykórban szenved, ezen bajokat kell alkalmas szerekekkel orvosolni. Ha pedig a' testben valami vízkórság is fészkül, erre szükség fő tekintetet fordítani 's ezt kellőleg gyógyítani. Hol a' szemvízkór' helyettes baj, az eredeti betegség' helyreállítását kell alkalmas bánásmóddal eszközölni, vagy legalább ahhoz hasonló bántalmat gerjeszteni. A' talán elnyomatott kiválasztásokat is szükséges visszaidézni. Azon esetekben pedig, hol a' szemvízkór' oka kifürkészhetetlen, csupa tapasztaláson alapult gyógmóddhoz kell folyamodni, 's olyan szereket rendelni, mellyeknek fő munkálata a' nedvek' felszívása' elősegítésében áll. Illyen a' borkővirág, gyüszüfü, tengeri csilla 's több effelek.

495. §. A' helybeli orvoslás a' betegség' kifejléséhez és fajához képest különbféle. A' nyavalya' kezdetén, ha csak a' szem' izgatott állapotja nem ellenzi, a' felszívó edények' tehetsége fölélesztésére száraz meleg' alkalmazata javalltatik, száraz ruhák, illatos párnácskák által. E' célból, a' szemívfölötti és halánték-tájakra gyalogfenyő-irral vegyített szürke higanyos ír is célirányosan rendel-tetik. Ha ezen bánásmód sikert nem mutat, sőt a' nya-valya' hevessége naponkint előbbre halad, sokan a' szem-vizkór' első fajában a' szemszúrást (paracentesis oculi) ta-nácsolják, melly a' szaruhártya' egyszerű bemetszése által eszközöltetik. Hogy pedig a' szem egy ideig ürült álla-potban tartassék, nem lenne célelles a' szaruhártyá-ból egy kis darabot kivágni, vagy legalább a' sebszeleket a' gerely' hegyével egynehányszor napjában egymástól elválasztani. De ezen orvoslás csak palástoló gyógyítást képez. Tanácsosabb tehát a' baj' kiújulása' elfordítására, a' szaru- és szivárványhártyát, mint a' csap' elveteleben szokás, egészen lemetszeni. — A' szemvizkór' második fajában ugyan a' szemszúrás dicsértetik úgy, hogy előbb a' szaruhártyán felholdképű metszés készítessek, mellyen aztán a' jégencse az üvegtesttel együtt kivetessek. — Az elefántszenben nincsen egyéb hátra, mint hogy az egész szemteke' ideiben intézett kiirtásával, minden elfajulás' veszedelme elfordítassék.

Dűlszem.

(Exophthalmia.)

496. §. Dűlszem alatt a' szem' azon betegesen öreg-bedett nagyságát értjük, mellyben ezen életmű' részei el-fajulva tapasztaltatnak. Különbféle mivoltára nézve három fajai különböztetnek meg e' bajnak, t. i. a' taplos, kőke-mes és rákfenes dűlszem. A' taplos vagy is húsanyos dűl-szenben, melly a' szemteke' húsanykorjának is (sarcosis bulbi) neveztetik, a' szem' térimejének rendellenes nagy-ságát a' köthártya' elfajulásának kell tulajdonítani. Ezen baj' kezdetén csak a' túlkhártya' köthártyaja bantodik, és számos puha 's vörös karélyokba fajul el, mellyek las-sankint annyira növekednek, hogy a' szaruhártyát is el-takarják 's a' látásnak gátot ejtenek. Ha a' betegség előbbre halad, a' szaruköthártya hasonlókép elfajul, és a' szemteke' térimeje annyira megnő, hogy a' szemgödör-ből húsos gyurmakint a' szemhéjak' résen kidudorodik.

A' tetemesen kinyújtott felső szempilla ezen kiálló gyurmát valamennyire még eltakarja, de az alsó szemhéj a' daganat által egészen lenyomatik. Legcsekélyebb külső ok, a' daganat' legkisebb érintése, verzést hoz elő, melly által a' gyurma egy kis időre ugyan lelohad; de nem sokára előbbi térimejét visszanyeri. A' szemhéjak' résen kitolamlott daganat' fölülete, a' karélyok' egybefonatkozása miatt tekervényesnek, és a' meghégedt vér miatt fekete héjjal bevonva tapasztaltatik.

497. §. A' kőkemes dűlszem, vagyis a' szem' kőkeme, szinte minden hártyaít megtámadja a' szemtekének, és annyira elváltoztatja, hogy az egész szem nemcsak nagyobb térimét nyer, de rendes alkatát is elvesztvén, gyakran saját életműzetségének még nyomait sem mutatja. Ezen kőkem az elfajult szemteke' kemény, egyenetlen és göröngyös daganatával, alkalmatlan nehezseg' érzelmével és a' szem' akadályozott vagy tökéletesen meggátolt mozgásával nyilatkozik. Egyébiránt a' bajt fájdalom és láz-állapot nem kíséri; de a' nyak', mell' és más részek' mirigyei sokszor egyszer'smind dagadtaknak tapasztaltatnak; mi a' beteg' senyves állapotjára, és sajátságos kőkemes kórszűnyra mutat.

498. §. A' rákfenes dűlszem vagyis a' szem' rákfeneje különbféle korjeleket mutat; a' mint t. i. nyílt fekélyvel párosult, vagy a' nélkül vagyon. A' szem' nyílt rákfeneje, melly jobbadán kőkemből veszi eredetét, bővebb könnyelválasztással, kedvetlen viszketéssel vagy tompa fájással, kékes vörösséggel és a' szemteke' visszeres daganatával kezdődik. A' fújások lassankint szűrökká' s egetökké válnak, és a' legkisebb érintésre hevesen felháborodnak. Majd nem sokára orláz tetézi a' beteg' keserveit, és a' szem, húsos alkatot vévén fel, három vagy négy akkorára is feldagad, és a' szengödörből képtelen gyurmakint tolamlik ki. Végre ezen húsos gyurma' fölületén bűdös, híg ev izzad ki, melly az életműves részeket föleszi; sőt még gyakran hasonló evet ömlető bűdös fekélyek is mutatkoznak.

499. §. A' szem' nyílt rákfeneje nem mindig ezen úton veszi eredetét. Neha az ennekelötte tökéletesen egészséges szemem fájdalmas és szederjes színű bibircsek vagyis növények támadnak, mellyek a' tülkhártyán táboroznak, s kitágult véredényektől fonatnak körül. A' szemben lassankint nagyobb nedvgyülem következik, a' köt- és tülkhártya megvörösödnek, a' fájdalmak hevesebben dulongnak, a' látás egészen elvész, a' szemteke feldagad, a' főntebb említett bibircsek kifekélyesednek, és bűdös evet ömletnek. Akármelly úton eredt is légyen

a' szem' nyílt rákfeneje, mindenkor későbbi kifejlésével fekete színt ölt, a' szemhéjakkal összenő, ezeket is megtámadja, a' mellékes arczrészekre is kiárad; sőt némelykor egész a' szemgödörccsontokig behatván, ezek állományát megrontja, megemésztí. A' keservek' számát a' bántódott rész' gyakor verzései növelik, mellyek gyakran visszatérnek, és ájulásokkal vagy magával a' halállal végződnek. Ha ugyan a' vérzések halált nem okoznak, az életnek nagy soványodással es erők' crüggedésével járó sorvasztó láz vet véget.

500. §. Előkészítő okát a' taplós dülszemnek az életműség' gindárságában és a' bujálkodásra törekvő különös iparban kell keresni. Támasztó okául többnyire különemű gyuladások szolgálnak, mellyek a' köthártyában tanyáznak, kivált ha takárral járnak. Külerőszakok és gyulasztó szemgyuladások által ritkábban hozatik elő. — Kőkemes dülszemre görvelyes egymik bírnak kórkészséggel, kik mirigydaganatokra hajlok, és gindárküleményűek. Jelen kórkészség mellett pedig ezen baj a' szemteke' törődesei 's sebesítései, eloszlásra nem hozatott szemgyuladások, szemvízkór, érszem 's más effélék által támasztatik. — Rákfenes dülszem akkor ered a' kőkemesből, midőn a' szem' kőkeme akárminő oknál fogva meggyulad 's kifekélyesedik. Midőn pedig a' szemteke' fölületét meglepő rosz indulatú szemörsökből veszi eredetét a' rákfene, a' testben mindenkor a' nedvek' hibás vegyállapotját kell feltenni.

501. §. A' husanyos dülszem' jóslata a' baj' kezdetén, és míg a' szaruhártya fölött összefonatkozott bujálkodo karélyok ezt egészen el nem takarják, elég kedvezékeny; mert czélirányos szerekkel nemcsak a' szem' működése megtartathatik, de annak rendes alaka is helyreállitathatik. Azonban meg kell jegyezni, hogy a' köthártya' bujálkodásokra törekvő hajlamát igen nehéz eltörlení; következőleg a' kórismétletek ellen a' beteg nem lehet bátorságban. Hol a' tülk-hártya' bujálkodása olly nagy mértékben tapasztaltatik, hogy a' szaruhártya egészen eltakarva és elrejtve legyen, a' látás' helyreállitása és a' szemteke' idomtalanóságának elmellőzése még nem lehetetlen mindaddig, míg a' szaruhártya ép állapotban vagon. Ha pedig a' husanyos daganat' vizsgálata mutatná, hogy a' szaruhártya is hasonló elfajulásba hanyatlott: csak a' szem' kiirtásával lehetne a' súlyosabb bajokat elfordítani.

502. §. A' kőkemes dülszem' jóslata azon tekintetből, hogy a' látást és rendes életműzetséget soha sem lehet többé helyreállítani, mindenütt szomorú. De a'

szem' kőkeme sokszor igen sok ideig életveszély nélkül fenmaradhat, ha sem külerőszakok, sem hatósb izgató szerek a' szemre nem hatnak, 's a' kőketet gyuladásba nem hozzák. Mihelyt pedig rákfenevé változik a' kőkem, az élet azonnal veszedelembé döntetik, és fentartásáról csak úgy lehet remény, ha a' rákfene' kiirtása ideiben, és addig intéztetik, míg a' szemteke mindenfelé szabadon mozdul. Hol pedig a' beteg már minden erejéből kifogyott, és a' szengödörcsontok a' mellekes ábrázat' részeivel együtt meg vannak támadva, a' műtétel' végrehajtása után is kiújul a' rákfene és halált okoz. A' rossz indulatú szemöresökből eredt rákfene is, a' testben lapangó hibás nedvvegy miatt, a' beteget többnyire kivégzi a' világból.

503. §. A' taplós dülszem' gyógyítása, kifejlése' különbözőféle fokára nézve, különbözik. Hol a' bujálkodás kezdetben vagyon, és a' szaruhártyát még el nem takarja, a' husanyos karélyokat égető szerekkel kell eletetui 's elrontani. E' végre vagy pokolkő vagy dárdanyvaj használtatik. Ha leválván a' pörk, a' következő gyuladás nem minden elfajult részeket emésztene meg, az etetészer' alkalmazatát ismétleni kellene. Ha az etetés által a' bujálkodás nem kisebbül, vagy a' husanyos karélyok a' szaruhártyát is eltakarják, a' bujálkodó növeményt sebészi eszközökkel szükséges eltávolztatni; mert a' környülmények' ezen állodalmában az etető szerek gyógyítást eszközteni nem lévén képesek, csak hasztalan izgatást okoznának. A' kiirtásra következő eszközök kívántatnak: a' fogócska és az olló vagy kécscse. A' fogócskával a' karélyok egyenkint felfogatnak, és a' túlkhártyától vagy a' kécscével, vagy az ollóval, elvágatnak. Minthogy pedig ezen karélyok igen morzsolékonyak szoktak lenni, a' csípészszel, vagy fogócskával felfogatván, könnyen elszakadnak: innét a' műtétel sok bajjal jár. A' munkatétel' alkalmazatlanságai közé a' bő verzés is tartozik, mellynek gátlására szükséges, hogy a' műtétel alatt egy segéd a' bántódott részre hideg vizet fecskendezzen. A' műtétel után genyedés következik, mellynél fogva a' még hátra levő bujálkodó részek megemésztetnek. Ha pedig a' karélyokból nagyobb részek maradnának vissza, a' genyedés' folyamatát ingerlő szerekkel kellene öregbíteni.

504. §. A' taplós dülszem' nagyobb fokában, holt. i. a' szaru-kőthártyát is ellepte a' bujálkodó növemény, az egész szemteke' kiirtása javalltatik. Ugyanezen műtétel szükséges a' rákfene' dülszem' gyógyítására is. A' munkatételre következő eszközök kívántatnak: szemhéjtartó, a' nagyobbik horog, egyenes kécscse és a' Ludwig' olloja.

A' beteg egy kevéssé magasabb széken ul, az orvos pedig a' beteg előtt állva végezi a' műtételt. A' beteg' háta mege egy segéd állítatik, ki annak fejét merően tartsa, ezt egyik kezével mellehez szoritván, másik kezével a' felső szemhéjat felemeli. Oldalrol egy vagy ket segéd hideg vizet fecskendez a' műtétel' helyére, részint, hogy a' vérzes szünjek, részint pedig, hogy a' részek a' vértől megtisztítván, az orvos láthassa, mit művel. Végre még az also szemhej' eltávoztatására is szükséges egy segéd.

505. §. Maga a' kiirtás' munkatetele következő módon vitetik végbe: a' műtevő az elfajult szemtekebe vagy horgot akaszt, vagy balkeze' ujjait alkalmazza reá, 's felefele igazítja. Azután az egyenes késcsével a' belső szemszeglettől a' külső felé mély vágást tesz, melly a' szemgödörbe behatván, a' szemteket az alsó szemhéjtől elválaszsa. Ekkint készített sebbe a' Ludwig' ollóját bevezeti, 's azzal nagy vágásokat intéz, hogy így a' szemteke legelőbb a' szemgödör' alsó és belső falától választassek el, és hogy egyszer'smind a' látideg mentüelőbb keresztül vágassék. Átmetszetvén a' látideg, a' szemteke' gödreből kulebb huzatik, és az ollo' segedelmevel a' még hátralevő részekről elválasztatik. Kiküszöbölvén a' szemteket, 's a' vérzést hideg víz' alkalmazata által szüntetvén, az orvos megolajozott kisujját a' szemgödörbe bocsátja, hogy a' visszamaradt sejtszövet és a' könymirigy' állapotját kitanulhassa. A' mit csak ezen vizsgálatában elfajultnak és keménynek talál, mindazt alkalmas bánásmóddal elmullozi. Sőt a' rákfenés dülszem' kiirtása után mindenkor el kell távoztatni a' könymirigyét is, ha mindjárt nem volna is megkeményedve; mert későbbben többnyire megkeményedik, és kifeléyesedik.

506. §. Ha az elfajult szemteke rendkívül nagy tériméjű, igen sokat könnyít az orvos a' munkatételen, ha a' szemhéjak' külső ereszet előbb metszéssel kitágítja. Hol pedig a' dülszem a' felső szemhéjhoz odanöve tapasztaltatik, azt mindenek előtt ettől kell elválasztani. Ha pedig magok a' szemhéjak, vagy a' mellekes ábrázatrészek is el volnának fajulva, ezeket is akár az olloval, akár a' késcsével el kellene metszeni. — Bevégeztetvén a' munkatétel, az utó-vérzés, melly ritkán szokott igen nagy lenni, hideg víz' alkalmazatával elállítatik. Azután a' kötözés intéztetik el. A' szemgödör t. i. legpuhább tépettel kitöltetvén, 's a' szemhéjak, ha talán a' külső szemszegleten bemetszettek volna, ragasztó tapasz' segedelmevel egybefoglaltatván, a' szemgödörre szemkötény alkalmaztatik, melly a' homlok körül alkalmas kötővel erősítetik meg.

507. §. A' szem' kiirtására az életműségben néha olly nagy visszahatás következik, hogy a' lobláz' legsnyosabb tünetei, többnyire agylob' alaka alatt mutatkoznak, melyek ellen a' legghatosabb lobellenes készület kívántatik. Ezen lobláz gyenge és kimerített egymikben könnyen ideges belyeget ölteni, és legczélirányosabb orvoslás mellett is a' legyászosabb kimenetellel, t. i. a' halállal végződni szokott. Azonkívül a' kiirtás után megtörténik néha, hogy a' szemgödörben új bujálkodás támad, és olly nagy sebességgel növekedik, hogy rövid idő alatt ezen új növény az előbbi nagyságával fülűlműlja. Mihelyest efféle bujálkodás akár a' hátramaradt sejtszövetből, akár a' szemgödör' hártájából mutatkozik, a' legsürgetőbb javallat a' bujálkodó részek' elmellözését kívánja. A' növémenyt tehát azonnal vagy késcsével eltávoztatni, vagy tüzes vassal elpusztítani szükséges.

Érszem.

(Cirsophthalmiá.)

508. §. Érszemnek a' szemedények' egyetemes kitágulását nevezzük. A' szemteke ezen hibában nemcsak megnagyobbul, de jobbadán kúpos alakot is ölt, resten mozdul, és tetemes keménységet vesz fel. A' szaruhártya jobban kiáll mint a' rendes állapotban, 's többé kevesebbé meghomályosodik. A' tülk-köthártyán számos edények tágulva 's fekete vérrel telve mutatkoznak. Maga a' tülkhártya szennyes kék, szinte ólom-szint ölt, és az ér-hártya' és sugártest' érdaganatai miatt a' szaruhártya körül több kékellő csomókat képez. A' szivárványhártya mozgatlan, a' láta, hacsak össze nem nőtt, rendellenesen kitágult, szegletes, és nem is tökéletesen tiszta. A' látás, az idegrecze' érdaganatok általi nyomatása miatt, egészen elenyészik, annyira, hogy a' beteg még fénysejtséssel sem bír; jöllehet szikra- és villámütésekkel gyakran bántódik. Fájdalmak ezen bajt ritkábban kísérik, némelly betegknél mégis időközönként jelenkeznek.

509. §. Az érszem csak alig fejlik ki eredetileg, hanem mindig előrejárt gyuladások' utóbaját képezi. Jöllehet pedig ezen bajt különbéféle szemgyuladások képesek előhozni, mégis a' köszvényes szivárványlob, kivált ha elbagyatik, vagy fonákul orvosoltatik, leggyakrabban szokott érszembe végződni. Előkészítő okot ezen betegségre gindár és szivacsos testkülemény nyújt, az edényrend-

szer' gyengeségével és a' visszerek' előkelő kifejlésével párosulva.

510. §. Ezen betegség legszomorúbb jóslatot enged; mert a' látást semmikep többé helyreállítani nem lehet, és az érszem méltán a' gyógyíthatlan szemhibák közé számítatik. Ha tovább tart a' betegség, többnyire időkoros fájdalmak mellett, a' szem egész életben megmarada' nélkül, hogy valami más beteges változás magától következne. De ha izgató és másító szerek használatnak talán a' baj' gyógyítása végett, az edények' tágulása a' szem' belrészeiben sokszor annyira elhatalmazik, hogy megrepedvén egynehány szemedények' daganatai, a' csarnokok vérrel töltözzenek, a' szemhárttyák mödnélkül feszítesse- nek, 's végre maga a' szemteke is kegyetlen fájdalmak közt megpukkanjon. Ha az érszem akármi okból folyvást izgattatik, vagy meggyulad, a' szem' kőkeme és rákfeje szokott kifejlenni.

A' szem' velős taplója.

(Fungus medullaris oculi.)

511. §. Ezen nevezet alatt a' szem' azon elfajlását értjük, melly az idegrecczén és látidegen kezdőd- vén, az egész szemteke' elaljasulását 's téríméje' nagyulását okozza. Első kórjelei ezen betegségnek a' szivár- ványhártya' mozgatlanságában, a' láta' kitágulásában és a' látás' elenyésztében állanak. A' láta ezüst fényes- ségű szint mutat, melly, ha a' szem jobban megvizsgálta- tik, kitetszik, hogy a' szemben mélyen fekvő és homorú homály által hozatik elő. Ezen homály lassankint főlebb emelkedik, előre igyekszik, egyenetlen 's véredényekkel jelelt fölületet terjesztvén elő. A' szemteke' téríméje nő, alaka egyenetlen és göröngyös lesz. Az elfajult gyurma lassankint a' szemgödörből kitolamlík, és fölületét taplós növények lepik el, mellyek, ha megsértetnek, bő vért öntenek. Szúró, a' nyakszirtig elaradó, és kiváltkép éjjelenként dulongó fájdalmak ritkán hiányoznak. A' beteg' küleménye lassankint seny vessé válik, a' fültőmirigy és a' nyak' mirigyei megdagadnak, az erőket orláz emészti; innét a' beteg mödnélkül elgyengül, 's végre álmokór és halál következik.

512. §. Ezen nyavalya közönségesen a' csecsemőknél fordul elő, és gyakran minden esmért ok nélkül támad. Neha azouban a' szemteke' sebei és törődesei szolgálnak

támasztó okául. — Ezen betegség minden gyógyításnak ellenáll; mert az elfajulás nemcsak az egész látideget fogja el, de az agyra is elárad. Kitétszik innét, hogy a kiirtástól sem lehet ezen hajban segílyt reményleni, ha csak az talán mindjárt a betegség' kezdetében nem intéztetik.

Szarucsap.

(*Staphyloma corneae.*)

513. §. Ezen hiba a' szaruhártyának a' szivárványhártyávali összenövését, és ezen hártyák' rendtulos kitevülését jelenti. A' szaruhártyának vagy csak egy része van a' szivárványhártyával összenöve és rendellenesen kiterülve; vagy pedig egész hártya hasonló rendellenes összefüggésben és beteges területben tapasztaltatik. Innét a' szarucsap részintésre és teljesre különöztetik. — A' szaruhártya, mennyire a' szivárványhártyával össze van növe, minden szarucsapban elveszti átlátszékonyságát, sőt egészen elváltozván, rendes küleményéből is kivetkezik. Mindazáltal a' részintes szarucsap mellett, ha a' látá az összenövésbe foglalva nincsen, a' látás, bár soha sem tökéletesen, de különbefe fokban fenmarad. A' teljes szarucsap ellenben minden látást eltörül, és csak néha hagyja fen a' fénysejtést is. Ha a' teljes szarucsap' idomát tekintjük, azt teke- és kúpképüre osztthatjuk. Ama' nagyobbra nő az utóbbinál, a' szemhéjakat tetemesen izgatja, és gyakran idült szemgyuladásokat támaszt, mellyek' folyamata alatt a' szem' edényei rendellenesen kitágulnak. A' tekeképű szarucsap azonfölül jobbadán annyira feldagad, hogy végre megpukkan. Mi ha megtörtént, a' szemteke' térimeje ugyan lelohad, de kevés idő mulva előbbi állapotába visszater. Mindazáltal néha az is megtörténik, hogy a' csap' megpukkanását tetemes gyuladás követi, mellynél fogva az elfajult hártyák megemésztetnek, 's a' csap elenyészik.

514. §. A' szarucsap mindenkor előrejárt gyuladásokból másodrendileg ered. Leginkább pedig a' küteges és takárral párosult szemgyuladásokra szokott következeni; jollehet más gyuladások is, mellyek a' szaru- és szivárványhártyában fészkülnek, előhozhatják ezen bajt. Mert a' szarucsap' nemzödesére megkivantatik először, hogy a' lob' folyamata alatt a' szaru- és szivárványhártya összenöjön; aztán pedig, hogy a' víznedv' elválasz-

tása folytatódjék; minthogy az összenőtt hárttyákat a' száporább víznedv terjeszti szét. Hogy pedig majd teljes, majd részintes szarucsap támad, az a' gyuladás' természetétől és fokától függ. Részintes szarucsap leginkább akkor ered, midőn a' szaruhárttyán beható fekély mutatkozik, és annak gyurmája, ámbár nem rendes szövettel, visszapotoltatván, a' szivárványhárttyával, mellyel érintetben vagyon, részintesleg összenő. Ha efféle környülmények közt az egész szaruhárttya elveszti rendes szövetét, és egész kiterjedésében összenő a' szivárványhárttyával, teljes és pedig tekeképű szarucsap kap létre. Ugyanezt tapasztalhatjuk akkor is, midőn a' szaru- és szivárványhárttya meg vannak gyuladva, és dagadtan közéríntetben lévén, akár közvetlen akár kiizzadt nyirk által összeragasztatnak. Ha pedig a' szaru- és szivárványhárttya egészen összenőttek ugyan, de amannak gyurmája nemelly helyeken megemésztődött, az említett hárttyák' kiterjedése egyenletlen lesz, tehát kúpképű szarucsap fog következni. Innét kitetszik, hogy a' kúpképű szarucsap súlyosabb szemgyuladások által hozatik elő, mellyek mély szarufekélyekkel vannak párosulva, ha a' kifekélyedett helyeken a' visszapotlás restebben megy végre.

515. §. A szarucsap azon tekintetből, hogy mindennütt bátorságosan elmellőztethetik, elég kedvező jöslatot enged. Jöllehet pedig ezen elmellőzés által a' részintes szarucsapban a' látást, ha még tart valamennyire, csak sentartani, de növelni soha sem lehet: mégis ez nem ellenzi, hogy onnét kettős haszon következze. És ugyan először a' szarucsap' eltávoztatása által minden veszedelem elfordítatik, melly ezen bajjal jární szokott. Mert a' szarucsapok, ha kivált nagyobbak, gyakran meggyuladni és kőkembe fajulni szoktak: mit annak kell tulajdonítani, hogy kiállásuk miatt részint külsértések' és befolyások' viszontagságainak ki vannak tétetve, részint a' szemhéjaktól szüntelen izgattatnak. Azonkívíül még az a' haszna is van a' szarucsap' elmellőzésének, hogy az általa okozott képtelenség eltöröltetik. Igaz ugyan, hogy hegjegy és szaruhomály követi mindig az elmellőzést; de a' szem' alakja, eltávoztatván a' kiállás, mindenkor javul. Azonfölvül a' teljes szarucsap' elmellőzése után, mellyben a' látás mindenkor el van veszve, a' szem' alakát müleges szem' alkalmazata által tetemesen lehet javítani.

516. §. A' szarucsapok' gyógyítása néha etető szerekkel, többször pedig sebeszi eszközökkel intéztetik. Etető szerek, és ezek közül különösen a' pokolkó, részintes és kisebb csapokban javalltatnak. De ezen szerek' alkalmazata mellett legnagyobb vigyázat szükséges, hogy

azokkal csak a' hegye érintessék meg a' szarucsapnak, a' többi részek pedig sértetlen maradjanak. Kivált a' dárdanyvaját folyó nlaka miatt úgy kell alkalmazni, hogy a' szemhéjakat egymástól ügyesen eltávoztatván, ezen etető szerbe mártott ecsettel a' szarucsap' hegye megillettessek; azután pedig a' megégetett helyre nyomban más tejbe vagy egyéb nyákos főzetbe mártott ecset alkalmaztassék. Akárminő etető szer használtatik, annak egyszerű alkalmazata a' szarucsap' elrontására nem elég; azonban azt soha sem szabad ismételni, míg az előbbi égetés által előhozott pörk le nem esett, 's a' szem' izgatódása egészen meg nem szűnt.

517. §. A' teljes szarucsap valamint a' részintes is, ha nagyobb, etető szerekkel el nem mellőztethetik: ezek' eltávoztatására tehát saját munkatétel kívántatik, mellyel alapjoktól elvágatnak. Ezen műtétel két részből áll: az elsőben a' csap' akár felső akár alsó fele választatik el, a' másodikban pedig annak hátra lévő része metszetik le. E' végre szükséges eszközök: a' közönséges, vagy ennél valamivel nagyobb hályogkés, a' fogócska vagy csipesz, és a' Daviel' olloja. A' műtétel' első szaká a' hályogkés-sel vitetik végbe, melly fel vagy alá irányozott éllel, a' szarucsap' közép magasságában a' külső szemszegletnél, a' csap' alapjához közel a' szembe hegyével beszuratik, és tovább vezetetik úgy, hogy a' kés' hegye a' belső szemszegletben ugyanazon magasságban jöjön ki, mint beszuratott, ugyan közel a' csap' alapjához. Ez meglévén, a' kés' további vezetése úgy igazgattatik, mint a' szaruhártya' felhold-metszésénél említők, 's a' csap' akármeltyik fele elválasztatik. — Elvégezvén illy móddal az orvos a' műtétel' első szakát, a' csap' elválasztott karélyát fogócskával vagy csipeszszel felfogja, azt mérsékesen felemeli, és a' Daviel' ollojával annak másik részét is elvágja. A' műtétel' ezen szakában mind a' segéd, mind a' műtevő arra különösen vigyázzon, hogy a' szemtekére valami módon nyomást ne küldjön; különben az üvegnedv' tetemes része és a' jégencse kárba vész.

518. §. Bevégeztetvén a' munkatétel, a' kötözés épen úgy intéztetik, mint a' hályog' kivétele után, és a' betegnek, ágyra helyeztetvén, valami hat napig hanyatt kell feküdnie. A' majd beálló túlkhártya' gyuladása nyirkkiizzadással végződik, melly hártyaképet öltvén, a' műtétel által okozott hézagot kitölti. Ezen hártya eleinte vékony és átlátszó; azért a' betegek ekkor a' nagyobb tárgyakat meg szokták különböztetni: de nem sokára megvastagszik, megsetétül és a' műleges szem' alkalmazására elég erőssé válik. — De nem mindenkor sül így el a'

műtétel. Mert hol az edények igen ki vannak tágulva, a' következő visszahatáshoz szegődő tetemes nedvgyülem és a' műtétel által a' szemteke' elejéről elmellőzött ellenhatás miatt, könnyen egy vagy több visszérdaganatok' felszakadása következik, és a' vér részint nagyobb mennyiségben kifoly, részint a' tülk- és érhártya között összegyülvén, ezen hártyát az idegreczével együtt kinyomja, és tekeképű daganatot képez. Ezen vérzés és a' vele társuló fájdalmak mindjárt megszűnnek, mihelyt a' kinyomatott érhártya és idegrecze elvágatnak. De hasonló esetekben a' hátramaradó szemteke' része mégis kisebb, minthogy arra müleges szemet lehetne alkalmazni.

Szarutültengés.

(Hyperkeratosis.)

519. §. Ezen szemhiba, melly átlátszékony szarucsapnak is nevezetik, a' szarnhártya' állományának bujálkodását jelenti. Soha sem bujálkodik a' szaruhártya' gyurmája egész kiterjedésében; hanem csak bizonyos helyen, ritkán a' közép ponton, tapasztaltatik egy kúpos kiállás, melly vagy egészen átlátszékony, vagy csak fényes szürke csúcscsal van ellátva. Midőn a' szaruhártya' kiálló része egészen átlátszékony, tisztaságával jobbára az egészséges szaruhártyát is fölül múlja, és a' szem' különféle mozgásai alatt majd vöröses, majd sárga színt játszik. A' látás a' fénysugarak' helytelen megtörése miatt eltompul, és pedig annál nagyobb mértékben, mennel inkább a' szaruhártya' középpontját foglalja el a' bujálkodás. Rövidlátást ezen betegség ritkán okoz. A' mellső szemcsarnok, ha a' szem' oldalról tekintetik meg, sem kisebb- sem nagyobbak nem tapasztaltatik, mint rendes állapotban.

520. §. Azon esetekben, midőn a' szarutültengés tökéletesen átlátszó kiállást képez, ezen ritka baj együtt-
szülött betegség. Hol pedig a' kiállás' csúcscsa szürke, a' hiba görvélyes, hosszas folyamatú szarulob' következelme. — Jóslata ezen betegségnek mindenkor legszomorúbb; mert gyógyítása lehetetlen. A' szaruhártya' gyakran ismétlődő felszurása, mellyet sokan javasolnak 's végbevisznek, sem gyógyulást, sem javulást nem nyújthat; minthogy a' rendellenes kiállása a' szaruhártyának nem valami a' hártya' lemezei közt foglaltatott nedvnek következelme, hanem a' szaruhártya' bujálkodása által hozatik elő, melly merő gyurmát képez.

Szaruposztó.

(Pannus corneae.)

521. §. A' szaruhártya' felduzzadása vagy daganata, melly ezen hártya' véredényei által hozatik elő, szaruposztónak neveztetik. A' baj' kisebb fokában a' tülkköthártyából csak kevés véredények nyulamlanak a' szaruköthártyába, hol is mind inkább vékonyodván elenyésznek. De ha a' szaruposztó nagyobb mértékben mutatkozik, a' szaruköthártyán számos véredények tapasztaltatnak, mellyek egymással különbféle módon összenyilnak. A' betegség' legfőbb fokában a' szaruhártya tetemesen meg van dagadva, szinte bujálkodik, 's vörös posztóhoz hasonló alakot mutat, a' látás majd nem a' fénysejtésre lévén korlátolva. A' szaruposztó' kisebb foka nem törüli el egészen a' látást; de mindenkor tompítja; mert a' szaruhártya nemcsak vérrel buzgó edényekkel van keresztül szöve, de egyszer'smind ködös és foltos is szokott lenni. Azonkívül minden posztóban a' tülk-köthártya vörös színt ölt, a' beteg szem a' fényt ellenzi, a' könnyek bővebben folynak, a' szemhéjak' köthártyája megdagad, megvörösül, vagy pedig husanyas vagy szemescsés bujálkodást terjeszt elő. Ezen helybeli körjelekhez némellykor nagyobb agytorulat is szokott járulni.

522. §. A' szaruposztó mindenkor előrejárt szemlobok' utóbaját képezi, mellyek a' köthártyában fészkülvén, különmemű bélyeggel birnak, 's hosszas folyamatot követnek. A' görvélyes kötlob ezen bajnak különösen kedvez. — Az előremondás ezen bajban soha sem kedvező; mert a' posztó megátalkodottan ellenáll a' művészetnek, és a' szüntelen vele járó gyuladós állapot miatt, sokszor a' szaruhártyán fekélyeket és hegjegyeket hoz elő. De mig hasonló gyógyíthatlan homályok be nem állottak, addig lehet gyógyulást reményleni, és pedig annyival inkább, mennél kisebb fokban rejtezik az egyetemes kórszűny az életműségben, és mennél kisebb a' szaruposztó' tartása 's kifejlése.

523. §. A' szaruposztó' gyógyításában mindenek előtt az egyetemes kórszűny ellen kell alkalmas szereket rendelni; azonkívül azon esetben, ha a' szem' izgatott állapotja tetemesb, nadályokat alkalmazni. Ha pedig egyszer'smind főfájás és több agytorulatra mutató körjelek is jelenkeznének, a' nyakra és hátra véres köpölyök' alkalmazata javalltatik. Ezeket előre bocsátva, hatósb elvezető

szerek, mint az Authenrieth' zsirja, boroszlányhéj, kuctacsok, rojtzsinór kivántatnak. Helybelikép szemkő, rágó higany, kénsavavas horgag és rézag, szemvizekben felolvasztva alkalmaztatnak. Ezeken kívül kitünő foganattal használtatik az egyszerű és összetett mákonyfestvény, melly a' szembe mindennap vagy hecseppentetik, vagy ecsettel alkalmaztatik. A' másító szerek is, akár por-, akár íralakban alkalmazva, hasznos szolgálatot tesznek.

524. §. De mindezen szerek, ha leggondosabban használatnak is, csak csekély és állhatatlan enyhülést nyújtanak, ha a' szaruposztó a' szemhéjköthártya' bujálkodásával szöveményes. Ily esetekben tehát teljes figyelmét arra kell fordítani az orvosnak, hogy azon túltengést akár sebészi eszközökkel, akár más szerekkel eltávoztassa. Mi ha megtörtént, a' posztó sokszor elég hamar meggyógyul. A' makacsabb szaruposztó' hamarabb gyógyítása végett T. Jaeger az egyiptomi szemlob' műleges beoltását tanácsolja. De minthogy ezen bizonytalan szer' íokát és foganatát kormányozni, nincs az orvos' hatalmában: tanácsos azon szerrel, vagy soha sem, vagy csak igen ritkán élni. Mások azon buzgó edények' bemetéléset vagy kiirtását javasolják, mellyek a' túlkköthártyából a' szaruhártyába ereszkednek, és pedig úgy, hogy az említett munkatétel mindjárt a' szaruhártya' közelében intéztessek. De a' megsebesített véredények szinte mindenkor visszapótoltatnak, 's a' bajnak semmi enyhülése nem következik. Az egész szaruposztó' kiirtása pedig, az etető szerek' későbbi alkalmazatásával, mellyet leginkább akkor ajánlanak, midőn a' szaru-köthártya bujálkodik, mindenkor széles heggyeket, vagy szaruveszt hágy maga után; azért semmi dicséretre nem méltó.

Sugárcsap.

(*Staphyloma corporis ciliaris.*)

525. §. Ezen szemhiba, mellyet először T. Walther ira le, a' sugártest' rendellenes kiterjedésében áll. A' túlkhártya' gyűrűképű daganatával nyilatkozik, melly a' szaruhártya körül, egész a' sugártest' végéig nyúlik, és többnyire fölül legszélesebb, a' belső szemszegletnél pedig legvékonyabb szokott lenni. Ha a' szemhejak szokás szerint kinyittatnak, a' daganatot szinte egészen eltakarják. Színe ezen daganatnak kékes; mit onnét kell származtatni, hogy a' tetemesen kinyúlt 's megvékonyult túlk-

hártyán, az érdaganatos sugártest átviláglik. A' csap' fölülte némelly helyeken barázdásnak tapasztaltatik; mert a' sugárnyújtványok a' tülkhártyán átlátszanak. A' tülkhártya' azon része, melly a' sugártest' határain túl fekszik, semmi beteges jelet sem mutat, csak hogy abban sok vérrrel tölt edények mutatkoznak, mellyek a' csap' alapjához sietnek, ennek fölületét reczeképpleg bevonják, 's állományába ereszkednek.

526. §. Okait ezen bajnak többnyire a' külsértésekben, mellyek a' tülkhártyát ott érik erőszakosan, hol ez a' sugártestet fedezi, 's a' sugártest' 's szomszéd részei' gyuladásaiban kell keresni. Mi pedig gyógyítását illeti, az műtételben áll, mellyel a' tülkhártya' elfajult része, a' sugártest, a' jégencse, a' szivárványhártya és a' szárahártya elmetszetnek. Ezen műtételt T. Walther épen úgy viszi véghez, mint a' teljes szaruncsap' elvételét. A' hályogkés t. i. a' tülkhártya' csapos része megett a' szembe bebocsáttatván, félholdképű metszés intéztetik, a' csap' többi része pedig ollóval elmellőztetik. Ha a' műtétel után ideges bántalmak állnak be, ezeket idegreható és csillapító szerekkel kell lecsendesíteni. A' műtételt követő gyuladás és genyedés, mint a' tapasztalás tanította, sokáig tart, és a' hegyjegy lassan szokott képlődni.

Kökemes könyhús.

(*Encanthis acirrhosa.*)

527. §. Ezen ártalom a' könyhúscsa' kökemes megkeményedését jelenti, és mindenkor annak tökéletes eloszlásra nem hozott gyuladásából, főleg a' görvélyes egyikben veszi eredetét. Körjelei a' könyhúscsa' kemény, egyenetlen, halványvörös és fájdalom nélkülos daganatában állanak. Azonkívül a' szüntelen könyhullás ezen bajnak állandó körjelét teszi; minthogy a' daganat a' könyek' felszívását akadályozza. Ha valamelly lobindító ok hat a' szenvedő könyhúscsára, a' kökem rákfenébe megy által, és rákfenés vagy rossz indulatú könyhús támad. Ekkor a' daganat szederjes és igen fájdalmas, melylyen egyszer'smind kerges szélű fekély mutatkozik, és az arcot 's a' belső szemhéjereszt felevő bűdös evet ömlet.

528. §. A' jöslat ezen bajban szomorú; mert a' kökemet eloszlítani nem lehet, sem a' könyhullást elfordítani. De ha a' szemre izgató hatalmak nem hatnak, a' kökemes

könyhús sokszor egész életben veszedelem nélkül marad, és azért legjobb azt bántatlan hagyni. Mihelyt pedig meggyulad és rákfenévé válik, a' rákfenés bántalom könnyen a' szemtekére is elszármazik, és leggyászosabb kimenetel hozatik elő. Ezen veszedelem' elfordítására a' rosz indulatú könyhúst ideiben ki kell írtani; mi akkint történik, hogy a' romlott könyhús a' bele akasztott horoggal megfogassék, és a' késcsével vagy ollóval, mi csak elfajult és rosz, elvágassék.

Könymirigy' kőkeme.

(Scirrhus glandulae lacrymalis.)

529. §. Ezen baj leginkább görvélyes egymikben előrejárt és megkeményedésbe végződött könymirigylob után fordul elő. Többnyire ezen betegségben nemcsak a' könymirigy, de a' szemgödörhártya is kőkemes bántalomban szenved; sőt a' sejtszövet, és maga a' szemteke sem marad ment hasonló elfajulástól. Meg lehet esmérni ezen kőkemet a' külső szemszegletben a' felső szemhéj alatt tanúzó kemény és egyenletlen daganatból. Innét a' felső szemhéj restebben mozdul, a' szemteke a' belső szemszeglet felé kinyomatik, úgy, hogy a' szaruhártya be- és lefelé fordul. A' szemteke' mozgása is, kivált a' külső szemszeglet felé akadályos. Fájas és vörösség ugyan nincs jelen; de a' könyelválasztás hiányozván, a' szemben kedvetlen szárazság' érzelme hozatik elő, 's a' szaruhártya átlátszékonyságából lassankint kivetkezik.

530. §. Jólata ezen bajnak, mint minden egyéb kőkemé, legszomorúbb; mert semmi gyógyításnak nem enged. Kiirtását soha sem kell javallni; mert minden elfajult részeket kiirtani lehetetlen, a' műtétel által okoztatott izgatás pedig a' rákfene' kifejlését előidézheti, vagy siettetheti. Minthogy a' könymirigy részint a' csontgödör által, mellyben rejtezik, részint a' felső szemhéj által a' külérőszakok ellen védelmeztetik, annak kőkeme csak alig fajul el rákfenébe, hacsak a' test' nedvei megromolva nincsenek; mi a' kiirtás' szerencsés kimenetelét is füstbe szállítaná.

Könymirigy' higora.

(Hydatis glandulae lacrymalis.)

531. §. Ezen nyavalya a' könymirigynek azon rendtulos nagyságát jelenti, melly annak gyurmájában támadt, és magában könyeket foglaló hólyagocska által okoztatik. Ezen igen ritka szemhibában a' betegek mélyen a' szemgödörben tompa fájást éreznek, és kivált a' halánték felé szemeiket nehezen és fájdalmasan fordíthatják. A' fájdalom lassankint nő, 's a' bántódott oldalon a' félfőre is elárad. A' szemteke szárazságban szenved, és a' szemgödörből kinyomatik úgy, hogy a' szaruhártya az orr felé fordul. A' kidülő szemben eleinte a' látás ugyan nem hiányozik, de a' tárgyakat kettőzteti, és a' belső fénykifejlések miatt hibás. Mennél jobban kitolatik gödréből a' szemteke, annál inkább csügged a' láttehetség, elanynyira, hogy végre egészen elenyészik, 's a' szem halottas tekintetet mutat. Midőn a' szem nagyobb mértékben dűled ki, a' szemhéjak azt eltakarni nem képesek, 's a' külső szemszegletben a' felső szempilla' széle és a' szemteke között keményes daganat mutatkozik. Ezen helybeli körjeleken kívül a' könymirigy' higora' ezen kifejlési fokában étvágy- és álombiány is nagy gyengeséggel párosulva tapasztaltatnak. Végre a' bajhoz álomkor járul, 's rövid idő múlva guta és halál következik.

532. §. Ha a' szemgödörből kinyomatott szemteke meggyulad, a' beteg' alkalmatlanságai tetemesen nehezbűlnek. A' fájdalmak kegyetlenebben dulongnak 's a' fejet is elfoglalják. A' szaruhártyák' megvörösödnek, felduzzadnak, 's az egész szemteke külebb tolamlik. A' szaruhártya lassankint genyed, és a' szem' csarnokaiban is geny mutatkozik. Nem sokára azután a' szaruhártya a' legnagyobb fájások közt megreped, és a' szemből vérrel vegyult eves geny csurog. Ezek meglévén, a' szaruhártya a' szivárványhártyával együtt megránczosodik; a' szemteke' többi részei pedig nem kisebbűlnek, hanem képtelen húsgyurmakint a' szemgödörből kiállanak. A' félfőfajás a' bántódott oldalon nem szűnik, gyakran ugyanezen oldalon a' fültőmirigy is megdagad; a' gyenség napról napra növekedik, 's végre orláz vet az életnek véget.

533. §. Okai ezen betegségnek igen titkosak. Mert megmagyarázhatlan dolog, mimódon történik, hogy a' könyek szabályos útjokról a' mirigy' szemcséit környező sejtszövetbe tévedvén, 's a' mellékes sejtszövetet össze-

nyomván, magoknak saját hólyagocskát képeljenek. De azt méltán fellehet tenni, hogy a' könymirigy' higorának oka különbözik más higorokétól, és hogy ezen betegség sajátságos okon alapszik; mert midőn egyéb higorok hosszú időt kívánnak kifejlésökre, a' higoros könymirigy hamar támad, és négy vagy öt hét alatt legnagyobb fokát eléri.

534. §. Ezen betegségben soha sem lehet jó kiemetelt előremondani; mert csak legritkább esetekben gyógyul meg tökéletesen. De ideiben intézett palástoló orvoslás által nemcsak a' beteg' élete, hanem a' szem' alakja, sőt néha működése is fentartathatik. Hol pedig a' betegség már egészen kifejlett 's a' látás egészen elenyészett: ott az élet egyedül az elfajult szem' és higoros könymirigy' kiirtása által tartathatik fen. És ezt is, hogy foganatos legyen, addig kell végbevinni, míg a' beteg jó erőben legyen.

535. §. A' könymirigy' higorá' palástoló orvoslása, de mellyet a' szemteke' tetemes kinyomatása és a' látás' tökéletes elenyészte előtt kell intézni, a' higoros hólyagocská' szurásában áll. E' végre egy keskeny gerely vagy háromszegű a' külső szemszegletbe a' felső szemhéj alá olly mélyen beszuratik, hogy az összegyűlt könyek kifolyjanak. Azután a' sebbe mindennap ólomírba vagy Goulard' vizébe mártott kéro' alkalmaztatik, mindaddig, migcsak a' seb' szélei kérgesek nem lévén, szüntelen könyet szivárogdaló műleges könyesipoly nem képlődik. Némelly ritka esetekben a' szúrt seben egész higoros hólyagocská kijő, és ekkor a' palástoló orvoslás gyökeres gyógyulást nyújt. Midőn a' szemteke egészen el van fajulva és romolva, ezen palástoló bánásmód semmit sem használ; akkor tehát csak a' kiirtás, mellyet esmért szabályok szerint kell intézni, nyújthat segédelmet.

Szemhéjkéreg.

(Tylosis.)

536. §. A' szemhéjkéreg a' szemhéjszélek épen nem fájós, de kemény, és a' szemhéjak' mozgását némellykor akadályozó 's a' bőrrel egyszínű daganatát jelenti. Területe ezen daganatnak különféle: néha az egész szemhéjszélt elfoglalja, másszor egyik vagy másik, vagy mind a' két szemszegletre korlátoltatik. Az is megtörténik, hogy ezen megkeményedés csak egyes helyeken, a' szemhéjszélek mellett, fehérés kemény csomócskák' alakában

fordul elő. Ezen csomós szemhéjkéreg némellykor igen nagy keménységet nyer, szederjes színt ölt, és a' szemhéjak' kőkemévé válik. Illyenkor ha a' daganat növekedik, 's fölületén kitégult véredények mutatkozván, szűrés fájdalmak állanak be, világos, hogy a' kőkem rákfenévé változik.

537. §. A' szemhéjkéreg mindenkor előrejárt szemhéjmirigylobból vagy árpaszemből veszi eredetét. Ezen lóbalakok, ha orvoslásuk elmulasztatott vagy fonákul intéztetik, leggyakrabban megkeményedésbe végződnek. A' görvélyes egymik ezen bajra különös kórkésztséggel bírnak, jöllehet más, bujasenyves és köszvényes egymikben is előfordul. A' szemhéjkéregből kőkem akkor fejlődik ki, ha az izgató és fanyar szerekek helytelenül orvosoltatik. A' kőkem pedig rákfenévé válik, ha a' kőkemes rész akármifele lobindító oknak kitétetik.

538. §. Jóslata a' szemhéjkéregnek részint a' beteg' életidejétől és küleményétől, részint a' helybeli bántalom' fokától és tartásától függ. Midőn ezen betegség haladtkorú egymikben fordul elő, kik' életműségébe az egyetemes kórszűny mélyen begyökerezett, 's a' szemhéjak' megkeményedése is nagy mértékben tapasztaltatik, és a' baj regóta tart: eloszlásra csak alig lehet számot tartani. Hol ellenkező környűlmények tapasztaltatnak, tökéletes egészség' helyreállítását lehet reményelni, jöllehet a' gyógyítás mindig soká szokott tartani. — A' kőkem, jöllehet gyógyíthatatlan, de legkevésbé veszedelemmel sem jár, még rákfenének nem indul. Mihely meggyulad a' kőkemes szemhéj, az azonnali kiirtás annak az ábrázat' mellékes részeire terjedését sokszor szerencsésen meggátolja.

539. §. Minthogy a' szemhéjkéregben a' beteg' küleménye többnyire rossz szokott lenni, a' baj' gyógyítására mindenkor a' különbéle kórszűnynek megfelelő belső szerek kívántatnak. Helybeliképezó szerek szükségesek, mellyeket azon törvény szerint kell alkalmazni, hogy előbb az enyhébbek, 's a' hatósbak csak azután használtassanak. Innét eleinte, kivált ha a' daganat valamivel keményebb, bűrök', beléndek', szappanfű', mályva' stb. poraiból készített kásaborongatmányok alkalmaztasanak. Mihelyt pedig megpuhult a' daganat, azonnal hatósb szerek, többnyire őrálakban, javalltatnak. Higanyos készítmények ezen bajban leggyakrabban rendeltetnek, jobbára más célirányos szerekekkel, mint bűrökvonattal, káforral stb. elegyítve, mellyekkel legalkalmasabban őrálakban használtatnak. Ezen szerek' foganata lassan őrégbitett adagok által emeltetik. Makacsabb esetekben a' fojtosavas higacs, őrálakban alkalmazva, érdemlett

dicséretet. Ha pedig a' bajon semmi gyógyszer sem fogna, a' daganat' belső színét bemetélni, 's azután másító szereket alkalmazni lenne czélirányos. Ha a' szemkéjkéreg kökemmé vált, legjobb azt bántatlan magára hagyni. Mihelyt pedig világos, hogy a' kökem rákfenének indult, azonnal, a' mi csak megkeményedett 's elfajult, műtétel által távoztassék el. A' műtétel különbözik a' baj' különböző székere és kiterjedésére nézve, és majd késcsével, majd ollóval eszközöltetik.

Szemhéjrog.

(Trachoma.)

540. §. Ezen név alatt a' szemhéjak' köthártyájának elpetyhüdését és bujálkodását értjük. Majd mind a' ket szemhéjon, majd pedig csak egyikén, és pedig az alsón, gyakrabban előfordul. Midőn csekélyebb a' betegség' foka, a' szemhéjköthártya dagadt, vörös, mintegy meglágyult és bársonyhoz hasonló alakot mutat. Maga a' szem' köthártyája is némi piszkos színt öltvén, rendes fényességétől megfosztatik. Azonkívül a' szemben kedvetlen nyomás' érzelme, bővebb köny- és nyak-elválasztással és mérsékes fényiszonynyal jelenkezik. — Hol a' baj nagyobb fokra emelkedett, a' szemhéj-köthártya' daganata, annak akár egész területén, akár hol a' pillaporczot fedezi, akár pedig a' pillaporcz' szélétől egész a' szemgödör' széléig sokkal tetemesebb. Azonfölül a' szemhéjköthártya' egész küleménye megváltozik, 's szemcsés szövetet ölt. Sőt némelykor a' túlkköthártya' szemgödör-szel melletti része is hasonló szivacsos 's szemcsés gyurmává változik. Ha a' felső szemhéj' köthártyája szenved, az sokszor egészen megdagad, meglágyul és jól fel nem emelődhetik, a' szemiv is valamivel föntebb feküvén. A' pillaszőrök keményebbek, mint egészséges állapotban, és éjszakánként némi szivós nyirk által, melly nappal is elválasztódni szokott, összeenyveltetnek. Ezen korjelekhez szárazság' érzelmén és a' túlkköthártya' halavány daganatán kívül szaruposztó is szegődik.

541. §. Ezen bajt többnyire előrejárt szemgyuladásoktól kell származtatni. Kivált az egyiptomi szemgyuladás igen hajló ezen betegség' előhozására; de az idült hurutos szemhéjmirigylob is gyakran előidézi a' köthártya' ezen rendellenességét. Ugyanezt tapasztaljuk a' görvélyes szemgyuladás' némely alakaiban is, mellyek elhagytak,

vagy fonákul orvosoltattak. Végre minden kiszegély mellett, ha sokaig tart, szemhéjrög fejlődik ki.

542. §. Nem kedvez e' bajban az előremondás; mert a' legmakacsabb és a' kórismételekre leghajlóbb nyavalyák közé tartozik. Azonban ha a' beteg jó küleménynyel bír, czélirányos orvoslás mellett néha az ohaj ott egészség visszatér; kivált ha a' köthártya szemcsés szövetet még nem öltött. De hol a' daganat már szemcsés, még egy kis remény sugárzik ugyan akkor is az egészség' helyreállítására, ha a' köthártya' azon része szenved előkelőleg, melly a' pillaporcz' szélétől egész a' szemgödör' széléig terül; és pedig ezen esetben ismét kedvezőbb a' jóslat, ha a' baj csak az alsó szemhéjon mutatkozik. — Ha pedig a' köthártya' azon része ölt szemcsés küleményt, melly a' pillaporczokat fedezi, az előremondás mindig igen szomorú; mert illyenkor a' nyavalya minden gyógyítást hiúvá szokott tenni.

543. §. Ha a' szemhéjrög rossz küleményű betegen fordul elő, mind egyetemes, mind a' helybeli orvoslás szükséges. Amazt a' lappangó kórszuny ellen kell irányozni; emez a' helybeli bántalom' különféle fokára nézve különbözik. Mig a' köthártya csak ellágyultnak 's bársonyhoz hasonlónak tapasztaltatik, addig fanyar és másító szerek javalltatnak, millyen a' kénsavas horgag, a' szemkő, az eczetsavas ólmacsok, a' rágó és levált fehér vagy vörös higany, a' mákony, készítményes horgag stb., mellyek olvaszték- (de ezt ritkábban szenvedik a' betegek) vagy ír-alakban alkalmaztatnak. Ezek semmit sem használván, az etető szerek' vigyázva intézett használata javalltatik.

544. §. Valahányszor a' köthártya' szemcsés állapota már kifejlett, nemcsak minden említett szerek', de még a' köthártya' gyakrabbi bemetélése, sőt maga a' tüzes vas is csak alig használnak valamit. Hasonló esetekben egyedül a' bujálkodó gyurma' kiirtása ajánl segedelmet. E' czélból a' bántódott szemhéjat ki kell fordítani 's lemezítleníteni. Azután csipeszszel vagy horoggal megfogatván a' bujálkodó gyurma, előre huzatik, 's a' Daviel' ollójával elvágatik. Arra pedig legnagyobb figyelmet szükséges fordítani, hogy az egész bujálkodás gyökerestől kiirtassék. Onkint kitetszik, hogy az alsó szemhéjon ezen munkatétel legkönnyebben vitetik végbe; mert a' felső szemhéj alatt létező bujálkodást sokkal nehezebben lehet lemezítleníteni. De ha a' bujálkodás a' pillaporczokat lepte el, ennek lapos fölülete miatt ritkán sül el tökéletesen a' kiirtás. A' vérzés' szüntetésére hideg víz' alkalmazata szükséges, a' következő gyuladás' legyőzésére

pedig lobellenes készület kívántatik. — Sokan a' bujálkodás' megemésztésére a' takáros szemgyuladás' műleges beoltását ajánlják; de ezt, mint főntebb (524. §.) említők, nem javallhatjuk.

Szemhéjvizeny.

(Blepharoedema.)

545. §. Akár mind a' két, akár csak a' felső szemhéjnak, a' sejtszövetben összegyűlt savós nedv által előhozott daganata, szemhéjvizenynek neveztetik. A' daganat halavány, átlátszó és puha szokott lenni, úgy, hogy az ujj' nyomására lassan enyésző gödröcske támadjon. Hol a' daganat igen nagy, a' szemhéjak' mozgása egészen meggátoltatik, 's a' szemhéjak' rése csukva van. Ha kisebb a' daganat, a' szemhéjak' mozgása ugyan elég szabad, de a' szeni kevesebbé nyílik ki, mint rendes állapotban. — Ezen baj leggyakrabban orbánczos szemhéjlobból veszi eredetét, ha az fonákul orvosoltatott, vagy a' beteg nedves légnek volt kitétetve. Néemellykor gindárabb egymikben a' szemhéjak' vagy a' mellektáj' huzamos összenyomása által is előhozatik. Azonkívül az egyetemes bőrvízkiórságban a' szemhéjvizenyt mindig tapasztalhatni.

546. §. A' szemhéjvizeny' jóslata azon esetben, hol a' bőrvízkiórs' tünetét teszi, ennek előremondását követi. Ha pedig helybeli bántalmat képez, annak gyógyítása, ha mindjárt lassan is, de mindenütt eszközölhető. — A' kórjeles szemhéjvizeny' gyógyítása alkalmas egyetemes orvoslást kíván. — Hol pedig a' szemhéjvizeny tulajdon betegség, ott célirányos életrend mellett, a' száraz hév alkalmazata leghasznosabb szokott lenni.

Szemhéj-szélkór.

(Blepharophysema.)

547. §. Ezen baj is a' szemhéjak' daganatát jelenti, de melly azok' sejtszövetében létező lég által okoztatik. A' daganat sokszor a' szemhéjak' mozgását akadályozza 's az ujjakkal tapintatván recseg; színére nézve pedig a' többi bőrrrel egyszínű. — Ezen betegség az egyetemes

szélkórban tapasztaltatik; néha pedig erőszakos tüszülés, hányás 's az orr'takonyhártyája' sebesítése után támad. — A' gyógyítás illatos 's káforszellővel megterhelt párnácskák' alkalmazatát, 's léles szerek' bekenését kívánja.

Könytömlő' vízkórja.

(Hydrops sacci lacrymalis.)

548. §. Ezen hiba alatt a' könytömlő' daganata értetik, melly az abban összegyűlt takony által hozatik elő, 's a' nyomásra nem kisebbül. A' nyavalya' kezdetén, 's míg az összegyűlt takony higabb összeállásu, addig a' daganat kisebb, a' bőrrel egyszínű, babhoz hasonló, 's az ujjakkali tapintásra nyilvános hullámzást mutat. A' takony' mennyisége mindegyre növekedik, valamint összeállása is, higabb részei felszivatván, napról napra szivósabb lesz. Mennél több geny gyülik össze a' könytömlőbe, annál inkább nő a' daganat' mind nagysága, mind keménysége, annyira, hogy nagyságával a' galambtojást feléri, 's legkevesebb hullámzás' jelét sem mutatja. A' daganat' nagysága növekedvén, a' bőrszíne elváltozik, és lassankint setét kék lesz. Idővel a' könytömlőben összegyűlt takony, melly onnét soha sem nyomathatik ki, a' könytömlőt gyuladásba 's kifekélyedésbe hozza.

549. §. A' könytömlő-vízkór szinte mindenkor előre járt könytömlőlob által, de különféle módon támasztatik. Valahányszor a' könytömlőlob' folyamata alatt az orr-vezeték bedugulván, az összegyűlt takony a' könytömlőben több ideig hever, ennek higabb része felszivatik, 's a' nyomásra nem kisebbülő daganat képlődik. Ugyanezt tapasztaljuk, midőn a' könypontok és -csatornák összenövése miatt a' könytömlőbe könyek nem hozatnak 's az ott elválasztott taknyot nem higítják. De akkor ered leghamarább könytömlő-vízkór, ha sem a' könypontok 's -csatornák működésöket végre nem hajtják, sem az orr-vezeték át nem járható. Önkint kitetszik, hogy ezen hiba nem támadhat, ha a' könytömlő genyedés által elrontatik, vagy falai összenőnek.

550. §. A' könytömlő' vízkórja müleges segély nélkül soha sem gyógyul meg, 's szünet nélküli könyhullást okoz; sőt néha könytömlőlobot és genyedést, vagy úgy nevezett könytömlősipolyt is hoz elő. De a' művészet sem

képes ezen betegséget minden esetben meggyógyítani, 's a' jóslat mindaddig bizonytalan marad, míg a' vízkóros daganat felvágatván, a' könytpontok 's -csatornák és az orrvezeték' állapotja kellőleg meg nem vizsgáltatott. Hogyha ezen kutatás azt mutatja, hogy a' mondott részeken gyógyíthatatlan összenövés van jelen, a' jóslatot igen szomorúnak kell határozni. Hasonló esetben a' beteget daganatától ugyan meg lehet menteni; de a' könyök szokott útjokra, az orrüregbe nem téríthetnek; azért a' szüntelen könyhullás elkerülhetetlen. Még a' vizsgálat előtt lehet afféle összenövést gyanítani, ha a' kórelőzményből kivilágosodik, hogy a' beteg könyttömlőlobban gyakorta és pedig nagy mértékben szenvedett. Ezen okból igen kétséges a' gyógyítás' jó kimenetele akkor is, midőn könyttömlősipoly fejlett ki.

551. §. A' könyttömlő' vízkórja' gyógyításában legelőször a' tömlőt bemetszeni, 's az összegyűlt taknyot kiüríteni szükséges. E' végre a' daganat' legkiállóbb pontján a' gerelyke jó mélyen beszuratik, 's a' kihuzás közben a' seb fel- és aláfelé kellőleg kitágítatik. Felnyitván ekkint a' könyttömlőt, a' takony, ha folyó összeállású, nagyobbrészt magától kifoly; a' hátralévő részt pedig részint az ujjak' nyomása, részint langyos víz' belövellése által, melly Anel' fecskendőjével intéztetik, kell kiküszöbölni. Hol az összegyűlt takony szívós és kocsonyás összeállású, a' legnagyobb seben is semmi sem foly ki belőle. Ezen esetben tehát a' könyttömlő úgy tisztítatik ki, hogy, a' csipesz összenyomott száraival ismételt izben a' tömlőbe eresztetvén, a' sűrű takony' egy része megfogatik 's kihuzatik. Minekutána a' csipeszszel már semmit sem lehet kivonni, a' tömlőbe csontkutasz bocsátatik be, melly gombjával az orr-vezeték felé igazítatván, az ujjak közt megforgattatik, hogy a' takony ekkint helyéből ki-mozdulván, belövellésekkel azután kimosathassék.

552. §. A' tömlő kellőleg kitisztítatván, a' sebhe kéro alkalmaztatik, és hegyibe ragasztó tapasz ragasztatik. Másnap kivévén a' kéro, a' könytpontok 's -csatornák' kivizsgálása végett, hanyatt fektetvén a' beteget, a' belső szemszegletbe valami színes nedv, p. o. Sydenham' híg mákonya vízzel feleresztve cseppentetik be. Ha ezen nedvesség felszivatik, 's a' könyttömlő' sebében megjelenik, kitetszik, hogy a' szóban lévő életművek ép állapotban vannak. Ha pedig az említett nedvből semmi sem szivatik fel, a' könytpontokat 's -csatornákat az Anel' kutaszával kell megvizsgálni. Midőn ez a' központokon által a' könyttömlőbe semmikép sem vezettethetik, azon részek' összenövéséről nem lehet kétség. Illyen esetben

semmi reményt sem lehet táplálni a' betegség' gyógyításáról. Mert ha mindjárt a' daganatot egy kevés időre el lehet is távoztatni; nem sokára a' baj kiújul; mert magában a' könytömlőben elválasztott takony, ha könyek által nem higítatik, az orr-vezetéken le nem megy, hanem ismét összegyűlvén az előbbi állapotot hozza vissza. Valahányszor tehát a' könypontok 's -csatornák' összenövése tapasztaltatik, a' vízkór' ismétlését másképp el nem lehet fordítani, mint a' könytömlő' ürege' elrontása által. Ezen üreg akkint töröltetik el, hogy a' könytömlő' gyulladásba hozatván, annak belső falai összenőjenek. E' végre az eléggé kitágított seben egy kis darab pokolkő a' könytömlőbe bebocsáttatik, és ennek falai mindenütt jól megégettetnek. Ezen üreg' elrontása után a' belső szemszegletnél hegyjég marad vissza, és szüntelen könyhullás, melly már azelőtt is jelen volt.

553. §. Azon esetekben, hol az említett kutatásból az tetszik ki, hogy a' könypontok 's -csatornák' működésüket kellőleg végezik, vagy azokban összenövés nincsen, a' vízkór' elmellőzhetőse az orr-vezeték' állapotjától függ. Ezen vezeték' járása vagy összenöve, vagy behártyája' daganata által szűkítve lenni szokott. Az orr-vezeték' kifürkészésére kutaszok kivántatnak, mellyek közül eleinte a' közönséges csontkutasz használtatik. Hogyha ez, jóllehet nem baj nélkül, az orr-üregbe behat, az orrvezeték' takonyhártyája csak lágyan és szívacsosan van megdagadva. Ha a' csontkutaszt épen nem lehet az orr-üregbe bevezetni, Mejean' ezüst kutaszával kell a' vizsgálatot folytatni. Midőn ez, bár csak nehezen, az orr-üregbe bevitetetik, az orrvezeték' takonyhártyája' daganata káros, vagy épen szemésés. Midőn az ezüst kutasz semmi mesterséggel az orr-üregbe le nem száll, hanem mindig ugyanazon akadályba ütközik, nem lehet kételkedni, hogy az orrvezetékben összenövés van jelen. Hogy pedig a' kutasz az orr-üregbe le nem ment, azt részint a' beteg' érzete bizonyítja, részint abból tetszik ki, hogy a' kutasznak csak kis részét lehet bebocsátani. Ellenben, ha a' kutasz valósággal az orr-üregbe hatott: elég mélyen lemegy, 's gombja az alsó örvényes csonton állapodik meg.

554. §. Minekutána tudva vagyon, hogy az orrvezeték nincs összenöve, hanem csak megszűkülve, annak járását erőműlegesen kell kitágítani. E' célnak magok a' kutaszok felelnek meg, mellyek fölül a' homlokhoz kötötven, több ideig a' vezetékben hagyatnak; addig t. i., míg az orrvezetékben szabadon nem mozgathatnak. Ha eleinte csak az ezüst kutaszt lehetett bebocsátani, annak

használata után a' csontkutaszok alkalmazatára kell által menni. Minekutána ezek is könnyen fel' s alá mozdíthatnak, némellyek az orrvezetékbe ezüstvesszőt alkalmaznak, és pedig elein vékonyabbat, későbben vastagabbat, melyet több hónapokig is ben hagynak, hogy az orrvezeték annál jobban kitáguljon. Ez meglévén, a' könyttömlő' sebet behegesztik. Mások a' seb' begyógyítása előtt, arany-, ezüst- vagy ólom-csővecskét alkalmaznak a' végből, hogy ezen a' takony és könyek az orr' üregébe lefolyhassanak.

555. §. A' könyttömlővízkór' gyógyítása eleinte vékonyabb azután vastagabb és vastagabb ezüstvesszők által alig eszközöl állandó gyógyulást; mert az orrvezeték' takonyhártyája közönségesen ismét megdagad, és az előbbi baj visszatér. Szinte olly bizonytalan orvoslás intéztetik az orrvezetékbe bocsátott csővecskék által is; mert ezek, jóllehet felső végökön bővebbek, mégis lassankint a' hátsó orrlyukakon leereszkednek, 's hákogás által kivettetnek, az orrvezeték pedig azután ismét megszokott szűkülni, 's az elúzott nyavalya kiújúl. Ezen okoknál fogva sok orvosok más bánásmódot javallnak, 's a' gyógyítást hangászi húrok által eszközlik, melly hosszas, ugyan és unalmas, de a' kórismételek ellen nagyobb bátorságot nyújt. E' végre midőn már a' csontkutasz az orrvezetékben szabadon mozdíthatatik, előbb vékonyabb húr, melyet a' hangászok E húrnak neveznek, használtatik. Ezen egész húrból, melly többnyire tekercest képez, egy négy vagy öt hüvelyknyi hosszú darab kibontatik, és vége a' szájban egy kevéssé megpuhítatik. Azután ezen kibontott rész az orrvezetéken át az orrüregbe vezetetik, honnét aztán, az alkalmazás után egynehány órával, a' beteg' lehelletét becsukott szájjal az orron erőszakkal kihajtván, a' húr' végét a' mellső orrlyukakon kifújja, vagy gombostó' fejével kiveszi. Kifüggő része a' húrnak az orrczimpák mellett enyves tapaszszal megerősítetik; felső része pedig alkalmas kötővel a' homlokhoz köttetik. A' könyttömlő' sebébe a' húr mellé tépet tétetik, mellyre fölül enyves tapasz alkalmaztatik.

556. §. Másnap, eltávoztatván a' tapaszt 's kivévén a' tépetet, mindenek előtt a' könyttömlőbe tisztogatás végett szemkő-olvaszték Anel' fecskendője' segedelmével fecskendeztetik be, mellyhez olomeczet és híg mákony is adatott. Azután a' húrtekercestől új rész bontatik ki, melly Sydenham' híg mákonyával bekenetve, az orrczimpa mellett megerősített rész kihuzatván, az orrmenetbe bebocsátatik. A' kihuzott húr' fölösleges része elvágatik, a' hátralévő szilak pedig ismét az orrczimpa mellé meg-

erősítetik. A' húr' mellé ismét kérő alkalmaztatik, mint két nappal ezelőtt, de hig mákonyba avatva. A' kérő fölibe ismét enyves tapasz ragasztatik. Így azután a' könyttömlő mindennap belövellések által kitisztítatik, és a' húrból új és új rész, mindig hig mákonynyal kenve, bocsátatik az orrvezetékbe, míg csak az egész E húr el nem fogy. Mi ha megtörtént, a' könyttömlőbe langy víz fecskendeztetik, hogy kitessek, ha valljon az orrmenet' járása már eléggé ki van-e tágítva. Azon esetekben, hol az orrvezeték' takonyhártyájának daganata puha és szívacsos volt, a' kémlő belövelletek szabadon és folytonosan folynak keresztül az orrvezetéken. Hogyha ezen kémlő befecskendeztek, mindennap ismételtetvén, valami tíz napig mindig akadály nélkül folynak keresztül, a' könyttömlő' sebe' gyógyításával az orvoslást be lehet végezni.

557. §. Midőn az E húr' alkalmazata bevégeztetvén, a' kémlő belövelletek csak cseppenként ereszkednek az orrmenetbe, vagy a' következő napokon vékonyabban folynak keresztül, azonnal más vastagabb húrt, melyet t. i. a' hangászok A-nak neveznek, kell épen azon módon, mint az előbbi, alkalmazni. Ezen húr is elfogyván, ismét kémlő belövellések intéztetnek, és ha szabadon folynak keresztül, a' fecskendezések még tizennégy napig folytattatnak. — Ha pedig a' fecskendeztek még az A húr' alkalmazása után sem folynak kellőleg keresztül; mi leginkább akkor esik meg, midőn a' takonyhártya' daganata kérges és szemcsés: a' D húr' alkalmazására kell által menni. — Ezen esetben mind a' húrt, mind a' melléje alkalmazandó kérőt fehér vagy vörös levált higanyból készített irral kell bekenni; a' belövellésekre pedig, melylyek a' tisztítás végett mindennap intéztetnek, rágó higany' olvasztéka Sydenham' hig mákonyával használtatik. Ha, mint többnyire történni szokott, a' kémlő lövelletek, melyeket ilyenkor húsz napig szükséges folytatni, a' D húr' alkalmazata után sem felelnek meg ohajtásunknak: ezen húr' alkalmazatát ismételni szükséges, a' kötözéshez egyszer smind erősebb másító írokat használván. A' kémlő befecskendezéseket, minden ismétlése után a' D húr' alkalmazatának, hosszabb és hosszabb ideig szükséges folytatni.

558. §. Azon betegekben, kiknek ezen különbféle húrokat az egész gyógyítás' ideje alatt összetekerten homlokukhoz kötve hordozni terhes lenne, úgy is lehet intézni az orvoslást, hogy a' könyttömlő' sebében mindennap új húr-darab bocsáttassék be mindaddig míg az orrvezeték' járása eléggé ki nem tágult. A' húrok' használatán kívül, segédcélul az orrmenetre nápolír is kengettetetik, valamint bodzavirág- vagy székfű-forrázatból fejledező gőzök is

eresztethetnek tölcser' segedelmével az orrvezetékbe. Minekutána a' különféle ideig folytatandó befecskendések-
ből kitetszik, hogy az orrvezeték' takonyhártyája lelo-
hadván, rendes állapotjába visszatért, a' könyttömlő-víz-
kór' gyógyítása, a' könyttömlőn ejtett seb' begyógyítá-
sával fejeztetik be. De ezen seb, a' húrok' hosszas alkalmazata miatt kerges szokott lenni, azért annak széleit gerelykével be kell metélgetni. Mi ha megtörtént, a' sebre tapaszt ragasztatik, a' hegedés közönségesen huszonnégy óra' lefolyta alatt következik. Hanem némelykor egy parányi, izromonkint takonynyal kevert, könyteket ömlető nyílás marad vissza, melyet sokszor nehéz begyógyítani, 's a' pokolkő' alkalmazatát többször kell ismételni, míg ohajtott hegedés következik.

559. §. Ha az orrvezetékben összenövés van jelen, 's ez csak az alsó részére van korlátolva az orrvezetéknek, az előadott orvoslást az összenőtt rész' átfurásának kell megelőzni. Ezen átfurás ezüstkutaszszal eszközöltetik, mellynek vastagabb vége háromszegűre van kihegyezve. A' kutasz' hegyére t. i. kis viasz labdacshoz függesztetvén, az orrmenetbe bevezetetik, és mérsékelt kézzel vigyázva az orr' üregébe nyomatik. Hogy az átfurás megtörtént legyen, azt részint kezével észreveheti az orvos, részint pedig a' beteg' állítása és az orron kifolyó egynehány vércseppek bizonyítják. De ha az orrvezetek' összenövése nagyobb kiterjedésű, és ennek nagyobb részét elfogja, sem ennek erőszakos átfurását, sem a' könycsont' lekeletését nem ajánlhatjuk; mivel mind a' két úton csontszű 's más tetemes nyavalyák következhetnek. Hasonló környülmények közt tehát tanácsosb a' könyttömlőt a' fön-
tebb (552. §.) előadott mód szerint elrontani, 's ekkint a' vízkór' visszatérését elfordítani.

560. §. Némely esetekben a' könyttömlő' vízkórjából, az összegyűlt takony előhozta izgatás miatt, könyttömlő-sipoly támad. Illyenkor a' fekély' nyílását kellőleg ki kell tágítani, 's az orvoslást azon mód szerint, mint eddig előadók, intézni. Ez az oka, hogy sok szerzők, kivált a' régiebbek, a' fön-
tebb előadott orvoslásmódot a' könyttömlő-sipoly' gyógyításának nevezik. Némelykor a' könyttömlő' kifekélyedése a' könycsont' szujával szöveményes; mit a' bőr' szederjes színéből, taplós kinövések' jelenlétéből, eves nedv' kifolyásából lehet gyanítani: de legbizonyosabban a' kutaszszal lehet megismereni. Ezen esetben mindenek előtt a' csontszűt szükséges gyógyítani. Belsőképp tehát, ha valamely kórszűny lappang az életműségben, azt kell alkalmas szerekekkel orvosolni; külsőképp pedig mirha és búzaszat igen fogatosan szoktak

használatni. A' csontszüt szerencsésen meggyógyítván, a' könytömlővízkór' gyógyítását kell elkezdeni.

Könytömlő' sérve.

(Hernia sacci lacrymalis.)

561. §. Ezen hiba hasonlít a' könytömlő' vízkórjához; mert ez is ezen életmű beteges daganatában áll. De ezen bajban a' daganat kisebb, soha sem nagyobb egy babszennél, a' bőrrel mindig egyszínű, és, mit leginkább meg kell jegyezni, az ujj' nyomására elenyészik; mert itt a' könytömlőt akár a' könypontokon, akár az orrvezetéken, akár mind a' két úton nyomás által ki lehet üríteni. Midőn ekkint a' könytömlő' daganata ujjal megnyomatik, belőle vagy fehéres, átlátszekony és könyekkel vegyült takony, vagy pedig fehérsárgás, épen nem átlátszó, és genyképű nyák ürül ki. Az utóbbi esetben a' könytömlőn tapintással némi keménységet is lehet észrevenni, melly a' genyképű nyák' kifolyásával azt jelenti, hogy a' könytömlő' sérve annak takarjával van szöveményben. 'S hamindjárt ezen szövemény a' könytömlő' sérvével tapasztaltatik is: a' daganat mégis soha sem fájós, 's ha ez nyomás által kiürítetett, a' könytömlő' takarója ránczos és petyhüdt állapotban tűnik elő.

562. §. A' könytömlő' sérvét mindenkor annak takarja hozza elő. Ha t. i. a' könytömlőben összegyülemlő takony szorgalmasan ki nem ürítetik, annak mellső fala lassankint meglágyul, és a' szemzárizom' rostjai, a' könytömlő' kültakarója 's a' sejtiszövet zsongjokat annyira elvesztik, hogy végre a' könytömlő' önkintes kiürülése többé nem következik az orrvezetéken; ha pedig a' könytömlő az ujjak' nyomása által kiürítetik, a' bőr ránczokba szedődik.

563. §. Ezen bajban többnyire kedvező jóslatot lehet alapítani; mert hacsak a' baj soká el nem hagyatott, vagy el nem régült, a' könytömlő' mellső falának 's az azon fekvő részeknek zsonghiányát úgy meg lehet javítani, hogy a' könytömlő' önkintes kiürülése következék. De legtöbb esetekben a' gyógyulás lassan megy előre, sokáig tart. Kiváltképen pedig akkor huzamos ezen baj' orvoslása, midőn egyszer'smind takár is jelenkezik, és a' betegek rossz testküleményök miatt, mint a' görvélyesekben tapasztaljuk, gyakor kórismétleteknek vannak alávetve.

564. §. A' gyógyítást azon esetekben, hol a' köny-

tömlő' sérve takárral van szöveményben, emennek orvoslásán kell kezdeni. E' végre a' talán lappangó kórszűnynek megfelelő bánásmódon kívül, fanyar és másító szerek javalltatnak, mellyek a' takony' beteges elválasztását korlátolják, és a' bántódott rész' tengfolyamát elváltotztatják. Illyen az osztrák gyógyszerár szerint készített kék szemvíz, a' szemkő' olvasztéka, a' kénsavas horgag, kénsavas rézag, a' rágó higany szemvizekben mákonyfestvénnyel vagy hignákonynyal vegyítve. Ezen gyógyszerek akkint használtatnak, hogy kiürítvén előbb a' könytömlőt, a' belső szemszegletbe mindennap egynehányszor becseppentessenek. Ha pedig ezen folyó gyógyszerek nem elég sikerrel alkalmaztatnak, más hatósb szerek, t. i. higany, savítagok (oxyda) íralakban, ugyan a' belső szemszegletbe alkalmazva, foganattal rendeltetnek.

565. §. A' könytömlő' sérvében elpetyhüdt részek' zsongja' helyreállítására két dolog kívántatik, t. i. a' nedvgyülevény' elfordítása 's az elpetyhüdt és zsonghiányos részek' megerősítése. — A' nedvek' könytömlőbe gyűlését nappal gyakor kinyomás által el lehet mellőzni, de éjjel alkalmas kötözés szükséges. E' végre a' könytömlőre többszerűen egybehajtott nyomaszok, kis babképű bőrvánkossal ellátva, alkalmaztatnak, és a' fő körül vezetett kötővel úgy oda szorítatnak, hogy a' beteg azokat álmában se nyomhassa félre. — A' zsonghiányos és petyhüdt részek' erősítésére ösztönlő és fanyar szerek kívántatnak, úgymint pöris, kénsavas vasag, kénsavas rézag, vízben felolvasztva, borléllet, illatos léllet, kénégyénnyel stb. keverve. Ezen szerek részint napjában gyakrabban a' belső szemszegletbe cseppentetnek, részint ezekbe mártott nyomaszok' alkalmaztatnak a' könytömlő' tájékára. Azonkívül makacsabb esetekben a' könytömlő' bemetszése javalltatik, hogy a' sebbe tépet alkalmaztatván, gyuladás és genyedős támadjon, és a' gindár részek ezen módon erősödjenek.

A' szem' részeiben előforduló daganatok.

566. §. Daganat által a' részek' rendtulos térimejét értjük, melly ezekben foglalt anyag által teteleztetik föl. A' daganatok' ezen szétfeszítő anyaga vagy saját hüvelyben foglaltatik, vagy csak a' fölbőrrel van fedezve. Az utóbbi daganatokhoz a' kása és pörszámítatik, mellyek egyedül a' szemhéjakat lepik meg. A' hártýába foglalt

daganatok idővel vagy nagyra növekednek 's ekkor tömlős daganatoknak neveztetnek, vagy állandólag kis tériméjük maradnak, és árpáknak hivatnak. A' tömlős daganatok, a' bennök létező anyag' különféle összeállása szerint, szalonnás, kásás és mézes daganatokra oszlanak. Az árpák' összeállása a' kásás vagy szalonnás daganatokéhoz hasonló. Tömlős daganatok mind a' szemgödörben, mind a' szemhéjakon előfordulnak, az árpák egyedül ez utóbbiakat lepik meg.

A' szemgödör' tömlős daganatai.

• (Tumores cystici orbitae.)

567. §. Ezen daganatok többnyire esméretlen okból veszik eredetüket, és leginkább a' szemteke alatt, ritkábban oldalast, vagy a' szemgödör' fenekén, fészkülnek. A' bennök foglalt anyag jobbadán sűrű zsírhoz, némelykor fehérynye-, geny-, vagy savóhoz hasonló összeállással bír. A' szem hasonló daganat által, ennek székéhez ellenkező helyzetbe csavartatik; honnét megesik, hogy illyes betegek sokszor kettős látásról panaszkodnak. Később a' szokott irányzatától eltérő szemteke jobbadán ki is áll, 's a' láttehetség igen nagy mértékben csügged, vagy egészen elenyészik. Sőt növekedvén a' daganat' tériméje, maga a' szemhéj is, melly a' daganattal mellettes, előre nyomatik. A' szem' mozgásai azonfölül nehezek, vagy lehetlenek, a' könyök fel nem szivatnak, hanem az arczon csurognak le, gyakor szem- és főfájások állanak be. Ezekhez járul még a' fényiszony is, 's a' szemnek módnélkül fájdalmas és gyakran visszatérő gyuladása.

568. §. A' szemgödör' fenekén tanyázó tömlős daganatok' jóslata szomorú; mert kiirtásuk lehetetlen lévén, súlyos bajokat okoznak, sőt magát az életet is veszedelmeztetik. A' szemgödör' mellső részében fészkülő tömlős daganatok' jóslata sokkal kedvezőbb; mert ezeket szerencsésen ki lehet irtani. De ha a' műtétel alatt nyilvánosodik ki, hogy ezen daganatok a' szemgödörbe mélyen bevonulnak, ezeket is ritkán lehet gyökerestül elmellőzni; hasonló esetekben tehát a' kórismétlettől jobbára tartani lehet. Ha a' daganat' nagysága tetemesebb, némelykor a' műtétel után a' szemhéj elpetyhüdt köthártyája taplós kinövésbe fajul el. Nem különben a' műtevést után néha a' bántódott szem tompult vagy egészen eltörölt látása is szokott

visszamaradni. Sőt kivettétvén a' daganat, a' szemteke rendes helyzetébe sem tér azonnal vissza; hanem csak lassankint és czélirányos szerek' használata mellett jó régi állásába helyre.

569. §. Kiirtása ezen daganatoknak következő módon itéztetik; a' daganatot fedező szemhéj' takarója a' balkéz mutató- és középujjával feszült állapotban tartatván, a' daganaton mérsékelt kézzel, nehogy annak hártájja megsértessék, a' zárizom' rostjai' folyamata szerint hosszú metszés tétetik. A' sebbe nyomult daganat azután mindenfelül, mennyire csak lehet, a' sejtiszövegtől a' kés-cse' segedelmével mélyen elválasztatik. Ez meg lévén, a' daganat a' beléje akasztott horognál fogva enyhén előre huzatik, és minden sejtiszövegtől ollóval eloszlattatik, kivágván a' daganat' fő gyökereit is, mellyek talán a' szemgödör' mélyebe vonultanak. Kivevén a' daganatot, a' sebet bebocsátott ujjal mindenütt szorgosan meg kell vizsgálni, és ha valami keménység ötlük elő, azt azonnal horoggal felfogván, ollóval el kell mellőzni. — Ha a' műtétel közben a' dagagat' tömlője bevágatván, vagy a' horoggal felszakasztatván, a' benne foglalt anyag kiürülne, az üres tömlőbe tépetet kellene alkalmazni, hogy ekkint gyuladás indítatván, a' tömlő' következő genyedés által megemésztessek.

570. §. A' vérzés ezen műtétel után csekély szokott lenni, 's hideg víz' alkalmazatára mindig megszűnik. A' kötözéshez igen puha tépet szükséges, melly a' sebte tetetvén, ebben addig hagyatik, míg genyedes' jelei nem mutatkoznak. A' gyuladás, melly ezen műtételt nagyobb mértékben szokta követni, 's a' szemgödör' sejtiszövetén kívül, a' szemhéjakat, sőt az ábrázatot és nyakat is el szokta áradni, lobellenes gyógmódot kíván, melly esmért törvényei szerint itéztetik. A' szemteke, melly ritkán megy rendes helyzetébe magától vissza, mindjárt a' műtétel után alkalmas kötözéssel mérsékes nyomás által helyére igazítatik, és mindaddig így lekötve tartatik, míg a' szemgödörből többé ki nem tolamlik. Ha a' láttehetség' tompasága vagy hiánya tapasztaltatik, élesztő és ösztönlő szerekhez kell folyamodni. Ugyanezen szerek a' szemhéjakon, főleg az alsón kezdődni szokott petyhüdest is kellőleg elnyomják. Ha pedig a' szemhéjak' ellágyult köthártyáján taplós kinövés mutatkozik, eleinte fanyar, kivált timsóval készített szemvizek javalltatnak, 's ha ezek nem segínek, a' kinövést kés' segedelmevel kell eltávoztatni.

A' szemhéjak' tömlős daganatai.

(Tumores cystici palpebrarum.)

571. §. A' szemhéjak' tömlős daganatai néha törődésből, de sokszor esméretlen okokból veszik eredetöket. Ezen daganatok következő körjelekkel nyilatkoznak: a' beteg a' szemhéjak' egy vagy más részén, de leginkább a' felső szemhéjon a' halánték felé, eleinte egy kis daganatot vesz észre, melly a' bőrrel egyszínű, a' tapintásra érmecczes, nem fájós, 's többé kevesebbé mozgatag. A' daganat észrevehetetlenül nő, a' szemhéjak' mozgását többé kevesebbé akadályozza, 's végre galamb- vagy tyuktojásnyi nagyságra növekedik. Ezt leginkább a' kásás és mézes daganatok felül kell tartani, mellyek azonfölül ujjakkal tapintatván, hullámzást mutatnak. A' szalonnás daganatok ritkán nagyobbak egy közönséges mogyorónál, nem hullámzanak, és jöllehet mozgékonyaknak tetszenek, hártyájok' hátsó fele még is többnyire a' pillaporczhoz van nőve. A' hártya, mellyben ezen daganatok foglaltatnak, a' mézes daganatokban legvékonyabb, vastagabb a' kásás daganatokban, legvastagabb, -erősebb 's szinte bőrnemű a' szalonnás daganatokban.

572. §. A' szemhéjak' tömlős daganatai sokkal jobb jöslatot engednek, mint mellyek a' szemgödörben fészkülnek; mert azok a' láttehetséget nem bitangolják, 's veszedelemmel nem járnak. Mindazáltal ezen daganatok is alkalmatlanok; mert a' szemhéjak' mozgását akadályozzák és sokszor nagy képtelenséget okoznak. De mind ezen alkalmatlanságok a' tömlős daganatok' kiirtásával szerencsésen elháríthatnak. Azonbon meg kell vallani, hogy ha a' kiirtás helytelenül intéztetik, különbféle, és sokszor magoknál a' daganatoknál is súlyosabb bajok, millyen a' ki- és beszegely és nyúl szem, hozatnak elő.

573. §. Ezen daganatok' leghamarabb gyógyítása kiirtásban áll. Könnyebb ezen műtételt végbevinni a' fölülekes és mozgatag daganatokban, mint mellyek a' zárízom alatt fészkülnek 's mozgatlanok. Hogy a' mozgékony daganatok a' sejtszövettel annál könnyebben elválasztathassanak, tanácsos azokat a' műtétel alatt gyakran tapingatni 's ide oda mozdítani. Maga a' műtétel akkint intéztetik, hogy a' daganatot fedező bőr' közepén, melly a' balkézzelel feszülve tartatik, elég hosszú metszés készítsék, nehogy a' kellelinél kisebb seb nehézségeket és alkalmatlanságokat szüljön. De ezen bemetszést igen

mérsékelt kézzel szükséges intézni, hogy a' daganat' tömlője, melly fehér és fényes szokott lenni, sértetlen maradjon. Mihelyt ezen hártya szem alá jő, azonnal hideg vizet kell a' sebre alkalmazni, hogy a' vérzés elálljon. Aztán a' segéd a' sebajkukat egymástól ügyesen széthuzza, a' műtevő pedig a' daganatba horgot akasztván, azt enyhén külebb húzza, és késcsével köröskörül a' sejtszövetből elválasztja. Kivétvén a' daganatot 's megállítván a' vérzést, a' sebet mind száraz, mind véres varrással egybe kell foglalni. A' seb rövid idő múlva beheged. Ha pedig a' daganat' hártájja a' pillaporczhoz van növe, ez könnyen megsértetik, vagy a' daganattal együtt kivágatik. Ha tehát a' daganat' tömlője nehezen válnék el a' pillaporcztól, czélirányos lenne azt levágni, 's a' tömlő' hátsó részét a' pillaporczon hagyni. A' sebet ilyenkor tépettel kell kitölteni, hogy genyedés következék, melly a' tömlő' hátralévő részét megemészse. Azután, ha a' környülmények kívánják, a' genyedést hígmákonyyal vagy oszlató irral növelni lehet.

574. §. Ha a' betegek a' műtételtől nagyon iszonyodván, a' daganat' kiirtását nem engedik, azon csak egy hosszú metszést kell intézni, 's a' benne foglalt anyagot nyomással kiüríteni. A' daganat' üres tömlője tépettel kitöltetik, hogy meggyuladjon, 's következő genyedés által elpusztíttassék. Megtörténik némellykor, hogy a' tömlő a' genyedésnél fogva egészen elválék a' sejtszövetből, 's csipeszszel huzathatik ki. De legtöbb esetekben ezen hártya lassankint emésződik meg, pedig annál bizonyosabban, ha a' genyedés izgató szerek által előmozdítatik. E' végre a' tömlőbe bocsátandó tépetet eleinte Sydenham' hig mákonyába, azután oszlató írba, 's ha a' hártya igen szívós és vastag, etető szerekbe is kell avatni.

Árpa.

(Chalazion.)

575. §. Árpa által a' szemhéjon előforduló és pedig ennek szélét meglepő kemény csomócskát értünk. Majd a' pillaporcz alatt, majd annak fölötté tapasztaltatik ezen daganat, és pedig majd magányosan, majd nagyobb számmal mutatkozik. Az árpadaganat gömbölyű vagy babképű, nem fájós, mogyoró nagyságyira alig nő, 's többnyire a' bőr alatt mozgékony. Összeállása különféle szokott

lenni. Ha a' daganatban foglalt anyag kocsonya összeállítású, a' baj tulajponkép árpának, vagy jégárpának neveztetik; ha pedig tetemes keménységet mutat, kőárpának mondatik. Színe is különbözik az árpának; mert midőn közvetlen a' bőr alatt tanyázik, vöröses szokott lenni; midőn pedig a' zárizom vagy épen a' pillaporcz alatt fészkül, színe a' többi bőrértől nem különbözik. Ezen utóbbi árpa-szemeknek, mellyek a' pillaporcz alatt rejteznek, csak úgy lehet nagyságukat 's alakukat jól megkülönböztetni, ha a' szempilla kifordítatik.

576. §. Az árpadaganat mindenkor előrejárt 's tökéletlen genyedett vagy keményedésbe végződött árpa-szemből veszi eredetét. Ezen ártalomra leginkább görvélyes emberek hajlandók; de másoknál is, kik semmi senyves bántalomban nem szenvednek, támadhat árpa, ha az árpaszem' folyamata alatt a' beteg léles italokkal él, vagy romlott levegőben tartózkodik. Nem különben ered árpásdaganat akkor is, ha az árpaszem elhagyatik, vagy fanyar szerekkel fonákul orvosoltatik.

577. §. Az árpa' jóslata igen kedvező; mert akár elosztatás által, akár kiirtással minden esetben eltávolíthatatik. Eloszlást a' heveny, sem igen kemény, sem nem igen nagy, és mindjárt a' bőr alatt fekvő árpában lehet reményleni. Ha pedig nagyobb az árpa, kőkeménységű, és elrégült, annak gyógyítása csak kiirtás által eszközölhető. — Midőn a' szemhéjat egyszerre több árpa lepi meg, és azok' kiirtása nem intéztetik, néha a' szemhéjak' kőkemébe fajulnak el. Ezen kimeneteltől akkor kell leginkább félni, ha valamelly lappangó kórszuny miatt a' szemhéjak' gyuladása gyakrabban beáll.

578. §. Az árpa' gyógyítása, mint föntebb említők, vagy elosztatással vagy kiirtással eszközöltetik. Midőn az eloszlást csak kis hihetőséggel is lehet reményleni, annak előmozdítására különféle gyógyszerek használatnak. Ezen eloszlató szerekhez tartoznak: a' daganat' ujjali dörzsölése, mindennap több ízben ismételve, továbbá a' szürke higanyos ír', Hoffmann' életbalzsama', a' szálló kenet', illatos lél', kénégeny', folyó hügany', mákonyfestvény', kőrösbogarfestvény' stb. bekenése. De ezen szerek' használatában vigyázni kell, hogy a' szembe ne hassanak, 's azt ne izgassák: azért alkalmazásuk alatt a' szemet jól be kell csukni. Éjszakára valami oszlató tapaszt p. o. mézgagyántás, higanyos, vagy bürök-tapaszt kell a' daganatra alkalmazni. Ezen gyógyszerek kétféleképp szokták az árpa' gyógyulását eszközölni: használatuk alatt t. i. az árpa vagy lassankint kisebbül 's végre elenyészik és valósággal eloszlik, vagy általok izgattatván,

gyuladásba 's gonyedésbe kél, 's az utóbbi által megemésztetik.

579. §. Ha az árpa keményebb 's nagyobb volna, mint hogy ezen szerek által eloszlattatnék, vagy ezen szerek már siker nélkül használtattak volna, az árpát kiirtani szükséges. Ha az árpa a' bőr és a' zárízom alatt vagyon, a' daganat' közepén a' késcsével hosszú vágás tétetik, aztán lemezítlenítetvén a' csomó, horoggal felfogatik, 's ollóval vagy késcsével a' mellettes sejtszövetől elválasztatik. Ezen munkatétel alatt vigyázni kell, hogy a' pillaporcz meg ne sértessek; azért a' műtétel közben a' vézést hideg víz' alkalmazata által folyvást kell csillapítani. A' műtétel után a' seb' egybefoglalása egyedül száraz varrással történik, és a' behegedés kevés idő múlva következik. Ha pedig az árpa a' porcchoz volna nőve, annak hátsó fele ott hagyatik, 's pokolkővel emésztetik el. — Hol az árpa a' pillaporcz alatt fészkül, a' bántódott szemhéj előbb kifordítatik, a' daganat azután horoggal felfogatván, mérsékesen előhuzatik, és ollóval vagy késcsével az alján elmetszetik. A' porczon ragadt rész pedig etetőszerrrel rontatik el.

Kása és pörs.

(Milium et phlyctaenula.)

580. §. Kása alatt a' szemhéjak külső színén ülö, és egy nagyobb kásaszem' nagyságát soha fölül nem múló kis daganat értetik. A' baj keményes, krétaképű, sűrű faggyúanyaggal teljes, és vekony fölbőrrel fedezett gombocskát képez. — A' kásához hasonló a' pörs, melly hasonlókép a' szemhéj' külső színén de szélehez közelebb fordul elő. A' pörs kis hosszúságú, átlátszó és nyirkkal kitöltött hólyagocskát képez. Környeket némellykor kis vörösség jeleli, tömlőcskéje pedig idővel átlátszékonyaságából kivetkezik, megvastagszik 's megszívósodik.

581. §. A' kása a' faggyútüszőkben megsűrűsödött bőrkenőcsből látszik eredni; a' pörs' eredete pedig bizonytalan. Mind a' két baj ártatlan, és egy kis rútságnál egyéb alkalmatlanságot nem szerez. Gyógyítása pedig mind a' kásának mind a' pörsnek könnyű, melly akkint esik meg, hogy a' kis daganat hályogtóvel átszurassék, és a' benne foglalt anyag, ha magától ki nem foly, az ujj' nyomásával kiürítessék. Hogy pedig a' tüsző ismét meg ne teljek, annak mellső falát ollóval levágni tanácsos.

A' szem' részeit meglepő kinövések.

582. §. Kinövés által az életműves részek' fölületének valami bujálkodó anyag okozta feldudorodás értetik. Minden kinövés' következtésül a' bántódott rész' tériméje megnagyobbul, és többnyire működésében akadályoztatik. Hasonló kinövések a' szemhöz tartozó részek közül csak a' szemhéjak' mind a' két színét és a' szemteke' köthártyáját lepik meg. Mivolta és alakja az említett részeken előforduló kinövéseknek különféle szokott lenni: innét különféle neveket is nyernek; úgymint: varancs, húsany és bibircs a' szemhéjakon fordulnak elő, a' többiek a' szemteke' köthártyáját lepik meg.

Szemhéjvarancs.

(Verruca palpebrarum.)

583. §. Ezen ártalom csak a' szemhéjak' külső színén fordul elő, 's más részek' varancsaiboz hasonló. A' szemhéjvarancs vagy széles vagy keskeny alappal azaz gyökérel van ellátva. Ezen kinövések nemcsak a' szépségnek ártanak, de ha megszaprodnak vagy tetemes nagyságra növekednek, a' szemhéjak mozgásának is gátot vetnek: azért a' betegek azoktól megszabadulni ohajtanak. Legbátorságosabban úgy háritatnak el, ha ollóval elvágatván, helyök pokolkóvel megégettetik. A' lekötés, rágószerek, és a' tüzes vas, mellyekkel más részek' varancsai eltávoztatni szoktak, a' szemhéjvarancs ellen nem ajánlatók; mert úgy tanítja a' tapasztalás, hogy ezen szerek' használata után sokszor a' szemhéjak' rákfenéje következett. Azon varancsokat, mellyek megfeketülnek, vagy megszederjesednek, és kitágult edényektől környeltetvén fájnak, legtanácsosabb bántatlan hagyni. Mert ha ezek bár mi módon izgattatnak, azonnal rákfenének indulnak; innét van, hogy már a' régiektől ne-bántásoknak nevezettek.

Szemhéjhusany.

(Sarcoma palpebrarum.)

584. §. Ezen hiba a' szemhéj-köthártya' húsos, nem fájós, és korlátolt alappal ellátott kinövését jelenti. Ha az egész szemhéjköthártya vörös és dagadt, 's jobbára szélesen kiterült szemcsés bujálkodást terjeszt elő, a' baj szemhéjrögnek (trachoma) neveztetik. Ha pedig az egész szemhéj-köthártya egyenletes húsos bujálkodástól nagy mértékben van meglepve, bujálkodó kiszegély támad, mellyről alább lesz alkalmunk szólani. A' husany' alapja néha szélesebb, néha vékonyabb, úgy, hogy a' húsanyas kinövés szinte száron függ. Innét a' húsanyak ülőkre és függőkre, vagyis szárasokra különböztetnek. Fölületök a' húsanyaknak majd puha és sima, majd kemény és érdes. Az alsó szemhéjon gyakrabban tapasztaltatnak, mint a' felsőn. — Okai a' húsanyaknak többnyire esméretlenek.

585. §. Jóslatok a' húsanyas kinövéseknek elég kedvező; mert akár ülők, akár függők legyenek, czélirányos orvoslás által bátorságosan elmellőztethetnek. Elhárításuk vagy etető szerekkel, vagy sebészi eszközökkel történik. A' száros húsanyak mindig sebészi eszközöket kívánnak; mert így leghamarább és legbátorságosabban távoztatnak el. E' végre csipeszszel felfogatván, ollóval vagy késcsével alaptestöknél elvágatnak. Az ülő húsanyakat jobb etető szerekkel elemészteni; mert sebészi eszközökkel az egész bujálkodást kiirtani igen nehéz, sokszor épen lehetetlen. Az etető szerrel a' húsany' egész fölületét meg kell érinteni, de úgy, hogy a' mellékes részek meg ne égettessenek. Ha leválván a' pörk, a' kinövés még el nem pusztult, az etető szer' alkalmazatát ismételni szükséges. Hol a' húsany keményebb lévén, az etető szer' használata nem mutat sikert: a' bujálkodó gyurmát geryelykével bemetelni tanácsos, minekelőtte az etető szer' újolag alkalmaztatnék.

Bibircs.

(Papula.)

586. §. Ezen kinövés T. Beer szerint csak azon leányoknál tapasztaltatik, kik a' hőség' rendellenességeiben

szenvednek, és csak az alsó szemhéj' köthártyája a' köny-
pont' közelében fordul elő. De más szerzők után a' köt-
hártya' más helyein is kül erőszak után támad. Egy kis
gombocskát képez, melly valamelly mirigy' szemcséjéhez
hasonlít, 's szüntelen viszketésnél egyéb alkalmatlansá-
got nem okoz. Ha ujjakkal izgattatik, hamar megnő, és
borsószemnyi nagyságot nyer. — Eltávoztatása ezen baj-
nak akkint történik, hogy horoggal felfogatván, ollóval
el metszessék. De sokszor vissza szokott térni, és a' mű-
tétel' többszöri ismétlését kívánni; kivált a' leányoknál,
mig rendellenes hőszámmal bántódnak; innét van, hogy
rosz indulatú bibircsnek is neveztetett.

Húscsa.

(Caruncula.)

587. §. A' húscsa mind a' tülk- mind a' szaruhártyán előfordul, 's jobbadán a' szemteke' belső ré-
szén fészkül. Kis, vöröselő, nem fájós csomót képez,
melly ha a' szaruhártyán támad, a' látásnak nagyobb
kisebb gátot ejt. A' régiek efféle húscsákat kiállások
nak vagy támadásoknak (epanastemata, vel rebellio-
nes) nevezték. Görvélyes, gyakor szemgyuladásokban
szenvedő egymikben legtöbbször előfordul ezen szembe-
tegség. Eltávoztatására mákonyfestvény' becseppentése,
vagy fanyar szerek, u. m. szemkő- vagy fehér gálicz-
olvasztékok kívántatnak. Ha ezen enyhébb gyógyszerek
nem használnak, másító szerek' íralakban rendelt hasz-
nálata kívántatik. Ha pedig a' húscsák még ezen szerek-
nek sem engednek, etető és égető szereket kell vigyá-
zattal alkalmazni, mellyek közül a' pokolkő legajánl-
hatóbb.

Szembröp.

(Pterygium.)

588. §. Szembröp alatt a' szemteke' köthártyájának
kúposzlopos kinövését, vagy inkább összetömődését ért-
jük. Ezen kúposzlop' hegye mindenkor a' szaruhártya felé
áll, és vagy csak ennek széléig ér, vagy pedig a' sza-
ruhártyára is kiterjed, mellynek középpontján túl nem

ereszkedik. Alapja vagyis szélesebb része a' röpnek, mindig a' szemteke' környékes része felé van fordítva. Jobbára a' belső szemszeglettől veszi eredetét ezen baj, de némelykor a' külsőnél ered; sőt az is megtörténik néha, hogy a' szemteke' felső vagy alsó felét foglalja el. Legtöbb esetekben magányosan fordul elő; de némelykor ugyanegy szemén több röpök is mutatkoznak. Egyébiránt, ha a' röp a' szaruhártyára ki nem terjed; sem fájást, sem egyéb alkalmatlanságot nem szerez. De mihelyest a' szaruhártyát is meglepi, a' látás azonnal többé kevesebbé akadályoztatik. Ha több röpök vannak egyszer'smind jelen, 's hegyeikkel a' szaruhártya' középpontját elérik, a' látást tökéletesen is elenyésztetik.

589. §. A' szemröp, külleményét tekintvén, vékonyra és vastagra különböztetik. A' vékony szürke színű, felátlátszékonyságú, kevés véredényekkel bir, 's a' könhártya' ránczához hasonló. A' vastag szemröp kikészített izomhoz hasonlít, vörös színű, sok buzgó edényekkel van ellátva, és mintegy vastag izommal végződik. Mi pedig a' szemröp' okait illeti, azokat nem lehet mindenütt kinyomozni. Öregebb egymik ezen bajban gyakrabban szenvednek, mint az ifjabbak; jöllehet T. Wardrop ezen hibát egy csecsemőben is mindjárt világra jötte után tapasztalta. Támasztó okaihoz leginkább a' szem' égetései, és a' szembe esett fővény, méz és por tartoznak. Előrejárt gyuladások után ezen hiba alig ered, azért helytelenül tartatik másodrendi hibának.

590. §. Jöslata ezen betegségnek mindenkor kedvező; mert célirányos orvoslás mellett biztosan elmellőztethetik. De mégis inkább kedvez a' jöslat, ha a' szemröp még tökéletesen kifejülve nincsen, ha a' szaruhártyára még nem ereszkedett. Ha pedig már a' szaruhártya is szenved, kivált ha több röpök egyszerre tapasztaltatnak a' szaruhártyán végződni, az elveszett látást ritkán lehet tökéletesen helyreállítani. Hasonló környülmények közt többnyire heghomályok maradnak vissza a' szaruhártyán, mellyek a' látásnak nagyobb kisebb gátot ejtenek.

591. §. A' szemröp' gyógyítása különbözik ennek különféle kifejlési foka szerint. Ha tökéletesen kifejlett, akkor eltávolztatására kiirtás szükséges; ha pedig a' szemröp a' túlk-könhártyára van korlátolva, annak bemetélése és másító szerek' ennekutáni használata elegendő. A' szemröp' bemetélése akkint történik, hogy a' röp csipeszszel a' túlkhártyától, mellyel úgy is csak gindáron függ össze, elvonatván, az ekkint szülemedett ráncz késcsével, gereykével vagy hályogkéssel bemeteltessek. Ez meglévén, a' szemröp jobbadán összezsugorodik, és lassankint

egészen elenyészik, ha a' hátralévő részek ellen másító szerek használatnak. Ha a' másító szerek az első bemetelés után nem hoznak ohajtott fogamatot, a' bemetelést ismételni kell. Hasonló esetekben mindig soká tart a' gyógyítás.

592. §. Kiirtással hamarabb elmellőztetik a' szemröp, mely mindazon esetekben javalltatik, hol a' röp a' szaruhártyára ereszkedett, akár vékony akár vastag legyen az. A' műtételre csipesz, egyenes késcse és Daviel' ollója kívántatnak. Minekutána egy segéd a' szemhéjakat egymástól eltávoztatta, az orvos a' röpöt csipeszszel felfogja és meghúzza, azután azt alapjánál késcsével elvágja. Midőn ez történik, a' beteg, szemét a' röp' székevel ellenkező irányba fordítja. Elvágatván a' röp' alapteste, annak többi része előbb a' túlk-, azután a' szaruhártyától a' Daviel' ollójával elválasztatik. Elvégezvén a' műtételt, és a' vérzést hideg vízzel elállítván, a' szem' eleibe szemkötény alkalmaztatik. A' műtétel utáni napokban a' seb' egész fölülete genyedni, és így a' hátralévő röp' részei megemésztődni szoktak. Ha talán a' beteg' nyughatatlansága miatt a' röpből nagyobb részek maradtak vissza; a' genyedést mákonyfestvény' alkalmazatával kell elősegíteni. Ha pedig megszűnván a' genyedés' folyama, kivált a' szaruhártyán ittott némelly részei tapasztaltatnának a' szemröpnek, másító szerek' alkalmazata kívántatnék.

Szórszem.

(Trichosis bulbi.)

593. §. Ezen betegség alatt T. Graefével a' szemteke' fölületén történő szőrök' rendellenes termődését értjük. Illyen szőrök leginkább a' túlkköthártyán, de néha a' szaruköthártyán is, sőt magán a' könnyhücsán is szoktak támadni. — Ezen különbséle hosszaságú és vastagságú szőrök közönségesen kövérséget magában foglaló daganaton állanak, melyből közvetlen kinőnek. Ezen daganat' nagysága, valamint a' szőrök' száma is, mely azonban tizenkettőt fölül haladni nem szokott, különbséle. Hasonló daganat, mely kövérség által okoztatik, a' szemteke' köthártyáján néha szőrök nélkül is előfordul. Az alkalmazatlanságok, melyeket a' szórszem okoz, az idomtalan-ságot kivéve, néha csekélyek; de némellykor a' szem' mozgását akadályozza, a' szemhéjakat izgatja, vagy tete-

mes szengyuladást is támaszt. — Ezen ritka nyavalya okai esméretlenek; annyi azonban bizonyos, hogy csak akkor támad ezen betegség, midőn a' szem' köbhártyáján vagy a' könyhúscsún rendellenesen kövérség gyülik össze; mert, mint T. Hinly helyesen észrevette, ez a' szöröknek tulajdon termőföldje. A' baj' orvoslása abban áll, hogy a' daganat a' belőle kicsirázó szörökkel együtt kiirtassék. Minekutána t. i. egy segéd a' szemhéjakat egymástól eltávoztatta, az orvos a' daganatba horgot akasztván, azt az alatta fekvő részeztől késcsével elválasztja. Midőn a' könyhúscsából nőnek ki a' szörök, jobbára elég azokat fogócskával kihuzni.

Szemsorv.

(Tabes bulbi.)

594. §. Eddig azon szemhibákról szólottunk, melylyek ezen életmű's részei rendtulos nagyságán alapulnak: a' következőben az ellenkező ártalmakat vizsgálándjuk. Ezek közül legelőször a' szemsorvot említjük, melly minden szemrészeknek egyenletes apadását 's megemésztődését jelenti. Az egész szemteke tetemesen megkisebbülvén, a' szengödörbe mélyen bevonúl; de saját alkatát minden részeiben jóformán megtartja. Ezen betegség különbféle fokokban fordul elő. Midőn kisebb mértékben van kifejülve a' sorv, a' szem még önkint kinyílik; de a' szemteke tetemesen kisebbülve, a' túlkhártya több helyeken összeszorítva, a' szaruhártya hasonlólag kisebbnek 's hosszúdad alakunak, a' mellső szemcsarnok szűkebbnek, a' szivárványhártya is kisebbnek tapasztaltatik, melly utóbbin egyszer'smind a' láta is hiányozik. A' sorv nagyobb fokában a' szemteke hasonló változásokat mutat, de téríméje sokkal kisebb: azért a' felső szemhéj lankadva előfügg, 's önkint felemelődni nem képes.

595. §. A' szemsorv szinte mindig a' köszvényes szivárványlob' utóbaját képezi, és minden gyógyításnak ellenáll. De azon esetekben, hol a' szem' sorvadó állapotja kisebb mértékben van kifejülve, a' köszvénykór célirányos orvoslása által a' szem' további emésztődése elfordíthatik. Ezen hiba által okozott idomtalanságon müleges szem' alkalmazata által okozott izgatás nemcsak súlyos fájdalmakat gerjeszt; de a' szem' sorvadását is annyira sietteti, hogy rövid idő ulatt az egész szemteke elenyészszék.

Szemvész.

(Phthisis bulbi.)

596. Ezen hiba a' szemteke' előrejárt genyedés által okozott kisebbülését jelenti. A' kicsapongó genyedés' különbözőféle foka szerint, a' szemtekének különböző nagyságú része emésztődik meg. A' nyavalya' legnagyobb fokában a' szemgödör' fenekén csak egy kis, képtelen, szorítókokkal ellátott gyurma mutatkozik, a' szemhéjak egymástól eltávoztatván; mert hasonló esetben a' felső szemhéj mindenkor petyhüden előfügg. Midőn az előrejárt genyedés a' szemteke' kisebb részét pusztította el, annak hátralévő részét, ámbár rendes életműzetség nélkül, a' szemhéjak közt észrevehetni, 's a' szemhéjak is még ekkor önkint kinyílnak. — Sok szemgyuladások vannak, mellyek elhagyatván, vagy helytelenül orvosoltatván, ezen hajnak szolgálnak alkalmul. — A' szemvész gyógyíthatatlan hiba, és a' műleges szem' alkalmazatát is csak akkor engedí, midőn a' szemtekéből tetemes rész maradt vissza.

Szaruvész.

(Phthisis corneae.)

597. §. Ezen szemhiba is csak előrejárt gyuladás és genyedés által hozatik elő. Az előbbtől abban különbözik; hogy itt csak a' szaru- és szivárványhártya van genyedés által megemésztve, a' szemteke' hátsó része pedig szokott nagyságával bír. A' szem a' szaruvészben kellőleg kinyílik, minden részre szabadon mozdul, és szorítékai nincsenek; de a' szemteke mellső fele nem domború, hanem egyenes fölületet mutat, és kékellő, fehères csíkokkal jelelt, és sötét hártyát terjeszt elő.

598. §. Ezen szemhiba csak palástoló orvoslást enged, melly abban áll, hogy a' szem' képtelensége műleges szem' alkalmazata által javítassék. Régenten két nem divatlott a' műleges szemeknek, az egyik külszemeknek, a' másik belsezemeknek neveztetett. A' külszemek (ecblephari) a' szemtekét a' szemhéjakkal együtt képezték, 's a' szemhéjakra alkalmaztattak. A' műleges belsezemek (hypoblephari) pedig, mellyek ma egyedül divatlanak, a' szemteke' mellső részét képező kivájt le-

mezekből állanak, mellyek illőleg, azaz az egészséges szem' képére festve, a' szemhéjak alatt viseltetnek. Ezen műszemek' anyagául közönségesen azon üveg' neme használtatik, mellyet a' francziák *email*-nak neveznek; de vannak aranyműszemek is, mellyek nem lévén töredékenyek, az üvegműszemeknél inkább ajánlhatók. A' műszemnek alakára és nagyságára, a' szivárványhártya' színére, a' láta' szokott nyílására, a' szaruhártya' domborúságára és helyzetére, a' tülkhártya' színére, és ezen hártya' edényei' állapotjára nézve a' másik egészséges szemhez tökéletesen meg kell felelnie.

599. §. A' műszem' használatában szükséges némelly rendszabatokra vigyázni; különben súlyos bajoknak szolgál alkalmúl. Mindenekelőtt szükséges annak alkalmaztatást addig elhalasztani, míg a' szem' előrejárt gyuladásából tökéletesen ki nem gyógyult, és az izgatott állapot' minden nyoma el nem tűnt. Akkor sem szabad műszemet alkalmazni, midőn a' szemhéjak', vagy szemteke' közhártyája bujálkodik, míg ezen betegség alkalmas szerekekkel el nem távoztatott. Továbbá eleinte a' műszemet csak rövid ideig kell behagyni, és mihelyt tetemesb fájásokat gerjeszt, azonnal ki kell venni. Lassankint aztán tovább és tovább hagyatik a' szemhéjak alatt, míg azt a' beteg úgy meg nem szokja, hogy egész nap bensejvedhesse. Éjszaka lefekvés előtt mindenkor ki kell venni a' műszemet 's megtisztogatni, felkeléskor ismét betenni. A' betetés könnyű, 's a' beteg hamar megtanulja ezen bánásmódot. A' felső szemhéj t. i. a' szemszöröknél fogva megfogtatván, a' szemtekétől elhuzatik, egyszer'smind aláfelé vonatik, azután a' müleges szem' felső széle ezen szemhéj alá bebocsáttatik. Ez meglévén, az alsó szemhéj is úgy elhuzatik a' szemtekétől, hogy a' műszem' alsó széle alája jöjön. Kivétele pedig a' műszemnek akkint esik meg, hogy annak alsó széle alá gombostó alkalmaztatván, a' szemhéjak alól enyhéleg kiemeltessék. Ha a' műszem, hosszas használata miatt, fényét elvesztette, azt újjal kell felcserélni.

Szemszörhiány.

(Madarosis.)

600. §. A' szem' részei' rendellenes kicsinységén alapuló hibákhoz függelek gyanánt a' szemször hiányt is ide csatoljuk. Ezen szemhiba, melly szemkopaszságnak is (ptilosis, psilosis, milphosis, alopecia) neveztetik, a'

szemöld- vagy pilla-, vagy mind a' két rendi szőrök egyszer'smindi majd részintes, majd tökéletes hiányát jelenti. Midőn a' szemöldszőrök hibáznak, a' szemöldíven gyakran képtelen hegjegyek mutatkoznak. A' pillaszőrök hiányában is a' szemhéjak' szélein neha különbféle rendellenességek tapasztaltatnak; némellykor t. i. a' szemhéjszél' két szegletei, melyekből összeáll, nem különböztethetnek meg; azonkívül a' szemhéjszálon vörösség, daganat vagy hegjegyek tapasztaltatnak. — A' szemszórhiány nemcsak a' szépségnek sokat árt, hanem más bajokat is okoz. Ezen szőrök t. i. a' felette nagy világosságot a' szemektől elfordítják, az izzadságnak és más dolgoknak p. o. apró robaroknak gátul szolgálnak, hogy a' szemekbe ne hathassanak. Ha tehát a' szemek ezen oltalomtól megfosztatnak, az említett befolyások ellen kevesebbé védelmeztetnek.

601. §. A' szemszórhiány sokféle okokból ered. A' szemöldszőrök kiállott súlyos betegségek után sokszor a' hajakkal együtt hihullanak. Azonkívül ezen szőrök' hiánya a' szemív' hegjegyeivel, ezen táj' bőrszenyei és fekélyei által is előhozatik. — Mi a' pillaszőrök' hiányát illeti, ez a' szemhéjszél' idomtalanúságaival együtt idült szemhéjmirigylobtól, rühes és himlős szemgyuladásoktól veszi eredetét.

602. §. A' szemszórhiány' jóslata különbféle. Azon esetekben, hol az elveszett szőrök' gyökerei nincsenek elrontva, a' szőrök, hamindjárt lassan is, de ismét meg nőnek. A' szemöld- és pillaszőrök' termődését állati kocsonya' bekenése, vagy léles szerek, illatos és peruihéjvonattal vegyített írok' alkalmazata által elő lehet segíteni. De ezen szerek nélkül is visszatermődnek a' szőrök, ha hagymáik el nem vesztek. Ezen szőrhagymák pedig fen szoktak maradni egytetemes betegségek után vagy helybeli hibák által okozott szőrhullásban is, ha ezek hegjegyeket nem hoztak elő. A' pillaszőrök' hagymái jelenlétét is föl lehet tenni, valahányszor a' szemhéjszél' szegletei egészek, és hegjegyeiktől meglepetve nincsenek.

NEGYEDIK REND.

A' hibás helyzettől támadott szemnyavalyák.

603. §. A' szemnek sem egészsége sem működése fen nem állhat, hacsak ennek minden részei a' térrel törvényszeres viszonyban nincsenek. Valahányszor tehát a' szemhöz tartozó részek rendes helyöket elhagyják, vagy fonák irányzatba jönnek, tulajdon kóralakok támadnak. Ezen betegségekhez tartoznak: a' szemszőrfordulat és szemszórkalász, a' beszegély, szemhéjiszam, kiszegély, szarusérv, és a' szivárványcsap, mely hibákról egyenkint szükség szólnunk.

Szemszőrfordulat és szemszórkalász.

(Trichiasis et distichiasis.)

604. §. Valahányszor, a' szemhéjszél' rendes helyzete mellett a' pillaszörök a' szemteke felé veszik irányzatukat, szemszőrfordulat támad. Ha pedig a' pillaszörök rendes állapotban lévén, a' szemhéjszél' belső szegletéhez közel még egy rend, 's a' szemtekét érő szörök támadnak, a' baj szemszórkalásznak neveztetik. Ezen szemszórkalászt képező szörök álpillaszöröknek neveztetnek, és a' valóságos pillaszöröktől az által különböznek, hogy igen finomak, és világosabb fehéres színűek. Mind a' szemszőrfordulat, mind a' -kalász mellett a' szem fájni 's viszkedni szokott, a' köthártya vörös színt ölt, a' szaruhártya meghomályosul, 's a' véredények felduzzadnak. Ezekhez magasult érzékenység és gyakor könnyezés is társul. Azonban ezen körjelek' hevessege a' szemtekehez fordult pillaszörök' és álpillaszörök' száma szerint különbözik. — Az előszámlált körjelek' hosszadalmas tartásából ezen szemhibákat lehet gyanítani. De hogy a' körsméret bizonyos legyen, a' szemhéjat a' szemtekétől

enyhéleg el kell távoztatni; mert ekkint ezen vészhozó szőrök többnyire a' könnyektől vízesen szembe tűnek.

605. §. A' szemszőrfordulat mindig előrejárt, és kiváltképen a' Meibom' mirigyeiben fészkülő gyuladásokból ered. Mert ha efféle gyuladások idült folyamatot követnek, vagy genyedésbe végződnek, a' pillaszőrök kihullanak, és a' szemhéjszéleken különféle rendellenességek hozatnak elő, úgymint: megkeményedés, kérgesség, heg-jegyek stb. Midőn aztán az elveszett szőrök visszatermődnek, az említett hibák miatt a' bőrt szabályszeresen át nem furhatják. — A' szemszörkalász is előrejárt gyuladások után támad ugyan, de csak olyan embereknél, kikben a' hajak 's más szőrök is bujálkodni szoktak. Hogy pedig álpillaszőrök néha valósággal nemződnek, az bizonyos és tapasztalással bebizonyodott dolog: azért T. Scarpa a' szemszörkalászt helytelenül hozza kétségbe.

606. §. Mind a' szemszőrfordulat, mind a' -kalász, ha magokra hagyatnak, szomorú jóslatot engednek; mert a' szőrök által okozott folytonos izgatás miatt a' szaruhártya meghomályosul, fekélyekkel vagy posztóval lepetik meg, es a' látás napról napra fogy, 's végre egészen elenyészik. Sőt néha a' bántódott szemem, minthogy ez mindig érzékenyebb szokott lenni, súlyos gyuladás támad, és ez által a' legnagyobb szemhibák hozatnak elő. Ha pedig ezen hibák célirányosan orvosoltatnak, mindkettő kedvezőbb jóslatot enged; mert palástoló orvoslással a' látetehetség fentartathatik, és a' veszedelmesebb kimenetelek elfordíthatnak; gyökeres orvoslás által pedig minden alkalmatlanság úgy elmellőztetik, hogy a' szemhéjszélek' csekely idomtalanóságán kívül egyéb hiba vissza nem marad.

607. §. Ezen bajok kétféle orvoslást engednek, t. i. palástolót és gyökerest. A' palástoló gyógyítás ott javalltatik, hol pillaszőrök vagy álpillaszőrök vannak a' szemteke felé fordulva, és akkint intéztetik, hogy ezen szőrök kihuzattassanak, melly bánásmód mindannyiszor ismételtessék, valahányszor a' szőrök újra termődnek. E' célnak tulajdon fogócska felel meg, mellyel az említett szőrök, közel a' szemhéjszélhez megfogatván, lassankint öregbített erővel kihuzatnak. A' kihuzásban vigyázni kell, hogy a' szőrök el ne szakadjanak; mert ha ez megesik, sokkal nagyobb izgatást okoznak. Midőn mind a' két rendi szőrök, valahányszor visszatermődnek, szorgalmasan kihuzatnak, némellykor megtörténik, hogy végre megszűnnek visszatermődni. Mert mennél többször kihuzatnak, mindig annál vékonyabbak lesznek azok, mellyek újlag támadnak, elannyira, hogy idővel egészen kivesz-

nek. Kivált ifjabb egymikben bizonyítá a tapasztalás, hogy ezen palástoló gyógyítás, elég hosszú ideig folytatva, végre gyökeressé válik.

608. §. Bizonyosabb és hamarabb, segedelmet nyújt a gyökeres orvoslás, melly azon esetekben javallatik, hol a valóságos és álpillaszörök a szemhéjszél nagyobb kiterjedésében és nagyobb számmal vannak a szemtekének fordulva. Ezen gyökeres gyógyítás a pillaszörök gyökerei kiirtásában áll. T. Flarer javallata szerint tanácsos minden szörököt, mellyek a bántódott szemhéjszélen találatnak, nem pedig csak a befordultakat, gyökerestől kiirtani; mert későbbben jobbára minden pillaszörök a szemteke felé veszik irányzatukat. Ezen műtevése egy szarulemez, késcse és csipesz szükséges. Maga a műtétel következőleg hajtatik végre: a szarulemez, mellynek a szemhéj domborúsága szerint kell görbítve lenni, a bántódott szemhéj alá bocsáttatik, a végre, hogy azon egy segéd a szemhéj bőrét széthúzza s feszítve tartsa. Azután a műtevő a szemhéj bőrét, a szemhéjszélétől valami egy vonalnyira késcsével egész a pillaporczig bemetszi. A jobb szemben a késcse a külső szemszeglettől a belső felé vezetetik; a bal szemben pedig a dolog ellenkezőleg történik; de mindig vigyázva, hogy a könypont meg ne sértessék. Bevégezvén a metszést, a bevágott szemhéjszél szegletét az orvos csipeszszel megfogja és meghúzza, hogy azt a benne fészkülő szemszörökkel együtt késcsével elvágghassa, de úgy, hogy a szemhéjszél belső szeglete, mennyire lehet, sértetlen maradjon. Ezen elvágása a szemhéjszél külső szegletének Daviel ollójával is végbe vitethetik. A műtevése közben a sebre folyvást hideg vizet kell eresztetni, hogy a vér lemosassék. A műtétel után a sebszélek rövid idő alatt összeállanak és behegednek. Ha talán egy vagy más szörhagymát a késcse kikerült volna, azt mentül előbb pokolkóval kellene kiégetni. Meg lehet illyen visszahagyott szörhagymát esmérni azon feketés pontból, mellyel a kiujuló ször nem soká a műtétel után nyilatkozni szokott.

Beszegély.

(Entropium.)

609. §. Beszegély alatt a' szemhéjszél' azon rendellenes fordulatát értjük, mellyben annak külső szeglete, szőreivel együtt a' szemtekét éri. Ezen hiba a' felső szemhéjon gyakrabban fordul elő, mint az alsón. A' szemhéjszél jobbra egész kiterjedésében be van fordulva; de néha mégis ezen rendellenes helyzet csak a' belső vagy külső szemszegletre tapasztaltatik korlátolva. Minthogy a' beszegélyben a' pillaszőrök nagyobb számmal szokták a' szemtekét érni, mint a' szemszőrfordulatban, az izgatás és alkalmatlanságok is, mellyek amavval járnak, tetemesebbek. A' szem szüntelen fáj, a' köt- és tülkhártya vörösek; a' szaruhártya, fekélyek vagy posztó által bevonatván, homályos; a' könyvek nagyobb mértékben választatnak el, a' fénybehatás kellemetlen érzést okoz, a' látetehetség tetemesen elcsügged, 's végre egészen elenyészik.

610. §. A' beszegély különbéle okok által hozatik elő. Némellykor a' felső szemhéjemelintő-izom' zsonghiánya' következésében a' szemzárizom' hatósb tehetsége fordítja be a' szemhéjszelet. De többször előrejárt szemhéjlobok után támad, ha t. i. ezek genyedésnek veszik útjokat, 's vagy a' pillaporcz megemésztődik, vagy a' belső szemhéj-fölületen hegjegy képlődik. Néha a' külbőr petyhüdése is ad okot a' szemhéjszélek' és pillaszőrök' befordulására. Ezt néha az öregeknél tapasztalhatni; de gyakrabban azon szemhéjlobok után fordul elő ezen eset, mellyek' folyamata alatt a' lágyító és gindárító szerek kelletinél tovább alkalmaztattak. A' beszegély végre más szemhibák' kórjeléül is előfordul; így a' szemhéjvízeny, szemhéjgörcs, és a' tömlős daganatok mellett.

611. §. Jósata a' beszegélynek különbözik, ennek okai szerint. Azon esetekben, hol kórjelesleg fordul elő, elmellőztetvén az elődi baj, a' beszegély önkint megszűnik. Hol pedig önálló nyavalyát képez, akkor legkönnyebben távoztathatik el, midőn a' szemhéjemelintő-izom' gyöngeségén, vagy a' külbőr' gindárságán alapszik. Ellenben igen kétes a' kimenetel, ha a' beszegélyt a' pillaporcz' megemésztődése, vagy a' szemhéj' belső színén képlődött hegjegy okozza. Hasonló környülmények közt tehát az orvoslás csak arra czélozhat, hogy a' szem' izgatása és erre toluló bajok elmellőztessenek.

612. §. Valamint a' jóslat, úgy a' gyógyítás is az

okok szerint különböznek. Midőn a' szemhéjemelintő' hibáján alapszik a' beszegély, eleinte ugyan azon bánásmód kívántatik, melly a' szemhéjbénulatnál említett; ha pedig ezen gyógyszerek kevés sikerrel alkalmaztatnak, legcélszerűsabb tömény-kénsavat a' bántódott szemhéj' külső színére alkalmazni. E' végre a' beteg vagy ül, vagy hanyatt fekszik az ágyban, azután az orvos egy tömény-kénsavba mártott faveszőt a' szemhéj' külső színén egyik szemszeglettől a' másikig vezetget, úgy, hogy a' megégetett hely a' befordult szemhéj' szélétől mindenütt két vagy három vonalnyira essék. Ezen vezetését a' faveszőnek addig kell ismétleni, míg a' szemhéjszél rendes helyzetbe nem jő, vagy legalább a' bőrön nyilvános barázdá nem égettetett. Az etető szer' ezen alkalmazata szerint egy segéd' jelenléte is szükséges, ki a' lefolyó sav' csepjeit nedves szivacsral letörölgesse. Ha egynehány napok mulva leválván a' pörk, a' szemhéjszélek nem hozattak még rendes helyzetbe, a' kénsav' alkalmazatát ismételni szükséges.

613. §. Ha a' baj a' szemhéjak' külbőre' petyhüdtségén alapúl, és csak kis fokban mutatkozik, ugyan etető szer' alkalmazata az említett mód szerint kívántatik. De hol tetemesb a' külbőr' gindársága, tanácsosabb saját munkatételhez folyamodni, mellyel a' bőr' fölösleg része elvágatik. Ezen műtétre következő eszközök szükségesek: egy a' bőr' felfogására alkalmas fogó, szegült olló, és a' sebszélek' egybefoglalására alkalmas tű. A' fogóval a' szemhéj' gindár külbőréből egy ráncz fogatik fel. A' ráncz akkora legyen, hogy minekutána az a' fogóval felfogatott, a' szemhéjszél szabályos helyzetbe jöjön, a' pillaszőrökkel együtt, és a' másik szemszélhez kellőleg odatesukathassék. Ha talán felfogatván a' bőrráncz, a' szemhéj nem érne eléggé a' másikhoz, a' bőrből kevesebbet kell összefogni; ha pedig a' szemhéjak még nem távoztathatnak el eléggé egymástól, nagyobb bőrránczot kell felfogni. Minekutána a' fogóval kellő nagyságú rész fogatott fel, a' szegült olló lépten a' fogó mögé alkalmaztatik, és az összefogott bőrráncz egy vágással elmetsetik. Az ekkint támadott seb' szélei mind véres, mind száraz varrással egybefoglaltatnak. Behúzott tövel t. i. két vagy több kapcsok, egymástól kellő távolságban készítenek úgy, hogy az átfűzött selyemszálak a' sebszélektől körülbelöl egy vonalnyira essenek, a' pillaporcz pedig sértetlen maradjon. A' kapcsok közti tér pedig száraz varrással töltetik ki. Egynehány napok mulva előbb a' ragasztó tapasz enged, majd azután a' kapcsok is gindárok lesznek, jeléül annak: hogy a' seb kellőleg be van

hegedve. Ekkor tehát az összeránczosult tapaszcsíkokat el kell mellőzni, a' szálakat felválni 's kihuzni.

A' visszamaradó hegjegy igen kicsiny szokott lenni.

614. §. Hol a' beszegély a' szemhéjköthártya' hegjegyén, vagy a' pillaporcz' elpusztulásán alapul, legtanácsosabb a' beteg' alkalmatlanságai' elmellőzésére és a' szemteke' elfajulása' elfordítására, a' bántódott szemhéjszél' szőrcit gyökerestül kiirtani. Azonban azon műtételekről is illik emlékeznünk, mellyek legújabb időkben, a' beszegély' most említett okai fordulván elő, a' szemhéjszél' rendes helyzete' visszaállítására javallatnak. A' beszegély' azon nemében t. i., melly a' szemhéj-köthártya' hegjegyétől veszi eredetét, a' hegjegy' kiirtása ajánlatik. E' végre a' bántódott szemhéj' belső színe kifordítatik, és a' hegjegy mellett a' köthártya késcsével bemetszetik; azután a' hegjegy csipeszszel felfogatván, ugyan késcsével vagy Daviel' ollójával kivágatik. Ezek meglévén, a' szemhéj mindaddig kifordítva tartatik, míg a' sebesített helyen széles hegjegy nem képlődik. Hogy pedig a' szemhéj folyvást ezen helyzetben maradjon, annak széleibe két vagy több helyeken selyemszál huzatik, melly vagy a' homlokon vagy az arczon ragasztatik meg.

615. §. Azon beszegély' műtétele, melly a' pillaporcz' elpusztulásából eredt, következőben áll: a' befordult szemhéjszél mind a' két szemszeglet felé függőleges irányzatban egészen keresztül metszetik, de vigyázva, hogy a' könypont meg ne sértessék; azután a' két metszés közt foglaltatott szemhéjszél rendes helyzetbe hozatik. Ennek utána a' szemhéjszél' bemetszett részébe selyemszál huzatik, és, mint föntebb említők, a' homlokon vagy arczon mindaddig ragasztva tartatik, míg a' seb' behegedése nem következik. T. Adams után a' két függőleges metszés még egy harmadikkal összekapcsoltatik, melly ugyan a' szemhéj' köthártyáján mélyen, de nem egészen keresztül, egyik függőleges vágástól a' másikig vízirányosan intéztetik. Azután a' szemhéj' külső színén a' külbőrből egy ráncz, mint föntebb (613. §.) említők, kivágatik. Hasonló esetben tehát a' szemhéjszélet behuzott selyemszálakkal helyén tartani nem szükséges.

Szemhéjiszam.

(Phalangosis.)

616. §. Szemhéjiszam alatt azon betegséget értjük, mellyben a' felső szemhéj annyira el van lengülve, hogy lefelé függvén, az egész hárttyát, a' látás' és szépség' nem kis csonkulásával, eltakarja. Midőn a' hevenyében támadt szemhéjiszamban a' felső szemhéj' külbőre ujjakkal ránczba összefogatik, 's így a' felső szemhéj' sulya kisebbitetik, a' szemhéjemelintő izom azt kellőleg képes felemelni. De ha tovább tart a' szemhéjiszam, az említett izom' tehetsége is el szokott lassankint lankadni. Különbözik ezen baj a' szemhéjvizenytől, mellyben a' bőr feszült és dagadt; midőn a' szemhéjiszamban daganat nincs jelen, 's a' bőr ránczokat mutat. Ezen ránczok által gyakran a' szemhéjszél befelé fordítatik, 's így a' szemhéjiszam beszegélylyé válik.

617. §. Ezen hiba mindenkor másodrendileg előjárt szemhéjlobból ered, mellynek folyamata alatt vagy a' gindárító kásaborogatmányok és lágyító borogatások kellenél tovább alkalmaztattak, vagy a' gyuladástól eredt tályog' kinyitása elmulasztott. — Jóslata ezen bajnak elég kedvező; mert czélirányos orvoslás mellett nem a' legnehezebben gyógyul. — Gyógyítása ösztönlő, fanyar és erősítő szereket kíván, hogy ezek' munkálatánál fogva az ellengült bőr és sejtszövet összehuzódjék, 's rendes zsongját vissza nyerje. Ezen szerek' alkalmazása közönségesen akkint történik, hogy az azokba avatott ruhátskák a' szemhéjra szorgalmasan és soká rakassanak. Ha pedig ezen szereknek nem enged a' szemhéjiszam, nincs egyéb hátra, mint az ellágyult és gindárult bőr' egy részének kivágása. Ezen munkatétel épen úgy vitetik végbe, mint a' bőr' gindárságából támadt beszegélyben fűtebb (613. §.) előadók.

Kiszegély.

(Ectropium.)

618. §. A' kiszegély ellenkező hibát jelent a' beszegélylyel, és a' szemhéjszél' 's pillaporcz' kifelé történt

fordulatában áll. Ezen részek vagy a' szemhéjszél' egész kiterjedése szerint, vagy annak csak egy részében vannak kifordulva. Valahányszor ezen szemhiba mutatkozik, a' szemhéj' kifordult széle sem a' szemtekét nem éri, sem a' másik szemhéjjal össze nem ér: ilyenkor tehát a' szemhéjak' rése tökéletesen be nem csukathatik; melly tehetetlenség nyúlszemnek neveztetik, és némellykor kiszegély nélkül is előfordul. Minthogy a' kiszegélyben, valamint a' nyúlszemben is a' szem a' külbefolyások mostohaságának szüntelen ki vagyon téve, annak különbféle bajai következnek. A' szemteke' köthártyája t. i. a' külbefolyástól szüntelen izgattatván, vörös színt ölt, a' könnyek nagyobb mértékben választatnak el, a' szaruhártya homályos és foltos lesz, 's a' láttehetség lassankint elvész. A' kiszegélyben azonfölül a' kifordult szemhéj' köthártyája folyvást hasonló befolyásoktól izgattatván, megdagad, és húsanyos bujálkodásnak indul.

619. §. Néha az is megtörténik, hogy hasonló húsanyos bujálkodás, más okból eredvén, maga eszközlí a' szemhéj' kifordulását 's így kiszegélyt hoz elő. Ekkint szülemedett kiszegély bujálkodó vagy húsanyos kiszegélynek neveztetik. A' húsanyos bujálkodás halavány vörös, eleinte puha, síma, érzékeny, minden durvább tapintatra fájdalmas daganatot képez. A' daganat' területe a' szemhéj' egész fölületét elfoglalja, előrejárt vérzés után tetemesen megkisebbül, de hamar előbbi térimejét visszanyeri. Idővel a' levegő' hosszadalmas behatása miatt a' daganat setétebb vörös színt ölt, kemény, vagy épen szemcsés lesz, annyira, hogy a' legdurvább tapintásra sem vérzik többé.

620. §. Kiszegélynek, melly nem hozatik húsanyos bujálkodás által elő, gyakran a' szemhéjak' sebei szolgálhatnak alkalmul, mellyek állományvesztéssel járván, a' szemhéjak' külső színét megkurtítják. Sokszor ezen baj rossz indulatú genyedés által hozatik elő, melly a' szemhéj' külbőrét és sejtiszövetét megemészti. Ha pedig ezen okok a' szemhéj' egyenletes kisebbülését nemzik, nyúlszem támad kiszegély nélkül. — Az alsó szemhéjon néha akkint támad kiszegély, hogy a' szemhéjak' akár külső akár belső eresztékei akármí okból elrontatván, az alsó szemhéj önkint kifordul. — A' húsanyos kiszegély' okát jobbára előre járt takáros szemhéjlobokban kell keresni, mellyek hasonló bujálkodásra törekvő hajlamot igen szeretnek magok után hagyni.

621. §. A' beszegély' jóslata, melly a' szemhéj' kurtított külbőrével párosult, igen kétséges; mert ritkán vezet a' gyógyítás obajtott célra. Hasonló környülmények közt, valamint a' nyúlszemben is, melly kiszegély nélkül

fordul elő, csak kórpalástólólóg lehet a' beteg' súlyosabb alkalmatlanságait elfordítani. Szomorú a' jóslat az alsó szemhéj' kiszegélyében is, midőn a' szemhéj-eresztekek fekélyek által vannak elemésztve. Ha pedig a' beszegély a' szemhéj' belső színén bujálkodó húsanyos daganat által hozatott elő, kedvezőbb a' jóslat; mert a' bujálkodás szinte mindenkor szerencsésen elháríthatatik, 's így a' szemhéj rendes helyzetébe vissztér. De meg kell vallani, hogy ezen esetekben a' kórismétletekre nagy hajlandóság marad vissza.

622. §. A' kiszegély' azon neme, melly a' szemhéj' külbőre vesztéséből eredt, és annak külső színén heg-jegygyel nyilatkozik, kétféle gyógyítást enged, palástolót t. i. és gyökerest. A' palástoló orvoslás abban áll, hogy a' szemekre lágyító szerek gyakrabban alkalmaztatván, a' külbefolyásoktól származandó izgatás kisebbitessék, és a' látás, meddig lehet, fentartassék. A' kiszegély' gyökeres gyógyítására pedig különféle orvosok különféle bánásmódot ajánlottak. Ugy látszik, hogy ezen orvoslást, a' baj' különböző fokaiban, különféle módon kell végrehajtani. Hol t. i. a' külbőr' pusztulása csekély, és a' szemhéjköthártya tetemesen el van petyhüdve, ez utóbbiból egy darabot ollóval kivágni nem lesz czélelles. Mert ha ezen seb azután beheged, a' szemhéj' belső színe megkurtul, és így legalább némely esetekben a' szemhéjszel' rendes helyzetébe térend. Hol pedig a' kiszegély' kisebb foka mellett, a' szemhéjköthártya nem olly gindár, tanácsos a' szemhéj' külső színén egy metszést intézni, vagy az itt létező hegjegyet kiirtani. Ez megléven, a' kifordult szemhéjszel' rendes állásába visszahelyeztetven, addig alkalmas eszközökkel ezen helyzetben tartatik, míg a' szemhéj' külső színén széles hegjegy nem képlődött. Ezen kívánt helyzet' fentartására közönségesen ragasztó tapasz használtatik, de a' szemhéj' szélcibe két vagy három helyen beakasztott selyemszállal is el lehet érni ezen czélt.

623. §. Midőn a' kiszegély' ezen neme nagyobb mértékben fordul elő, úgy, hogy a' külbőr' tetemes veszte miatt a' szemhéjszel' szinte a' szemgödör' szélehez huzódik, újabb időkben T. Graefe után sokan a' szemhéjképlést (blepharoplastica) ajánlják. Ezen műleges elszármaztatását a' külbőrnek, a' szemhéjak' visszaállítására a' nyúl-szemben, sőt még azon esetben is ajánlják, midőn a' szemhéjak tökéletesen megemésztődtek. Az alsó szemhéj' visszaállítására az arcz' külbőre' származtatása kívántatik, ha pedig a' felső szemhéj' visszapótlása kívántatik, a' származtatás a' halánték-tájrol történik. Könnyen kiteszik, hogy a' szemhéjképlet, melly egyébiránt még csak

bolcsőjében letezük, mindenütt a' legbizonytalanabb ki-
menetellel intéztethetik.

624. §. Hol a' kiszegely' töökát a' szemhéj-ereszték
fekély vagy seb általi pusztulása teszi, a' behegedést kell
célirányos szerekekkel elősegíteni. Ha a' sebszelek kér-
gesek volnának, azokat előbb mindig be kellene metél-
getni. Azonkívül a' beszegely' mind ezen nemében, mind
abban, melly a' külbőr' megemésztődésén alapszik, a'
kifordult szemhéjköthártyát mindenkor tekintetbe kell
venni. Mert valahányszor ezen hártya, a' külbefolyások-
tól folyvást izgattatván, feldagad és bujálkodik: mind-
annyiszor a' gyógyítást ezen daganatnak akár etető sze-
rek, akár sebeszi eszközök általi elmellőzésevel kell el-
kezdeni.

625. §. A' húsanyos beszegelyben a' gyógyjavallat a'
bujálkodó daganat' eltávolztatását kívánja. De valamint
különbféle lehet a' dagadt köthártya' állapotja, úgy kü-
lönböznek az eszközök is, mellyek azon célhoz vezet-
nek. Midőn a' húsanyos daganat puha, érzékeny, és
könnyen vérzik, eleinte, kivált gyöngéd csecsemőknel, a'
mákonnyfestvény' egyszer vagy kétszeri alkalmazata javallat-
tatik naponkint. Ha a' daganat ennek nem enged, a' hi-
gany-készítmények' íralakbani használata szükséges. Hol
pedig ezen kenetek után sem enyészik a' bujálkodás, po-
kolkövet szükség alkalmazni. Midőn a' bujálkodó kö-
thártya kemény és érzéketlen daganatot képez, annak el-
mellőzésére mindenkor sebeszi eszközök kívántatnak. E'
végre a' húsanyos daganat vigyázva horoggal felfogatik,
és egy kevéssé huzosan tartatik; azután a' pillaporcztól
ollóval vagy késcsével elválasztatik, de úgy, hogy a'
pillaporcz meg ne sértessék. Lemetszetvén a' daganat,
a' szemhéj jobbára mindenkor rendes helyébe visszatér,
és annak belső színe csekély gyuladás és genyedés után
meggyógyul. De ha a' húsany' nagyobb részei maradtak
volna vissza, a' következő genyedést izgató szerekekkel
öregbíteni, és evvel mint eszközzel kellene a' hátrama-
radt részek' megemésztésére élni.

Szarusérv.

(Hernia corneae.)

626. §. Szarusérvnek azon szemhiba nevezetik,
mellyben a' szaruhártya' mellső lemezei megemésztetvén
és hiányozván, a' hátsó lemezek rendellenes helyzetbe

jőnek, és a' víznedv által előre kinyomatnak. Ezen hiba szürke, felig átlátszó és a' szaruhártyából kidudorodó hollyagocskát képez, melly néha kisebb borsószem nagyságyira növekedik. A' hollyagocska' kiterjedése mindinkább növekedvén, a' hollyag többnyire elpattan, 's ekkor a' víznedv kiürülvén, a' mellső szemcsarnok elenyészik, 's a' sérvhollyag lelohad. De nem sokára kiújul a' hollyag, ismét felemelkedik a' szaruhártya' fölületén, 's a' víznedv a' szem' csarnokait ismét helyreállítja.

627. §. A' szarusérv leggyakrabban szemgyuladások által hozatik elő, és ezek' folyamata alatt támad, midőn a' szaruhártyán fekélyek mutatkoznak, mellyek annak mellső lemezeit megemésztik. A' hátsó lemezek, mellyek ilyen esetekben megmaradnak, a' víznedv' nyomásának ellen nem állhatván, hollyagocska gyanánt előre nyújtának. De a' szaruhártya' átható fekélyei is adhatnak szarusérvre alkalmat, ha a' hátsó lemezek visszapótoltatván a' víznedv által kitolatnak. Végre a' szaruhártya' sebei is előhozhatják ezen szemhibát, ha annak mellső lemezeit érték. Azonban a' szarusérv mellett mindig figyelemmel kell lenni arra, ha az saját betegséget képez-e, vagy csak mint körjele fordul elő a' jelenlévő szemgyuladásnak.

628. §. A' szarusérv, melly gyuladásra következik, azon esetben, hol kis kiterjedésű, elég kedvező joslattal enged; mert ebből egy kis hegjegyen kívül, melly a' látást csak akkor akadályozza, midőn a' láta' általellenében vagon, nem szokott semmi rosz is visszamaradni. De a' tetemesb nagyságú sérvhollyag nagyobb hegjegyet hagy maga után. Azonkívül a' nagyobb hollyag mellett mindenkor lehet felni, hogy a' hollyag megfakadván, más szemhibák is támadnak. Mert valahányszor elpattanván a' hollyagocska a' víznedv kiürül, a' szivárványhártya a' szaruhártyához fekszik, 's vele gyakran összenő: honnét előheg, és a' láta' szükülete vagy idomtalansága, vagy épen összenövése következnek.

629. §. Ezen szemhiba' gyógyítására izgató és fanyar szerek kívántatnak, hogy ezek' használata mellett a' kitolt lemezek visszahuzódjanak, és mérékes, hegjegyet képlő gyuladás gerjesztessék. E' célra tehát szemkőből, kénsavas horgag- vagy olom-nemű szerekből készült szemvizek szüksegesek. Ha ezen szerek nem hoznak elég izgatást elő, a' sérvhollyagocskára naponkint egyszer vagy kétszer mákonyfestvény vagy Sydenham' hig mákonya alkalmaztatik. Hol a' szarusérv megátalkodott, és hosszadalmas tartású, nem lesz czelelleses etető szereket, különösen pokolkövet használatba venni.

Szivárványcsap.

(Staphyloma iridis.)

630. §. Szivárványcsapnak azon szemhiba nevezetik, mellyben a' szivárványhártya a' szaruhártya' nyílásán kitolulván, elfajul, és többé vissza nem tétethetik. Különbféle nagyságára és alakára nézve a' szivárványcsap több nevekkal jeleltetik. Ha a' csap nem nagyobb, mint egy légynek feje, légyfejnek (myocephalon) neveztetik; ha nagyobb, és alapteste széles, teteje lapos, bunkónak (clavus, hylon) mondatik. Ha pedig olly nagy a' szivárványcsap, hogy a' szemhéjak' résén is kitolamlik, almának (melon) hivatik. Megezik az is, hogy a' szivárványhártya nem egy, hanem több helyeken kiállván, apró gombocskákat képez: ezen esetben a' baj furtös szivárványcsapnak neveztetik. — Ezen szemhibában tehát egy vagy több göröngyök tapasztaltatnak, mellyek a' szaruhártya' fölületén kiállanak, és többnyire barna színűek. Ezen göröngyök a' szaruhártya' különféle helyeit foglalják el, eleinte gyakran egy kevéssé nőnek, azután pedig többé nem nagyobbulnak, 's kemények lesznek. A' csap' alteste körül a' szaruhártya meghomályosodik, és mintegy fehéres kört képez; a' láta pedig megszűkül, és azon hely felé széthúzódik, hol a' szivárványcsap létezik; sőt sokszor egészen becsukúlva tapasztaltatik.

631. A' szivárványcsap mindenkor sokáig tartott szivárványiszamból veszi eredetét. Mert valahányszor a' szivárványiszam helyre nem tétetik, a' szivárványhártya' kiiszamlott része mindenkor elfajul, és a' szaruhártyával összenővén, többé vissza nem tétethetik. Hogy pedig a' szivárványhártya kiiszamolhassék, a' szaruhártyán mindenkor nyílásnak kell jelen lenni. Efféle nyílások pedig különböző módokon hozatnak elő. Így gyakran fekélyek által furatik át a' szaruhártya, mellyeken annál könnyebben kiiszamlik a' szivárványhártya, mennél nagyobbak, és mennél alsóbb részét foglalják el a' szaruhártyának. Ha a' szaruhártya több helyeken kilyukad, mint a' takáros szemlobok' folyamata alatt szokott történni, a' szivárványhártya minden lyukakon kiiszamlik, és furtös csap fejjik ki. — A' fekélyeken kívül a' szaruhártya sértesek által is kilyukasztathatik, és pedig ezen sértesek vagy történetesek, vagy mülegesek: melly utóbbiak közül a' szaruhártyának hályog kivételben intézendő félholdmet-

szését legyen elég említenünk. Minthogy ezen esetben nagy a' szaruhártya' sebe, gyakran azon szivárványcsap képlődik, melly almának neveztetik.

632. §. Jóslatát ezen bajnak, mennyi a' csap' elmellőzését illeti, mindenkor kedvezőleg lehet alapítani. De azon helyen, hol a' csap támadott, mindenkor képtelenséget okozó hegjegy marad vissza, és pedig mennél nagyobb volt a' szivárványcsap, annál nagyobb szokott ezen hegjegy is lenni. A' szem' működését tekintvén, a' jóslatot a' láta' állapota föltetelezi; mert ha a' láta tetemesen szűkülve, vagy épen csukulva marad vissza, a' látás vagy igen elcsügged, vagy pedig egészen elenyészik. Ellenben ha a' láta' nyílása nagyobb mértékben fenmarad, a' szem' működése alig károsodik. A' fürtös szivárványcsapban soha sem lehet többé a' látást helyreállítani; sőt ezen esetben maga a' szem' alaka is tetemes károkat szenved.

633. §. A' szivárványcsap, melly saját betegséget képez, következőleg gyuladás nélkül van jelen, különféle gyógyítást kíván. Hol a' szem érdaganatokra nem mutat hajlamot, etető szerek szükségesek. Az el nem régült csapot tehát pokolkővel, a' megrögzöttet pedig dárdányvajjal kell megérinteni. Minekutána az etető szerek által előhozottot pörk levált volna, az etető szerek alkalmazatát addig kell ismétleni, míg minden kiállás el nem háritatik 's a' csap' helyén hegjegy nem képlődik. — A' szivárványcsap' azon eseteiben, hol a' köthártyán egyszer'smind visszdagos edények mutatkoznak, mind az egyszerű, mind a' fürtös csap' elmellőzése legbátorságosabban késsel eszközöltetik. A' csap t. i. alaptesténél lemetsetik, 's a' beteg úgy ápoltatik, mint a' hályog' kivétele után említettük.

ÖTÖDIK REND.

Hibás összefüggésen és összeálláson alapuló szemnyavalyák.

634. §. Az életműves részek' összefüggése kétféleképp távozik el a' rendszeres állapottól: rendtulossággal t. i. és hiányossággal. A' szem' életműves részei' hiányos összefüggéséből eredt bajokat már nagyobbbrészt főntebb adók elő, midőn a' folytonosság' felbeszakadásairól tevének említést: azért itt csak a' szemhéj- és szivárványhasadékról van hátra szolanunk. — Rendtulos összefüggésből következő kóralakok erednek: szemhéjhegedés, előheg, hátsó heg, és látacsukulás. A' folyó részek' rendellenes összeállása csak egy szembetegséget gerjeszt t. i. a' szempuhaságot.

Szemhéjhasadék.

(Coloboma palpebrarum.)

635. §. Ezen szemhiba alatt a' szemhéjak' egész állományán keresztül ható, és kerges szélű rész értetik. Ezen rész a' szemhéj' szélétől a' szemív felé, többé kevesbbé függőleges irányzatban, különbféle hosszaságra terjed. Mennél hosszabb ezen rész, és mennél inkább elállanak egymástól szélei, annál nagyobb képtelenséget hoz elő, és a' szem a' külbefolyások ellen annál kevesebbé oltalmaztatik. — A' felső szemhéj' hasadéka ritkább esetekben első képleti hibát képez, és az emberekkel együtt születik. Előrejárt sértések után pedig, ha a' sebszélek kelölőleg egybe nem foglaltatván, kergesek lesznek, ezen szemhiba jobbadán mind a' két szemhéjon tapasztaltatik.

636. §. A' jöslatot azon esetekben elég kedvezőleg lehet alapítani, hol nem nagy az életműves állomány' veszése, hol tehát a' hasadék nem igen széles részt képez. Ha pedig a' szemhéj' nagyobb része elveszett, semmi segélyre

sincs remény, hacsak a' szemhéjképletí művészet nem nyújthat némi javítást. — A' szemhéjhasadék azon esetekben, hol gyógyítását reménylhetni, következőleg orvosoltatik: a' rés' kerges szélei mindenek előtt ollóval elmetszetnek; a' sebszélek azután czélirányosan egybefoglaltatnak. Ezen egybefoglalás, minekutána a' vérzés hideg víz' alkalmazata által elállítatott, csomós varrással eszközöltetik. A' seb' különféle hosszasága szerint két vagy három kapocs kivántatik, de úgy, hogy azok' egyike a' szemhéjszélhez igen közel alkalmaztassék. A' következő ragasztó gyuladásnál fogva azután a' seb rövid idő mulva beheged.

Szivárványhasadék.

(Coloboma iridis.)

637. §. A' szivárványhártyának az alsó látaszéltől egész a' sugárkötéig terjedő részét T. Walther szerint szivárványhasadéknak nevezzük. Minthogy ezen hibában a' szivárványhártya' alsó része a' szemteke' függőleges metszetében hiányozik, a' láta egész a' csarnokok' fenekéig hosszabbulva tűnik elő. A' láta' felső része kellő boltozatu, de mozzatlan. A' szemteke' alsó fele, a' tökéletlenebb kifejlés miatt, nem elég domború szokott lenni. A' látás többnyire tompa ezen hiba mellett, 's a' szem azon szemgörcs' nemében szenved, melly szüntelen rezgő mozgásokkal nyilatkozik. — A' szivárványhasadék mindenütt együttszült bajt teszen, és T. Walther szerint akkor támad, midőn a' szivárványhártya' kifejlése tökéletlen, 's azért annak alsó része a' szem' közép vonalában nem egyesülhet. Ha a' szivárványhártya még inkább elmarad kifejlésében, egész szivárványhártya hiányozik elannyira, hogy alig lehet annak nyomát is észrevenni. — Önkint kitetszik: hogy mind a' szivárványhasadék, mind annak hiánya, a' szem' gyógyíthatlan hibáihoz tartozik.

Szemhéjhegedés.

(Anchyloblepharon).

638. § Szemhéjhegedés alatt a' szemhéjszélek' összenövését értjük. Néha csak egyik, néha pedig mind a' két szem ezen bajban szenved. Önkint kitetszik, hogy

ezen baj nemcsak nagy képtelenséget okoz, de a' bántódott szemet működésétől is megfosztja. Az összenövés' kiterjedése különféle. Néha a' szemhéjak egész hosszuk szerint összehegednek; de gyakrabban csak a' szemszegletekben, és pedig főleg a' külsőben tapasztaltatik összenövés. Az előbbi esetben a' szemhéjhegedés teljesnek, az utóbbiban részintesnek neveztetik. A' részintes szemhéjhegedésben a' látás többnyire nincs egészen elterülve. Maga az összenövés, kivált a' teljes szemhéjhegedésben kétfelékép történik: a' szemhéj t. i. vagy közvetlen és semmi közbenlévő test nélkül áll a' másikkal össze, vagy a' szemhéjszeleket álhártya foglalja együvé.

639. §. A' szemhéjhegedés sokszor más szemhibákkal, kivált szarufoltokkal és heghomályokkal áll szöveményben. De legnevezetesebb szöveménye ezen betegségnek a' szemhegedés, vagyis azon hiba, mellyben a' szemteke a' pillákkal van összenöve. Ezen szöveményt a' teljes szemhéjhegedés mellett a' fénysejtés' hiányából és abból lehet megismerni, hogy az összenőtt szemhéjak, ujjakkal megfogatván, a' szemtekétől nem huzathatnak el kellőleg, hanem itt-ott hozzá vannak ragadva. Azonkívül a' szemhéjak alatt lévő szemteke' mozgása akadályos és fájdalmas. — A' tökéletlen szemhéjhegedésben, a' nyílt öblön bebocsátott csontkutasznál fogva nemcsak a' szemhegedés' jelenlétét lehet megismerni, de magát az összenövés' helyét és területét is ki lehet nyomozni.

640. §. Szemhéjhegedés sokszor hosszadalmas hurutos és himlős, valamint ruhes szemhéjlobok után is támad, ha ezen gyuladások a' szemhéjszelek' felevődését és kifelékélyedését hozzák elő, 's a' betegek szemeiket sok ideig csukva tartják, úgy, hogy a' felevődött szemhéjszelek soká közérintetben maradnak. A' szemhéjak' égetett sebei, és helytelenül alkalmazott égető szerek után is támadhat szemhéjhegedés. De nem is új és szokatlan dolog, hogy ezen baj a' csecsemőkkel együtt szülessék, és első képleti hibát kepezzen.

641. §. Jóslata ezen betegségnek leginkább a' szemteke' állapotjától függ; mert ha a' láttehetség egyszer'smind valami más okból hibás, vagy ha a' szemteke valami életműves képtelenség által el van idomtalánítva, minden gyógyítást abban kell hagyni, nehogy vagy siker nélkül intéztessék, vagy az eltakart szemhiba felfedeztetvén, még nagyobb idomtalanság idéztessék elő. Minthogy pedig a' részintes szemhéjhegedésben a' szemteke' állapotját jobban ki lehet nyomozni, ebben a' jóslat is bizonyosabb, mint a' teljes szemhéjhegedésben. Ha tehát a' részintes szemhéjhegedésben a' vizsgálatból kitetszik,

hogy a' szemteke egészséges állapotban legyen, a' gyógyulást teljes reménnyel lehet előre mondani. A' teljes szemhéjhegedésben hihető valamennyire a' jó kimenetel, ha a' tapintásra a' szemteke elég domborúnak tapasztaltatik; ha összeállása sem igen kemény, sem igen puha; ha fölülete egyenletes, nem göröngyös; szóval, ha a' szemtekében semmi anyagos változás fel nem fedeztethetik, és világos fénysejtés van jelen. Ellenkező esetben nyilvános dolog, hogy a' szemhéjhegedés' gyógyításával semmit nem nyer a' beteg.

642. §. Hol a' szemhéjhegedés gyógyítása javallva van, az összenőtt részeket ügyes kézi segítséggel egymástól ismét el kell választani. A' munkatétel, mellyel ezen elválasztás eszközöltetik, különféle a' szemhéjhegedés' különbsége szerint. — Ha a' szemhéjak tökéletesen össze vannak hegedve, és közvetlen az összenövés, a' belső szemszegletnél késcsével egy kis lyukat kell készíteni, de nagyon mérsékelt kézzel, hogy a' szemteke egyszersmind meg ne sértessék. A' lyukon aztán egy vékony de barázdás kutasz bocsáttatik be egész a' külső szemszegletig. Ennek barázdájába azután egy hegyes késcse alkalmaztatik, mellyel a' szemhéjak egymástól elválasztatnak, vigyázva, hogy a' pillaporczok meg ne sértessenek. — Midőn a' szemhéjhegedés közvetlen ugyan, de csak részintes, a' munkatétel ugyanazon módon végeztetik, csak avval a' különbséggel, hogy a' belső szemszegletnél valami új lyukat készíteni nem szükséges, hanem a' kinyílt öblön kell azonnal a' barázdás kutaszt és késcsét bevezetni.

643. §. A' szemhéjhegedés, mellyben az összenövés álhártya által hozatik elő, valamivel különböző műtételt kíván. Ha teljes ezen szemhéjhegedés, a' belső szemszegletnél a' főntebb említett módon lyukacska készítessek, mellyen a' barázdás kutasz bevezettetvén, az álhártya késcsével előbb a' felső-szemhéjtől választassék el. Azután az álhártya fogócskával felfogatván, olloval az alsó szemhéjtől is elmetsetik. Ha a' közvetett összenövés csak részintes, a' munkatétel ugyanezen móddal vitetik végbe, csak azon különbséggel, hogy a' szemhéjszelek közt úgy is találhatván nyílás, a' fent említett lyuk készítése nem szükséges.

644. §. Ha a' szemhéjhegedés szemhegedéssel áll szöveményben, a' szemhéjak egymástól elválasztatván, a' szemtekétől is oldassanak el. Bevégezvén a' szemhéjhegedés' műtételt, az új összenövés' elfordítására kettős javallatnak szükség eleget tenni. Az első azt kívánja, hogy a' szemhéjszelek, mennél tovább lehet, közérintetbe ne jöjjenek; a' másik 'pedig a' sebszölek' mentüelölbbi be-

hegesztésére céloz. — A' szemhéjak' közérintete' elfordítására szükséges, hogy a' beteg legalább huszonnégy óráig a' műtétel után szeméit folyvást nyitva tartsa. Azért a' műtételt hosszas és nyugalmas álommal végzett éj után tanácsos vegrehajtani, hogy a' beteg annál könnyebben és több ideig magát az álomtól tartóztathassa. A' szemhéjszélek' hamar kergesítésére, kiszárító és hegesztő szerek' alkalmazata szükséges. E' végből lepárolt rózsavíz, ólomczet' pazar adagával, vagy készítményes horgaggal vagy ólomcukorral készült irok a' sebes szemhéjszélekre szorgalmasan alkalmaztassanak.

Szemhegedés.

(Symblepharon).

645. §. Ezen nevezet alatt a' szemtekének szemhéjakkali összenövését értjük. A' szemteke vagy mind a' ket, vagy csak egyik szemhéjjal szokott összehegedni. Az összenövés kiterjedése majd nagyobb majd kisebb. Helye is különbözik az összenövésnek; mert némelykor a' túlköthártya van a' szemhéjjal egybehegedve; néha pedig a' szaruköthártya nőtt a' szemhéj' belső színéhez. Az összenövés' módja kétféle lehet: t. i. közvetett, melly nyirkos szelemenek és nyalábocskák által eszközöltetik, és közvetlen, midőn a' szemteke és pillák közt semmi közbevetett test nem találtatik. De akárminő legyen az összenövés' módja, a' szem' állapota mindenkor különféle a' szemhegedésben. Ritka esetekben a' szemtekének a' hegedésnél egyéb baja nincsen; de többször, kivált ha a' szaruköthártya van a' szemhéjakhoz ragadva, a' szem' részei átlátszékenységükre és alakukra nézve különféle rendellenességeket terjesztenek elő. Ezen rendellenességeket azon esetekben, hol ezen betegség szemhéjhegedéssel van egybekapcsolva, nehéz megismerni, és csak néha tapintati (341. §.) jelekből lehet azokat gyanítani.

646. §. A' szemhegedés majdnem ugyanazon okok által hozatik elő, mint a' szemhéjhegedés. A' többi között t. i. különösen olyan szemgyuladások által okozatik, mellyek mind a' szemteke', mind a' szemhéjak' belső színe' felevődésével és genyedésével járnak. Ezen szemgyuladásokhoz azokat kell kiváltképen számítani, mellyek oltott mész, villó, ásványsavak, égő puszkapor által gerjesztetnek. Az is megesik, hogy a' szemhegedés mint együttszült baj fordul elő.

647. §. Jóslata ezen bajnak azon esetben igen kétséges, midőn szemhéjhegedéssel van szöveményben; mert a' szemteke' állapotját a' műtétel előtt soha sem lehet pontosan meghatározni. Midőn a' szemhegedés szövemény nélkül fordul elő, a' jóslatot akár jó akár rossz kimenetre nagyobb hihetőséggel lehet megállapítani. Legkedvezőbb a' jóslat akkor, midőn csak a' túlköthártya van összenöve, a' szaruhártya pedig egészséges állapotban van; mert ilyen esetekben jobbra a' szemnek mind alakja, mind működése helyreállíthatatik; jollehet mindenkor új összenövéstől lehet tartani, melyet a' hegedésre törekvő hajlam miatt igen nehéz elfordítani. Ellenben ha a' szaruhártya is összenövésben van, a' szem' alakát ugyan javítani lehet, de a' látást helyreállítani alig lehetséges; mert ezen esetben közönségesen a' szaruhártyán hegjegyek maradnak vissza. Különbözik a' jóslat az összenövés' kiterjedésére és módjára nézve is; mert hol közvetlen az összenövés és nagy kiterjedésű, ott jobbra ismételt elválasztások után is új összehegedés következik.

648. §. A' szemhegedés' gyógyítása az összenőtt részek' elválasztását kívánja. Ezen munkatétel pedig az összenövés' módjára nézve különbözik. Közvetlen összenövésben az orvos bal kezével az összenőtt szemhéjat a' pillaszóróknél és a' szemhéj' szelénél fogva megfogja 's a' szemtekétől elhúzza, a' beteg azonban szemének olly irányzatot ad, hogy az összenőtt részek feszüljenek. — Azután az orvos jobb kezével az összenövés' közepén egy késcsével a' szemteke és pilla közt vágást tesz, de vigyázva, nehogy egyik vagy másik az említett részek közül megsértessék. Ezen vágásba egy vékony, kétélű, de tompa hegyű késcsékét vezet be, mellyel mindkét felül a' szemtekét a' szemhéjtől elválasztja. — A' közvetett összenövésben következőleg vitetik végre a' műtétel: minnekutána a' szemhéj' elhúzása, 's a' szem' alkalmas állása által a' nyirk-szelemenek kellő feszülésbe hozattak, ezen nyirk-szálak a' szemhéjtől késcsével elválasztatnak, 's azután csipeszszel egyenkint felfogatván, a' szemtekétől is elmetszetnek.

649. §. A' műtétel után a' vérzés hideg vízzel állítatik el. Azután az új összenövés elfordítására részint a' szem' gyakor mozgatását kell ajánlani, részint azon szereket szorgalmasan használni, mellyeket az előbbeni cikkelyben javallánk. De mind a' mellett megis neha ismét kiújul az összenövés, 's a' műtételt ismételni szükséges. — Régenten hasonló összenövés' elfordítására a' műtétel után a' szemhéj és szemteke közé egy igen vékony lemez'

alkalmazását ajánlották, melyet legfinomabb bőrből, vászonból, viaszból vagy ólomból készítettek, félholdképűleg vagy műleges szem' alakára kimetszettek, azután mondola- vagy más hasonló olajba avatva az elválasztott részek közé bocsátották. Némelyek hasonló lemez helyett igen finom és puha tépetet használtak. De mindezen szerek által az összenövés' veszedelme el nem hárítatik; sőt mint idegen testek által a' szem annyira izgattatik, hogy hacsak hamar ki nem vetetnek, súlyos szemgyuladásra szolgálnak alkalmul.

Előheg.

(*Synechia anterior*).

650. §. A' szivárványhártyának szaruhártyávali összenövése előhegnek neveztetik. A' szivárványhártya' majd kisebb majd nagyobb része van a' szaruhártyával összenöve; de a' mennyire ezen összenövés kiterjed, annyira a' szaruhártya homályos és hegjegyes szokott lenni. Ha a' szaruhártya' állománya azon helyen, hol a' szivárványhártyával összenőtt, és hegjeggyel jelezkedik, nagyobb részt megemésztődött, a' homályos hely lapos fölületet mutat. Hol pedig a' szivárványhártyávali összenövésen kívül, a' szaruhártya' mellső lemezei vannak megemésztve, a' hegedés' helyén csapos kinövés tapasztaltatik. Az előheg legbátorságosabban esmértezik meg, ha a' szemteke ferde irányzatban és minden oldalról megvizsgáltatik; mert a' szem' oldalas fekvésében a' szaruhártyával összenőtt szivárványhártya könnyen szembe tűnik. Mészze kiterjedő előheg által sokszor látacsukulat hozatik elő; hol pedig a' látás fenmarad, és nincs az összenövésbe foglalva, ott szűkülve és az összenövés' helye felé terpedve találtatik. A' látás ezen bajban, ha a' látás is összenőtt és hiányozik, tökéletesen elenyészik; valamint hiányos a' látás akkor is, midőn a' látást homály vagy hegjegy, melylyel a' szaruhártya jelezkedik, borítja el. Hol ellenben a' látás, bármi szűkült és képtelen legyen is, ki van nyilván, és szaruhomály által el nem rejtetik, a' láttehetség különbséfe fokban divatlik.

651. §. Előhegre mindenkor valamely előrejárt szemgyuladás ad alkalmat. Azon szemgyuladások által leggyakrabban hozatik elő ezen hiba, melylyek a' szaruhártya' beható fekélyeivel járnak. — Jöslata ezen bajnak a' képtelenséget, melylyet okoz, tekintve, mindenkor igen szo-

morú; mert a' szivárványhártyát a' szaruhártyától, melylyel össze van hegedve, el nem lehet választani. Melly műtétel e' célra javalltatott, hogy t. i. a' szivárványhártya a' szaruhártyán bevezetett hályogtóvel vagy késsel összenövésétől elválasztassek, nem ajánlható; mert nemcsak siker nélkül intézetenek, de az erőszakos behatás által veszélyt is okozna, 's a' szem' tetemes gyuladására adna alkalmat. A' szem' működését tekintvén nem mindenütt gyászos az előremondás; mert némellykor a' látás elég jó állapotban fenmarad, 's ha ugyan eltörültetett, gyakran műleges láta-készítés által szerencsésen helyreállíthatik.

Hátsóheg.

(Synechia posterior).

652. §. A' szivárványhártyának a' mellső lencsetokkali összenövése, hátsó hegnek nevezetik. Ezen összenövés többnyire a' látába és hátsó szemcsarnokba kiuzadt nyirk által hozatik elő; 's valamint ezen nyirk különféle mennyiségben van kiuzadva, úgy a' hátsó heg is különféle fokban mutatkozik. A' betegség' kisebb fokában, a' láttehetség' csüggedésén kívül, a' láta szegletes és terpedt alakot mutat, a' szivárványhártya restebben vagy épen nem mozdul. Midőn ilyen esetben a' szem domború 's a' tárgyakat tetemesen nagyító üveggel vizsgálják, a' látában igen finom fehéres vagy barna színű nyirk-szalacskák mutatkoznak. — A' betegség' nagyobb fokában ezen nyirk-szalak pusztá szemmel is világosan megkülönböztetnek, és a' láta egyszer'smind szegletesebb és szűkebb ezen esetben, a' szivárványhártya azonkívül egészen mozgatlan, a' láttehetség pedig tetemesb mértékben csüggedve tapasztaltatik. Az is megesik, hogy a' hegedt nyirk olly nagy mennyiségben gyulik össze a' hátsó csarnokba, hogy a' láta egészen betömve és elzárta tűvén elő, a' látás tökéletesen száműzessék; de akkor ezen hiba már nem hátsóhegnek, hanem látacsukúlatnak nevezetik.

653. §. Minden súlyosabb szemgyuladás, melly egész a' szivárványhártyáig kiterjed, hátsó heget hozhat elő, ha nem tökéletes eloszlással, hanem nyirk-kiuzadással végződik. De még könnyebben támad ezen nyavalya akkor, midőn a' szivárványhártyában magában van feszke és gócza a' gyuladásnak, 's ha vagy épen nem, vagy későn és fonakul gyógyítatik. A' szivárványhártya' különemű gyuladásai legnagyobb hajlamat mutatnak nyirk-ki-

izzadásra, millyen a' köszvényes és bujasenyves szivárványlob; azért ezek után a' hátsóheg leggyakrabban tapasztaltatik.

654. §. Ezen szemhiba' jóslatában a' baj' fokát 's tartását, a' beteg életidejét és alkotmányát fő tekintetre kell méltányolni. Ha a' látát reczeképűleg bevonó 's a' látást tetemesen csüggesztő nyirk nagyobb monnyiségben fordul elő gyenge, senyves, és haladt korú egymikben; és ha a' hátsó heg régóta tart: csak alig lehet valami javulást reményleni; mert a' látás ilyenkor mindig ködös és a' nagyobb tárgyakra korlátolt szokott maradni. Ellenben hol a' baj hevenyében támadott, hol a' látást nagy mértékben nem csüggeszti, azonfölül a' beteg nedvei dicséretes állapotúak, 's életideje sem igen haladt: gyakran a' hegedt nyirk tökéletes eloszlása 's a' látás' óhajtott helyreállítása következik. De azt is meg kell jegyezni, hogy a' legszerencsésb esetekben is csak igen lassan szokott a' javulás előre haladni.

655. §. A' hátsó heg gyógyítására eloszlató 's a' hegedt nyirk felszivatását elősegítő szerek kívántatnak. Hogy pedig ezen gyógyszerek annál nagyobb foganattal munkálódjanak, azokat mind külső- mind belsőképen kell alkalmazni. Belső használatra az édes higany minden egyéb oszlató szereknél hatósabb. Magára a' szemre pedig vörös higag 's más effele érczkészítmények íralakban alkalmaztatnak. Mellekes szerűl a' halántéktájékba haszonnal szürke higany-ír is dörzsöltethetik be. Hogy pedig a' hegedt nyirk-szalacsák elszakadozzanak 's így könnyebben felszivassanak, a' szembe beléndek- vagy nadragulyavonat'olvasztekát kell cseppenteni, melly a' szivárványhártyát összehúzóadásra készítse. Ugyanezen okból a' mondott vonatok a' másító irokhoz is haszonnal elegetnek.

Látacsukulat.

(Atresia pupillae).

656. §: Valahányszor a' láta elenyészik 's a' világságnak átjárhatlanná lesz, a' baj látacsukulásnak vagy látaösszenövésnek neveztetik. Már főntebb (650. §.) említők, hogy a' látacsukulás néha messzeterjedő előheg által okoztatik. De sokszor előheg nélkül is tapasztaltatik láta-enyészet, melly közvetlenre és közvetettre különböztetik. Közvetlen látacsukulat akkor támad, midőn a'

szivárványhártya legnagyobb kiterülésében lévén, ennek látai széle egymással összeér 's összeheged úgy, hogy a' látának semmi nyílása sem marad. Közvetett látacsukúlat pedig kiizzadt nyirk által teteleztetik föl, melly a' láta' nyílását kitömi. Valamint a' környülmények, mellyek közt a' látacsukulás közvetve kap létre, különböznek: úgy a' látát is majd csupa kiizzadt nyirk tölti ki, majd ennek szálacskái közé geny- vagy hegedt vér-részecskék is telepednek. Az efféle látacsukúlatokat a' régiak, elég helytelenül, álhályogoknak nevezték, és a' kiizzadt anyag' különbsége szerint nyirkos, genyes és véres álhályogokra osztották.

657. §. Hol közvetlen a' látaösszenövés, a' szivárványhártya' színe mindenkor el van változva; mert zöldes vagy sárgazöldes színt mutat; a' láta tökéletesen hiányozik, 's a' láttehetség egészen el van enyészve: csak fénysejtés szokott legtöbb esetekben fenmaradni. A' közvetett látacsukúlatban a' szivárványhártya hasonlólag zöldes vagy sárga színt mutat; sőt neha elváltozott alkatot is tüntet elő. A' láta elveszti minden mozgékonyágát, nyílása kitöltve 's tetemesen szűkülve, alaka pedig különbözőféleképp szegletesnek tapasztaltatik. Ha a' láta nyirk-szöveggel van kitömve: fehéres; ha pedig a' nyirk-szálacskák közé geny- vagy hegedt vér-részecskék is fonatkoztak: sárgás vagy vöröses színt mutat. A' láttehetség a' közvetett látacsukúlatban is egészen hiányozik, de a' fénysejtés itt is gyakran fenmarad. De neha a' fénysejtés is tökéletesen száműzetvén, a' szivárványhártya előre nyomtatva tapasztaltatik, 's némelly helyeken szinte átlátszik 's zsinórokba sodrott rostokat terjeszt elő. Mindezen jelek a' hátsó csarnokban létező nyirk' nagy mennyiségére, 's a' szőlőhártya' festéke' hiányára mutatnak.

658. §. Az eddig említett látacsukúlatokon kívül, mellyeket méltán a' láta' valóságos öszenövésének lehet nevezni, van még egy önkényleg úgy nevezett látacsukúlat is. Efféle állátacsukúlatnak azon szemhiha mondatik, mellyben a' láta akár rendes akár rendellenes állapotban megvan ugyan, de valamelly szaruhártya' hibája által úgy elrejtetik, hogy nem látszik, 's a' látás is elenyészik. Megesik ez némellykor, midőn a' szaruhártyán szélesen kiterjedő hegjegy vagy fehér hályog épen a' láta' általellenében tanyázik, és azt, jöllehet rendes állapotban vagyon, elborítja. Az előhegben is, és a' részintes szarucsapban a' látát, melly ezen esetben terpedt és jobbra szürkült szokott lenni, szaru-folt vagy fehérhályog takarja el; innét a' láta ezen hibák mellet is hiányozni látszik. Az állátacsukúlatást igen eleven fénysejtés' jelenlé-

téből, vagy talán a' nagyobb tárgyak' megkülönböztetéséből is és abból lehet megesmérni, hogy a' láta, ha a' szem minden állásában gondosan megvizsgáltatik, vagy még inkább, ha a' szembe valamely bodító szer cseppentetik, szembe tűnik.

659. §. Minden látacsukúlat előrejárt szemgyuladásból veszi eredetét. De a' gyuladás' különböző természete, széke és hevése teszi, hogy a' látacsukúlat különféle küleményben hozassék elő, 's más különféle hibáktól kísértessék. Az állatacsukúlat szarulob, enyhébb vagy hevesebb kötlob után következik, ha azok széles nagy szaru - hegygyeket, széles fehér hályogokat, mellyek a' látát elborítják, hagynak magok után. Hasonló szaruhomályok, az összeszorult és szegletes látát eltakarván, akkor is látacsukúlást okoznak, midőn a' szaruhártya' beható fekélyei vagy sebei után szivárványiszam és ebből előheg támad. Valóságos látacsukúlat pedig akkor szöveményes előheggel, vagy inkább akkor hozatik elő emez által, midőn a' szivárvány - és szaruhártya közti összenövés ezen hárták' közepét foglalja el, vagy szélesen kiterjed. De ezen valóságos látacsukúlat sokkal gyakrabban olyan gyuladásoknak következelme, mellyek magában a' szivárványhártyában fészkülnek és eloszlásba nem végződnek. És pedig a' különneű szivárványlobok, ha látacsukúlást okoznak, azt kiizzadt nyirk által teszik, innét közvetett látacsukúlást szulnek; a' gyulasztó szivárványlobok pedig a' látacsukulás' minden nemeit előhozhatják. Mert ugyan a' gyulasztó szivárványlobok a' látát néha nyirkkal töltik ki, de sokszor azon látaösszenövésekre is szolgálnak alkalmul, mellyek régenten genyes és véres álhályogoknak nevezettek. Sőt ha a' gyulasztó szivárványlob' folyamata alatt a' szivárványhártya legnagyobb kiterjedésébe jó, a' láta közvetlen összenövését is okozhatja. — A' valóságos látacsukúlattal, ha a' jéglenese műtéttel el nem távoztatott, gyakran hályog is tapasztaltathatik. Sőt ha a' gyuladás nagy hevésséggel dult, a' szőlőhártya' festéke is elvesz, és szinte az egész hátsó csarnok nyirkkal telik meg.

660. §. A' látacsukúlat' jóslata majd csaknem olly bizonytalan, mint a' legeslegkétesebb szemnyavalyáké, mert a' láta' összenövésén kívül sokszor más életműzeti bajok is vannak jelen, mellyek gyászos és örökös vakságot okoznak 's minden orvoslást hiúvá tesznek. Hol a' látás' helyreállítása lehető, ott minden segélyt csak a' műleges látukészítéstől lehet reményleni. De mi igen kétes ezen műtetel' kimenetele, csak abból is kiviláglik, hogy a' szemészek szinte számtalan módokat és legkülönb-

félebb eszközöket ajánlanak a' műleges látá'készítésére. De nem is nehéz annak okát feltalálni, hogy ezen műtéttel olly ritka esetben vezet az ohajtott célhoz. Mert a' szem, mellyen műleges látát kell készíteni, már előre járt nyavalyák által károkat szenvedett; innét annak nemcsak életműzetsége hibás, de erőbeli viszonyai is beteges állapotba vettettek. Hogy tehát ezen műtétel kivánt kimenetellel végeztethessenek, számos feltételek kivántatnak, mellyeket csak ritka egymikben találhatni együtt.

661. §. Ezen feltételekhez tartozik mindenek előtt a' fény' eleven sejtése, bizonyos jeléül annak: hogy a' szem' belső részeiben semmi hiba sem rejtezik, melly a' látást lehetetlenné tenné. Megkivántatik azután, hogy a' szaruhártya' elég nagy része (legalább egy negyede) átlátszó és egészséges légyen, mellyen a' szükséges munkatétel végrehajthatassek, 's az újolag készitendő látá'hoz fénysugarak hathassanak. Továbbá szükséges, hogy a' mellső szemcsarnok' egy része ép legyen, es a' szivárványhártya' azon része, melly a' szaruhártyához nőve nincsen, mind alkatára, mind színére nézve, kivált kisebbik körében, az egészséges szivárványhártyának megfelelően. Mert ha a' szivárványhártya nemelly helyeken átlátszik, 's rostjai nyalábocskákat képeznek, nyilvánosan kitetszik, hogy a' hátsó szemcsarnokban nagyobb mennyiségű nyirk vagyon, mint hogy a' műtétel jó kimenetellel intéztethetnek.

662. §. De hamindjárt mindezen feltételek kedveznek is a' látás' helyreállításának, a' műtétel' kimenetele mégis különbféle szokott lenni. Legnagyobb mertekben helyreállithatni a' látást azon esetben, midőn a' szaruhártya' közepén, vagy belső szemszeglet felé lehet műleges látát készíteni, és midőn a' jeglencse átlátszó 's egészséges állapotban vagyon. — Ha pedig csak a' külső szemszeglet felé vagy épen a' szaruhártya' felső részén lehet látát nyitni, a' látás csak kisebb mertekben állithatik helyre. Tökeletlen a' műtétel kimenetele akkor is, midőn a' jeglencse már ezelőtt elveszett, vagy a' műtétel közben elmellőztetett. Azonkívül nem igen kedvezőnek tartják a' műtétel' kimenetelet, midőn a' beteg másik szemével jól lát; mert a' műleges látá ritkán készíthetvén azon a' helyen, hol a' természetes látá lenni szokott, könnyen kitetszik, hogy széthajolván a' szemek' tengelyei, zavarodott és kettős látásnak kell keletkezni.

663. §. Maga a' látaképlet, vagyis a' műleges látá' készítése különbféle módon és sokféle, 's szinte végzetlenül módosított eszközökkel intéztetik. Kivált mai

időben különös szenvedély uralkodik a' szemészek között, ezen műtételt más és más módon végrehajtani. Innét történt, hogy a' legszámosabb, részint hasznos, részint fonák találmányok bocsáttatnának közre. De a' hány módjai kigondoltatnak a' műleges látakészítésnek, mindannyan három fő nemre hozhatnák vissza. — Az első és legrégibb látaképlet' módja a' szivárványmetszés (corectomia iridotomia), mellynek létalapja a' szivárványhártya' bemetszésében áll. A' második látakészítés' neme szivárványcsonkításnak (corectomia, iridectomia) neveztetik, melly akkint intéztetik, hogy a' szivárványhártyából egy darab kivágassék. A' harmadik mód végre szivárványoldásnak (coredialysis, iridodialysis) mondatik, és a' szivárványhártyának sugárkötőtől elválosztásában áll. Hosszú és fölesleg lenne ezen látaképlet' minden módjait kimerítőleg leírni; azért azoknak csak főbb módosításait adandjuk elő.

664. §. A' szivárványmetszés több módosításoknak van alávetve, mellyek részint a' hártyát, mellyen az eszköz bevezettetik, részint a' módot illetik, mellyel a' metszés történik. A' szemhártyára nézve, mellyen az eszköz bevezettetik, azon különbség fordul elő, hogy majd a' tülk- majd a' szaruhártyán által vitetik vágbe a' műtétel. A' legelső látaképletet a' tülkhártyán keresztül Cheselden angol 1728-ban kis egyélű késsel vitte véghöz. Ezen szerzője után a' látaképletnek azon kis vékony kés, mint a' hályog' lenyomásában, a' tülkhártyán vezettedik be, és azonnal a' szivárványhártyán keresztül a' mellső szemcsarnokba mozdítatik. A' mellső szemcsarnokban az eszköz a' belső szemszeglet felé és úgy igazítatik, hogy éle a' szivárványhártya felé álljon. Ekkor az eszközzel visszahuzólag a' belső szemszeglettől a' külső felé a' szivárványhártya vizirányosan bemetszetik, úgy, hogy ezen hártyán nyílás vagyis műleges láta maradjon vissza.

665. §. Ezen műtevés' módját, melly ritka jó kimenetele miatt szinte feledékenységbe hanyatlott, T. Adams támasztá fel ismét, ki hasonló, keskeny lemezzel, ketelű hegygyel, háttal és éllel ellátott késcsét használ. Ezen késcske hátranéző éllel a' tülkhártyán bebocsáttatván, a' szivárványhártyán keresztül a' mellső szemcsarnokba vezettedik, és a' belső szemszeglet felé előre mozdítatik. Azután a' kés visszahuzatván, a' szivárványhártyán vizirányos metszés intéztetik, és egyszer'smind a' jeglencse is minden esetben, akár átlátszó legyen, akár nem, felosztatik, és annak nem sokára felszivandó reszecskei az összenövés' elfordítására, a' seb' szé-

lei közé helyeztetnek. Hogyha a' látacsukulat elrögült bajt képez, és a' metszés után nem távoznak el egymástól a' sebszélek, azokat az említett szerző' javallata szerint a' késecske' hegyével izgatni kell, mert így, úgymond, kevés napok múlva nyílás fog készülni. T. Baratta a' szivárványmetszést ugyan a' tülkhártyán által, de gerelyképű tüvel végezi, mellyel a' szivárványhártyát előbb függőleges, azután vízirányos irányzatban átmetszi, úgy, hogy a' metszések egyenes szegletet képezzenek. Embden és Onsenoort is a' tülkhártyán bebocsátott eszközökkel teszik meg a' szivárványmetszést; de azután a' szivárványhártyán készült seb' egyik szelét kihúzzák és a' tülkhártya' sebébe bezárják. Ezen módosítása a' szivárványmetszésnek, szivárvány' zár-metszésének (iridotoenclisis) neveztetik.

666. §. A' szivárványmetszést legelőször Heurmann vitte véghez a' szaruhártyán keresztül, ki a' szaruhártyát gerelykével átszúrván, ugyanezen eszközzel a' szivárványt is átlukasztotta, és ennek sebet aztán elég nagyra tágitotta. Guerin a' szaruhártya' alsó felén nagy metszést készített, mellyen aztán a' mellső szemcsarnokba egy késcsét vezetett, és a' szivárványhártyán keresztképű metszést készített. Janin előbb a' szaruhártyát, mint a' hályog' kivételében szokás, fölnyitotta, azután a' szivárványhártyát a' belső szemszeglet felé olloval függőleges irányzatban átvágta, és a' jégencsét is tokostul együtt kivette. Flajani a' szaruhártyán ketélű tűt bocsát be, 's a' szivárványhártyán kereszties metszést intéz. Maunoir a' szaruhártya' elegendő nagy félhold metszésén egy kis sajátságos ollót vezet be, mellynek egyik szárát a' szivárványhártyán keresztül a' hátsó szemcsarnokba bocsátja, azután a' szivárványhártyán V képű metszést készít, úgy, hogy a' V szeglete a' szivárványhártya' közepének van fordítva. Velemenye szerint a' ki metszett karely azon sugárképű rostoknál fogva, mellyeket ezen hártyában feltesz, összetekeredik 's összezsugorodik, és így a' szivárványhártyán láta képlődik. Langen! eck azon kesecskét, mellyel Adams el, a' szaruhártyán viszi be, és a' szivárványhártyán a' belső szemszeglettől a' külső felé vízirányos metszést készít. Weller a' szaruhártyán a' hályogkés' hegyével készít sebet, mellyen kajmacsos tűt bocsát be, mellyel előbb a' szivárványhártyát függőleges irányzatban felhasítja, azután a' jégencsét tengelye körül megfordítja, 's a' szivárványhártya' sebébe vonja. Benedict a' szaruhártya' seben kesecskét hocsát be, mellyel a' szivárványhártyát bemetszi, 's a' seb' külső ajkát a' szaruhár-

tya' sebébe húzza; következéleg szivárvány - zár - metszést intéz.

667. §. A' látaképlet' második neme, jöllehet azt némelyek a' tülkhártyán által is javallják végrehajtani, csak alig intéztetik máskép, mint a' szaruhártyán által. A' szivárványcsonkítást T. Wenzel legelső hajtotta végre 1780. eszt. Ő a' szaruhártyán szokott módon felholdképű metszést készített; de midőn a' kést a' mellső szemcsarnokon átvezetné, annak hegyét a' szivárványhártyán keresztül szurta, 's azt azután a' hátsó szemcsarnokban tovább vezetvén, ismét a' mellső csarnokba szurta által. Egy úttal tehát, midőn a' szaruhártya' felholdmetszését intézte, a' szivárványhártyán is hasonló de kisebb metszést készített. Az ekkint felmetszet részét a' szivárványhártyának azután ollóval elvágta 's így szinte gömbölyű látát képlett, mellyen mindjárt a' hályogot is, ha volt jelen, kivette.

668. §. Ezen műtétel' neme is különbféle módosításokat szenvedett. Sabatier elkészítvén a' szaruhártya' felholdmetszését, a' bemetszett karélyt egy segéd által, Daviel' kanálával felemeltette, maga pedig azalatt a' szivárványhártya' közép részét fogócskával kihuzta, és ollóval elvágta. Forlenze is szinte ezen módon vág ki a' szivárványhártyából egy darabot, de az újlag készült látán egyszer'smind a' jég lensét is mindenkor kivessi. Demours a' szaruhártya' felmetszése után a' szivárványhártyából ollóval, mellynek egyik szárát a' szivárványhártyán keresztül egész az üvegtestbe bedöfi, két vágással metsz ki egy darabot a' szemteke' felső felében, közel a' tülkhártyához. Arnemann a' szivárványhártyán görbe ollóval szinte gömbölyű nyílást készít. Mulder pedig azt javallja, hogy a' szivárványhártyán előbb kereszties metszés készítessek, azután pedig annak négy karélyai, mellyek a' metszés által képeltettek, vágassanak el.

669. §. A' szivárványcsonkítás' eddig említett módjai, mint azok' vizsgálata mutatja, csak akkor eszközölhetők, midőn a' szaruhártya' állapotja nagy metszést enged készíteni. De sokszor a' szaruhártyát annyira elfajulva tapasztaljuk, hogy hasonló nagyobb metszést lehetetlen készíteni. Nevezetes tehát ezen látaképleti mód' ama' javítása, mellyet azon T. Beer tön, ki azt ott is végrehajtani tanította, hol a' szaruhártyán két vonalnyinál nagyobb metszés nem készíthetetik. Ezen bemetszése a' szaruhártyának vagy közönséges vagy valamivel kisebb hályogkessel készíttetik, de úgy, hogy a' metszés a' tülkhártyához közel essek, nehogy a' talán hátramarado hegyegy az új látá' egy részt eltakarja. Ezen metszésen át azután a' kisebb horog lefelé fordított hegygyel bevezettetik, 's a' szivár-

ványhártyába, ennek kisebb körénél, beléakasztatik, azután a' horognál fogva ezen hártya a' szarumetszésen kihuzatik, 's annak egy része a' szarusebnél Daviel' ollójával elnyiretik. Midőn a' szivárványhártya igen morzsolékony lévén, a' horogból kiszakad 's ki nem huzathatik, vékony szárú csipeszszel kell a' műtétel' ezen részét végezni. Ha talán állatacsukulással volna az orvosnak dolga, következőleg a' látaí szélet némelly helyen szabadnak tapasztalná, a' horoggal ezen szélet kell kibuzni és elmetezni a' szivárványhártyának; hogy hasonló esetben a' láta csak tágitassék. Hogyha az állatacsukulásban a' természetes láta úgy tágitatik ki, hogy a' szivárványhártya' kihuzatott része nem metszetik el, hanem a' szarusebben csak fönakad, a' munkatétel szivárványzárásnak (coreparelkyis) neveztetik. — Hogy a' szivárványcsönkítésben ezen hártya könnyebben kihuzassék és elmetsethessék, Kunstman tulajdon eszközt javall, melly egy egyenes ollot képez, mellyre egy előre és hátra mozdítható horog van alkalmazva. Reisinger is hasonló ollót ajánl, de mellyhez kettős horog van függesztve.

670. §. Gibson a' szivárványcsönkítást úgy viszi végbe, hogy megtévén a' szaruhártya' elegendő nagy metszését, fölülről a' szemtekére nyomást teszen, melly nyomás által műleges szivárványizsam hozatik elő, 's a' kinyomatott részt azután ollóval elvágja. De ezen bánásmódot a' jéglenyce' könnyen történhető helyből mozdítása és az üvegtest' kiiszamlása miatt nem lehet ajánlani. Nem sokat különbözik ezen látakepleti módtól T. Walther' műleges látakészítése. Ő is előbb szarumetszést készít, de azután nem külöl semmi nyomást a' szemtekére, hanem elvárja, míg a' szivárványhártya a' kifolyó víznedvvel együtt a' szaruhártya' sebébe önkint nem hajtatik. Ekkor ezt vékony csipeszszel felfogván, egy jokora kúp' kepére kihuzza, azután egyenes ollóval a' kúpot elvágja.

671. §. A' szivárványoldást vagyis a' látakészítés' harmadik nemét, folyó századnak kezdetével Schmidt Adám és Scarpa szinte egyszerre hozták fel az orvosi gyakorlás' mezejére. Scarpa ezen műtételt a' tülkhártyán keresztül görbe hályogtóval intézé: ezen eszközt t. i., valamint a' hályog' lenyomásánál szokás, a' tülkhártyán a' szem' hátsó csarnokába beszúrta, 's ott a' szivárványhártya megett, ennek egész sugárszéléig vezette. Itt azután az eszköz' hegyét a' szivárványhártyán átszurván a' mellső csarnokba, azt fölülről lefelé és a' belső szemszeglettől a' külső felé mozdítá, 's így a' szivárványhártyának szinte egy harmadát a' sugárkötőtől elválasztá. Schmidt eleinte a' szaruhártyán intézte ezen műtételt. A' szaruhártyán t. i.

előbb metszést készítvén, 's ennek sebében aztán csipeszt bocsátván be, ezzel a' szivárványhártyát a' sugárkötőtől elszakasztá. De később Schmitt is Scarpa' módja szerint a' túlkhártyán bevezetett tövel a' szivárványhártyát a' sugártesttől elválasztani, 's egyszersmind a' jeglencsét is, akár homályos, akár átlátszekony vala, lenyomni vagy hátramozdítani szokta.

672. §. Himly is a' túlkhártyán, de úgy intézte ezen műtételt, hogy a' tőt a' hátsó csarnokból mintegy azon a' helyen, hol a' természetes láta lenni szokott, a' mellső szemcsarnokba vezetné; innét a' tőt, előbb azt egykevesse a' belső szemszeglet felé mozdítván, a' szivárványhártyán ismét a' hátsó csarnokba szurná, 's azután a' szivárványhártyát a' belső szemszegletnél a' sugárkötőtől elválasztaná. Hogy pedig a' szivárványoldás' műtetele által a' külső szemszegletnél is készíthetnek műleges láta, az említett szerző olly görbeséggel ellátott eszközt csináltatott, hogy az az orr' gyökerénél a' belső szemszegletben is alkalmaztathatnék. Donegana tulajdon kaszaképű tövel, Scarpa' módjára a' túlkhártyán választá el a' szivárványhártyát a' sugárkötőtől; de egyszer'smind ezen hártyát körétől egész középpontjáig be is metszé. Ő tehát a' szivárványmetszést, a' szivárványoldással egybekapcsolván, szivárvány-old-metszést (iridotomedialysis) intézett.

673. §. A' szivárványoldást a' túlkhártyán keresztül, de tulajdon módosításokkal nemelly újabb szemészek is ajánlják. De sokkal nagyobb tökéletesegre hozatott ezen műtétel a' szaruhártyán által, melly, minekutána Schmittől, ki ezen mód feltalálója volt, elhagyatott volna, úgy látszik, legelső Beer volt, ki által ismét divatba hozatott. Ezen szemész t. i. a' szaruhártyán egy görbe tőt bebocsáta, 's azt a' mellső szemcsarnokban a' belső szemszeglet felé igazítá. Ez megléven, a' tőt valami felvonálnyira a' szaruhártyától, a' szivárványhártyába beakasztván, 's azt ismételt izben előre és hátra egészen az üvegtestbe mozdítván, a' sugárkötőnél nyilást készített. Bonzel a' szaruhártyát, mint Schmitt cselekedett, felmet-szette, de a' seben horgot vitt be, és evvel választotta el a' szivárványhártyát a' sugárkötőtől. Langenbeck a' szaruhártyán hályogkessel mintegy három vonalnyira azon helytől, hol a' szivárványhártya oldása szükséges, függőleges irányzatban elég hosszú metszést készített, azután a' szaruhártyán horgocskát vezetett be, mellyel a' szivárványhártyát nem csak a' sugárkötőtől eloldta, de a' seben is kihuzta 's ebbe bezárta. Ezen munkatétel, melly a' szivárványhártya' elválasztásában áll,

's mellyet némellyek a' tülkhártyán is ajánlának, szivár-vány - zár - oldásnak neveztetik.

674. §. Midőn a' szivárványoldásban, az elválasztott szivárványhártya' része a' szaruhártyán kihuzatik, azt nem csak bezárni, de elmetszeni is lehet. Így intéztetik az úgy nevezett szivárvány-zár-csonkítás (iridectomedia-lysis), mellyet ma is Assalini után legtöbb orvosok a' szivárvány - zár - oldásnál (iridoëncleisis) jobban szeretnek. Mert hol a' szivárványhártya' egy része bezáratik, ez a' szem' erőműves izgatását hozván elő, a' következő vissza-hatást növeli. Azonkívül a' szivárványhártya' bezárt része, ha a' szaruhártya' sebe valamivel nagyobb, könnyen vissza-csúszik, és a' sugárkötővel nagyobbrészt ismét összenő. Ezen szivárvány-zár-csonkítás' veghezvitelére a' gerelyké-pű kést, egyes horgot és a' Daviel' ollóját használjuk. A' gerelyké-pű késsel a' szem' egyik vagy másik szegletenél a' szaruhártyán egy, két vonalt meghaladó hosszaságú be-metszés készítetik. Ezen a' nyíláson a' horog, lefelé for-dított hegygyel, egész a' szivárványhártya' sugárszéléig be-vitetik, 's itt ezen hártyába beakasztatik. Az így megfo-gott része a' szivárványhártyának a' sugárkötőtől elvá-lasztatik, a' szaruhártya' sebében kihuzatik, 's a' Daviel' ollójával elvágatik.

675. §. Hogy a' szivárványoldásban, akár ezen hár-tya' bezárásával, akár elmetszésével intéztessék, a' szivár-ványhártya könnyen és ügyesen mind elválasztassék, mind kihuzathassék, különbféle szerzők különbféle eszközöket hoztak közre, de mellyek ezen haszonra szinte kivétel nélkül alábbvalók az egyes horognál. Ilyen a' Reisinger' eszköze, melly úgy van készítve, mint a' csipesz, de mind u' két szár' végén horgocska találtatik, melly két horgok, ha a' szárok összenyomatnak, egygyé változtathatnak. E-zen eszköz összenyomott száakkal 's aláfordított hegyek-kel vitetik be a' szaruhártya' metszésén, 's így vezetetik egész a' szivárványhártya' sugárszéléig: hová ha elért az eszköz, egy körnegyedben úgy fordítatik, hogy a' horgok' hegye a' szivárványhártyára nézzenek. Ekkor a' száraktól a' nyomás eltávoztatik, hogy a' horgok egymástól eltávo-zván, mindketten szemléltethessenek, és ezek a' szivár-ványhártyába beakasztatnak. Ez meglévén, az eszköz' szárai ismét összenyomatnak, 's a' szaruseben ismét alá-fordított hegyekkel az eloldott szivárványhártya' részével kihuzatik. Más ilyen, hasonló czelra szolgáló eszköz, a' Langenbeck' szivárványmetszője (coreoncion Langenbecki-i). Ez finom horogból áll, melly aranycsöbe úgy be van fog-lalva, hogy az eszköz' hegye ezen csővel eltakartassék. Minekutána ezen eszköz a' szarumetszésén bevezettetett,

a' horog előre nyomtatván, a' szivárványhártyába beléakasztatik. Ekkor bizonyos nyomásra a' horog ismét a' csőbe rejtezik, és ezen állapotban kihuzatik. Ezen eszköz tehát a' kihúzás alatt sehol sem akadhat meg.

676. §. A' szivárványoldás' intézésére T. Graefe is saját eszközt talált fel, melly hasonlólag szivárványmetszőnek neveztetik. Ez eleinte egyes horgot foglalt magában, melly egy visszahúzható ércz vesszővel úgy el vala látva, hogy a' horog az orvos' tetszése szerint majd lemezítelenítethetett, majd annak hegye elrejtethetett. Maga a' szerző azután azon javítást tette a' szivárványmetszőn, hogy kettős horogból állana, melly horgok' hegyei, midőn az érczvesszővel eltakartatnak, egyé vonulnak össze; lemezítelenítetven pedig egymástól ismét eltávoznak. Schlagintweit a' Graefe' egyszerű szivárványmetszőjét módosította, 's eszközt szivárványhorognak (irankistron) nevezé. Ezen eszközök úgy alkalmaztatnak, hogy midőn a' mellső szemesarnokba vitetnek, a' horgok' hegyei eltakartasanak, és a' szivárványhártyát előbb meg ne sérthessék, mint lemezítelenítettek. Minekutána pedig a' szivárványhártya a' horoggal megfogott, és az eszköz kihuzatik, a' horgok' hegyeit ismét el kell rejteni, ne hogy valahol megakadjanak. Drondi csipeszt ajánl, mellynek egyik szára hegyes és rövidebb, a' másik tompa, hosszabb és az előbbit eltakarja. Bevezettetven a' szaruhártya' sebén ezen eszköz, azonnal széteresztetik, 's a' hegyes szár a' szivárványhártyán keresztül szuratik, a' tompa pedig a' hegyessel összenyomatik, 's így az eszköz a' közbenlévő szivárványhártyával együtt kihuzatik. — Hogy a' szarumetszes' előreboesítása nélkül a' szivárványhártya mind a' szaru-, mind a' tulkhártyán kihuzathassék, Embden tulajdon eszközt talált fel, mellyet horogtőnek (raphiankistron) nevez. Ezen eszközben egy horog úgy van alkalmazva egy hályogtőhez, hogy annak hegyet tetszés szerint lemezíteleníteni vagy eltakarni lehessen.

677. §. Eddig leirt látakesztés' módjain kívül, melyek mind avégett és úgy intéztetnek, hogy a' fénysugarak a' szaruhártyán által az új látára jöhessenek: még a' tulkhártyán által intézendő látakepletről szükség emlekeznünk. Ezen látakesztés' módját, melly azon esetekben javalltatnék leginkább, midőn az egész szaruhártyát homály borítja, vagy ezen hártya egészen el van emésztve, T. Autenrieth az állatokon intézett tapasztalmányok után ajánlá. Munkatétele következő: a' tülkköthártya a' külső szemszegletben egy kevéssé hátrahuzatik, azután a' tulkhártya kescevel, nem messze a' szaruhártyától, függőlegesen bemetszerik; mi meglevén, a' tülk- és az

alatt fekvő hártyákból egy háromszegletes rész olló' segédelmével kivágatik; a' hátravont köthártya pedig ennek-utána ismét előre huzatik. Ezen műtételt, melyet túlk-sonkításnak (sleroticectomia) neveznek, mások után magam is élő emberen intézém; de a' kimenetel soha sem lön szerencsés; mert a' túlkhártya' nyílását mindenütt se-tét hegjegy pótolja vissza. Ugyanezt kell tartani a' szaru-sonkításról is (keratectomia), mellyel a' szaruhártya' szaru-hályagos vagy hegjegyves része, annak közepéből ker-kek metszés által kivágatik, 's mellyet Mösner bocsatott közre. Mindezen műtetelek nem egyebek jámbor ohajtá-soknál, ama' Reisinger által ajánlott szaruképlettel együtt, melly által az állatokból vett szaruhártya az ember' sze-mere származtatik át.

678. §. Mi a' különféle látakészítési módok' javal-latait illeti, e' tömérdek bőségben legalkalmasb választást tenni, igen nehéz dolog. Azonban kétséget nem szenved, hogy az orvosok' égő verseny-törekedése a' látaké-szítés' módja körül sokakat felhozott 's ajánlott, mellyek legkisebb gyakorlati haszonnal sem bírnak. Mit az ész és tapasztalás ezen igen fontos dologban javall, hacsak mindenekben nem csalódunk, a' következőkben foglalta-tik. A' szivárványmetszés azon látacsukulás' eseteiben ja-valltatik, mellyekben a' szaruhártya tökéletesen ép álla-potban vagyon, a' mellső szemcsarnok sem hibás, és a' jég-lencse vagy homályos, vagy hiányozik. Hol ezen fel-tételek a' szivárványmetszést kívánják, alkalmas lesz ezt Adams' módja szerint a' túlkhártyán által eszközölni, ha a' jég-lencse homályos; ha pedig a' jég-lencse hibázik, a' szivárványmetszést a' szaruhártyán által Maunoir' vagy Langenbeck' módja szerint lehet végrehajtani.

679. §. A' szivárványcsonkítás minden valóságos és állatacsukulásban javalltatik, melly mellett a' jég-lencse törvényszeres átlátszékony-sággal bír; kivált ha a' szivárványhártya' egy része a' szaruhártyával összenőtt. És pedig úgy látszik, hogy midőn a' mellső szemcsarnok' na-gyobb része ép állapotban vagyon, ezen műtételre a' Walther' módja legalkalmasabb. Hol ellenben a' mellső csarnok' nagyobb része hiányozik, és megtéven a' szaru-metszést, a' szivárványhártya önkint ki nem jő, tanácsosb lesz Beer szerint a' szivárványhártyát horoggal vagy csipeszszel kihuzni. Ha a' szaruhártya különféle helya-ken átlátszó, és a' látaképlest a' belső szemszeglet fele nem ellenzi, mindenkor itt kell látát nyitni; mert illy móddal a' láttehetség nagyobb mezőt nyerend. De ha a' szaruhártya' állapota nem enged helyválasztást, ott kell müleges látát készíteni, hol a' szaruhártya átlátszékony-

sága engedni; arra azonban mindig vigyázzván, hogy a' szivárványhártyából tetemes darab vágassék ki, 's így elég nagy láta készíttessék.

680. §. Szivárványoldást minden látacsukulás kíván, mellyben a' szaruhártya és előcsarnok' nagyobb része ép állapotban legyen, és a' jégencse vagy hiányozik, vagy fel lehet tenni, hogy átlátszékonysággal bír. Sőt meg azon esetekben is méltán lehet ajánlani ezen műtételt, midőn a' jégencse homályos állapotban legyen, és a' hátsó csarnokban kiizzadt nyirk foglaltatik, csak a' szivárványhártya' nagyobbik köre rendszeres alkatot és szint mutasson. De az egyszerű szivárványoldás mégis nem igen igen jó kimenetelt, azért a' szivárványhártya' elválasztott részét mindenkor vagy berekesztteni, vagy (mi még jobb) elmetstzeni tanácsos. Ezen szivárvány-zár-oldás pedig az egyes horog' segedelmével, és, mint fentebb (674. §.) említők, legalkalmasabban végeztetik. Ezen műtétel által nagy műleges láta szokott készíteni. De hogy ismét igen nagy ne legyen, 's a' beteg aztán fényviszonyban ne szenvedjen, a' szaruhártya' metszését mindig ezen hártya' szélétől egynehány vonalnyi távolságban szükséges készíteni.

681. §. A' műleges látakészítés után a' kötözés azon módon intéztetik, mint a' hályog' kivétele után. Az életkormányt is ugyanazon szabályok szerint kell elintézni. — A' láta'képletére különféle bajok szoktak tolni, mellyek gyakran a' műtétel' kimenetelét hiúvá teszik. Gyakran megtörténik, hogy a' vér, melly minden nemében ezen műtételnek, de leginkább a' szivárványoldásban, a' szemcsarnokba kiömlik, tökéletlenül szivassék fel, és így az új látának semmi sikere nincs. De még gyakrabban megesik, hogy a' műtételt nagyobb gyuladás követi; mert a' szem azon előrejárt betegségek által, mellyek a' látakészítést szükségessé tették, közönségesen gyuladásra hajlóbbá lön, elannyira, hogy illy tetemes sertést sulyos visszahatás nélkül nem szenvedhet. Azonban ezen gyuladás ritkán emelkedik olly nagy hevességre, hogy genyedésbe végződnék; hanem inkább legtöbb esetekben alattomos és lappangó szokott lenni, és nyirk-kiizzadással végződik, melly a' láta' nyílását elzárja. Ezen gyuladás annál inkább ezen szerencsétlen végződésnek indul, hogy legtöbb egymik, kiknél műleges látakészítés szükséges, valamelly egytetemes kórszűnyben szenvednek.

Szempuhaság.

(Synchisis).

682. §. Szempuhaságnak azon szemhibát nevezzük melly az üvegtest' kelletinél higabb összeállásán alapozik. De azonfölül, hogy ezen nedv, fehérnyés összeállását el vesztvén, vízképű hig folyóvá változik, még átlátszékonyosságából is kivetkezik ezen betegségben, és barna színt szokott öltetni. Kórjeleit ezen nyavalyának a' szemteke' tetemes petyhüdségében, a' láta' nevezetes szükülésében és a' láttehetség' nagy csüggedésében vagy tökéletes vesztében kell keresni. Midőn a' látás nem enyészett el egészen, a' beteg messzelátásban szenved. A' szivárványhártya' színének változott állapotja és a' láta' szegletes alaka gyakran előrejárt gyuladásra mutatnak. A' szivárványhártya igen resten vagy épen nem mozog kiterjedőleg, vagy összehuzodólag; csak előre és hátrafelé mutat némi habképű mozgásokat, ha a' szemteke forgattatik, vagy az ujjakkal enyhéleg dörzsöltetik. Ha a' szempuhaság hosszadalmas tartású, a' jégelencse meghomályosodik, a' tülkhártya minden fájás nélkül redőkbe 's ránczokba szedődik, 's végre a' szemteke elalszik, a' nélkül mégis, hogy ezen szemsorv a' legnagyobb fokra emelkednek.

683. §. Okait ezen szemhibának még nem eléggő esmérjük; mert néha tökéletesen ép egymikben támad, a' nélkül, hogy annak legkisebb okát is adhatnok. Azonban úgy tanítja a' tapasztalás, hogy ezen betegség gyakran a' bujasenyves szivárványlobnak utobaját képezi. De olyan bujasenyves egymikben is kifejlik a' szempuhaság, kik soha szivárványlobban nem szenvedtek; mit hasonló környülmények közt talán inkább a' higanyyali visszaélésnek, mint a' bujakórnak kell tulajdonítani. Mert a' higany, kivált a' sósavas higacs, hatos erővel bír az életműves anyag feloldozására, és a' nedvek' összeállása' higitására: innét úgy látszik, hogy fonákul használtatván, az üvegnedv feloldozását hozhatja elő.

684. §. A' tökéletesen kifejlett szempuhaság legszomorúbb jóslatot enged; mert a' baj semmikép nem gyógyítható, és a' látást örökre elenyészteti. A' látás' vesztének okát részint az üvegnedv' meghomályosodásában, részint annak kisebb összeállásában kell keresni; mert ennek az a' következelme, hogy az üvegtesten kiterült

idegrecze megráncosodik, 's azért a' kültárgyak' képei nem festetnek le rajta kellőleg. A' lát is' nagyobb csüggedését még annak is kell tulajdonítani, hogy az üvegtest, elvesztven természeti sűrűségét, az általa keresztülható fénysugarakat nem töri meg olly hatósan; innét azok' gőcza az idegreczén túl esik. Ugyanezen kisebb megtörése a' fénysugaraknak okozza, hogy a' nem egészen kifejlett bajban, a' beteg messzelátással hántódik. Mig a' messzelátás tart, addig a' jöslat nem a' legnagyobb mértékben szomorú, mert célirányos szerekkel a' nyavalya' további kifejlését és tökéletes vakságba menetelét sokszor el lehet fordítani.

685. §. A' szempuhaság gyógyítása, hol még ki nem fejlett egészen, 's a' beteg csak messzelátásban szenved, erősítő 's a' tengfolyamat felősztlő szereket kíván. Belsőkép tehát kálmosgyökér, perui héj, keserű és léles szerek, és vaskészítmények célirányosan rendeltetnek. Azonfelül e' kitűzött gyógyczellnak, szükség, hogy az életkormány is megfeleljen. Innét megkívántatik, hogy a' beteg tiszta, mérsékesen meleg és száraz levegőben testét gyakrabban gyakorolja, jó 's bőven tápláló eledelkkel, és jó borral mérsékesen éljen, vasas ferdőket használjon.

H A T O D I K R E N D.

A' folyó és merő részek' hibás eróműves viszonyain alapuló szemnyavalyák.

686. §. Valahánszor akár ép, akár beteges nedvek nem saját helyökben foglaltatnak, mindannyiszor a' merő részekkel, mellyekkel a' helyhiba miatt érületben vagynak, eróműves viszonyokba kelnek, és saját nyavalyákat képeznek. Illyen bajoknak a' szem is alá van vetve, és azok mindenkor előfordulnak, midőn vagy a' belnedvek jutnak idegen helyekre, vagy beteges anyagok a' szem' azon részeiben gyülemlenek össze, hol azok nem termődtek. Ezen rendi szembetegségekhez számítatnak: a' szemhéjvérömleny, kötvérömleny, a' csarnokvér, csarnoktáj és csarnokgeny.

Szemhéjvérömleny.

(Ecchymosis palpebrarum).

687. §. A' vérnek a' szemhéjak' sejtszövetébe kiömlése, szemhéjvérömlenynek neveztetik. A' kiömlött vér' különféle mennyisége szerint, különböző nagyságú daganat képlődik, melly által a' szemhéjak' mozgása többé kevesebbé akadályoztatik. A' daganat kezdetben setét vörös, nem sokára pedig feketes vagy szederjes színt mutat. — Ezen betegség a' szemhéjak' törődeseiből és sértéseiből ered, de néha a' fő előrésze', vagy a' homlok-táj' sebesítéseiből is támad, melly esetben aztán a' szemhéjvérömleny ezen részek' sebeivel áll szövemenyben.

688. §. A' szemhéjvérömleny' jósata azon esetekben, midőn a' s omszédrészek' sebeivel szövemenyes, nem igen kedvező; mert ha a' sebek állományvesztéssel vannak párosulva, vagy rossz indulatú genyedés áll be: nyúlszem, vagy kiszegély következhetik. Ugyanezen szemhéjhibáktól lehet tartani akkor is, midőn a' nagyobb mennyiséggel kiömlött vér miatt tetemes daganat támad, es a' szükséges orvoslás elmulasztatik; mert hasonló esetekben gyuladás es kicsapongó genyedés szokott következni. — Gyógyítása a' szemhéjvérömlenynek eleinte eczetes víz, vagy Schmucker' borogatmánya, melly vízből, eczéből, szalamia-sóból, kénsavas hamagból es salétromból áll, vagy egyedül hideg víz' alkalmazatát kívánja; hogy ekkint a' vér' további kiömlésének gát ejtessek, es a' következő visszahatás enyhítessék. Midőn a' daganat nem nő többé, 's gyuladástól sem lehet többé tartani, az összegyűlt vérömlég' felszivatása' előmozdítására, illatos fűvek' 's virágok' boros 's vizes forrázatai langy borogatmányképen igen kitűnő foganattal használtathatnak. Ilyenek p. o. a' szekfű-, kappanörvirág, rozmarin levelek 's több effélék. Hol pedig a' daganat olly nagy, hogy méltán lehet felni, hogy resten munkálódván a' felszivatás' folyama, gyuladás 's ennek rossz végződesei következnek, czélirányos lesz, minekelőtte az említett ösztönölő szerek használtatnak, a' vérömlég' egy részét metszes által kibocsátani.

Köttvérömleny.

(Ecchymoma conjunctivae).

689. §. Ezen szemhiba a' vérnek a' köthártya' sejt-szövetébe történő kiömlését jelenti. Ezen kiöntődés vagy csak egy részen tapasztaltatik a' köthártyának, vagy az egész szemtekét eláradja. A' betegség vörös vagy kékes-vörös, egynehány napok mulva zöldelő, sárgas foltot képez. — Ezen baj néha minden esmért ok nélkül támad, kiváltképen álom közben (önkintes vérömleny), gyakrabban a' hányás, nehéz széklet, vagy szülés alatti erőlködés által hozatik elő. A' köthártya' sebesítései által is előhozathatik ezen vérömleny, melly esetben szemlobbal van jobbára szöveményben. — A' jóslat, hol hasonló szövemény nem jelenkezik, mindenütt kedvező; mert a' kiömlött vér szinte mindig magától és minden utóbaj nélkül felszivatik. — A' köttvérömleny' gyógyítása megegyez a' szemhéj-vérömlenyével; csakhogy bemetszésre itten soha sincs szükség; mert nem szokott a' köthártyában annyira összegyülni kiömlött vér, hogy tetemes daganat hozathatnak elő.

Csarnokvér.

(Hypoaema).

690. §. A' vérnek szemcsarnokokba öntődését csarnokvérnek nevezzük. Midőn ezen baj kisebb fokban mutatkozik, a' mellső szemcsarnok' fenekén, minden alkalmatlanság, vagy fájás' érzelme nélkül, kiömlött vér tapasztaltatik, mellyet barna-vörös színéből a' viznedvtől könnyen meg lehet különböztetni, 's melly a' látáig fel nem ér. Ha pedig a' kiömlött vér nagyobb mennyiségben gyülemlik össze a' szemcsarnokokba, az egész előcsarnok annyira eltelik vérrel, hogy sem a' szivárványhártyát sem a' látát nem lehet megkülönböztetni. Illyenkor a' beteg szemében már nehézség' vagy vonódó fájás' érzelmeről panaszkodik, és megvakul. A' csarnokvér' legnagyobb fokában az összegyült vér a' szaruhártyát előre nyomja, az egész szemteke' teriméje nagyobbúl, a' szem kegyetlenül fáj, nehezen mozdul, 's néha meg is pukkan.

691. §. Csarnokvérre többnyire a' szem' sértései adnak okot. Így azon hályog' műtételeiben, mellyek a' tülkhártyán eszközöltetnek, gyakran ömlik ki vér a' szemcsarnokaiba, ha a' sugáredények vagy a' szőlőhártya az eszközzel megsértetnek. A' látaképletben is mindenkor, de leginkább mégis a' szivárványoldásban történik hasonló vérömleny. Azonkívül a' szem' történetes sértései is, mellyekben a' folytonosság nincs félbeszakadva, gyakran csarnokvért hoznak elő, ha a' részek' nagy megrázásával vannak párosulva. — Melly csarnokvér a' szemlobok kivált a' szivárványlob mellett fordul elő, csak kórjeles bajt képez, következőleg ide nem tartozik.

692. §. A' csarnokvér' kisebb foka, millyen a' szem' műleges sértései után szokott előfordulni, elég kedvező jóslatot enged, ha gyuladás nem következik; mert a' kis mennyiségben kiömlött vér a' természet' ereje által nem sokára felszívatik. De ha a' csarnokvérhez gyuladás csatlódik, 's ez nyirk-kiizzadásnak veszi útját, mind a' kiizzadt nyirk, mind a' vérhegedmények által, mellyek fel nem szivatnak, látacsukulás hozatik elő, kivált ha a' baj mindjárt célirányosan nem orvosoltatik. A' csarnokvér' legnagyobb fokában pedig, ha az orvoslás elhagyatik, a' legsúlyosabb szemlob tulajdon értelemben kövekszik, melly genyedéssel az egész szemtekét megemészti, — De a' jóslatban nemcsak a' csarnokvér' fokát, hanem annak támadási módját is tekintetbe kell venni; mert igen kezes az előremondás, midőn a' csarnokvér erőszakos megrázásból ered 's minden fenyéret biányozik, mert hasonló esetekben méltán föl lehet tenni, hogy az idegek szélhüdös állapotba ejtettek.

693. §. A' csarnokvér' gyógyításában a' betegség' foka és a' kíséző gyuladás fő tekintetet érdemelnek. Ha gyuladás'jelei mutatkoznak, érvágás 's más lobúzó szerek kívántatnak. Sőt ha semmi gyuladást sem lehet is tapasztalni, a' lobellenes hashajtók mégis, főleg az edes higany, javaltatnak, hogy a' sürgetett széklet által a' szem' felszívó edényei ellenmívelőleg felösztönöltesse. Hol semmi gyuladás nem jelenkezik, más belső gyógyszerek is, millyen a' kappanór, gyúszüfű 's t. ell. haszonnal rendeltetnek. Helybelileg, hol a' vér nagy mennyiséggel öntödvén ki, a' szem' hártyáit feszíti, a' szaruhártyán metszéssel kell annak utat nyitni, hogy kiürülhessen. Hol kisebb a' vérömleny, eleinte eczetes víz, vagy csupa hideg víz' alkalmazatn elégséges. Később illatos fűvek' boros vagy vizes forrázatait szükséges a' szemre borogatni.

Csarnoktáj.

(Hypogala).

694. §. Midőn a' szemben téjletétel tapasztaltatik, a' haj csarnoktájnek neveztetik. A' szem' csarnokai ezen betegségben vagy valóságos téjjel vannak kitöltve, vagy csak zavaros, tejképű víznedvet foglalnak magokban. A' jeglencse és üvegtest is hasonló téjszint öltének, a' tülk-kőthártya vérrel dúzgó véredenyeket mutat, a' fej és szemek kegyetlen fájdalmakkal bántódnak; a' láttehetség úgy el van enyészve, hogy jobbára még a' fénysejtés is hiányozik, jöllehet a' beteg legalkalmatlanabb szikralátásokat panaszol. Sokszor a' testhév és érverések is változnak, 's minden súlyos loblázra mutató körjelek előtűnnek. — Ezen betegség csak a' gyermekágyos és szoptato asszonyokon fordul elő, ha a' téj-elválasztás az emlőkben meghűtés, ijedség, vagy más akármilyen okból elnyomatik.

695. §. Ezen jobbára mind a' két szemet egyszerre meglepő, de a' gyakorkodásban ritkán előforduló baj nem enged egyéb jósolatot, mint gyászosat 's szomorút; mert a' szem' nedvei' átlátszékonyságát csak ritkán lehet tökéletesen helyreállítani. Mert jöllehet a' víznedv lassankint rendes állapotjába visszater, de közönségesen a' jeglencse és az üvegtest homályos állapotban maradnak vissza 's a' látásnak gátot ejtenek. De még azon ritka esetekben is, hol minden szemnedvnek homálya szerencsésen eloszlik, a' látás alig nyeri vissza előbbi tisztaságát; mirnthogy többnyire a' csarnoktejet vagy mor, vagy láthénulat, mint utóbajok, szokták követni.

696. §. A' csarnoktáj' gyógyításában, szem előtt tartván a' beteg' egyetemes állapotját, kétféle javallatnak kell eleget tenni, mellyeknek egyike az emlők' elnyomatott elválasztása' helyreállítását, a' másik a' szemekbe letett téjnek felszívását kívánja. Midőn semmi láz sem tapasztaltatik, a' téj-elválasztás' visszaállítására az emlőkre eleinte lágyító, azután pedig szekfű- 's bürökporokból készített izgató borogatmányok szükségesek. Illatos párnácskák is többször felmelegítve 's az emlőkre alkalmazva foganatosak; valamint ugyan e' végre az emlők melegített 's temjénnyel, rágmánnyal vagy más illyes gyantákkal füstölt ruhákkal is dörzsölthetnek. A' téj-felszívás' előmozdítására kappanőr', káfor', édes higany'

okirányos használata javalltatik. — Midőn ezen bajt lob-láz kíséri, a' tej-elválasztás' helyreállítására egyedül lágyító borogatmányok használtassanak; egyszer'smind a' láz' csillapítására, különféle hevességére nézve, érvágás és sönemű hashajtók 's más lobúzó szerek kívánatnak; és csak az után, midőn a' lázállapot lecsendesített, kell a' tej' felszivatását elősegítő szerekre áttal-menni.

Csarnokgeny

(Hypopyum).

697. §. A' geny' szembe gyülemlését csarnokgeny-nek nevezzük. Meg lehet ezen bajt esmérni a' szaruhártya' legalsó részén mutatkozó sárgás színből, de melly a' szaruhártyán belül fészkül; mert a' geny' visszonsúlya nehezebb lévén a' víznedvénél, ama' mindenkor a' csarnok' fenekére szokott üllepedni. Midőn csekély a' geny' mennyisége 's a' látáig fel nem ér, a' láttehetség nincs gátolva. Mennél nagyobb a' geny' mennyisége, annál magasabba emelkedik az a' szemcsarnokban, úgy, hogy azokat egészen is kitöltheti, 's így a' látást elzárván a' látást is eltörli. A' geny' mennyisége' növekedésével a' szemben mindig alkalmatlanabb nyomó érzelem fejlik ki. Minekelőtte egész előcsarnok eltelnek genyvel, ennek fölüllete mindenkor vízirányos, és a' fő' minden helyzete alatt megtartja vízirányosságát. Egyébiránt a' csarnokgeny közönségesen egy kevés fényiszonynyal, nagyobb könnyelválasztással, a' köt- és tülkhártya' vörösségevel és a' szemgyuladás' többi körjeleivel szokott járni.

698. §. A' csarnokgeny-t jól meg kell különböztetni a' szarukörömtől, mellyben a' geny nem a' szem' csarnokaiban, hanem a' szaruhártya' lemezei között foglaltatik. Ennek kórkülönző jele abban áll, hogy a' szarukörömben a' geny' fölüllete nem vízirányos, hanem donború 's különféle boltozatokat képez, és a' fej, helyzete változtatása után, csak igen lassan változtatja előbbi alakát. A' csarnokgeny, csarnokgenyre szoros értelemben, és belcsarnokgenyre oszlik. Amabban a' geny az előcsarnokban foglaltatik; ebben pedig a' hátsó szemcsarnokba gyülemlett. Továbbá van valóságos és álcsarnokgeny. T. Beer után akkor mondatik a' csarnokgeny valóságosnak, midőn a' geny magokban a' szemcsarnokban, vagy helyesebben a' szivárványhártyán termődött; ál-

csarnokgenynek pedig akkor neveztetik, midőn a' geny átható szarufekélyből szívárog a' szem' előcsarnokába. Más szerzők pedig azt nevezik valóságos csarnokgenynek, mellyhen valóságos geny-t foglalnak magokban a' szem' csarnokai; álcarnokgenynek pedig, midőn a' csarnokokban valamelly genyképű vagy nyirkos nedv tartatik.

699. §. A' csarnokgeny néha a' geny' áttétele által hozatik elő, de gyakrabban súlyosabb szemgyuladások' következelme, mellyek kiváltkép' a' szivárvány- vagy köthártyában fészkülnek, és eloszlásba nem végződnek. Gyakran a' csarnokgeny mellett a' gyuladás még nagyobb fokban tart, annyira, hogy a' gyuladás bántalom fő tekintetét érdemel, és a' csarnokgeny-t nem másnak, mint kórjelnek kell tartani. Ha pedig elenyészvén lassankint a' lobos kórjelek, a' genygyülem előkelő tünetet képez, és előkelő tekintetét kíván a' gyógyításban is, a' betegséget ezen fő kórjeltől méltán csarnokgenynek szoktuk nevezni.

700. §. Jöslata ezen bajnak a' geny' különféle mennyisége szerint különbözik. Hol a' szem'csarnokaiban nem sok geny találtatik, ez jobbadán a' láttehetség' minden kára nélkül felszívatik. Nehezebben oszlik szét a' genygyülem, ha a' láta' felső szelét is meghaladja; mert ilyenkor, ha a' geny' egy része felszívatik is, a' látában megis elég marad vissza, melly annak csukulását okozza. Midőn végre az egész szemcsarnok genyvel el van telve, többnyire a' szaruhártya geny-örvenynyé változik, és szaruvész fejlik ki. Ezen szomorú kimenetel leginkább akkor szokott beállani, midőn a' baj czélirányosan nem orvosoltatott.

701. §. A' csarnokgeny' gyógyítása is különbözik, a' geny' nagyobb vagy kisebb mennyisége szerint. Midőn a' baj kisebb fokban mutatkozik, a' szemekbe vagy lágyító főzetek' gőze eresztetik, vagy hasonló főzetek csepegtetnek. Ezen bánásmód mindaddig sikeres lehet, míg a' bajt tetemesb gyuladás követi. Midőn a' csarnokgeny már tovább tart, a' felszívó edények' felösztlönése végett a' szemekre gondosan felmelegített illatos párnácskák, és napjában egyszer vagy kétszer alkalmazott mákonyfestvény vagy hig-mákony kívántatnak. Sönemű hashajtók is elősegítik a' kitűzött gyógyczélt; mert a' szem' felszívó edényei' tehetségét ismétés székletek magasítani szokták. — Ha a' szemcsarnokokban több geny tapasztaltatik, ezt mindenek előtt a' szaruhártyán intézett metszés által ki kell hocsátani. Ezen esetben tehát legczélirányosabb a' szaruhártya' alsó részét hályogkessel

bemetszeni. Azon esetekben, hol a' szem' csarnokai egymással nem küszködnek, a' geny pedig a' hátsó csarnokban fészkül, Gierl' ajárolása szerint a' túlkhártyán lehet az említett metszést végbevinai. A' túlkhártyán t. i. lép-ten a' szaruhártya' alsó szele mellett a' hályogkés, élével hátrafordítva, beszúratik, és a' genynek út nyittatik. A' hátsó szemcsarnokban foglalt geny a' metszésen nem szokott mind és egyszerre kifolyni; hanem, minthogy sűrűbb összeállású, közönségesen csak cseppekenként és lassan szívárogi ki. A' kifolyás' előmozdítására a' szembe többször napjában málna-forrázat, vagy más valami lágyító főzet cseppegettetik. Hogy pedig a' seb be ne hegedjen, annak széleit mindennap egynehányszor a' hályogkés' hegyével egymástól enyhén el kell távoztatni. Ekkint a' geny' nagyobb részét kiküszöbölván, a' felszívás-folyam' előmozdítására mind lobellenes hashajtók, mind illatos párnácskák és mákonyfetsvény haszonnal rendelkeznek.

adde :

Tinct. anod. simpl.
drachm. semis.Mucilag. sem. cydonior.
drachm. unam.

M.

Rp. Merc. subl. corrosivi
gr. semis.solve aq. d. rosar.
unc. quinque.

adde :

Laudani liq. Sydenham.
drachm. semis.

M.

Rp. Sulfatis zinci
gr. quator.Sacch. saturni
gr. decem.solve aq. flor. tiliæ
unc. sex.

adde :

Laud. liq. Sydenh.
scrup. duos.

M.

Rp. Aluminis usti
gr. quator.Extracti saturni
grana quindecim.

solve

Aq. d. simpl.
unc. quinque.

adde :

Tinct. anod. simpl.
drachm. semis.

M.

Rp. Sulfatis cupri
gr. quinque.

solve

Aq. rosar.
unc. sex.

adde :

Laud. Aq. Sydenh.
dr. semis.

M.

3.) Ecset' sөгedelmével
alkalmazni valók :Rp. Lapid. caust. chirurg.
gr. duo.

solve

Aq. d. simpl.
unc. semis.

D.

Rp. Lapid. infern.
gr. duo.

solve

Aq. d. simpl.
dr. sex.

D.

4.) A' szemekbe
cseppenteni valók :Rp. Extracti hyosciami
gr. duodecim.

solve

Aq. d. simpl.
dr. duabus.

D.

Rp. Extracti belladonnæ
gr. decem.

solve

Aq. d. simplicis
dr. duabus.

D.

Rp. Extracti chelid. maior.
drachm. unam.

solve

Aq. d. simplic.
unc. una.

D.

Rp. Borac. venet.
drachm. semis.Extracti taraxaci
dr. unam.

solve

Aq. dest. rosar.
unc. duabus.

D.

Rp. Salis ammon. depurat.
drachm. semis.
solve
Aq. menth. pip.
unc. una.
D.

Rp. Tart. emetici
gr. duo.
solve
Aq. dest. simpl.
unc. una.
adde
Spirit. corn. cervi
scrup. unum.
M. D.

Rp. Aq. saphirinae
unc. semis.
— d. simpl.
unc. unam.
M. D.

5.) A' szemnyívfölötti
's halánték - tájakba
kenni valók :

Rp. Spint. aromat.
unc. unam.
Aetheris sulfur.
dr. unam.
M. D.

Rp. Spint. lavend.
unc. unam.
Aether. sulf.
Tinct. anod. simpl.
aa scrup. unum.
M. D.

Rp. Spint. serpyll.
unc. unam.
Tinct. cauthar.
dr. unam.
M. D.

Rp. Spint. serpyll.
unc. unam.
— salis ammon. caust.
dr. unam.
M. D.

Rp. Spint. rosmarin.
unc. unam.
Olei cajeput.
dr. unam.
M. D.

Rp. Spint. aromat.
unc. unam.
Olei cajeput.
— d. foeniculi
aa scrup. duos.
M. D.

Rp. Phosphori
gr. quator.
solve
Olei anim. Dippel.
dr. tribus.
D.

II. Kenőcsök.

1.) A' szemnyívfölötti
és halánték - tájakra :

Rp. Ungvent. neapolit.
unc. semis

Laud. puri
gr. duodecim.
M. f. u. D.

Rp. Ungv. neapolit.
— juniperini
aa drachm. tres.
M. D.

2.) A' pillaszőrökre
vagy a' szembe
alkalmazni valók:

Rp. Merc. praecipit. rubri
grana quinque.
Butyri recent. insulsi
dr. duas.
M. exactissime. D.

Rp. Merc. praecipit. rubri
Laud. puri
aa grana quatuor.
Butyri recent. insulsi
drach. duas.
M. exactissime.

Rp. Merc. praecip. rubri
grana sex.
Tutiae praeparatae
grana decem.
Butyri recent. insulsi
drachm. duas.
M. exactissime. D.

Rp. Tart. emet.
Camphor.
aa gr. quatuor.
Butyr. rec. insulsi
dr. duas.
M. exactiss.

Rp. Merc. praecip. albi
gr. octo.
Tutiae praepar.
Boli rubrae
aa gr. duodecim.
Butyr. cacao
dr. duas.
M. exactissime.

Rp. Merc. praecip. rubri
gr. octo.
Sulfat. cupri
gr. sex.
Butyr. rec. insulsi
Cerae flav. liquef.
aa dr. unam.
M. exactissime.

Rp. Sulfat. zinci
gr. sex.
Sal volat. cornu cerv.
gr. octo.
Fell. tauri inspiss.
dr. semis.
Butyr. rec. insuls.
dr. unam.
M. exactiss.

Rp. Sal. vol. corn. cer.
gr. decem.
Carbonat. lixiv.
dr. semis
Mell. despum.
dr. tres.
M. exactiss.

III. Porok.

1.) Nyállal vegyítve,
a' szemívfölötti 's
halánték - tájba
kenni valók:

Rp. Laud. puri
gr. unum.

f. p. D. tales doses
quatuor.

Rp. Laudani puri
Calom.
aa gr. unum.
M. f. pulv. Dent. tales dos.
quatuor.

2.) Illatos párnácskákra
szolgálok :

Rp. Pulv. flor. sambuc.
— — chamomill.
Farinae fab.
aa dr. sex.
M.

Rp. Pulv. flor. arnicæ
— herb. menth. pip.
— folior. rosmar.
aa dr. sex.
M.

3.) A' szemre
alkalmazni valók.

Rp. Boli alb.
Cremor. tart.
Tutiae præp.
Sacch. albi
aa dr. unam.
M. f. pulv. subtiliss.

Rp. Boli rubr.
Aloës soccotr.
aa dr. semis.
Lapid. canceror.
dr. duas.
M. f. pulv. subtiliss.

Rp. Borac. venet.
dr. semis.
Limat. stanni alcoh.
gr. quindecim.
Sacch. albi
dr. duas.
M. f. pulv. subtiliss.

Rp. Salis communis
dr. semis.
Aluminis
gr. duodecim.
Conch. præpar.
dr. tres.
M. f. pulv. subtiliss.

SZEMNYAVALYÁKRÓL

szóló munkák.

- Graphæus Benvenutus, ars probata de oculorum affectionibus. Venet. 1497.
- Grassus Benvenutus de oculis, eorumque aegritudinibus et curis. Venet. 1500.
- Bonaciolus Ludovicus, de natura oculorum. Argentor. 1529.
- Jaques Guillemeau, traité des maladies de l'oeil, qui sont en nombre de cent treize, aux quelles il est sujet, etc. Paris 1585.
- Vopisc. Fortunat. Plempii Ophthalmographia. Amst. 1632.
- Georg. Bartisch, Ophthalmoduleia, oder Augendienst. Nürnberg. u. Sulzb. 1686.
- Ant. Maitre Jean, traité de malad. de l'oeil. Paris 1705.
- Read diseases of the eyes. Lond. 1706.
- Kennedy, Ophthalmographia. Lond. 1713.
- C. de St. Yves, traité des malad. des yeux. Paris 1722.
- Herm. Boerhaave praelection. publicae de morbis oculorum. Goetting. 1746.
- Ernst. Ant. Nicolai, Abhandlung von den Krankheiten des Gesichtes. Berl. 1754.
- Jo. Taylor, descriptio omnium morborum visus humani. Venet. 1757.
- Guérin, traité sur les maladies des yeux. Lyon 1769.
- Deshais Gendron, traité des maladies des yeux. Paris 1770.
- Jean Janin, mémoires et observations sur l'oeil. Lyon et Paris.
- Rowley, treatise on principal diseases of the eyes. Lond. 1773.
- Jos. Jac. Plenck, doctrina de morbis oculorum. Viennae 1777.
- Troja, lezioni intorno alle malattie degli occhi. Neapoli 1780.
- Chandler, treatise on the diseases of the eye. Lond. 1780.
- Pellier de Quengsy, recueil de memoir. et d'observ. sur les maladies, qui attaquent l'oeil. Montpellier 1783.
- C. G. Theodor. Kortum, mediz. chirurg. Handbuch der Augenkrankheiten. 2 Bde. Lemgo 1791 — 1793.
- Etzmüller, von den Krankheiten der Augen und der Augenglieder. Leipzig 1799.
- A. Arnemann, System d. chirurgie, zweiter Theil. Götting. 1801.
- A. G. Richter, Anfangsgründe der Wundarzneykunst. Dritt. Bd. Götting. 1804.
- Ware, chirurg. observations, relative to the eye. 2 vol. Lond. 1805.
- Desmonceaux, traité des maladies des yeux et des oreilles. 2 vol. second. edition. Paris 1806.
- Juan. Peterka, dissertatio de morbis oculor. Pestini 1805.

- C. Himly u. Ad. Schmidt, ophthalmologische Bibliothek. 3 Bde. Jena 1803 — 1805.
- G. J. Beer, Lehre v. d. Augenkrankheiten. 2 Bde. Wien 1813 — 1817.
- Ant. Scarpa, Saggio di osservazioni e d' esperienze sulle principali malattie degli occhi. 2 tom. ediz. quinta. Pavia 1816.
- Saunders, treatise on some practical points relating to the diseases of the eye. Lond. 1811.
- A. P. Demours, traité des maladies des yeux, avec des planches coloriées. 4 tom. Paris 1818.
- G. Baratta, osservazioni pratiche sulle principali malattie degli occhi II. tom. Milano 1818.
- G. Quadri, annotazione pratiche sulle malattie degli occhi. 3. libr. Napoli 1818 — 1827.
- John Vetch, a practical treatise on the diseases of the eye. Lond. 1820.
- Fr. Delarue, cours complet des maladies des yeux. 2de edition. Paris 1823.
- G. L. Helling, praktisches Handbuch d. Augenkrankh. 2 Bde. Berlin 1821 — 1822.
- G. J. Guthrie, lectures on the operative surgery of the eye. Lond. 1823.
- K. J. Beck, Handbuch d. Augenkrankh. Heidelb. 1823.
- B. Travers, a synopsis of the diseases of the eye. 3 edit. Lond. 1824.
- T. W. G. Benedict, Handbuch d. prakt. Augenheilkunde. 5 Bde. Leipzig 1821 — 1825.
- J. C. Jüngken, die Lehre von d. Augenoperationen. Berlin 1829.
- C. H. Weller, die Krankheiten d. menschlich. Auges. 4te Ausg. Berlin 1830.
- K. Himly, Einleitung zur Augenheilkunde. Götting 1830.
- Ant. Rosas, Handb. der theor. u. prakt. Augenheilkunde. 3 Bde. Wien 1830.
-
- F. Geach, medical and chirurgial observations on inflammations of the eye. Lond. 1766.
- W. Rowley, an essay on the ophthalmia. Lond. 1776.
- James Ware, remarks on the ophthalmia. Lond. 1780.
- J. G. Schulze, dissert. de fistulam sacci lacrymalis sanandi methodis. Argentor. 1780.
- Trnka de Krzovitz, historia ophthalmiae etc. 2 tom. Vindob. 1781.
- J. G. Goetz, de ophthalmia infantum recens natorum. Jen. 1781.
- W. F. Dreyssig, diss. de ophthalmia recens natorum. Erford. 1793.
- J. F. Metzdorf, diss. de fistula et blennorrhoea viarum lacrymalium. Halae 1794.
- Edw. More Noble, a treatise on ophthalmia. Birming. 1800.
- A. Savaresy, descrizione del' ottalmia d' Egitto. Cairo 1800.
- G. Le Febure, von d. Augenentzünd. u. d. daraus entsteh. Augenkrankh. Frankf. a. M. 1802
- L. Fourcau - Beauregard, essai sur l' ophthalmie ou l' inflammation de la membrane extérieure de l' oeil. Paris 1802.

- J. Adam Schmidt, über d. Krankheiten d. Thränenorgans. Wien 1803.
- J. A. Gardrat, précis sur l' ophthalmie. Paris 1804.
- C. A. Dervez, essai sur l' ophthalmie d' Egypte. Strasb. 1804.
- J. Spindler, über Entzündungen d. Auges. Würzb. 1807.
- Jam. Wardrop, observ. on the effects of evacuating the aqueous humor in inflammations of the eyes. Lond. 1807.
- John Vetch, account of the ophthalmy, which has appeared in Engl. since the return of the british army. Lond. 1807.
- F. T. Flemming, diss. de dacryocystitide. Viteb. 1810.
- Farrel, on ophthalmia and its consequences. Lond. 1810.
- Bringolf, de fistulae lacrymalis curatione multiplici. Berol. 1811.
- Ant. Rosas, diss., quae reiecta fistulae lacrymalis idea, veram fistulae sacci lacrymalis notionem et sanandi methodum proponit. Vienn. 1814.
- Jam. Vare, remarks on the ophthalmy, psorophthalmy and purulent eyes of new born children. Lond. 1814.
- G. L. Helling. Beobacht. über d. im Feldzuge 1813 — 14. b. d. k. preuss. Soldaten gleichsam epidemisch gewordene Augenkrankheit. Berl. 1815.
- C. A. Weinhold, über eine heftige, der ägypt. Ophthalmie ähnliche epidemische Augenkrankheit. Dresd. 1815.
- Th. Balz, die Augenentzündung unter d. Truppen in den Kriegsjahren 1813 — 15. Berl. 1816.
- A. Omodei, cenni sull' ottalmia contagiosa d' Egitto etc. Milano 1816.
- G. Whately, remarks on the treatement. of inflammation of the eye. Lond. 1816.
- Jüngken, nunquam lux clara ophthalmiae neonatorum causa est occasionalis. Berol. 1817.
- Hirschfelder, diss. de iridis inflammatione varia. Berol. 1817.
- Beer, diss. de inflammatione lentis crystallinae. Landisch 1817.
- Xav. Hatzler, de ophthalmitide in genere. Monach. 1818.
- Rotermundt, diss. d. ophthalmia scrophulosa. Ratisb. 1819.
- A. G. Römer, diss. de ophthalmiis. Rostoch. 1820.
- Joann. Nepom. Keszky, diss. de iritide in genere, eiusque speciebus. Pesth. 1820.
- J. Nep. Rust, die ägyptische Augenentzündung u. d. k. preuss. Besatzung in Mainz. Berl. 1820.
- F. Böhme, diss. de ophthalmia syphilitica. Berol. 1820.
- Frid. Ant. Maxilian, de hordeolo phlegmonoso et scrophuloso. Pesth. 1821.
- C. W. Diener, diss. de operationis fist. lacrymalis ratione. Landisch 1821.
- Theveng, diss. de blepharophthalmia recens natorum. Berol. 1821.
- J. B. Müller, Erfahrungssätze über d. contagiöse und ägyptische Augenentzündung. Mainz 1821.
- Philippi, diss. de ophthalmia scrophulosa. Berol. 1821.
- Dann, diss. de ophthalmia reumatica et artritica. Halae 1821.
- Kaemper, diss. de iritide syphilitica. Götting. 1821.
- Benj. Terhes, diss. de ophthalmia neonator. Pesth. 1822

- C. F. Graefe, die epidemische contagiöse Augenblennorrhoe Aegyptens in den europäischen Befreiungsheeren. Berl. 1823.
- J. H. Leuw, über die jetzt herrschende contagiöse ägyptische Augenkrankheit. Essen 1823.
- Strösser, diss. de Iritide syphilitica. Lips. 1823.
- Harveng, mémoire sur l'operation de la fistule lacrymale. Paris 1824.
- Fr. Zarda, diss. de keratitide, praesertim scrophulosa. Ticini 1824.
- Th. Baltz, über d. entstehung d. Augenentzündung, welche seit mehreren Jahren unter den Soldaten geherrscht hat. Berl. 1824.
- Jam. Hewson, observations on the history and treatment of the ophthalmia, accompanying the secondary form of lues venerea. Dubl. 1824.
- Th. O' Halloran on acute and chronic ophthalmia. Lond. 1824.
- J. Pelagatti Visconti, diss. de abusu remediumum emollient. in ophthalmiarum therapia. Ticini 1825.
- Gr. N. Comnenovich, facies ophthalmocatarrahi epidemico-contagiosi. Budae 1829.
- C. B. Lorenz, diss. de nystagmo, Berol. 1820.
- B. G. Oehme, diss. de amaurosi. Lips. 1745.
- F. Bourdon, diss. de amblyopia. Monsp. 1760.
- D. Nootnagel, diss. de amaurosi. Erlang. 1779.
- Trnka de Krzovitz, historia amauroseos. 2 tom. Vindob. 1781.
- J. F. Corvinus, diss. de amaurosi. Tübing. 1789.
- C. S. Richter, diss. de amaurosi. Götting. 1790.
- J. Crampton, diss. de amaurosi. Edinb. 1793.
- H. C. Reinbeck, diss. de amaurosi. Helmstad. 1799.
- D. H. Kieser, über die Natur, Ursachen, Kennzeichen und Heilung d. schwarzen Staares, Götting. 1811.
- J. Th. Fabini, diss. de amaurosi. Vienn. 1816.
- J. S. Novak, diss. de amaurosi. Pest. 1816.
- J. B. Sevenik, diss. de amaurosi. Berol. 1817.
- J. H. Schnorr, de cognoscenda, curandaque amaurosi. Halae 1818.
- J. Stevenson, a practical treatise on the morbid sensibility of the eye, commonly called weakness of sight. 3. edit. Lond. 1819.
- — a practical treatise on gutta serena. Lond. 1821.
- A. Daiminger, diss. de amaurosi. Virceb. 1820.
- E. A. Engler, diss. amauroseos nosologiam et therapiam sistens. Lips. 1825.
- J. Sauer, diss. de amaurosi. Vienn. 1826.
- B. D. Mauchart, diss. de maculis corneae. Tübing. 1743.
- J. H. Vogler, diss. de maculis corneae. Götting. 1778.
- P. R. Foelsch, diss. de corneae maculis. Hal. 1791.
- P. Hulimann, diss. sistens obscuraciones corneae. Pesthini 1823.
- J. Th. Fabini, de praecipuis corneae morbis. Budae 1830.
- Guern. Rollink, diss. de cataracta. Jenae 1664.
- G. W. Wedel, diss. de cataracta. Jenae 1706.
- J. G. Reiber, diss. de cataracta. Jenae 1706.
- J. Christ. Lang, diss. de cataracta. Paris 1706.

- P. Brisseau, nouvelles observations sur la cataracte. Tournay 1708.
- — traité de la cataracte et du glaucome. Paris 1709.
- L. F. Jacobi, de cataractae nova pathologia. Erford 1708.
- Laur. Heister, de cataracta, glaucomate, et amaurosi tractatus. 2 edit. Altorf. 1713.
- Chr. Vater, diss. de suffusione oculorum. Viteb. 1715.
- J. M. Lichtmann, Beschreibung des Staares. Nürnberg. 1720.
- A. C. Cocchi, epistola ad Morgagnium de lente crystallina oculi humani, vera seffusionis sede. Romae 1721.
- A. Ferrein, quaestio medica, quinam sint praecipui, quomodo explicentur et curentur lentis crystallinae morbi. Monsp. 1722.
- Cornut. Wigelius, diss. de cataracta. Halae 1729.
- Fr. Hoffmann, diss. de cataracta. Halae 1729.
- M. H. Henrici, diss. de cataracta. Lugd. Bat. 1729.
- A. Tizes, diss. de cataracta. Monspel. 1731.
- Fr. Petit, lettre contenant des reflexions sur les découvertes faites sur des yeux. Paris 1732.
- H. P. Juch, diss. de suffusione. Erford. 1738.
- G. de la Faye, ergo vera cataractae sedes in lente. Paris 1742.
- E. Col. de Villars, ergo vera cataractae sedes in lente. Paris 1742.
- J. J. Roscius, disput. de cataracta vera lactea crystallina. Regiom. 1748.
- J. Descemet, an sola lens crystallina cataractae sedes. Paris 1758.
- J. F. Reichenbach, cautela et observationes circa extractionem cataractae. Tubing. 1766.
- C. Szén, diss. de cataracta ab effluviis aquae fortis nata. Jenae 1774.
- A. G. Richter, Abhandlung von der Ausziehung d. grauen Staares. Götting. 1773.
- Chandler, a treatise on cataract. etc. Lond. 1775.
- De Witt, Vergleichung der verschiedenen Methoden, den Staar auszuziehen. Giess. 1775.
- Thom. Méjean, diss. de cataracta. Monsp. 1776.
- Wentzel, diss. de extractione cataractae. Paris. 1779.
- Cusson, remarques sur la cataracte. Mouspel. 1779.
- Bretcher, diss. de suffusione. Halae 1779.
- L. Nannoni, diss. sulla cataracta connata. Milan. 1779.
- Ludvig, de suffusionis per acum cura. Lips. 1783.
- Fr. Sigerist, Beschreibung und Erklärung des Staarnadelmessers u. s. w. Grätz 1783.
- Marchand, mémoire et observations sur un nouveau moyen de prévenir et d'éviter l'aveuglement, qui a pour cause la cataracte. Nimes. 1784.
- A. P. Demours, mémoire sur la cataracte. Paris 1784.
- A. Carl v. Willburg, Betrachtung über die bisherigen gewöhnlichen operationen des Staares. Nürnberg. 1785.
- J. Wathen, a dissertation on the theory and cure of the cataract Lond. 1785.
- De Wenzel, traité de la cataracte. Paris 1785.
- Ziretti, della cataratta e sua depressione. Como 1787.

- G. J. Beer, pract. Beobachtungen über den grauen Staar. Wien 1791.
- J. H. Jung, Methode den grauen Staar auszuziehen. Marb. 1791.
- Conradi, Bemerkungen über die Ausziehung des grauen Staares. Leipzig 1791.
- H. Barry Peacock, observations on the blindness occasioned by cataracts. Lond. 1792.
- R. A. Schiferli, theor. pract. Abhandlung über den grauen Staar. Jena u. Leipzig 1797.
- J. Barth, Etwas über die Ausziehung d. grauen Staares für den geübten Operateur. Wien 1797.
- P. L. Carré, essai sur la cataracte. Paris 1802.
- J. B. Fleury, diss. sur la cataracte. Paris 1803.
- Sam. Cooper, critical reflexions on several important practical points relative to the cataract. Lond. 1805.
- G. Santarelli, delle cateratte. Forli 1810.
- G. Henr. Buchhorn, de keratonyxide, nova cataractae aliisque oculorum morbis medendi methodo chirurg. Magdeb. 1810.
- E. J. M. Langenbeck, Prüfung der keratonyxis. Götting. 1811.
- A. E. Tartra, de l'operation de la cataracte. Paris 1812.
- A. C. Mountain, traité de la cataracte, contenant l'enumeration des differens moyens etc. Paris 1812.
- Fr. Jäger, diss. de keratonyxidisu. Viennae 1812.
- John Stevenson, a practical treatise on cataract. Lond. 1814.
- T. W. G. Benedict, Monographie des grauen Staares. Bresl. 1814.
- J. Gendre, diss. sistens diversarum cataractae operandi methodorum comparationem. Landisch. 1818.
- Guillié, nouvelles recherches sur la cataracte et la goutte serene. Paris 1819.
- B. Kirchmayr, diss. de cataracta. Landisch. 1819.
- C. L. Riecke, animadversiones de cataractae genesi et cura. Erlang. 1819.
- G. O. Guthrie, treatise on cataract and inflammation of the iris. Lond. 1819.
- Luzardi, traité de l'alteration du cristallin et de ses annexes. Paris 1819.
- Heilbronn, diss. de variis cataractae curandi methodis. Berol. 1820.
- P. C. de la Garde, a treatise on cataract. Lond. 1821.
- A. Pacini, diss. de keratonyxide. Lucca 1821.
- Luzardi, mémoire sur la cataracte congenit. Montpel. 1823.
- J. Molinari, diss. de scleronyxidisu sequelis, earumque cura. Ticini 1823.
- J. Stevenson, a treatise on the nature and symptoms of cataract etc. Lond. 1824.
- J. Hüllverding, diss. sistens quaedam circa cataractae discissionem observ. Viennae 1824.
- J. N. Seeliger, Übersicht der verschiedenen Staarausziehungsmethoden, nebst pract. Belegen über die wesentlichen Vortheile des Hornhautschnittes nach oben. Wien 1828.
- W. Sümmering, Beobachtungen über die organischen Veränderungen im Auge nach Staaroperationen. Frankf. a. M. 1828.

- Aem. Casanova, diss. de casibus, qui sub operatione cataractae scleronyxidid methodo peracta eveniunt. Tic. 1828.
- A. C. A. Bech, diss. de cataracta centrali. Lips. 1830.
- J. T. W. Benedict, diss. de morbis humoris vitrei in oculo humano. Lips. 1809.
- Z. Plattner, de vulneribus superciliis illatis, cur coecitatem inferant, ad locum Hippocratis. Lips. 1741.
- Dietrich, über die Verwundungen des Linzensystems. Tub. 1824.
- B. D. Mauchart, diss. de hydrophthalia. Tubing. 1744.
- — — de paracentesi oculi in hydrophthalia. Tubing. 1744.
- F. A. Amon, ophthalmoparacenteseos historia. Götting. 1821.
- A. Sturm, diss. de hydrophthalamo. Vindob. 1822.
- Krukenberd, de cancro bulbi oculi humani. Götting. 1810.
- J. Rainer, diss. de carcinomate oculi. Landisch. 1811.
- Juttman, diss. de exstirpatione oculi. Viennae 1822.
- J. Wardrop, observations on fungus haematodes. Edinb. 1809.
- G. P. Maunoir, mémoire sur le fungus médullaire et hématode. Paris. 1820.
- B. D. Mauchart, diss. de staphylomate. Tub. 1748.
- J. M. Barth, diss. de staphylomate. Lips. 1788.
- Schmalz, diss. de staphylomate. Jenae 1800.
- G. J. Beer, Ansicht d. staphylomatösen Metamorphosen des Auges. Wien 1805. Nachtrag 1806.
- F. R. K. Tissot, diss. sistens varias auctorum opiniones de staphylomate. Erlang. 1811.
- Chelius, über die Hornhaut, ihre Funktionen und Krankheiten. Karlsruhe 1818.
- Bombarola, mémoire sullo stafiloma. Napoli 1819.
- J. T. Riemann, staphylomatis nosol. specimen. Berol. 1822.
- G. L. F. Hegeler, diss. de staphylomate. Lips. 1823.
- F. Delarue, mémoire sur les bons effets des attouchemens avec la pierre infernale dans le traitement du staphylome. Paris 1823.
- D. W. Rau, über die Erkenntniss, Entstehung und Heilung der staphilome des menschlichen Auges. Heidelb. 1828.
- F. Flarer, tentativi per ottenere la guarigione dello stafiloma parziale della cornea, e nuovo metodo di profilassi dello stafiloma totale. Milano 1829.
- M. Bratsch, diss. de panno corneae. Landisch. 1810.
- A. Rovida, diss. de pterygio. Ticini 1828.
- J. G. Oertel, diss. de trachomate. Viteb. 1704.
- E. G. T. Kortum, diss. de trichiasi. Francof. 1724.
- J. V. H. Köhler, Versuch einer neuen Heilart der trichiasis. Leipzig 1796.
- J. A. Hasenmüller, diss. novum ad curationem trichiascos sistens remedium. Dorpat. 1802.
- Ph. Crampton, on the entropion. Lond. 1805.
- Ph. A. Bayer, über Trichiasis und Entropium. Nürnberg. 1816.
- Chr. Hosp, diss. sistens diadnosin et curam radicalem trichiasis, distichiasis, nec non entropii. Viennae 1818.
- A. Schmidt, diss. de trichiasi et entropio. Berol. 1823.
- A. Vacca Berlinghieri, nuovo metodo di curare la trichiasi. Pisa 1825.
- F. Flarer, riflessioni sulla trichiasi, ditrichiasi e sull' entropio. Milano 1828.

- J. W. Harder, diss. de ectropio, entropio et trichiasi. Jenae 1783.
- Will. Adams, practical observations on ectropium, on the modes of forming an artificial pupil and on cataract. Lond. 1814.
- G. C. Luge, de ectropio sarcomatoso. Berol. 1818.
- C. J. Badendyk, de anchyloblepharo. Jenae 1785.
- J. C. G. Fricke, die Bildung neuer Augenglieder. Hamb. 1829.
- Cheselden, anatomy of human body. 4 edit. Lond. 1732. Appendix.
- C. Donegana, della pupilla artificiale. Milano 1809.
- Gibson, practical observations on the formation of an artificial pupil. Lond. 1811.
- P. Assalini, ricerche sulle pupille artificiale. Milano 1811.
- J. P. Maunoir, mémoires sur l'organisation de l'iris et l'opération de la pupille artificiale. Paris 1812.
- L. Schmid, praes. Autenrieth, diss. de pupilla artificiali in sclerotica aperienda etc. Tubing. 1814.
- F. J. Hohlfeld, diss. de pupillae artificiali conformatione. Berol. 1815.
- Reisinger, Darstellung eines neuen Verfahrens, die Mastdarmfistel zu unterbinden, und einer neuen methode, künstliche pupillen zu bilden. Augsb. 1816.
- J. C. Jüngken, diss. de pupillae artif. per coreoncion Graesianum conformatione. Berol. 1817.
- G. Wagner, commentatio de coremorphosi. Götting. 1818.
- J. Embden, diss. de raphiankistro, novo instrumento ad novam coremorphoscos methodum perficiendam. Götting. 1818.
- Schlagintweit, über den gegenwärtigen Zustand der künstlichen Pupillenbildung in Deutschland. München 1818.
- G. J. Guthrie, treatise on the operation for the formation of artificial pupil. Lond. 1819.
- W. Adams, a treatise on the most approved modes of restoring vision by the formation of artificial pupil. Lond. 1819.
- E. T. Schulze, diss. de pupillae artificialis conformatione. Berol. 1820.
- J. C. Lindner, diss. de variis pupillae artificialis conform. Vra-tisl. 1820.
- C. H. Weller, über künstliche Pupillen, und eine besondere Methode, diese zu fertigen. Berl. 1821.
- C. Pugliatti, riflessioni di ottalmiatria pratica, che concernono la pupilla artificiale, e la cataratta. Messina 1822.
- Chr. Heiberg, commentatio de coremorphosi. Christianiae 1829.
- F. A. v. Ammon, die Sclerectomie. Dresd. 1831
- J. Syller, diss. de haemophthalmo. Landisch. 1817.
- J. D. Coschwitz, diss. de hypopyo. Halae 1728.
- J. H. Pfeifer, diss. de hypopyo absque operatione sanando. Erlang. 1794.
- Fr. Fabini, diss. de hypopyo. Tubing. 1818.
- Zimmer, diss. de hypopyo. Landisch. 1819.
- M. Gierl, das Hypopyon oder Eiterauge. Augsb. 1825.

A'

mű- és egyéb a' munka' folyamata alatt elő-
forduló ritkább szavak' betűrendes

á t t e k i n t e t e.

A.

Adag, dosis.
Agg-kiszegély, ectropium senile.
Aggkör, arcus senilis.
Agylob, encephalitis.
Agytorulat, congestio versus encephalon.
Alaklat, conformatio.
Alkat, structura.
Alkotmány, constitutio.
Alkotmányos szöremény, complicatio constitutionalis.
Állomány, substantia.
Alma, melon.
Álomhiány, agrypnia.
Álomkór, sopor.
Álpillaszőrök, pseudocilia.
Álvez, clysmia.
Ályázat, substratum.
Amóna gyúnta, gummi ammoniacum.
Angyalgyökér, radix angelicae.
Anizskapor, foeniculum.
Anizsos szalamiatél, spiritus salis ammoniaci anisatus.

Árongó, profusus; p. o. *árongó* genyedés, suppuratio profusa.
Árány, proportio.
Áránylag, proportionatim.
Áranyszínű dárdanyos kénkő, aranykén, sulfur auratum antimonii.
Árczsont, os zygomaticum.
Árczfájás, prosopalgia.
Árpa, chalazion sensu lato (sensu stricto: *kóórpa*).
Árpaszem, hordeolum.
Ásványosavak, acida mineralia.
Ásványosók, salia mineralia.
Ászkór, tabes.

B.

Balkafűmng, semina psyllii.
Bandzsallatás, visus luscus.
Bandzsalság, luscitas.
Beczős száraz hályog, cataracta arida siliquata.
Bekagedis, cicatrisatio.

Beléndek, hyoscyamus.
Beléndekronat, extractum hyoscyami.
Belerő, intensitas, vis intensiva.
Belféregellenes szerek, remedia enthelminthica.
Belféreg, enthelmintha.
Belterj, intensitas.
Bemetélés, scarificatio.
Berzéczerő, vis electrica.
Berzéczéség, electricitas.
Beszegély, entropium.
Betvegyes, cacochymicus a. um.
Bibirca, papula.
Bibirceses külemény, habitus papillaris.
Birúlat, crisis.
Birúlatos készültek, molimina critica.
Birsalmaggyák, mucilago seminum cydoniorum.
Bírmaggyák, idem.
Bóditó szer, remedium narcoticum.
Bujtorjángyökér, radix bardanae.
Bolygó mor, amaurosis vaga.
Borkórirág, cremor tartari.
Borostyánmegy, laurocerasus.
Borostyánmegycíz, aqua laurocerasi.
Boroszlánhéj, cortex mezerei.
Borzalom, horripilatio.
Börkenőcs, sebum cutaneum.
Bőrszeny, impetigo (exanthe-
 ma, kütég).
Bujakór, syphilis.
Bujasenyő, cachexia syphilitica.
Bujasenyves szentakár, ophthalmoblennorrhoea syphilitica.
Bujasenyves szívárványlob, iritis syphilitica.
Bujasenyves takár, blennorrhoea syphilitica.
Runkó, hylon, clavus.
Buzgás, orgasmus.
Bürök, cicuta.
Büzaszat, assa foetida.

C.

Csap, staphyloma.
Csarnok, camera.
Csarnokgeny, hypopyum.
Csarnoktáj, hypogala.
Csarnoktér, hypoaema.
Cseppalakú, formae guttantis, guttans.
Cseppferdő, embrocatio.
Csecnyűjtrányok' tájéka, regio mastoidea.
Csillagos hályog, cataracta stellata.
Csipakór, lippitudo.
Csípesz, volsella.
Csontgumó, tophus.
Csontszu, caries.
Csorra, saburra.
Csorvás lúz, febris saburralis.
Csúzos kötlob, conjunctivitis rheumatica.
Csüggerstő szentvedélyek, animi pathemata deprimentia.
Csüllő, rhombus.
Czínreszelék, limatura stanni.

D.

Dagadozni (fel vagy alúfelé), turgescere (sursum vel deorsum) de saburra.
Dárdany, antimonium.
Dárdanyir, unguentum antimoniale.
Dárdany-készítmények, praeparata antimonialia.
Dárdanyvaj, butyrum antimoni.
Dáriel' kanala, cochleare Davielis.
Dáriel' lapocza, spatula Davielis.
Dáriel' ollós, forfices Davielis.
Derelygyökér, radix imperatoriae.
Dúcz, ganglion.
Dúczidegrendszer, systema nervorum gangliosum.
Dühösség, mania.

Dülszem, exophthalmia (exophthalmus gör szem).

E.

Ebvérszag, nux vomica.

Eczetsavas huyag, acetas ammoniae.

Eczetsavas ülmacs, acetas plumbi.

Edényes mor, amaurosis humoralis.

Edényhártyája az idegreccének, membrana vasculosa retinae.

Édes higany, mercurius dulcis.

Fgények, aetheres.

Egyiptomi szengyuladás, ophthalmia aegyptiaca.

Fgrény, alcali.

Fgrényes középsők, sales medii alcalini.

Fgyenes szemizom, musculus rectus bulbi.

Fgyenletes, aequabilis. e.

Fgyyszerű hályog, cataracta simplex.

Fgyűttszenves bántalom, adfectio sympathica.

Fgyűttszülött hályog, cataracta connata.

Elefántszem, buphthalmus, marhaszem.

Éles látás, oxyopia.

Eletmű, organon.

Eletműség, organismus.

Eletművezeti betegség, morbus organicus.

Eletműzetség, organisatio.

Elettehetség, actio vitalis.

Elettelj, turgor vitalis.

Elődi betegség, morbus primitivus.

Előheg, synechia anterior.

Előjel, symptoma prodromum.

Elsoképleti hiba, vitium primae formationis.

Elsőrendi hályog, cataracta primaria.

Elsőrendi szengyuladás, ophthalmia primaria.

Elrúlasztó életművek, organa secretoria.

Elvezető szerek, remedia derivantia.

Emelőrud, emelcs, vectis.

Enyhülekeny, remittens.

Enyves tapaszt, emplastrum glutinosum.

Éptanos befolyások, influxus diaeteticus.

Éptanos életkormány, regimen vitae diaeteticum.

Ferczagok, oxyda metallica.

Frdesség, asper.

Frdesség, asperdo.

Fretlen hályog, cataracta immatura.

Frett hályog, cataracta matura.

Frhályog, cataracta choroidalis.

Frhártya, choroidea.

Frhártyalob, choroitis.

Frmeczes, elasticus.

Frmeczesesség, elasticitas.

Fróhiány, adynamia.

Fróműves befolyás, influxus mechanicus.

Frótülos időszak, stadium hypersthenicum.

Frszem, cirsophthalmia.

Fszképi, theoreticus.

Ftetekő, lapis causticus.

Ftrend, victus.

Ftundor, anorexia.

Ftágy, appetitus cibi.

Ft, ichor.

Ftes geny, pus ichorosum.

F.

Faggyas könyúr, epiphora sebacea.

Faggyutüszök, folliculus sebaceus.

Fanyar szerek, remedia adstringentia.

Fehér gálicz, vitriolum album.

Fekérkőr, chlorosis.

Fehér levált higany, mercurius praecipitatus albus.

Fekérynység összeállítás, consistentia albuminosa.

Fekér posztó, albugo.

Fejet, emulsio, emulsum.
Felbőr, epidermis.
Felélesztő indulatok, adfectus animi excitantes.
Feleresztett ásványsavak, acida mineralia diluta.
Feleresztett beléndekronat, extractum hyoscyami dilutum.
Félferdő, semicupium.
Félfofújás, hemicrania.
Félfoszaggatás, idem.
Félkályog, cataracta dimidiata.
Félföldhártya, membrana semilunaris.
Félföldmetszés, sectio semilunaris.
Felhócske, nephelium, nubecula.
Félküdés, hemiplegia.
Féllátás, visus dimidiatus, hemiopia.
Félmor, amaurosis dimidiata.
Fene, sphaelus (gangraena, üszög).
Fenés körszűny, diathesis sphaelosa.
Fényiszony, photophobia.
Festmény, tinctura.
Fojtósavas higacs, nitras hydrargyri.
Folyam, processus, p. o. életfolyam, processus vitalis.
Folyamat, decursus.
Folyó hígysű, ammonia liquida.
Folytonos, continuus.
Folytonos mor, amaurosis continua.
Folytonosság, continuitas, continuum.
Forgekony mor, amaurosis erethica.
Forgekonyság, agilitas.
Forrázat, infusum.
Forró betegség, morbus acutus.
Függelék, appendix.
Függőleges, perpendicularis.
Függőly, condyloma.
Fürtös szitárványcsap, staphyloma iridis racemosum.

G.

Gaják, quaiarum.
Galvánérő, vis galvanica, galvanismus.
Geny, pus.
Genyedés, suppuratio.
Genyes szemgyulladás, ophthalmia purulenta.
Genyhomály, onyx.
Genyképző nyák, mucus puriformis.
Geny-örtvény, vortex purulentus.
Geny szem, oculus purulentus.
Gerely, lancea.
Gerelyke, lanceola.
Gerj, miasma.
Gindár, luxus, a, um.
Gindáritó szerek, remedia relaxantia.
Gindárság, laxitas.
Gödriczvonat, extractum chelidonii maioris.
Gör szem, exophthalmus (exophthalmia, dülszem).
Görvélyes betegség, morbus scrophulosus.
Görvélyes szemgyulladás, ophthalmia scrophulosa.
Görtélykór, scrophulosis.
Gózkör, atmosphaera.
Gózkörnyékes lég, aer atmosphaericus.
Gutaütés, apoplexia.
Gutaütéses külemény, habitus apoplecticus.
Gyakorlati, practicus.
Gyalogsfenyőir, unguentum juniperi.
Gyántáros szalamialél, spiritus salis ammoniaci succinatus.
Gyökönke, valeriana.
Gyöngy, perla (obscuratio corneae).
Gyulasztó szemgyulladás, ophthalmia phlegmonosa.
Gyurma, massa.
Gyűszűvirág, digitalis purpurea.

H.

Hagymaszagú tarorja, scordium.
Hagymáz, typhus.
Hajlam, inclinatio, proclivitas.
Hákogás, screatus.
Halánték-útér, arteria temporalis.
Hályog, cataracta.
Hályogfeldarabolás, concisio cataractae.
Hályoggerely, lancea cataractaria.
Hályoghátrafordítás, reclinatio cataractae.
Hályogkés, culter cataractarius.
Hályogkivétel, extractio cataractae.
Hályoglenyomás, depressio cataractae.
Hályogtó, acus cataractaria.
Hünytató borkó, tartarus emeticus.
Hárántos metszés, sectio transversa.
Háromszegű, szúrscap, acus triquetra.
Hártyás hályog, cataracta membranacea.
Hátpúp, gibbus.
Has-belrészek, viscera abdominalia.
Has-belrészek' dugulásai, infarctus viscerum abdominalium.
Hegedmény, coagulum.
Hegesztő szerek, remedia consolidantia.
Hegjegy, cicatrix.
Heghomály, obscuratio cicatrix.
Helybeli, topicus, a, um.
Helybeli szövemény, complicatio localis.
Helybenálló kóralkotmány, constitutio morbosa stationaria.
Helytálló fájdalom, dolor fixus.
Helytálló ragály, contagium fixum.
Heveny betegség, morbus recens.
Héomérsék, mérséklet, temperatura.

Higany, hydrargyrum.
Higany-készítmények, praeparata mercurialia.
Higor, hydatidus.
Himlős szemgyuladás, ophthalmia variolosa.
Hirnök, praenuncius.
Hirnökleni, praenunciare.
Hódony-festvény, tinctura castorei.
Hólyaghuzók, vesicantia.
Hólyagos hályog, cataracta cystica.
Hólyagos orbáncz, erysipelas bullosum.
Homlokcsont' szemgödri nyújtánya, processus orbicularis ossis frontis.
Homlokideg, nervus frontalis.
Homorú, concavus.
Honos nyaralya, morbus endemicus.
Hordozója a' ragálynak, vehiculum contagii.
Horgany, zincum.
Horganyvirág, flores zinci.
Horogtó, raphiaukistron.
Hugyany, ammonia.
Hugyanyos párázatok, effluvia ammoniacalia.
Hunyorgyökr, radix ipecacuanhae.
Hűrtos láz, febris catarrhalis.
Hurutos szemhéjmírgyömb, blepharadenitis catarrhosa.
Hurutos szemgyuladás, ophthalmia catarrhosa.
Husany, sarcoma.
Husanyos dülszem, exophthalmia sarcomatosa.
Husanykór, sarcosis.

I.

Ideg, nervus.
Ideges külemény, habitus nervosus.
Ideges mor, amaurosis nervosa.
Ideges szemnyavalyák, ophthalmoneuroses.

Ideglóz, febris nervosa.
Idegösztüntő szerek, remedia nervina.
Idegrecze, retina.
Idegrecze' edényhártyája, membrana vasculosa retinae.
Idegrecze' fűrészképi széle, margino serratus retinae.
Idegreczelob, retinitis.
Idom, figura.
Idomtalanság, deformitas.
Idomulat, configuratio.
Időkör, periodus.
Időkörös mor, amaurosis periodica.
Időszak, stadium.
Idült szemgyulladás, ophthalmia chronica.
Illatos lél, spiritus aromaticus.
Illatos növény, planta aromatica.
Imely, pyretum.
Indítmány, momentum.
Indítvány, motivum.
Indulékony, erethismus.
Ipar, nisus.
Irány, directio.
Irányzat, idem.
Istúp, fulcrum.
Izam, prolapsus.
Izgatag, irritabilis.
Izgékony, idem.
Izgékony, irritabilitas.
Izom, musculus.
Izomtehetség, actio muscularis.

J.

Jalapgyökér, radix jalapae.
Járvány, epidemia.
Járványos betegség, morbus epidemicus.
Járványos kóralkotmány, constitutio morbosa epidemica.
Javallat, indicatio.
Jégárpa, grando, chalazion.
Jegedés, crystallisatio.
Jéglencse, lens crystallina.
Jóslat, prognosis.

K.

Káfor, camphora.
Káforos nyák, mucilago camphorata.
Kajmacsós hályogtó, acus cataractaria uncinata.
Kalánfű, cochlearia.
Kalánfűlél, spiritus cochleariae.
Kálmos, calamus aromaticus.
Kancsalság, strabismus.
Kanyarós szemgyulladás, ophthalmia morbillosa.
Kappanór, arnica.
Karély, lebeny, lobus.
Kása, milium.
Kásaborogatmány, v. pépegyteleg, cataplasma.
Kásás daganat, atheroma.
Katanggyökér, radix cichorei.
Kecskehályog, aegis, aegias.
Kenegény, aether sulfuricus.
Kénmáj, hepar sulfuris.
Kénsavas horgag, sulfas zinci.
Kénsavas kadmag, sulfas cadmi.
Kénvirág, flores sulfuris.
Kérő, turunda.
Keserédes renységék, stipites dulcamarae.
Keserfa, quassia.
Készítményes csiga, concha praeparata.
Készítményes horgag, tutia praeparata.
Kettős látás, diplopia.
Kirétegzés, exfoliatio.
Kiszegély, ectropium.
Kiválasztó életművek, organa excrementia.
Kivezeték, ductus excretorius.
Koponyalckelés, trepanatio.
Kóralak, forma morbi.
Körelőzmény, anamnesis.
Körgyújtag, fomes morbi.
Körismétlet, recidiva.
Körjárvány, epidemia.
Körjeles bántalom, adfectio symptomatica.
Korong, discus.
Kőresemélet, kórhatározat, diagnosis.
Körpölcz, acme.

- Kórszűny*, diathesis.
Kozmaolajos szénsavas huyag,
 carbonas ammoniae pyrooleo-
 osus.
Kóúrpa, chalazion sensu stri-
 cto.
Kókem, scirrhus.
Kökemes dülszem, exophthalmia
 scirrhusa.
Könyár, epiphora.
Könyhullás, stillicidium lacry-
 marum.
Könyhúscsa, caruncula lacryma-
 lis.
Könyhús kókeme, encanthis scir-
 rhosa.
Könymirigy, glandula lacryma-
 lis.
Könymirigy hígora, hydatis
 glandulae lacrymalis.
Könymirigy kókeme, scirrhus
 glandulae lacrymalis.
Könymirigylob, dacryoadenitis.
Könypont, punctum lacrymale.
Könytömlő, saccus lacrymalis.
Könytömlőlob, dacryocystitis.
Könytömlő sërve, hernia sacci
 lacrymalis.
Könytömlő sipolya, fistula sac-
 ci lacrymalis.
Könytömlő takárja, blennor-
 rhoea sacci lacrymalis.
Könytömlő tizkórja, hydrops
 sacci lacrymalis.
Körösbogárfestvény, tinctura
 cantharidum.
Közvényes szívárcánylob, iritis
 arthritica.
Köthártya, conjunctiva.
Kötlob, conjunctivitis.
Kötvéruömleny, ecchymoma con-
 iunctivae.
Közbenhagyó mor, amaurosis in-
 termittens.
Középhús, gút, perinaeum.
Közeponti hályog, cataracta
 centralis.
Közepontulni, concentrari.
Közérzék, coenaesthesia.
Közötti hályog, cataracta inter-
 stitialis.
Köztakarók, integumenta com-
 muna.
Kúp, conus.
- Kúposzlopos hályog*, cataracta
 pyramidalis.
Kutacs, fonticulus.
Kutasz, specillum.
Kütelekezni, manifestari.
Külemény, habitus.
Külölni, exserere, e. g. vim.
Kütege, exanthema.
Küteges szemgyuladás, oph-
 thalmia exanthematica.
- L.
- Lábadás*, reconvalescentia.
Labdacs, pilula.
Lábköszvény, podagra.
Lafaye hályogmetszője, cysto-
 tomus Lafaveanus.
Langenbeck szarumetszője, ke-
 ratonyxis Langenbeckii.
Lapocz, spatula.
Lata, szemfény, pupilla.
Látaszukulat, atresia pupillae.
Látaképlet, coremorphosis.
Látaszukület, myosis.
Látaterpedék, deductio pupillae.
Látahénulat, amblyopia amauro-
 rotica.
Látideg, nervus opticus.
Láttevedés, hallucinatio visus.
Láttompulás, amblyopia.
Láz, febris.
Lázállapot, status febrilis.
Leánykőköröcsin, pulsatilla ni-
 gricans.
Légyfej, myocephalon.
Légylátás, visus muscarum.
Lél, spiritus.
Léles italok, potus spirituosi.
Lemez, lamina.
Lencsehályog, cataracta lenticu-
 laris.
Lencserendszer, systema lenticu-
 lare.
Lencsetok, capsula lentis.
Lepárolt ánizskaporolaj, oleum
 destillatum foeniculi.
Lepárolt varádicsolaj, oleum
 destillatum tanacetii.
Létalapos szöcemény, complica-
 tio essentialis.

Létezni, existere.
Lobfolyam, processus inflammatorius.
Lobláz, febris inflammatoria.
Lombos hályog, cataracta arboracea.
Lökő fájdalom, dolor pulsans.

M.

Mákony, opium.
Makonyfestvény, tinctura opii.
Marhacpe, fel tauri.
Murhaszem, buphthalmus, elefantszem.
Márványos hályog, cataracta marmoracea.
Másító szerek, remedia alterantia.
Másodrendi hályog, cataracta secundaria.
Másodrendi szemgyulladás, ophthalmia secundaria.
Maszlag, stramonium.
Meghegedni, coagulari.
Méhfű, melissa.
Mékkúr, hysteria.
Mellékes szövőmeny, complicatio essentialis.
Mellső lencsetok, capsula lentis anterior.
Mellső szemcsarnok, camera oculi anterior, *előcsarnok*.
Mellvízkúr, hydrothorax.
Menyhalmáj-olvadék, liquamen hepatis mustelae fluviatilis.
Mérhetlen állomány, substantia imponderabilis.
Merő test, corpus solidum.
Mersékmény, temperamentum.
Mézes daganat, melliceris.
Minderer' lélje, spiritus Mindereri.
Mor, amaurosis.
Morgagni hályog, cataracta Morgagniana.
Morzsolékony, morha, friabilis.
Mustárkorász, *repczekorász*, synapismus.
Műfogat, encheirisis.
Működés, functio.

Műleges, artificialis.
Műleges fény, lux artificialis.
Műleges szem, oculus artificialis.
Műszem, idem.

N.

Nadragulyavonat, extractum belladonnae.
Napszony, heliophobia.
Nápoli ír, unguentum neapolitanum.
Napvakság, nyctalopia.
Narancsszínű kéndárdacs, sulfur auratum antimonii.
Nedvuzgás, orgasmus humorum.
Nedgyülem, congestio humorum.
Nehézbulés, exacerbatio.
Nehézkúr, epilepsia.
Nemtó, genius.
Növényssav, acidum vegetabile.
Növényssó, sal vegetabile.
Nyákfolyár, phlegmatorrhoea.
Nyáknemű szerek, remedia mucilaginoso.
Nyakszirt, occiput.
Nyalúhos utak, forma fascicularis.
Nyíltrákfene, cancer apertus.
Nyirkedényrendszer, systema vasorum lymphaticorum.
Nyirkhomály, obscuratio lymphatica.
Nyirkkiizzadás, exsudatio lymphae.
Nyomda, typus.
Nyúl szem, lagophthalmus.

O.

Okirányos, rationalis e.
Okrizsgulat, actiologia.
Olomcukor, saccharum saturni.
Ólomeczet, acetum lithargyri.
Ólomír, unguentum lithargyri.

Ólomvonat, extractum saturni.
Óladódzó kiürítések, evacuati-
 ones colliquativae.
Orbánczos kűtlob, conjunctivi-
 tis erysipelacea.
Orbánczos szemhéjlob, blepha-
 ritis erysipelacea.
Orbánczos zugbőrlob, anchylops
 erysipelacea.
Orlúz, febris depascens.
Orrczimpák, alae nasi.
Orrvezeték, ductus nasalis.
Oszlató ír, unguentum digesti-
 vum.

Ö.

Óblös fekély, ulcus sinuosum.
Óból, sinus.
Ómlég, extravasatum.
Örökletes készség, dispositio
 haereditaria.
Öröklött nyaralya, morbus hae-
 reditate acquisitus.
Örvényes csont, os turbinatum.
Össeállítás, consistentia.
Összehajló kancsalság, strabi-
 smus convergens.

P.

Pamárt' dárduja, hasta Pamartii.
Páruzat, effluvium.
Pattanás, pustula, *pürsedék*.
Pehely, floccus.
Pettegetett hályog, cataracta
 punctata.
Pillaporez, tarsus palpebrarum.
Piros gyűszűfű, digitalis pur-
 purea.
Pitvar, atrium.
Pitypangvonat, extractum tara-
 xaci.
Püris, borax.
Pörk, eschara.
Püra, phlyctaenula.

R.

Ragály, contagium.
Ragályos hagymáz, typus con-
 tagiosus.
Ragályos fertezés, infectio con-
 tagiosa.
Rügmány, mastix.
Rágo higany, mercurius corro-
 sivus.
Rákfene, carcinoma.
Rakfenés dülszem, exophthalmia
 carcinomatosa.
Rúsztkór, hypochondriasis.
Rendtulós nagyság, magnitudo
 excessiva.
Részintes, partialis.
Részintes hályog, cataracta par-
 tialis.
Részintes szemhéjhegedés, anky-
 loblepharon partiale.
Rezgés, oscillatio.
Rezgő hályog, cataracta tremu-
 la.
Robar, insectum.
Rojtgaland, *genyszalag*, seta-
 ceum.
Rojtznínór, idem.
Rög, bolus.
Rühes szemgyulladás, psoroph-
 thalmia.
Rühes szemhéjlob, blepharitis
 psorica.

S.

Sárcsagyökér, radix sarsaparil-
 lac.
Sárgakór, icterus.
Sarjadzás, granulatio.
Savós szemgyulladás, ophthalmia
 serosa.
Sebhédkenyesség, vulnerabilitas.
Sebszájazat, ostium vulneris.
Senyv, cachexia.
Senyves szemgyulladás, ophthal-
 mia cachectica.
Serdülés, pubertas.
Setéllátás, scotomia.

- Sisakfű**, aconitum.
Sore, tabes.
Sorrasztó láz, febris hectica.
Sósavas mészag, murias calcis.
Sósavas sulyag, murias barytae.
Sugárcsap, staphyloma corporis ciliaris.
Sugárdűz, ganglion ciliare.
Sugaridegek, nervi ciliares.
Sugárkötő, ligamentum ciliare.
Sugárnyujtrányok, processus ciliares.
Sugártest, corpus ciliare.
Sükeres, plasticus (de humoribus).
Süly, scorbutus.
Sülyös szemgyuladás, ophthalmia scorbutica.
Szabályos, normalis, **rendes**.
Szab boróka, sabina.
Szállékony, volatilis e.
Szálló kenet, linimentum volatile.
Szálló szarvasszarusó, sal volatile cornu cervi.
Szalonnás daganat, steatoma.
Száras husany, sarcoma petiolatum.
Száras csipakór, lippitudo sicca, crystallifera.
Száras szemgyuladás, xerophthalmia, scherophthalmia, seroma.
Szarucsap, staphyloma corneae.
Szaruckonkítás, keratectomia.
Szarufelhő, achlyps.
Szarufolt, macula corneae.
Szaruhályog, leucoma (ad analogiam: **üreghályog**, glaucoma; **lencsehályog**, **tokhályog** etc.).
Szaruhomály, obscuratio corneae.
Szarukööm, unguis corneae.
Szaruposztó, pannus corneae.
Szarucérr, hernia corneae.
Szaruszurás, keratonyxis.
Szarutültengés, hyperkeratosis.
Szaruvész, phthisis corneae.
Szederjes, lividus.
Szegletgyuladás, ophthalmia angularis.
Szegült olló, forfex geniculata.
Szekfűvirág, flores chamomillae.
- Szelemenes hályog**, cataracta trabecularis.
Szélhűdés, paralysis.
Szembénulat, ophthalmoplegia.
Szemboncztudomány, ophthalm-anatomia.
Szemcsarnok, camera oculi.
Szemcse, acinus, granum.
Szemcsés külemény, habitus granularis.
Személettudomány, ophthalmophysiology.
Szeméptan, ophthalmobiotica.
Szeméptár, materia diaetetica ophthalmica.
Személtudomány, ophthalmodi-aetetica.
Szemfújás, ophthalmodynia.
Szemgödör, orbita.
Szemgödörhártya, periorbita.
Szemgödri lyuk, foramen orbitale.
Szemgörcs, nystagmus.
Szemgyógytan, ophthalmotherapia sensu stricto.
Szemgyógytár, materia medica ophthalmica.
Szemgyógytudomány, ophthalmotherapia sensu lato.
Szemhegedés, symblepharon.
Szemhéjbénulat, blepharoplegia.
Szemhéjerez, commissura palpebrarum.
Szemhéjerez csorbulása, perivrrasis, peribrosis.
Szemhéjgörcs, hlepharospasmus.
Szemhéjhasadék, coloboma palpebrae.
Szemhéjhegedés, ankyloblepharon.
Szemhéjhusany, sarcoma palpebrae.
Szemhéjiszam, prolapsus palpebrae superioris, phalangosis.
Szemhéjképlet, blepharoplastica.
Szemhéjkéreg, tylosis.
Szemhéjküthártya, blepharocconjunctiva.
Szemhéjmirigylob, blepharadenitis.
Szemhéjtrög, trachoma.
Szemhéj-szélkór, blepharemphysema.

- Szemhéjtakár*, hlepharoblennorrhoea.
Szemhéjtartó, tenaculum.
Szemhéjvaracs, veruca palpebrae.
Szemhéjvérömleny, ecchymosis palpebrarum.
Szemhéjvizény, blepharodema.
Szemhéj-zsonghiány, atoniatonblepharon.
Szemiv, arcus.
Szemioföliötti tájék, regio supraorbitalis.
Szemjeltudomány, semiologia oculi.
Szemkopaszúság, ptilosis, psilosis, milphosis, alopecia.
Szemkörtudomány, ophthalmonosologia.
Szemkő, lapis divinus.
Szemkötény, splenium.
Szemmetzés, ophthalmoxysis.
Szemorostudomány, ophthalmologia.
Szemöldreditő izom, musculus corrugator superciliarum.
Szempuhaság, synchisis.
Szempukknás, rhexis bulbi.
Szemrekesz, specula oculi.
Szemröp, pterygium.
Szemsorr, atrophía bulbi.
Szemszórfordulat, trichiasis.
Szemszórhiány, madarosis.
Szemszórkalász, distichiasis.
Szementakár, ophthalmoblephorrhoea.
Szemtorulat, congestio in oculum.
Szemvész, phthisis bulbi.
Szemvizkór, hydrophthalmus.
Szemzárizom, musculus orbicularis palpebrarum.
Szemzavar, confusio oculi.
Szénsavas kamac, carbonas lixiviae.
Szénsavas keserág, carbonas magnesiae.
Szénsavas szikag, carbonas natri.
Szerzett hályog, cataracta adquisita.
Szikralátás, scintillatio oculorum.
Szilak, portio.
- Szinte hánylató szerek*, remedia subemetica.
Szívárcányacsap, staphyloma iridis.
Szívárványcsonkítás, iridectomia.
Szívárványhártya, iris.
Szívárványkaszadék, coloboma iridis.
Szívárványhorog, iriankistrón.
Szívárványizsam, prolapsus iridis.
Szívárványmetszés, iridotomia, coretómia.
Szívárványoldás, coredialysis.
Szívárvány-zár-csonkítás, iridectomedialysis.
Szívárvány-zár-metszés, iridotencleisis.
Szokrányos, habitualis, e.
Szólókártya, uvea.
Szór szem, trichosis bulbi.
Szövemény, complicatio.
Szöveménycs hályog, cataracta complicata.
Szürke higanyas ír, unguentum hydrargyri cinereum.
Sydenham' hig mákonya, laudanum liquidum Sydenhami.

T.

- Takár*, blennorrhoea.
Takonyerszányos hályog, cataracta cum bursa mucosa.
Talaj, fundus, e. c. ulceris.
Támpont, hypomoclium.
Táp, chylus.
Tapasz, emplastrum.
Taplús dűlszem, exophthalmia fungosa.
Tárgybéli tünetek, phoenomena obiectiva.
Tarkó, nucha.
Tarnicsgyökér, radix gentianae.
Tútott láta, mydriasis.
Tejhályog, cataracta lactea.
Tekeképu szaracsap, staphyloma corneae sphaericum.

Tekercs, gyrus, in quem e. c. chorda musica convolvitur.
Teljes hályog, cataracta totalis.
Teljes mor, amaurosis totalis.
Teljes szarucsap, staphyloma corneae totale.
Temjény, olibanum.
Tengélet, vita vegetativa.
Tér, spatium.
Térime, volumen.
Terpedó kancsalság, strabismus divergens.
Tévőleges berzéczéség, electricitas positiva.
Tokhályog, cataracta capsularis.
Toklencsehályog, cataracta capsulolenticularis.
Tok-Morgagnihályog, cataracta capsulo-Morgagniana.
Tok-Morgagni-lencsehályog, cataracta capsulo-Morgagniano-lenticularis.
Tömény-savak, acida concentrata.
Tömös daganat, tumor cysticus.
Tört adag, dosis refracta.
Túttengés, hypervegetatio, hyperorganisatio.
Tülkhártya, sclerotica.
Tülk-köthártya, sclerotico-coniunctiva.
Tüszó, folliculus.

U.

Új, novus, a, um.
Újj, digitus.
Újszülöttek' szemgyuladása, ophthalmia neonatorum.
Úszóhályog, cataracta natatilis.
Utóbaj, vitium posthumum.
Utóhályog, cataracta posthuma.

Ü.

Üledék, sedimentum.

Ülő húsany, sarcoma sessile.
Üszög, gangraena.
Üreghályog, glaucoma.
Üreghártya, membrana hyaloida.
Üreghártyalob, hyalitis.
Üreglencsehályog, cataracta glaucomatosa.
Üregnedr, humor vitreus.
Üregtest, corpus vitreum.
Üregtestizsam, prolapsus corporis vitrei.

V.

Váltó lúz, febris intermittens.
Varádics, tanacetum.
Vegyes hályog, cataracta mixta.
Vegytanos elvek, principia chemica.
Vélős taplója a szemnek, fungus medullaris oculi.
Vércsomó, thrombus.
Véres köpülőök, cucurbitulae cruentae.
Vérkönyezés, lacrymatio sangvinolenta.
Vérőczerrendszer, systema venarum portae.
Vértelj, plethora.
Vérteljes, plethoricus, a, um.
Vezeték, ductus.
Viaszszálak, cereoli.
Villámérzelem, sensus fulgurationis.
Villó, phosphorus.
Virnáncz, ruta.
Vízonsúly, gravitas specifica (gravitas absoluta, önsúly).
Visszapótlás, reproductio.
Visszapótló folyam, processus reproductionis.
Visszér, vena.
Visszérdaganat, v. visszdag, varix.
Vízény, oedema.
Víznedv, humor aqueus.
Víznedhüvely, capsula humoris aquei.
Vörös levált higany, mercurius praecipitatus ruber.

Fürös szemir, unguentum ophthalmicum rubrum.

Z.

Ziliz, althaea.

Zilizfőzet, decoctum althaeae.

Zuglob, encanthis.

Zughörlob, anchylops.

Zsálya, salvia.

Zsonghiány, atonia.

Zsongító szerek, tonica.

Zsongító-fanyar szerek, remedia tonico-adstringentia.

Zsongos görcs, spasmus tonicus.

UMF

T u d n i v a l ó k.

1. A' magyar tudós társaság ezen munkának csak kiadója lévén, nem kezeskedik a' benne követett nyelv-szabályokról, sem írásmódról, sem végre akármi nemű nyelvet 's írást illető elvekről: egyedül arra kívánt a' kéziratok' bírálatában ügyelni, hogy az elfogadott és sajtó alá bocsátandó munka, mint egész, egy vagy más tekintetből, ajánlható legyen, 's a' literatura' jelen állapotjában kiadásra méltónak tartathassék.

2. Nem vizsgálhatván meg a' benyújtott kéziratokat a' társaság fejenként és egészben; ez, u. m. *Fabin' tanítmánya a' szembetegségekről, fordítva Vajnócz János által*, Bugát Pál r. és Forgó György l. tagok', mint e' végre hivatalosan megbizottak' írásbeli ajánlására adatott sajtó alá.

3. E' munka azon 61 közzül való, mellyek' fordítására a' társaság 1832-ben martiusban a' magyar írókat fel-szólítja.

4. A' társaság által kiadott kéziratok közül ez XXXIX-dik számu.

Pesten, aug.' 23. 1837.

D. SCHEDEL FERENCZ,
sitoknok.

